

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

KÜLTÜR DEĞİŞMELERİ AÇISINDAN TÜRKİYE'YE YERLEŞEN
KIRIM TATARLARI
(Eskişehir- Ankara Örneği)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sedef Hilal ORAL
1630209044

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Meyrem TUNA UYSAL

ISPARTA, 2019

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	Sedef Hilal Oral
Anabilim Dalı	Sosyoloji
Tez Başlığı	Kültür Değişimleri Açısından Türkiye'ye Yerleşen Kırım Tatarları (Eskişehir-Ankara Örneği)
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	—

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 31/05/2019 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;

OY BİRLİĞİ OY ÇOKLUĞU²

ile aşağıdaki kararı almıştır.

- Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
 Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin **DÜZELTİLMESİ**³ kararlaştırılmıştır.
 Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ**⁴ kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	Kabul/Ret	İmza
Danışman	Dr. Öğ. Üy. Meyrem TUNA UYSAL	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Ümit AKCA	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Kamil KAYA	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

YÖK LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 9-(8) Tezi hakkında **düzeltilme** kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde düzeltmeleri yapılan tezi aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da başarısız bulunarak tezi kabul edilmeyen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir.

⁴ Tezi **REDDEDİLEN** öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

Bu form bilgisayar ortamında doldurulacaktır.

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Kültür Değişmeleri Açısından Türkiye’ye Yerleşen Kırım Tatarları (Ankara- Eskişehir Örneği)” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Sedef Hilal ORAL
31.05.2019

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Sedef Hilal Oral'.

(ORAL, Hilal Sedef, Kültür Değişmeleri Açısından Türkiye'ye Yerleşen Kırım Tatarları, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2019)

ÖZET

Kırım Tatarlarının da dâhil olduğu farklı boylardan oluşan Türk halklarının, tarihin ilk dönemlerinden itibaren Türk yurdu olma özelliğini koruyan Kırım, Rusya'nın işgali altına girmesi ile bu vasfı kaybetmiştir. Rusya'nın uyguladığı sürgün politikası doğrultusunda Kırım Tatarları göç etmek zorunda bırakılmıştır. Kırım Tatar glerinin büyük bir kısmı Osmanlı topraklarına ve Türkiye'ye olmuştur.

Türkiye'ye yerleşen Kırım Tatarlarının z kültürlerinde yaşanan değişmelerin incelendiği bu alışma Eskişehir ve Ankara illerinde gerçekleşmiştir. Bu alışma Kırım Tatarlarının, gelenek ve göreneklerinde zamana bağlı olarak yaşanan kültür değişmelerini ve günümüzde hala devam eden gelenek ve görenekleri tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular ile Kırım Tatarlarının zaman, mekn iş, eğitim ve şehirleşme vs. gibi etkenlere bağlı olarak bazı kültürel özelliklerinde değişim ve dönüşüm yaşandığı tespit edilmiştir. Günümüzde hala uygulanmaya devam eden gelenek ve görenekler olduğu gibi çeşitli etkenlere bağlı olarak gerçekleşen kültürel değişmelerinin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırım Tatarları, Kültür, Kültür Değişmeleri, Sosyo-Kültürel zellikler, Gelenek- Görenek ve Adetler.

(ORAL, Hilal Sedef, Culture Change In Terms Of Turkey The Crimean Tatars Settle (Ankara- Eskişehir Example), Master Thesis, Isparta, 2019)

ABSTRACT

The Crimean Tatars, including the Crimean Tatars, including the Turkish rings, which protects the Turkish homeland from the early days of the Crimea, Russia's occupation under the occupation of this property has lost. The Crimean Tatars were forced to emigrate in line with Russia's exile policy. A large part of the Crimean Tatars have been migrated to the Ottoman Empire and Turkey.

Crimean Tatars who settled in Turkey investigating the essence of culture change experienced in this study occurred in Eskişehir and Ankara. This study was carried out in order to determine the cultural changes experienced by the Crimean Tatars and their traditions and traditions. In the light of the findings obtained from observation and interview techniques, Crimean Tatars' time, space work, education and urbanization etc. It is determined that some cultural characteristics change and transformation depending on factors such as. It has been concluded that there are cultural changes that have occurred due to various factors as well as traditions and customs that are still practiced today.

Key Words: Crimean Tatars, Culture, Culture Changes, Socio-Cultural Features, Tradition-Customs and Customs.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI.....	i
YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
ÖNSÖZ	ix
KISALTMALAR	x
TABLolar DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	3
1.1. Kültür Kavramı	3
1.2. Kültürün Öğeleri	6
1.2.1. Dil.....	6
1.2.2. Semboller	7
1.2.3. Değerler	8
1.2.4. Normlar.....	9
1.3. Kültürel Çeşitlilik	11
1.3.1. Alt Kültür ve Karşı Kültür	11
1.3.2. Halk Kültürü ve Popüler Kültür	12
1.3.3. Kültürleşme ve Asimilasyon	13
1.4. Kültür Değişmeleri	15
1.4.1. Kültürel Değişme Tipleri.....	17
1.4.1.1. Serbest Kültür Değişmeleri	17
1.4.1.2. Zorunlu Kültür Değişmeleri	19
1.4.2. Kültürel Gecikme	20
2. KURAMSAL ÇERÇEVE	22
2.1. Kültür Değişmelerine Sosyolojik Yaklaşım	22
2.1.1. Yapısal - İşlevselci Yaklaşım.....	22

2.1.2. Çatışmacı Yaklaşım	25
2.1.3. Sembolik Etkileşimci Yaklaşım	26
2.1.4. Feminist Yaklaşım.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL AÇIDAN KIRIM TATARLARI VE GÖÇLERİ

1. KIRIM'IN KISA TARİHİ	31
1.1.Osmanlı Dönemi Öncesi Ve Altın Orda Hanlığı.....	31
1.2. Kırım'da Kırım Hanlığı Ve Osmanlı dönemi	33
1.3. Kırım'ın Rusya Tarafından İstilasası Ve İşgaller	35
2. KIRIM TATARLARININ GÖÇLERİ	36
2.1. 1783 Öncesi Ve Sonrası Anadolu'ya Yapılan Göçler	37
2.2.Kırım Tatarlarının Türkiye'de İskân Süreci	42
2.3. Kırım Tatarlarının Türkiye'de Bölgelere Göre Coğrafi Dağılımı	44
2.3.1. Eskişehir Bölgesi	44
2.3.2. Ankara Bölgesi.....	47
2.3.3. Diğer Bölgeler.....	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	51
2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	51
2.1.Araştırmanın Temel Problemi.....	51
2.2.Araştırmanın Alt Problemleri	51
3.ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	52
4. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI	52
5. ARAŞTIRMANIN DESENİ	53
6. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ	53
7. ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ	54

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

1. DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER	55
1.1. Demografik Veriler	55
2. GÖÇ İLE İLGİLİ ÖZELLİKLER	59
2.1.Göç Süreci	59
2.1.1.Göç Sürecinde Yaşananlar	59
2.1.2. Yaşanan Göçlerin Sebebi ve Türü	62
2.2. Türkiye’de İlk İskân Edilen Yerler	65
2.3. İskân Yerlerinden Memnun Olma Durumu	67
2.4. Göçmen Olma Durumu	68
3. KÜLTÜR DEĞİŞMELERİ İLE İLGİLİ BULGULAR	71
3.1. Kültürel Özelliklerin Devam Etme Durumu	71
3.2. Kültürel Özelliklerde Yaşanan Değişmeler	74
3.3. Kültürel Değişimin Nedenleri	79
3.4. Kültür Değişmelerine Etki Eden Faktörler	82
3.5. Kültürleşme Durumu	88
4. ÖRF, ADET, GELENEK VE GÖRENEKLER	94
4.1. Evlilik İle İlgili Gelenek Görenek Ve Adetler	94
4.1.1. Eş Seçimi	94
4.1.2. Akraba Evliliği Durumu	98
4.1.3. Kız İsteme Söz Nişan Adetleri.....	100
4.1.4. Düğün Adetleri.....	103
4.2. Doğum İle İlgili Adetler	114
4.2.1. Doğum (Öncesi Sırası Sonrası).....	114
4.2.2. Ad Koyma.....	116
4.3.Sünnet Töreni	117
4.4.Ölüm İle İlgili Uygulamalar	120
4.5.Giyim Kültürü	123
4.6.Yemek Kültürü	125
4.7.Din Bilinci	128
4.8. Dil Bilinci	130

5. DİĞER KÜLTÜREL ÖZELLİKLER	134
5.1. Nevruz	134
5.2. Tepreş	137
5.3. Dini Bayramlar	142
5.4. Yağmur Duası	144
6. KIRIM TATARLARININ SOSYAL İLİŞKİLERİ	146
7. KIRIM TATARLARININ KIRIMLA İLİŞKİLERİ VE DÜŞÜNCELERİ	147
8. KIRIM TATARLARININ BEKLENTİLERİ	149
SONUÇ	151
KAYNAKÇA	160
EKLER	166
ÖZGEÇMİŞ	182

ÖNSÖZ

Tarih boyunca, işgal ve sürgün gibi pek çok olumsuz şartlara maruz bırakılmasına rağmen, öz kültürlerini ve kültürel özelliklerini koruyarak günümüze kadar varlıklarını sürdüren birçok Türk topluluğundan söz edilir. Bu topluluklardan biri olan Kırım Tatarları ise bu çalışmanın konusu olarak seçilmiştir.

Kırım, Rus işgaline kadar Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetindeydi. Bu tarihten sonra Kırım, Kırım Tatarlarının ve Türk boylarının yurdu olma özelliğini kaybetti. Rus işgallerinden sonra pek çok Kırım Tatarı öz yurtlarından ayrılarak Anadolu'ya göç etmek zorunda bırakıldı.

Araştırmada Kırım'dan göç eden, Eskişehir ve Ankara'da yaşayan ve bir Kırım Derneğine üye olan Kırım Tatarları ele alınmıştır. Bu noktadan hareket ile Kırım Tatarlarının gelenek ve göreneklerinde yaşanan kültür değişimleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın başta sosyoloji olmak üzere ilgili bilim dallarına katkı sağlaması düşünülmektedir.

Araştırma sürecinin her aşamasında yardımını esirgemeyen, bilgi ve tecrübeleri ile beni yönlendiren ve destekleyen, emekli oluncaya dek danışmanlığımı yürüten Prof. Dr. Kamil Kaya'ya teşekkürü bir borç biliyorum. Ayrıca araştırmanın devamında danışmanlığımı üstlenen ve emeği geçen Dr. Öğr. Üyesi Meyrem Tuna Uysal'a yardımlarından dolayı teşekkür ederim. Araştırma sürecinde Kırım Tatarlarına ulaşmamızda yardımcı olan Eskişehir ve Ankara Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği çalışanlarına ayrıca teşekkür ederim. Çalışma süresince benden maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen ve her koşulda sonsuz desteklerini hissettiğim canım anneme, canım babama ve kardeşime ne kadar teşekkür etsem azdır. Çalışma süresince her an yanımda olan ve benden yardımlarını esirgemeyen Hulusi Can Demir'e ve benzer sürecin içinden geçtiğimiz sevgili arkadaşlarıma kalpten teşekkürü borç biliyorum.

Isparta, 2019

Sedef Hilal ORAL

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
akt.	: Aktaran
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
M.E.B.İ.A.	: Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı
S.D.Ü.	: Süleyman Demirel Üniversitesi
T.D.V.İ.A.	: Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
U.Ü.	: Uludağ Üniversitesi
vs.	: Vesaire
vd.	: Ve diğerleri
Y.	: Yıl
Yy.	: Yüzyıl

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 2.1. Eskişehir merkez ve ilçelerinde bulunan Kırım Tatar Köyleri	47
Tablo 2.2. Ankara’da Bulunan Kırım Tatar Köyleri	48
Tablo 4.1.Eskişehir’deki Katılımcıların Demografik Nitelikleri	55
Tablo 4.2.Ankara’daki Katılımcıların Demografik Nitelikleri	56

GİRİŞ

Kırım toprakları coğrafi pozisyonu nedeniyle yüzyıllardır askeri ve ticari anlamda birçok devletin olduğu gibi sıcak denizlere inmek isteyen, Rusya'nın da hedefiydi.¹ Kırım bu açıdan ele geçirilmesi gereken bir noktaydı. Bu yüzden Rusya, Kırım'ın bağımsız olmasını sağlayarak Kırım'ı Osmanlı Devletinden ayırmıştır. Rusya istediği koşulları sağladıktan sonra Kırım'ı ilhak ederek, toprakları kendi hâkimiyeti altına aldığı ilan etmiştir. Bu tarihten önce Kırım Tatar toplumunun, Rus yönetimine olan güvensizliği ve İslam devletinde yaşama istekleri sebebiyle Kırım Tatarının bir kısmı Osmanlı Devletine göç etmiştir.² Yaşanan işgallerin ardından Kırım'dan ve Hanlığa ait diğer bölgelerden Osmanlı ve Türkiye topraklarına çok büyük göç hareketleri yaşanmıştır.

Kırım Tatarlarının Osmanlı ve Türkiye topraklarına göç sürecinin bir- bir buçuk asırlık bir sürece yayılmasından dolayı geliş sebepleri, şekilleri ve yerleştirildikleri yerler birbirinden oldukça farklıdır. Bu bakımdan günümüzde bazı Kırım Tatar yerleşim yerlerinde yoğunlaşma olsa da ülkemizin hemen her bölgesinde Kırım Tatarına rastlamak mümkündür.

Bu çalışmada, Kırım'dan göç etmeye mecbur bırakılarak Eskişehir ve Ankara'ya yerleşen Kırım Tatarlarının geldikleri ilk yıllardan günümüze değin gelenek ve göreneklerinde yaşanan kültür değişimleri ele alınmıştır. Bu bağlamda kültür ve kültür değişimleri kavramlarından hareket edilerek Kırım Tatar kültürü ve Kırım Tatarlarının kültürlerinde yaşanan değişimler anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu çalışmada Kırım Tatar göçmenlerin Türkiye içinde en çok yerleştirildikleri yer olan Eskişehir ile sayıları çok olmasa da Kırım Tatarlarının yaşadığı yerlerden biri olan Ankara ilinde yaşayan ve bir Kırım Derneği üyesi 32 (otuz iki) Kırım Tatar katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Kırım Tatarlarının kültür değişimlerinin ele alındığı bu çalışma toplam dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, "Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve" başlığı

¹ Hasan Kırırmer, "Kırım'ın Dünü Bugünü", *Eskişehir Kırım Postası Dergisi*, Yıl 19, S.51, Eskişehir, 2018, s.16.

² Paul Robert Magocsi, *Şu Mübarek Topraklar Kırım ve Kırım Tatarları*, çev. Ferit Burak Aydar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017, s.63.

altında, kültür kavramı, kültürün öğeleri ve kültürel çeşitlilik ele alınarak kültür değişimleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu bölümde ayrıca sosyolojik bakış açısı ile kültür değişmelerine nasıl yaklaşıldığı belirtilmiştir. Araştırmanın ikinci bölümünde, “Tarihsel Açıdan Kırım Tatarları ve Göçleri” başlığı altında Kırım ve Kırım Tatar siyasi tarihi hakkında bilgi verilmiş ve Kırım Tatarlarının Osmanlı Döneminde Anadolu’ya yapmış olduğu göçler ve göç süreci ele alınmıştır. Araştırmanın üçüncü bölümünde, “Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri” başlığı altında, araştırmanın konusu, araştırmanın temel ve alt problemleri, araştırmanın amacı ve önemi, araştırmanın kapsamı ve sınırlılıkları, araştırmanın örnekleme, araştırmanın deseni, araştırmanın veri toplama teknikleri ele alınmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise, “Araştırma Bulguları ve Değerlendirilmesi” başlığı altında, araştırmanın demografik nitelikleri, yaşanan göçler, göç süreci ve sonrasında yaşananlar, kültür değişimleri ile ilgili özellikler, Kırım Tatar örf, adet, gelenek ve görenekleri, Kırım Tatarlarının sosyal ilişkileri, Kırım Tatarlarının Kırım ile ilgili düşünceleri ve Kırım Tatarlarının beklentileri belirtilmiştir. Sonuç ve değerlendirme bölümünde ise araştırma sürecinde elde edilen veriler değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KÜLTÜR KAVRAMI

Kültür, yaklaşık olarak son iki yüzyılın önemli kavramlarından biridir. Kültür kavramını bu kadar önemli hale getiren nedenlerin biri kuşkusuz üzerinde uzlaşmış genel bir tanımın yapılamamış olmasıdır.

Kültür kelimesi dilimize Fransızcadan geçen bir kelimedir. Kültürün etimolojik açıdan kökeni incelendiğinde, Fransızca culture kelimesi, Latince toprağı ekip, dikme, biçme anlamlarına gelmektedir. Nasıl ki ekin doğal bitkilere karşı insan eliyle üretilmiş bir durumu ifade ediyorsa kültürde genel olarak insanın tabiata eklediği şey olarak tanımlanmaktadır.³

Kültür kavramı çoğunlukla bireylerin, duygu, düşünce ve toplumun birliğini sağlayan sosyal değerlerin tümü olarak ele alınır. Kültürün bu anlamı gelenek, görenek, düşünce ve sanat değerlerinin tümünü kapsar. Kültür, insanların ürettikleri değerlerin bütünü olarak doğanın karşısında, ürettikleri ile insansal bir düzen ortaya koyar. İnsanlar gerek doğanın yardımı ile gerek doğayı yeniden üreterek kültürü meydana getirir. Bu bağlamda denilebilir ki kültür, insan tarafından üretilen, öğrenilip aktarılabilen, değişen ve değiştiren anlam haritalarıdır.⁴

Kültür kavramı yaklaşık iki yüzyıldan beri kullanılmasına karşın tam bir tanımlı yapılabilmemiş değildir. Ancak bilim çevreleri tarafından geçtiğimiz yüzyıldan beri E. Tylor'ın tanımını büyük ölçüde benimsenildi.

³ Mustafa Aydın, "Kültür Sosyolojisinin Kavramları" içinde: **Kültür Sosyolojisi**, Ed. Köksal Alver, Necmettin Doğan, Hece Yayınları, Ankara, 2011, s. 54.

⁴ Aydın, **a.g.m.**, s. 54.

E. Tylor'a göre kültür, “Bilgilerin, inançların, sanatların, değerlerin, kuralların, örf ve adetlerin, toplumun üyesi olan insan tarafından sonradan kazanılmış kapasite ve alışkanlıklar bütünüdür.”⁵ Tylor, bu tanımda insanların biyolojik olarak kalıtım yoluyla değil de, belli bir toplumsal yapı içinde doğmaları ve bununla beraber o toplum içinde öğrendikleri değer ve davranış örüntülerine vurgu yapar.⁶

Kültür konusu üzerinde çalışmış kişiler ve disiplinler kültür kavramının belli bir tanım içinde verilemeyecek kadar geniş boyutlara sahip olmasından dolayı tanımı yapan kişinin yetişme biçimi ve geldiği disiplin kültür tanımının içeriğini belirler.⁷

Kültür, bir toplumun sahip olduğu maddi ve manevi değerlerden oluşan öyle bir bütünlük oluşturur ki, toplum içinde mevcut her türlü bilgiyi, alışkanlıkları, ilişkileri, değer yargılarını, zihniyet yapısını, genel davranış ve görüşleri ve her türlü davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlar birlikte, o toplum üyelerinin çoğunluğunda ortak olan ve onu diğer toplumlardan ayıran özel bir hayat tarzı sunar.⁸ Malinowski'ye göre kültür, “kullanılan alet ve tüketim mallarından, çeşitli toplumsal grupların anayasal hak ve görevlerinden, insana özgü düşünce ve becerilerinden, inanç, ahlaksal davranış ve biçim kurallarından oluşan bütünsel bir toplamdır”.⁹ İster ilkel ister karmaşık ya da gelişmiş bir kültür incelensin, insanlar kısmen maddi kısmen manevi kocaman bir aygıtla karşılaşır. İşte bu aygıt sayesinde insanlar karşılaştıkları sorunların üstesinden gelmeyi başarır.¹⁰

Kültür, insanın bizzat kendi yapısıdır ve insanın yaptığı her şey kültürün bir parçasını oluşturur. İnsan üretir, bu sebeple tüm sosyal ve kültürel sistem aslında insanın ürünüdür. Bütün toplumun ve grup yaşamının birer kültürel ürün olduğu söylenebilir.¹¹ Bu yüzden nerede bir insan varsa orada kültür, nerede bir kültürel yapı varsa orada insan bulunur. Alver'in de söylediği gibi “insansız kültür, kültürsüz de insanın olması mümkün değildir”.¹²

⁵ Nicolas Journet, **Evrenselden Özele Kültür**, çev. Yümni Sezen, İz Yayınları, İstanbul, 2009, s. 16.

⁶ Erdal Aksoy, **Sosyolojiye Giriş**, Ed. İhsan Çapçoğlu, Hayati Beşirli, Grafiker Yayınevi, Ankara, 2013, s.71.

⁷ Çeçen, **a.g.e.**, s. 12.

⁸ Mümtaz Turhan, **Kültür Değişimleri Psikolojik Bakımdan Bir Tetkik**, 2. Baskı, Altınordu Yayınları, Ankara, 2016, s. 37.

⁹ Bozkurt Güvenç, **İnsan ve Kültür**, Versa Yayınları, Ankara, 1990, s. 39.

¹⁰ Güvenç, **a.g.e.**, s.39.

¹¹ Joseph Fichter, **Sosyoloji Nedir?** çev. Nilgün Çelebi, Atilla Kitabevi, Ankara, 1994, s.132.

¹² Köksal Alver, “Siyasal Eylem Alanı Olarak Kültür”, içinde: **Kültür Sosyolojisi**, Ed. Köksal Alver, Necmettin Doğan, Hece Yayınları, Ankara, 2011, s.187.

Güvenç'e göre, "kültür ya da uygarlık, toplumun üyesi olarak, insan türünün öğrendiği edindiği, bilgi, sanat, gelenek- görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bütündür."¹³ Güvenç'te de görüldüğü üzere "kültür" ve "uygarlık" kelimeleri eş anlamlı kelimeler olarak kullanılmasının yanında, Ziya Gökalp bu iki kavramı birbirinden ayırarak "kültür" yerine "hars" , "uygarlık" yerine ise "medeniyet" kavramlarını kullanır. Bununla ilgili görüşlerini ise şu şekilde ifade eder: "Bir medeniyet çeşitli milletlerin ortak malıdır. Çünkü her medeniyeti, ona sahip olan çeşitli milletler, ortak bir hayat yaşayarak oluşturmuşlardır. Bu yüzden, medeniyetler milletler arasındadır. Fakat medeniyetin, onu meydana getiren her millette aldığı özel şekiller vardır ki, bunlara hars (kültür) adı verilir."¹⁴ Gökalp, aslında hars ve medeniyet ayrımını yaparak, Batı'nın uygarlığının alınmasını; fakat kültürünün reddedilmesi gerektiğini savunur.¹⁵ Kültür ve medeniyet kavramları anlam ve işlev olarak birbirlerinden farklıdır. İnsan ve toplumların yaşama biçimleri her iki kavrama ortak bir özellik kazandırmasına rağmen medeniyet kavramının daha geniş ve kapsayıcı olan sınırları sözü edilen farklılığa işaret eder.¹⁶ Günümüz sosyolojisinde kültür, ağırlıklı olarak uygarlığı kapsayacak şekilde kullanılır.¹⁷

Bireyler, kültürün zaten hazır olduğu bir toplumda doğar ve yaşarlar. Her kuşağın atalarından aldığı kültür, her bireyin yaşamı öğrenmek zorunda olduğu kültürdür. Kişi kültürel çevre içinde doğar, gelişir ve arkasından da kültürel çevresini bırakır. Bu nedenle kültür süreklidir ve aynı zamanda da dayanıklıdır.¹⁸ Birey, doğumuyla beraber ait olduğu yaşama uymasından onu kendi kabullerine göre değiştirmesine kadar geçen süreçte birey ya da topluluklar farklı yaşam biçimlerine ve tavırlara ihtiyaç duyar.¹⁹ Bu yüzden kültürel değişim ve dönüşüm içinde başka bir yaşam biçimi, iletişim ve sürekli etkileşim zorunludur.

¹³ Bozkurt Güvenç, **Kültürün ABC'si**, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 54.

¹⁴ Ziya Gökalp, **Türk Medeniyeti Tarihi**, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2013, s. 15.

¹⁵ Veysel Bozkurt, **Değişen Dünyada Sosyoloji**, 12. Basım, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2015, s.91.

¹⁶ İsmail Doğan, **Sosyoloji**, Pegem Akademi, 12. Baskı, Ankara, 2012, s 385.

¹⁷ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 91.

¹⁸ Joseph Fichter, **Sosyoloji Nedir**, çev. Nilgün Çelebi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2002, s. 140.

¹⁹ Doğan, **a.g.e.**, s. 386.

1.2. KÜLTÜRÜN ÖGELERİ

1.2.1. Dil

Dil; din, bilim, felsefe, sanat ve kültürel varlık olgularını, oluşturan, aynı zamanda geliştirerek, tespit eden ve kuşaktan kuşağa aktarma görevini üstlenen bir mekanizmadır. Dil, insanla birlikte insanın yaratılışında olan bir yetenektir. İnsan, dil sayesinde geçmişle bağlantı kurarak, geleceğe ilişkin tasarımlarda bulunabilir.²⁰ Dolayısıyla dil, olmadan hiçbir şekilde anlaşılamayız ve dil bize uyulması gereken kuralları verir. Dilin kuralları ihlal edildiği takdirde iletişim zorlaşır.²¹

Dil sadece iletişimi mümkün kılmaz, dil aynı zamanda bir kuşağın kültürünü bir sonraki kuşağa aktarma sürecinde kilit konumda bulunur.²² Dil ile kültür, arasında kuvvetli bir bağ vardır.²³ Diller, pek çok açıdan toplumun kültürünü yansıtır. Diller, örneğin; akrabalık ilişkilerini, hayvanlar âlemini, renkleri, yiyecekleri ve doğal dünyayı da içine alacak şekilde, toplumların çevrelerini nasıl sınıflandırdıklarını ve değerlendirdiklerini gösterir. Çünkü her toplumun kendine özgü bir sınıflandırma sistemi vardır. Bundan dolayı, kullanılan dilin, dilbilimsel anlamı kadar kültürel anlamının da karşılıklı anlaşılması gerekir.²⁴ Bu nedenle, dil birliğinin kültür birliğini de sağladığı söylenebilir. Dil bir toplumun, tüm faaliyetlerinin ve ilişkilerinin ürünü olan kültürün kodlanarak ortak bir toplum paydasında toplanmasını ve kullanıma açılmasını sağlar.²⁵ Dil, kültürü hem kurar hem geliştirir. Toplumda ortak bir dil konuşan insanlar aynı zamanda ortak bir kültüre de sahiptir. Gerçekten de insanın anadilini öğrenmesi, aynı zamanda kültürünü de öğrenmesidir.²⁶

Dil, bir kültürü olan toplum üyelerinin kullandığı semboller sistemidir. Bu yüzden dil, ilgilerimizi, inançlarımızı ve algılarımızı diğer insanlar tarafından algılanıp, yorumlanabilecek sembolere dönüştürmemizi sağlar. Dil, bir toplumun kültürel

²⁰ Aydın, **a.g.m.**, s. 47.

²¹ Rudolf Richter, **Sosyolojik Paradigmalar Klasik ve Modern Sosyoloji Anlayışlarına Giriş**, çev. Necmeddin Doğan, Küre Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 112.

²² J.J. Macionis, **Sosyoloji**, çev. Vildan Akan, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 64.

²³ Nermi Uygur, **Kültür Kuramı**, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, s. 21.

²⁴ Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, çev. Osman Akinhay- Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1999, s. 154-155.

²⁵ Korkut Tuna, "Dil ve Kimlik", içinde: **Kültür Sosyolojisi**, Ed. Köksal Alver, Necmettin Doğan, Hece Yayınları, Ankara, 2011, s. 227.

²⁶ Uygur, **a.g.e.**, s. 21-22.

mirasının en ayırt edici özelliğidir. Dili kullanım tarzımız bu yüzden kültürü etkiler ve aynı zamanda da kültürden etkilenir. İnsanların kullandıkları dil, bilgi iletmenin, öteki bireyler ile kültürel ve bireysel deneyimleri paylaşmanın aracıdır.²⁷ Gerçekten de dilin en önem yanı, insan dünyasında aracılık etmek, insanı insanla birleştirmektir. Genellikle konuşma ve iletişimle, insan insana ulaşır; insanı insana ulaştıran dildir, ancak dille toplum üyesi olur insan, ancak dille zengin birtakım nitelemelerle donanır.²⁸

Dil aracılığıyla yaşadığımız toplumun tüm ayırt edici unsurlarını öğrenerek onları gelecek nesillere aktarırız. Ancak, dil de çeşitli değişimlere uğrar, zaman zaman eleştirilere maruz kalır. Dile ilişkin bu durum, kültür varlığının yeniden biçimlenmesine yol açar.²⁹

1.2.2. Semboller

Sembolün ya da sembollerin tek bir cümle ile tanımını yapmak oldukça güç bir girişimdir. Çünkü sembol çoğu zaman doğrudan açıklanamaz yani tek bir nesneye işaret etmez. Birden çok anlamı vardır. Ayrıca kapsam alanı da oldukça geniştir. Felsefeden dine, mitolojiden sanata, dilden bilime kadar geniş bir yelpazede anlatım şekilleri oluştururlar. Herhangi bir nesne, kavram, anlatım ve biçimin sembol olabilmesi için anlama işaret etmesi gerekir.³⁰

Sembol, insan hayatının her alanında görülebilen ve gündelik hayatın her anında var olduğu gibi çok farklı anlamlarda kullanılabilen bir kavramdır. Sembol, aynı zamanda bir kültürü paylaşan insanlar tarafından bilinen, özel anlamı olan her şeydir.³¹ Bu açıdan bakıldığında dil, bir sembol alanıdır ve kendini her türlü ifade biçimlerinde gösterebilir: Bazen bir eşya, kılık kıyafet ya da çeşitli beden hareketleri sembol görevini yerine getirirler.³²

Sembolik etkileşimci yaklaşıma göre ise, semboller, toplumsal hayatın temelidir. Onlara göre, semboller insanlar arasında anlamlı iletişimi sağlayan, jestler, mimikler ve

²⁷ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 100.

²⁸ Uygur, **a.g.e.**, s. 17.

²⁹ Uygur, **a.g.e.**, s. 21-22.

³⁰ K. Özlem Alp, **Orta Asya'dan Anadolu'ya Kültürel Sembollere Giriş**, Eflatun Yayınları, Ankara, 2009, s. 3.

³¹ Aksoy, **a.g.e.**, s. 75.

³² Aydın, **a.g.e.**, s. 62.

sözcüklerdir. Toplumlar var olan sembollerin ortak anlamlarını paylaşır. Bu yaklaşıma göre, sözcükler en önemli sembollerdir.³³

Sembol, bir şeyi anlatmak, onu göstermek için başka bir şeyi aracı kılar. Bir taraftan, aslında bir soyutlamadır. Ayrıca hem insanlar hem de toplumsal yapı açısından zorunludur; çünkü toplumsallığın dayandığı temel noktadır. Sembol, bu bakımdan kültürel yapı da pek çok şeyi gösterir ve işaret eder.³⁴

Her kültür, çok sayıda sembol üretir. Bu yüzden en önemli semboller, kültürel kodların işaretleri olarak işlev görmüştür. Sembollerin anlamı, aynı biçimde paylaşılmaz.³⁵ Çünkü semboller sahiplerine aittir. Semboller, asıl anlamını bağlı buldukları kültür çevresinde bulurlar. Kültürün önemli bir parçası olan sembol, anlam yüklüdür ve doğrudan bağlı bulunduğu o topluma ve o kültür çevresine işaret eder.³⁶ Değişik kültür çevrelerinde ise farklı anlamlarda kullanılırlar.³⁷

1.2.3. Değerler

Değerler, bir toplumun temel bakış açıları veya temel ilkelerini esas alan yaklaşımlardır. Değerler kavramlara yüklenen manalardır. Değerlerin her biri, o toplumun tarihi birikiminin sonucu olarak meydana gelir ve o toplumu oluşturan bireylerin büyük çoğunluğu tarafından benimsenirler.³⁸

Değerler, kültür ve topluma anlam ve önem veren ölçütlerdir. Öyle ki toplumsal yapıda değerler; ciddiye alınır, coşkusal olarak yaşanır ve ortaklaşa paylaşılırlar.³⁹

Değerler bir toplumda yaşayan bireylerin, iyi ya da güzel olanın ne olduğuna karar verirken kullandıkları, kültürel olarak belirlenmiş standartlardır. Bundan dolayı değerler, bir kültürde insanların neleri önemli ya da ahlaki açıdan neleri doğru veya

³³ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 41-42.

³⁴ Köksal Alver, "Emile Durkheim ve Kültür Sosyolojisi", içinde: **Kültür Sosyolojisi**, Ed. Köksal Alver, Necmettin Doğan, Hece Yayınları, Ankara, 2011, s. 76.

³⁵ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 98.

³⁶ Alver, **a.g.e.**, s. 76.

³⁷ Aydın, **a.g.e.**, s. 63.

³⁸ Sadık K. Tural, **Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s. 15.

³⁹ Fichter, **a.g.e.**, s. 149.

yanlış bulduklarını göstermektedir. “En genel anlamıyla değerler, sosyal yaşamın anahtarlarıdır”.⁴⁰

Parsons’a göre insan, toplumsal varlık olmasının bir sonucu olarak, kültür yaratan, dolayısıyla değer yaratan bir varlıktır. Bu durumu ise etkileşim sürecinde bir araya gelen insanlar arasındaki ilişkiye dayandırır.⁴¹

Bir toplumdaki insanların ortaklaşa ilişkileri sonucunda oluşan değerler, yani kültürün öğeleri de zamanla değişir. Toplumun örf, adet, gelenek ve görenekleri çeşitli sebeplerle değişim ve dönüşüme uğrayabilir ya da tamamen ortadan kalkabilir.

1.2.4. Normlar

Norm sosyolojide, kültürel açıdan arzu edilen ve uygun olarak değerlendirilen davranışları akla getiren, ortak bir davranış beklentisidir. Normlar, yapısı itibariyle kurallara ve düzenlemelere benzerler, fakat normda kuralların resmi statüsü yoktur.⁴²

Bir norm, belli bir sosyal davranış kalıbını yöneten bir kuraldır. Normun örnekleri arasında yasalar, ahlak ve ilkeler, örf, adet, gelenek ve görgü kuralları yer almakla birlikte, toplum tarafından arzu edilen değerler ve gayeler de yer almaktadır.⁴³

Normlar bir toplumda yaşayan bireylerin neyi, ne zaman, nasıl yapmaları gerektiğini gösteren kılavuzlardır.⁴⁴ Normlar, toplumdaki bireyler için davranış tarzı geliştirir. Bu yüzden toplumdaki bireyler ve gruplar, tavır ve davranışlarını o toplum tarafından belirlenen kurallara göre şekillendirirler.⁴⁵ Normlar, grup değerlerinden çıkarılırlar. Belli bir durumda insanların nasıl davranmaları gerektiği konusundaki beklentileri oluştururlar.⁴⁶

Normlar ifade edilme durumlarına göre; “formel” ya da “informel” olarak sınıflandırılabilir. Formel normlar, yazılı ve sözlü olarak ifade edilirken, genellikle yazılıdır. Ayrıca bu normları ihlal edenler için katı cezalar uygulanır. Bu yüzden, formel

⁴⁰ Aksoy, **a.g.e.**, s. 77.

⁴¹ Alev Erkilet, **Toplumsal Yapı ve Değişme Kuramları**, Hece Yayınları, Ankara, 2013, s 74.

⁴² Marshall, **a.g.e.**, s. 553.

⁴³ Ed.Andrew Edgar- Peter Sedgwick, **Kültürel Kuramda Anahtar Kavramlar**, çev. Mesut Karaşahan, Açılım Kitap, İstanbul, 2007, s. 246.

⁴⁴ Erol Güngör, **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, 3. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2011, s 88.

⁴⁵ Aksoy, **a.g.e.**, s. 77.

⁴⁶ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 101.

normlar, sınırları belirlenmiş tavır ve davranışları yasaklar.⁴⁷ İformel normlar ise, bireyler arasındaki karşılıklı iletişim ve etkileşimden doğan sözlü ya da yazılı biçimde ifade edilmeden, toplumda herkes tarafından anlaşılabilir, ilişkilerin kendinde bulunan davranış biçimleridir.⁴⁸

Toplum içerisindeki insan davranışlarını düzenleyen normlar; gelenek, görenek, adet, örf ve töre şeklinde sıralanmaktadır. Toplumun kültürünü de oluşturan bu kavramları kesin bir çizgiyle birbirinden ayırmak oldukça zordur. Bu yüzden günlük konuşma dilinde bu kavramların sıkça birbirinin yerine kullanılmasının yanında gerek fonksiyonları gerekse sosyal normları bakımından birbirinden ayırmak mümkündür.⁴⁹

Örfler ve adetler, birçok sosyal içerikli ilişkiyi düzenlemekte, yönetmekte ve denetlemektedirler. Toplumsal yaşamın düzenli gitmesinde, kuralların uygulanmasında önemli bir görev üstlenirler.⁵⁰ Ayrıca bir kültürün temelini oluşturan değerler sistemidir. Toplum tarafından kabul görmüş, toplumdaki bireyleri bağlayıcı davranış kalıplarıdır. Zamanla bir toplumdaki örfler ve adetler formel kurallara dönüşebilirler.

Gelenekler, örf ve törelere nazaran bireyleri daha az bağlayıcı davranış kalıplarıdır. Bireyler genellikle yapılacak bir şey olarak görürler ve içinde zorunluluk barındırmazlar. Gelenekler aslında bir tür kültürel örüntülerimizdir. Örneğin; evlenme ve düğün geleneklerinden, yemek geleneklerine, dini, milli bayramlardan, cenaze, ölüm ile ilgili uygulamalara kadar geniş bir yelpazede geleneklerden bahsetmek mümkündür. Kimi adet ve gelenekler oldukça süreklilikten, kimisi de zamanla değişime uğrayabilir. Gelenekler ancak değişerek, dönüşerek ve uyum sağlayarak devam edebilir.⁵¹ Buna göre, geleneklerimizin günümüz şartlarına uygun olarak değişmesi ve dönüşmesi aslında geleneklerin devam etmesi için gereklidir.

Görenekler ise, sosyal davranış örüntülerinin en az zorlayıcı olanlarıdır. Alışkanlıklara dayalıdır, genellikle bireylerin yaşadıkları yörelere ait davranış kalıplarıdır.⁵²

---

⁴⁷ Aksoy, **a.g.e.**, s 78.

⁴⁸ Mahmut Tezcan, **Sosyoloji'ye Giriş, "Temel Kavramlar"**, 72 TDFO Yayıncılık, Ankara, 1993, s. 190.

⁴⁹ Erol Eroğlu, "Geçmişten Günümüze Sosyal Normlar", **Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, Temmuz- Ağustos 2015, S 50, s. 300.

⁵⁰ Sedat Veyis Örnek, **Türk Halk Bilimi**, Bilge Su Yayınları, Ankara, 2014, s. 176-177.

⁵¹ Besim Dellaloğlu, "Gelenek Meselesi", **Sosyoloji Dergisi**, 2011, c 3, S 22, s. 44-45.

⁵² Aksoy, **a.g.e.**, s. 79.

1.3. KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİK

Kültür, bireylerin ait oldukları toplumsal yapı içinde şekillenen ve o toplumdaki grupların yaşama tarzı, biçim ve alışkanlıklarının ortaya koymuş olduğu toplumsal bir süreçtir.⁵³ Yaşanan ve yaşanmakta olan bu kültürel süreçte hiçbir insan topluluğunun bir bütünlük içinde yaşaması beklenen bir durum değildir. Bu yüzden bir toplumdaki bireylerin farklı kültürlerle etkileşimleri sonucunda kültürel çeşitlilik yaşanmaktadır.

1.3.1. Alt Kültür ve Karşı Kültür

Alt kültür, bir toplumun hâkim kültürünün yaşam biçimi ve alışkanlıklarından farklı, hâkim kültürden daha küçük kültür kalıplarıdır. Alt kültür, toplumda hâkim olan kültürden yapı ve fonksiyon açısından farklı bir özellik taşımayıp, farklılaşmaya yönelmiş kültür kalıplarıdır. Zaten alt kültür hâkim kültürden tamamen kopmaz sadece kısmi bir farklılaşmaya uğrar.⁵⁴

Alt kültürler, içinde yaşadıkları toplumun hâkim/egemen kültürleriyle doğrudan bir karşıtlık içinde olmayıp, toplumun belli bir kesiminin sahip olduğu kültür kalıplarıdır.⁵⁵ Alt kültür, geniş bir toplum içindeki ayırt edici özellikleri taşıyan grupların yapılaşmasıdır da diyebiliriz.⁵⁶

Karşı kültür, alt kültürden farklı olarak toplumda hâkim olan kültürün özelliklerini, değerlerini reddederek, reddettiği değerlerin yerine farklı bir kültürel sistem oluşturmaya çalışan kültür kalıplarıdır.⁵⁷ Karşı kültürler, hâkim kültürün geleneksel değerlerini ve davranış tarzlarını reddederek, tamamen zıttı olan değer, norm ve davranış tarzlarını benimseyebilirler. Bu yüzden karşı kültür, kendisini hâkim kültürün bir alt dalı olarak değil, alternatifi olarak görmektedir.⁵⁸

Günümüz sanayi ve teknoloji toplumlarının bugünkü ana özelliklerinden biri de, hâkim kültürden ayrı bir gençlik kültürünün ve hareketlerinin oluşumu sonucu karşı kültür alanına dönüşmüş olmasıdır. Böylece günümüz toplumları bir yanda alt kültür,

⁵³ Doğan, **a.g.e.**, s. 387.

⁵⁴ Aksoy, **a.g.m.**, s. 82.

⁵⁵ Bozkurt, **a.g.e.**, s.105.

⁵⁶ Orhan Türkdoğan, **Kültür- Değişme ve Toplumsal Çözüm**, 2. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 42.

⁵⁷ Aksoy, **a.g.m.**, s. 82.

⁵⁸ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 105-106.

bir yanda karşı kültür alanlarını yaratmak suretiyle, toplumun hâkim kültüründen sapmalara sebep olmaktadır.⁵⁹

1.3.2. Halk Kültürü ve Popüler Kültür

Halk kültürü, “*spesifik topluluklar tarafından yaratılan, göreceli olarak izole olmuş, teknolojik olmayan toplumların ürünüdür.*”⁶⁰ Halk kültürü, üretimden tüketime kadar bütün aşamalarda halkın içinden çıkan, halkın yaşamıyla bütünleşik ve halka ait olandır.⁶¹ Halk kültürü, bireylerin toplumsal çevresiyle kurduğu ilişkilerin bir uzantısı olarak; bireylerin yaşattığı, bizzat katıldığı kültürel uygulamalar ve ortak tecrübelerdir. Aynı zamanda bir toplumun duygu, düşünce ve beğenilerinin ürünüdür. İnsanın doğayla olan etkileşimleriyle şekillenir. Halk kültürü, halk oyunlarından, manilere, örf ve törelerden, gelenek ve göreneklere kadar yaşanmış ve hala yaşanmakta olan toplumsal bir gerçekliğe işaret eder.⁶²

Popüler kültür ise sanayileşmenin bir sonucu olarak teknolojinin gelişmesi ile birlikte özellikle kitle iletişim araçları vasıtasıyla çoğunluk tarafından beğenilen ve tercih edilen kitle toplumunun kültürüdür.⁶³

Günümüzde bilim çevreleri başta olmak üzere birçok kesimin dikkatini ve ilgisini yönelttiği bir alandır.⁶⁴ Bu dikkat ve ilgiye rağmen sorunlu bir alan olarak durmaktadır. Çünkü popüler kültür kavramının tanımı ve içeriği konusunda birçok sosyal bilimci ve sosyolojik kuram arasında önemli ölçüde farklılıklar ve uyuşmazlıklar bulunmaktadır. Bu haliyle de kuşkusuz popüler kültür, günümüzde de bütün yaşam alanlarında kendisini yoğun bir şekilde hissettiren, kültürel formlardır. Çünkü halkın içinden çıkan, halka özgü ve halkın kendisi tarafından üretilen popüler kültür, halkın varlığının en önemli göstergesidir.⁶⁵ Nitekim eğlenceden müziğe, spordan edebiyata,

⁵⁹ Türkdoğan, **a.g.e.**, s. 111-112.

⁶⁰ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 106.

⁶¹ İrfan Erdoğan- Korkmaz Alemdar, **Popüler Kültür ve İletişim**, 2. Baskı, Erk Yayıncılık, Ankara, 2005,s. 48.

⁶² Aksoy, **a.g.m.**, s. 83.

⁶³ Kamil Kaya, Meyrem Tuna, “Popüler Kültürün İlköğretim Çağındaki Çocukların Aile İçi İlişkileri Üzerindeki Etkisi”, **S.D.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Mayıs, 2010, S 21, s.237.

⁶⁴ Ertan Özensel, “Kültürün Popülerleşen Bir Alanı: Popüler Kültür”, **Kültür Sosyolojisi**, Ed. Köksal Alver, Necmettin Doğan, Hece Yayınları, Ankara, 2011, s. 261.

⁶⁵ Özensel, **a.g.m.**, s. 268-270.

dini hayattan bilime kadar gündelik hayatta karşılaştığımız pek çok şey de popüler kültürün etkisinin bulunduğu söylemek mümkündür.⁶⁶

Popüler kelimesi etimolojik temelini, geç-ortaçağ dönemindeki “halkın” anlamından, bugünkü yaygın kullanımıyla egemen “birçok kişi tarafından sevilen ve seçilen” anlamına gelmiştir. Popülerin bu egemen kullanılışı kültürel alana da yayılmıştır; bu da yeni toplumsal rollere ve yeni ifade biçimlerine zemin hazırlamıştır.⁶⁷ Örneğin; popüler TV programları, popüler sanatçılar, popüler sporcular, pop-popüler müzik gibi alanlar, bunların yanında yeme-içme ve giyim sektörleri de önemli ölçüde popüler tüketim alanlarını oluştururlar.

Popüler kültür, kendi biçimlerinin birçoğunu halk kültüründen almış ve işlevsel olarak dönüşüm ve değişimlere uğratarak kendine mal etmiştir. Bunu yaparken de kültürün biçimini değiştirmiş, özünü boşaltmış dolayısıyla yeni bir öz oluşturmuştur. Aynı zamanda popüler kültür yapısı gereği, sürekli kalıcılıkla değil, sürekli değişimle varlığını devam ettirerek, sürdürür.⁶⁸

1.3.3. Kültürleşme ve Asimilasyon

Toplumların ilişki ve etkileşim içinde bulunmaları toplumlar için gereklidir. Özellikle bu durum günümüz toplumları için geçerlidir. Bireyler kaçınılmaz bir ilişki içindedir. Sözü edilen bu ilişkiler her türlü etkileşimi de beraberinde getirir.⁶⁹ Kültürleşmeden söz edebilmek için etkileşim sürecinin yaşanması gerekir. Öyle ki kültürleşme, farklı kültürlerin karşılıklı etkileşime girmesi ve her iki kültüründe az ya da çok bir değişime uğramaları süreci olarak tanımlanabilir.

Başka bir ifade ile kültürleşme; “iki ya da daha fazla kültür grubu ve onların üyelerinin ilişki kurması sonucunda gerçekleşen kültürel ve psikolojik değişim sürecidir.”⁷⁰ Farklı kültürel gruplar arasında yaşanan değişim belli bir zaman aralığında gerçekleşir. Kültürleşme sonucunda karşılıklı etkileşime giren hâkim kültür üyeleri de göç eden bireyler de, dereceleri farklı dahi olsa, değişimi yaşamaktadır. Özellikle göç

⁶⁶ Kaya- Tuna, **a.g.m.**, s. 237.

⁶⁷ Erdoğan-Alemdar, **a.g.e.**, s. 29-30.

⁶⁸ Erdoğan- Alemdar, **a.g.e.**, s. 34-48.

⁶⁹ Doğan, **a.g.e.**, s. 393.

⁷⁰ Ayşenur Bilge Zafer, “Göç Çalışmaları için Bir Anahtar Kavram Olarak “Kültürleşme” Kavramı”, **U.Ü. Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2016, S 30, s. 77-78.

eden gruplar kültürleşme süreci ile fiziksel, biyolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan pek çok değişime uğramaktadır.⁷¹

Kültürleşmeyi doğuran en önemli etkenlerden biri yaşanan göçlerdir. Göç nedeniyle, bir arada yaşamak zorunda kalan farklı kültürlere mensup bireyler arasında önüne geçilmez, etkileşimler yaşanır. Bu etkileşimlerin yol açtığı değişimler ise kültürleşmeyle neticelenir.⁷² Kültürleşmeyi doğuran etkenler sadece yaşanan göçlerle gerçekleşmez. Eskiden kültürleşme göçlerle birlikte savaşlar, uzun süreli gezilerle de gerçekleşmekteydi. Gezginler, diplomatlar, din adamları veya tüccarlar, bir taraftan gittikleri yerlere kendi kültürlerini de taşıyorlar diğer taraftan da döndüklerinde, etkileşim yaşadıkları kültürlerden aktarmalarda bulunuyorlardı. Günümüzde ise, bu görev daha çok kitle iletişim araçlarına kaldı. Öyle ki; gazete, dergi, radyo, televizyon, sinema, internet ve turizm gibi araçlarla kültürleşme gerçekleşmektedir.⁷³

Kültürleşme hangi araçlarla yaşanırsa yaşansın, hangi süreçlerden geçerse geçsin kültürleşme süreci için en az iki ayrı kültür grubunun olması gereklidir. Tek başına bu da yeterli değildir. Karşılıklı ilişki ve daimi etkileşimin olması gerekir.

Kültürleşme süreçlerinin şekillerinden biri olan ve çoğunlukla birbirlerinin yerine kullanılan asimilasyon, kültürleşme ile benzerlik göstermesinin yanında aslında farklıdır. Bir kültürün başka bir kültürle temas içerisinde değişmesi anlamına gelen kültürleşme ile benzerlik⁷⁴ gösterse de asimilasyon bir kültürün başka bir kültür tarafından eritilmesidir. Yani grubun kendine özgü değerlerinin tamamen yok edilmesidir. Çoğunlukla, ırk ilişkileriyle ilgili olup daha çok Batı'nın kültür yayılmacılığını temsil etmektedir. Park, insanların benzer kültürlere sahip olduğu durumlarda asimilasyona gerek kalmayacağını, söyler.⁷⁵

Park'a göre kültürleşme daha çok kültürel kalıplardaki değişimleri, asimilasyon ise daha çok tutumlardaki değişimleri içerir.⁷⁶ Asimilasyonda sadece çoğunluk grubun değerlerine doğru bir değişim vardır. Kültürleşmede ise değişim iki yönlüdür ve

⁷¹ Zafer, **a.g.m.**, s. 76-77.

⁷² Sezel Saygın- Derya Hasta, "Göç Kültürleşme ve Uyum", **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, 2018, c 10, S 3, s. 303.

⁷³ Aydın, **a.g.m.**, s. 61.

⁷⁴ Aksoy, **a.g.m.**, s. 84.

⁷⁵ Gülhan Yaman Kahveci, "**Hollanda'da Yaşayan Türklerin Ev Sahibi Toplumla Sosyo- Kültürel Temaslarının Kültürel Aktarım Sürecine Etkileri**", Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2018, s. 35.

⁷⁶ Yaman Kahveci, **a.g.t.**, s. 26.

değişmenin yönü çoğunluk grubun tarafına doğru da olabilir, azınlık gruplardan birine doğru da olabilir.⁷⁷

1.4. KÜLTÜR DEĞİŞMELERİ

Değişme, her kültür için kaçınılmazdır. Her kültür sistemi hızlı ve yavaş olmak üzere değişim sürecini yaşar.⁷⁸ Kültürde yaşanan değişimler kültürün dinamik yapısından kaynaklanır. Bu yüzden de kültür değişimleri toplumlar için kaçınılmaz olmaktadır.⁷⁹ Kültür değişimleri toplumdaki topluma, gruptan gruba farklılık gösterebilir. Nitekim tarihte yaşanan önemli savaşlar, göçler, eğitim, ticaret vb. faktörler farklı toplumların birbirleriyle temasa geçmesine vesile olarak, toplumların etkileşim yaşamalarına sebep olmuştur. Yaşanan bu etkileşimler neticesinde de kültürlerde bazı değişimler ve dönüşümler yaşanmış ve yaşanmaktadır.

Bir toplumda kültür değişmelerinin meydana gelebilmesi için coğrafi veya toplumsal bir değişimin olması, mevcut sistemin yeni şartlara uyum sağlayamaması, başka kültürlerle temasa geçilmesi veya bütün bunların hepsinin birden olması gerekiyor.⁸⁰

Değişen şartlar karşısında, genel çareler bulma ve onlara uyum sağlama konusunda her kültür aynı derecede donanıma sahip olmadığı gibi eşit bir kapasiteye de sahip değildir. Bir toplumun çevresinde değişiklikler olduğu zaman bazı bireylerin veya grupların arzu ve ihtiyaçları kendi mevcut kültürleri tarafından ancak bir dereceye kadar karşılanmaktadır. Toplum tarafından arzuların yerine getirilemediği, ihtiyaçların sağlanamadığı durumlarda memnuniyetsizlikler doğabilmektedir. İşte bu memnuniyetsizlik durumlarında toplumun fertleri kendi mevcut kültürlerinin eksikliklerini hissetmeye başlar veya etkileşime girilen medeniyet ve kültürün doğrudan doğruya veya aşamalı bir şekilde baskısına maruz kalır.⁸¹ Böyle durumlarda kültür değişimleri meydana gelmektedir. En önemli değişimler, mevcut alışkanlıkların

⁷⁷ İmran Özhan, “Farklılaşmanın Özel Görünümleri Olarak Çokkültürlülük ve Çokkültürcülük”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2006, Ankara s.71.

⁷⁸ Türkdoğan, a.g.e., s. 103.

⁷⁹ Doğan, a.g.e., s. 392.

⁸⁰ Mümtaz Turhan, **Kültür Değişimleri -Sosyal Psikoloji Bakımdan Bir Tetkik-**, 2. Baskı, Altınordu Yayınları, Ankara, 2016, s. 159.

⁸¹ Turhan, a.g.e., s. 37.

değişen şartlarla birlikte artık toplumun ihtiyaçlarını karşılayamadığı veya grubu tatmin edemediği noktalarda baş gösterir.

Malinowski'ye göre kültür değişmesi şu şekilde tanımlanır:

*“Kültür değişmesi, bir toplumun mevcut düzenini, yani toplumsal maddi ve manevi medeniyetini bir tipten başka bir tipe değiştiren bir prosestir. Böylece kültür değişmesi, bir toplumun siyasi yapısında, idari müesseselerinde ve toprağa yerleşme ve iskân tarzında, iman ve kanaatlerinde, bilgi sisteminde, terbiye cihazında, kanunlarında, maddi alet ve vasıtalarında, bunların kullanılmasında, içtimai iktisadının dayandığı tüketim maddelerinin sarfında oluşan değişmeleri içine alır. En geniş anlamıyla kültür değişmesi, insan medeniyetinin daimi bir faktörüdür; her yerde her zaman meydana gelmektedir.”*⁸²

Bir toplumun kültürü, bir inanç ve ahlak düzeni olan medeniyetten kaynaklanır. Hayatın değişen şartlarına göre kültür de değişir. Fakat toplumun düzenini bozmayacak değişme, yeni alınan kültür öğelerinin, bağlı olunan medeniyetin ölçülerine göre seçilmesi ve şekillendirilmesi ile mümkün olur. Çünkü medeniyet, kültür değişmesine yol gösterir ve nasıl olması gerektiği konusunda toplumdaki bireyleri seçici olmaya teşvik eder.⁸³ Özakpınara'a göre önemli olan kültürün kendine özgü bütünlüğünü, istikrarını ve seçiciliğini sağlayan medeniyet kaynağını korumak ve kültür değişmelerini buna uygun olarak yapmaktır. Turhan'a göre ise, bir kültürün bağımsız olması, onun yabancı kültürden alacağı öğeleri seçebilme kabiliyeti ile el ele gider.⁸⁴

Kültürel değişmeler, farklı kaynaklardan beslenirler. İlk olarak doğal çevrede yaşanan değişiklikler örneğin; iklim değişiklikleri, doğada bulunan kaynaklarda azalma buna bağlı olarak yaşanan kıtlıklar, insanları değişime zorlayabilir. Bununla birlikte, keşifler ve icatlar yoluyla da kültür değişmeleri yaşanabilir.⁸⁵ Özellikle teknolojide yaşanan hızlı değişimler bilhassa insanların davranışlarında ve düşünce yapılarında değişimlere yol açmıştır. Bununla birlikte insanlar bir işin nasıl yapılması ve nasıl

⁸² B.Malinowski; **The Dynamics of Culture Change**, akt: Turhan, **a.g.e.**, s. 38.

⁸³ Yılmaz Özakpınar, **Kültür Değişmeleri ve Batılılaşma Meselesi**, 5. Baskı, Ötüken Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 245.

⁸⁴ Özakpınar, **a.g.e.**, s. 84.

⁸⁵ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 107.

işlenmesi gerektiğini öğrenerek, yeni bir anlayış tarzı geliştirmişlerdir. Bu sebeple davranışlarını da bu yeni anlayış tarzlarına uygun olarak değiştirmeye başlamışlardır.⁸⁶

Kültürel öğeler bir yerden başka bir yere aktararak da değişmektedir. Bu değişme, yayılma olarak da adlandırılır. Yayılma, davranış kalıplarının bir kültürden diğerine aktarılmasıdır. Bir davranış kalıbının bir kültürden diğerine yayılması için farklı toplumların üyeleri arasında temas, iletişim dolayısıyla etkileşim olmalıdır.⁸⁷ Bu temas, iletişim ve etkileşim sonucunda kültürler gündelik yaşam pratiklerinden toplumsal kurum ve toplumların çeşitli fonksiyonlarına kadar birbirlerini etkilemektedir. Artan toplumsal ve kültürel temaslar neticesinde ise bir toplumdaki kültürel unsurların farklı bir toplumdaki kültüre geçmesi kaçınılmaz olmaktadır.⁸⁸

1.4.1. Kültürel Değişme Tipleri

Kültür değişimleri, toplumlar için kaçınılmaz bir gerçektir. Bu nedenle her kültür değişir ve dönüşür. Her kültürün değişme biçimi, şekli ve tarzı farklı olmakla birlikte değişme tipleri de farklıdır. Bu yüzden kültürel değişme tipleri genellikle “serbest kültür değişimleri” ve “zorunlu kültür değişimleri” olarak ele alınıp, incelenmektedir.

1.4.1.1. Serbest Kültür Değişimleri

Serbest kültür değişimi, bir toplumsal grubun veya toplumun, yabancı bir kültüre sahip grup veya toplumla temasa geçtiği zaman hiç bir iç ve dış baskı altında kalmadan, o kültürün ya tek bir unsurunu ya da belirli bir kısmını alıp benimsemesi neticesinde meydana gelen değişimlerdir.⁸⁹

Serbest değişimler sosyal bir akış süreci içinde, toplumda büyük sarsıntı ve sorunlara yol açmadan gerçekleşir. Değişme sırasında meydana gelen çelişkiler, toplumu büyük bir çözülmeye götürmeden yavaş yavaş çözümlenmektedir. Bu yüzden toplumda endişe ve tedirginlik daha az olmaktadır. Bu durumun başka bir

⁸⁶ Erol Güngör, **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980, s. 16.

⁸⁷ Fichter, **a.g.e.**, s. 145.

⁸⁸ İhsan Çapcıoğlu- Hayati Beşirli, **Toplumsal Değişme**, Ed. İhsan Çapcıoğlu, Hayati Beşirli, Grafiker Yayınevi, Ankara, 2013 s. 279.

⁸⁹ Turhan, **a.g.e.**, s. 39.

sebebi de serbest kültür değişmelerinin hızının düşük olmasıdır. Değişmeler ağır ağır işleyen bir özellik gösterir.

Turhan, serbest kültür değişmelerinde yabancı bir kültür unsurunun topluma alınıp iyice benimsenip belli bir şekle girmesine kadar geçen toplumsal kültür sürecini üç aşama halinde göstermenin mümkün olduğunu ifade eder.⁹⁰ İlk aşama olarak, bu yeni kültür unsurunun kabulünde rolleri olan ilk müteşebbislerin onu benimsemeleri ve kabul etmeleri gerektiğini söyler. İkinci aşama olarak, müteşebbisler tarafından topluma ithal edilen bu yeni kültür unsurunun toplumdaki diğer fertler tarafından benimsenip kabul edilmesi gerektiğini ve son olarak, bu yeni kültür unsurunun mevcut kültüre uyum sağlaması ve benzeşebilmesi için geçirmek zorunda olduğu değişmeler olduğunu belirtir.⁹¹ Aynı zamanda yeni bir kültür unsurunun alınmasında olduğu gibi bir toplum içinde yayılmasında en etkili ve mühim olan faktörlerin esas olarak; fayda sağlaması, itibar kazanma, yenilik arzusu ve bir de yeni unsurun mevcut kültür şekillerine uyum sağlaması olduğuna dikkat çeker.⁹²

Turhan, başka bir kültürle temas sonucunda faydası anlaşılan yabancı bir kültür unsurunun, birtakım şartları yerine getirdiği takdirde kabul edildiğini söyler.⁹³ Bu yüzden gündelik hayatı kolaylaştıran araç ve gereçlerin kullanılmaya başlanması serbest kültür değişmelerinin bir parçasını oluşturur. Aynı zamanda ulaşımı ve taşımacılığı kolaylaştıran teknolojik vasıtalar ile gündelik hayatı kolaylaştıran özellikle mutfak araç ve gereçleri kültürün “serbestçe” değişmesinde önemli rol oynamıştır.⁹⁴

Turhan’a göre serbest kültür değişmelerinde söylenmesi gereken en önemli nokta, yeni alınacak kültür unsurunun önceki kültür unsurundan daha faydalı ve daha kullanışlı olması gerekir. Yerine daha faydalı bir unsur konmadan eski hiçbir öge terk edilmez. Bu yüzden serbest kültür değişmelerinin gerçekleştiği toplumsal gruplarda hiçbir ahenksizlik ve aksaklıklara rastlanmaz.⁹⁵ O halde serbest kültür değişmeleri için toplumda hiçbir baskı ve zorlamaya yol açmayan tamamen serbest bir şekilde gerçekleşen değişme tipidir, diyebiliriz.

---

⁹⁰ Turhan, **a.g.e.**, s. 41.

⁹¹ Turhan, **a.g.e.**, s. 41-42.

⁹² Turhan, **a.g.e.**, s. 44.

⁹³ Özakpınar, **a.g.e.**, s. 81.

⁹⁴ Doğan , **a.g.e.**, s. 392.

⁹⁵ Turhan, **a.g.e.**, s. 48.

1.4.1.2. Zorunlu Kùltür Değişmeleri

Zorunlu kùltür değişmelerinde kùltürel etkileşim içinde bulunan toplumlardan biri kendi kùltürünü veya belirli bazı kùltür unsurlarını kabul etmesi için diğer toplumsal grubu baskı altına alır. Daha sonra yönetimdeki belli gruplar bu yabancı kùltür öğelerini ve belirli bazı kùltür unsurlarını genelin tüm muhalefetine karşı ısrar ederek, kendi toplumuna zorla kabul ettirmeye çalışırsa bu tip bir değişme zorunlu kùltürel değişme olur.⁹⁶

Bu tür değişmelerde, iç ve dış kaynaklı bir baskı ve zorlama vardır. Bu değişme tipi, ayrı kùltürlere sahip iki toplumsal grup ya da toplumdan birinin, kendi kùltürünü ve belirli toplumsal unsurları bir baskı sonucu kabul ettirmeye çalışması söz konusudur. Ayrıca toplumda belirli siyasi gücü elinde bulunduran yöneticilerin veya belli grupların istekleri doğrultusunda, çoğunluğun karşı çıkmasına rağmen, kendi isteklerine uygun unsurları kabul ettirmeye çalışırlar.⁹⁷

Bu süreçte yaşanan değişimler, siyasi ve idari gücü elinde bulunduran seçkin bir zümre tarafından toplum geneline “tepeden inme bir anlayışla” zorla kabul ettirilmeye çalışılmasından dolayı bireylerin tutum ve davranışlarını ve ayrıca toplumsal yapıda var olan düzen ve dengeyi bozmaktadır.⁹⁸

Zorunlu kùltür değişmelerinin baskıcı doğasından dolayı, kabul ettirilmeye çalışılan kùltür unsurları, toplum tarafından tam olarak anlaşılmaz. Turhan, temasa geçilen kùltürü anlayamamayı, çözülme sebeplerinin en önemlisi olarak görür. Kùltür unsuru, sanki kùltürün bütününden bağımsız bir parça olarak dışarıdan görülen kısmıyla alınır. Bu yüzden, o kùltür unsuru, asıl işlevini yerine getiremez. Alıcı kùltür de, o unsuru kendi anlayışlarına uygun olarak kullanmaya başlar.⁹⁹ Turhan’ın da bahsettiği çözülme bu noktadan sonra gerçekleşir.

Zorunlu kùltür değişmeleri, serbest kùltür değişmelerinin aksine yavaş yavaş değil hızlı bir şekilde meydana gelir. Mutlaka bir baskı ve zorlamayı içerir. Serbest kùltür değişmeleri özellikle teknoloji ile beraber toplumlarda sürekli görülen bir

---

⁹⁶ Turhan, **a.g.e.**, s. 39.

⁹⁷ Yaka, **a.g.e.**, s. 104.

⁹⁸ Aksoy, **a.g.m.**, s. 80.

⁹⁹ Özakpınar, **a.g.e.**, s. 139.

değişme tipi iken, zorunlu kültür değişimleri her zaman yaşanan ve sürekli gerçekleşen bir değişme hali değildir.

1.4.2. Kültürel Gecikme

Her kültür, sürekli bir değişme halinde bulunmakla beraber hepsi aynı anda ve aynı hızla değişim göstermez. Değişme halinde bulunan bir kültürde, toplumdaki bazı unsurlar değiştiği halde bazı unsurlar değişmeyebilir. Çünkü kültürün bir unsurunda meydana gelen değişimler, diğer kısımlara etkisini aynı şekilde göstermez. Kültürün her unsurunun arasında sıkı bir bağlılık ve uyum bulunmaz. Bu yüzden kültürün belli kısımlarında, özellikle maddi kültürle, manevi kültür arasında ahenksizlik ve aksaklıklar meydana gelmektedir.¹⁰⁰

Maddi kültür, genelde tüketim malları, teknoloji, araç ve gereçleri içerirken; manevi kültür, her türlü düşüncelerden, inanç ve değerlerden, norm ve kurum gibi sosyal örgütlenmelerden meydana gelmektedir. Ayrıca maddi ve manevi kültür zaman bakımından da birbirlerinden farklılık arz ederler. Yani maddi kültürdeki değişimler manevi kültüre göre daha hızlı gerçekleşmektedir.¹⁰¹ En dinamik kültürlerde bile bazı unsurlar diğerlerinden daha hızlı değişim gösterir.¹⁰² Bu değişim sonucunda ortaya çıkan farklılığa ise, Ogburn “kültürel gecikme” adını vermektedir.

Ogburn’a göre, kültürün etkileşim içinde olan iki parçasından biri, diğeri değişmeden değişirse ya da ondan daha fazla değişirse bu durum iki kültürün önce olduğundan daha az uyum içinde olmasına yol açar. Bu da kültürel gecikme olduğunu gösterir. Ogburn’a göre kültür; parçaları birbirine uyan bir makineye benzediği ölçüde, kültürel gecikme yaygın olacaktır. Gerçekten de Ogburn kültürel gecikmenin yaygın olduğu sonucuna varır.¹⁰³ Ogburn, maddi kültürle manevi kültür arasında ayırım yaparak manevi kültürdeki değişimlerin maddi kültürde gerçekleşen değişimlerin arkasında kaldığını söyler.

---

¹⁰⁰ Turhan, **a.g.e.**, s. 22.

¹⁰¹ Yaka, **a.g.e.**, s. 229.

¹⁰² Fichter, **a.g.e.**, s. 146.

¹⁰³ Richard P. Appelbaum, **Toplumsal Değişim Kuramları**, çev. Türker Alkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1970, s. 58- 59.

Kültürel gecikme sonrasında toplumda bazı gerginlikler ve anomik davranışlar ortaya çıkmaktadır. Bir kültürün unsurunun diğerinden daha hızlı ya da önce değişmesi halinde ortaya çıkan uyuşmazlık durumunu anlatmak için “kültürel boşluk” kavramı kullanılmaktadır.¹⁰⁴

Ogburn “kültür boşluğu” kavramını belirlemek için dört adımın zorunlu olduğunu söyler bunlar:

- Kültürel sistem içinde en azından iki değişken belirlenmelidir,
- Bu iki değişkenin birbirleriyle uyumlu olduğu saptanmalıdır,
- Bu iki değişkenden biri değişirken, ötekini sabit kaldığı, ya da birinin ötekinden daha fazla değiştiği tarihler saptanmalıdır,
- Bir değişken ötekenden, daha önce ya da daha fazla değiştiği zaman, iki değişken arasındaki uyumun, önceki uyum durumundan daha yetersiz olduğu saptanmalıdır.¹⁰⁵

Bu adımlar sonunda belirlenen kültür boşluğu, Ogburn’a göre, iki değişkenden biri bağımsız ve birbiriyle ilişkili olmak suretiyle iki kültürel öge arasında çıkan uyuşmazlık sonunda kültür boşluğu meydana gelir.¹⁰⁶

Kültür değişimleri sonucunda herhangi bir değişme olmadan gayet uyum içinde yaşayan kültürler değişmeye başlar. Bu değişmelere kültürün tüm unsurlarında aynı anda uyum sağlanmaz. Ogburn’un sözünü ettiğimiz kültür boşluğu kavramı uyuşmazlık durumlarını anlatır. Ogburn’a göre, kültürün uyum sağlamayan diğer parçaları ancak bir gecikme döneminden sonra uyum sağlayabilirler.

Ogburn’un değişimde hareket noktası kültürel boşluk kavramıdır. Ogburn’un sözünü ettiğimiz kuramı hem evrimci hem de dengeli özellikler taşımaktadır.¹⁰⁷ Ogburn’a göre değişme ancak kültürel evrim sonunda ortaya çıkar.

Kıray, değişme konusunda makro düzeyde evrimci bir yaklaşımı benimser. Kıray’a göre önemli olan belirli bir yerde ve zamanda ne derecede değişme olduğunu bilmektir. Ona göre toplumsal değişme derece derece meydana gelmektedir. Toplumlar

¹⁰⁴ Yaka, **a.g.e.**, s. 229.

¹⁰⁵ Emre Kongar, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, 16. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012, s. 170.

¹⁰⁶ Kongar, **a.g.e.**, s. 170.

¹⁰⁷ Yaka, **a.g.e.**, s. 227.

bazı dönemlerde iç ve dış nedenlerle bazı dönemlerde sadece dış nedenlerle çok hızlı veya orta hızda değişirler. Bu yüzden değişme toplumlarda bazen yapı bazen de derece farkı ortaya çıkarır.¹⁰⁸

Kıray, değişme modelini tampon kurumlar içine yerleştirir. Ona göre her toplumsal yapı bir bütündür. Toplumsal yapı insan ilişkilerinden meydana gelir. Ayrıca bu yapı her zaman aynı hızda olmayan bir hız ve tempo ile değişir.¹⁰⁹ Tampon kurumlar bu değişmelerin daha sorunsuz olmasını sağlarlar. Toplumsal çözülmenin önüne geçerler. Toplumsal yapının çeşitli öğelerini birbirine bağlarlar. Bütünün bir parçası olarak, bütünleşmesi sağlanamayan yapı ve fonksiyonlar kaybolur. Bunların yerini ise tampon kurumlar doldurur. Böylece toplumun orta hızda bir değişimde kalması sağlanır.¹¹⁰

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. KÜLTÜR DEĞİŞMELERİNE SOSYOLOJİK YAKLAŞIM

2.1.1. Yapısal - İşlevselci Yaklaşım

İşlevselcilerin en önemli kökleri, Auguste Comte, Herbert Spencer, Vilfredo Pareto ve Emile Durkheim gibi sosyologlardır. İşlevselciliğin XX. yüzyılın ortalarında gelişmesi ile Amerika’da Talcott Parsons, Robert K. Merton William F. Ogburn ve Neil Smelser gibi sosyologlar yapısal işlevselciler olarak ortaya çıkmıştır.¹¹¹

İşlevselcilik, toplumsal ve kültürel olguların, toplumsal-kültürel sistem içerisinde yerine getirdiği işlevlerin çözümlenmesidir. İşlevselcilikte toplum, hiçbir kısmının bütünden ayrı olarak düşünülmemeyeceği ve birbirleri ile karşılıklı ilişki içinde bulunan bir sistemdir. Buna göre; herhangi bir kısımdaki değişim, sistemin diğer

¹⁰⁸ H. Bayram Kaçmazoğlu, “Mübeccel Belik Kıray’ın Sosyolojik Görüşleri Üzerine”, **Sosyolojik Çalışmalar Dergisi**, 2017, S 55 s. 404.

¹⁰⁹ Kongar, **a.g.e.**, s. 172-173.

¹¹⁰ Kongar, **a.g.e.**, s. 174.

¹¹¹ Malcolm Waters, **Modern Sosyoloji Kuramları**, ed: Zafer Cırhinlioğlu, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2008, s. 26.

kısımlarında bir miktar dengesizliğe ve bütün sistemin yeniden düzenlenmesine yol açar.¹¹²

Sosyoloji literatüründe yapısal ve işlevsel kavramları, ayrı ayrı verilmesinin yanında çoğunlukla bir arada verilmektedir. Çünkü bu iki kavram, genellikle iç içe bulunur ve aralarında kesin bir ayırım yapmak oldukça güçtür. Sorunun özünde yapı ve işlev kavramının birbiri ile ilişkisi, bunların birbirini tamamlaması bulunmaktadır.¹¹³ Yapısal-işlevsel yaklaşımın temelinde yatan kavramların bütün toplumsal yapı ve birimlerin, toplumsal sistem için işlevsel olduklarıdır. İşlevsel olma, bir ihtiyacı karşılama ve diğer tüm parçalarla ahenkli bir bütünleşme demektir. Bu yüzden her toplumsal birim, yapısal-işlevsel modele göre, toplumsal sistem için vazgeçilmez bir unsurdur.¹¹⁴

Yapısal-işlevselci anlayışın en önemli çağdaş temsilcisi olan Parsons'un temel kavramları aktör, rol, statü, yapı ve sosyal sistemdir. Kuşkusuz onu, bu kavramlara götüren sebep toplumu bir sistem bütünlüğü içinde bir organizma gibi düşünmesi ve bu sistemin, yapının oluşmasında, sürekliliğinde sosyal ihtiyaçlar ile normlara, statü ve rollere vurgu yapmasıdır.¹¹⁵ Parsons, yapısal işlevselcilik ile toplumsal denge arasındaki ilişkiye de dikkat çeker. Belirli işlevler bakımından toplumun bütünleşmiş bir yapı olduğunu ve bu yapının sürekliliğini toplumsal denge ile açıklar.¹¹⁶ Parsons, herhangi bir toplumun hem yapıları açısından hem de işlevsel önemleri açısından farklılaşan alt sistemlerden oluştuğunu belirtir. Bu bir farklılaşma ve değişim sürecidir. Nitekim toplum evrildikçe yeni alt sistemler farklılaşırlar. Bu yüzden alt sistemlerin daha fazla uyum sağlayıcı olmaları gerekir.¹¹⁷ Toplumsal sistem ise denge haline ulaşmaya çalışır.

Parsons dengede meydana gelen farklılaşmaları ve değişiklikleri sosyal değişme ile anlatır. Değişme, kurumlarda, kültürel norm ve değerlerde meydana gelen farklılaşmalardan oluşur.¹¹⁸ Toplumsal yapılar ve işlevler giderek daha fazla

---

¹¹² Ruth A. Wallace- Alison Wolf, **Çağdaş Sosyoloji Teorileri**, 6.Baskı, çev. Leyla Elburuz, M. Rami Ayas, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2015, s. 42.

¹¹³ Aydın Yaka, **Sosyal Değişme**, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2011, s. 208.

¹¹⁴ Kongar, **a.g.e.**, s. 154.

¹¹⁵ Yaka, **a.g.e.**, s. 214.

¹¹⁶ Yaka, **a.g.e.**, s. 215.

¹¹⁷ George Ritzer- Jeffery Stepnisky, **Sosyoloji Kuramları**, çev. Himmet Hülür, Deki Yayınları, Ankara, 2014, s. 252.

¹¹⁸ Yaka, **a.g.e.**, s. 217.

farklılaştıkça toplumun değer sistemi de değişim geçirmek zorunda kalır.¹¹⁹ Değişme yapı ve rollerdeki farklılaşmalara yol açtığı için işlevlerinde farklılaşmasına neden olur. Tüm bu toplumsal yapı ve işlevde meydana gelen farklılaşmalar, kültürel sistemin yardımıyla farklı bir biçimde yeni bir sosyal bütünleşmeye doğru evrilirler.¹²⁰

Parsons kültürü, toplum ve eylem sistemlerinin farklı öğelerini birbirine bağlayan güç olarak görür. Kültür toplumsal sistem içinde değerlerde cisimleşir ve bireyler tarafından içselleştirilir.¹²¹ Fakat kültürel sistem sadece diğer sistemlerin bir parçası değildir. Sembol, bilgi ve çeşitli fikir kaynağı olarak farklı bir yönü de vardır. Kültür bu açıdan bir semboller sistemidir. Sembolik ve öznel olduğu için bir sistemden diğerine kolaylıkla aktarılabilir.¹²² Parsons'a göre sistemin özü, kendisini şekillendiren kültür sistemine göre biçim alır, şekillenmiş olur ve onu diğer toplumsal sistemlerden ayırır. Kültür sisteminin belirlediği bu sınırlar, ülkeleri birbirinden ayıran sınır çizgileri gibi işlev görürler.¹²³

Merton ise toplumu, toplumsal yapılar ve kültürel yapılar biçiminde ayırır. Sosyal kurumların, gelenek ve göreneklerin toplumların devamlılığını sağladığını belirtir. Ayrıca işlevleri de sistemlerin uyum ve düzenini sağlayan sosyal öğeler olarak ele alır.¹²⁴

Değişme olgusunu ise sapma ve anomi kavramları ile açıklar. Durkheim'den aldığı anomi kavramını Merton daha farklı tanımlar. Ona göre anomi kültürel yapı ile sosyal yapı arasındaki uyumsuzluk ve kültürel amaçlar ile onlara varmanın arasında meydana gelen kopukluktur.¹²⁵ Merton'da değişmeyi ortaya çıkaran nedenler toplumun kendi yapısındaki uyumsuzluklardır. Yani toplumsal yapı ve kültürel yapı arasında meydana gelen zıtlıklar; ikisi arasında meydana gelen kopmalar ve uyumsuzluklar değişmeyi meydana getirir.¹²⁶

Yapısal-işlevselci yaklaşım değişmeyi toplum düzeyine indirger ve o şekilde analiz eder. Onlar toplumdaki istikrara oldukça önem verirler. Ayrıca yapısal-

---

¹¹⁹ Ritzer- Stepnisky, **a.g.e.**, s. 252.

¹²⁰ Yaka, **a.g.e.**, s. 217.

¹²¹ Ritzer- Stepnisky, **a.g.e.**, s. 249.

¹²² George Ritzer- Jeffrey Stepnisky, **Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri**, 4. Basım, çev. Irmak Ertuna Howison, Deki Yayınları, Ankara, 2013, s. 72-73.

¹²³ Erkilet, **a.g.e.**, s. 82-83.

¹²⁴ Yaka, **a.g.e.**, s. 219.

¹²⁵ Yaka, **a.g.e.**, s. 221.

¹²⁶ Yaka, **a.g.e.**, s. 223.

işlevselciler toplumsal değişimde kültürel süreçler, alt kültürler, toplumsal farklılaşma, toplumsal tabakalaşma ve toplumsal hareketlilik gibi sosyal değişme olgularını da ele almışlardır.

2.1.2. Çatışmacı Yaklaşım

Çatışmacı yaklaşımın en önemli temsilcisi hiç kuşkusuz Karl Marx'tır. Ralph Dahrendorf, Lewis Coser ve Randall Collins'de çağdaş çatışma kuramcılarının arasında yer almaktadırlar. Çatışma kuramı, sosyolojide egemen kuram olmasının yanında kısmen yapısal işlevselciliğe tepki olarak ortaya çıkmış bir gelişme olarak da görülebilir. Çatışma kuramını ayrıca yapısal işlevselci yaklaşıma bir alternatif olduğu da düşünülmektedir.¹²⁷

Çatışmacı yaklaşıma mensup düşünürler, toplumsal dünyayı sürekli bir mücadele alanı olarak görürler. Bireyler; güç, baskı ve otorite tarafından yönetilirler. Bu yaklaşıma göre, toplumsal davranış, en iyi birbirileri ile çatışan gruplar arasındaki çelişki ve gerilimden anlaşılır.¹²⁸

Çatışmacılar olarak adlandırılan kuramcılarının aralarında bazı görüş farklılıkları olmakla birlikte, hemen hemen hepsi toplumda çatışmayı görürler. Onlara göre, toplum durağan değil, sürekli hareket halinde olan ve sürekli değişen dinamik bir yapıdır. Çatışmaların temelinde bulunan çelişkiler ise, toplumsal değişmeyi yaratan ve sürdüren sürecin bizzat kendisidir.¹²⁹ Zaten çelişki ve çatışma olmazsa değişme olmaz. Toplumsal ve kültürel değişme, birbirini tamamlayan sosyal süreçler olduğu için toplumsal değişmeyi yaratan çelişki ve çatışma aynı zamanda kültürel değişmeyi de yaratır.

Marksist kuramda değişimin üç önemli dayanağı vardır. Bunlar; diyalektik yöntem, tarihsel maddecilik, üretim ve ekonomi ile ilgili unsurlar. Özellikle kültürel değişme ile ilgili olan üretim olgusu toplumun değişmesinde ve yapılanmasında önemli bir unsuru oluşturur. İnsanlar hayatlarını sürdürebilmek için üretim yapmak zorundadır.

¹²⁷ George Ritzer- Jeffery Stepnisky, **Sosyoloji Kuramları**, çev. Himmet Hülür, Deki Yayınları, Ankara, 2014, s. 268.

¹²⁸ Bozkurt, **a.g.e.**, s.48.

¹²⁹ Yaka, **a.g.e.**, s. 234.

Üretim yaparken de insan kendisini sürekli geliştirir ve değiştirir.¹³⁰ Dolayısıyla bireyle birlikte toplum ve kültür de değişmiş olur.

Dahrendorf'a göre toplum, her an değişir ve her zaman çelişkiler içerir ve çatışmalara açıktır. Ona göre, çelişki ve çatışma toplumun temel unsurudur.¹³¹ Bu yüzden toplum yapısında çatışma eğilimi mevcuttur. Güçlü topluluklar kendi çıkarlarını güçsüz topluluklar ise kendi çıkarlarını koruyacaklardır. Her iki topluluğun çıkarları birbirinden zorunlu olarak farklıdır. Grup çıkarları arasındaki bu çatışmalar egemenlik ilişkilerini ve toplumsal yapıdaki ilişkileri de değiştirmektedir.¹³²

Toplumda gücü ve yetkiyi elinde bulunduranlar ve güce sahip olmayanlar arasında önemli bir farklılık vardır. Bu farklılıklar ise çatışmalara ve ayrışmalara sebep olur. Toplumsal yapının temelinde de güç, yetki, çelişki ve çatışmalar vardır. Dahrendorf, çatışma grupları ortaya çıktıkları andan itibaren toplumsal yapıda meydana gelen değişime yola açan eylemlere giriştiklerini ifade etmiştir.¹³³ Dolayısıyla toplumda çatışmalara dayalı bir değişim söz konusu olmaktadır.

Her toplum her an çelişki ve çatışmalara sahne olmakla birlikte, bu süreç devamlıdır. Değişme sırasında bütün unsurlar birbirinin zıddını yaratır. Yaratılmış olan bu zıt durumlar birbirlerini etkileyerek çatışma ve değişmeyi beraberinde getirirler. Toplumda bulunan her unsur toplumun çözülmesine ve değişmesine bu şekilde katkıda bulunur. Her toplum her an değişme süreçlerine sahne olur, bu sebeple toplumsal ve kültürel değişme kaçınılmaz olmaktadır.¹³⁴

2.1.3. Sembolik Etkileşimci Yaklaşım

Sembolik etkileşimciliğin kurucusu ve en önemli temsilcisi George Herbert Mead'dir. Eserlerinin büyük çoğunluğu ölümünden sonra, bu yaklaşıma da ismini veren Herbert Blumer tarafından yayınlanmıştır. Charles Horton Cooley ve Erving Goffman'ı da kapsayan birtakım önemli düşünürlerin de bu yaklaşımla ilişkileri olmuştur.¹³⁵

---

¹³⁰ Yaka, **a.g.e.**, s. 248.

¹³¹ Yaka, **a.g.e.**, s. 256.

¹³² Wallace- Wolf, **a.g.e.**, s. 176.

¹³³ Ritzer- Stepnisky, **a.g.e.**, s. 271.

¹³⁴ Erkilet, **a.g.e.**, s. 152.

¹³⁵ Ritzer- Stepnisky, **a.g.e.**, s. 335.

Sembolik etkileşimciler, Mead’i izleyerek toplumsal etkileşime nedensel anlam vermeye eğilim gösterirler. Bu yaklaşımda genel ilgi tıpkı Mead’de olduğu gibi insanların zihinsel olarak nasıl anlam ve sembol ürettikleri değil onları toplumsallaşma ve etkileşim ile nasıl öğrendikleridir.¹³⁶ Bireyler toplumsallaşma süreci içinde düşünme yeteneği geliştirerek nesnelere anlamlarını öğrenirler. Düşünme yeteneği elde eden birey etkileşim süreçlerini şekillendirir. Etkileşim süreci içinde bireyler davranış şekilleri geliştirerek kendi etkinliklerini ötekilere nasıl uyduracaklarına karar verirler.¹³⁷

Sembolik etkileşimciler anlamlara odaklanır, inceler ve onları yeniden inşa eder. Toplumsal ve sosyal psikolojik özelliklerin yanında kültürel boyutlar da analizlerde dikkate alınır.¹³⁸ Onlara göre anlamlar, bireyler arasındaki etkileşim sonucunda oluşur. Toplum da bu etkileşimin bir ürünü olarak görülür. Her toplumda belli semboller vardır. Toplumlar da bu sembollerin ortak anlamını paylaşırlar.¹³⁹ İnsanlar anlamlar gibi sembollerini de öğrenirler. Aynı kültüre mensup bireyler öğrenmiş oldukları sembollerini, işaret, jest ve mimikleri benzer biçimde yorumlarlar. Semboller düşünme yeteneği geliştirir. Bireyler sembollerini kullanarak kültürleri öğrenirler. Mead, kültürlerin farklı bakış açılarını kavrayabilmek için insanların algıladığı çevreyi gözlemlemek gerektiğini söylemiştir.¹⁴⁰

Sembolik etkileşimci yaklaşımda toplumun kültür, sosyal sistem, sosyal sınıf veya sosyal roller gibi yapısal özelliklerin, bireyin içinde bulunduğu durumun koşullarını hazırlamaya yardımcı olduklarını ancak bireyin eylemi üzerinde belirleyici faktörler olmadıkları ifade edilmektedir.¹⁴¹

Bu yaklaşıma göre insanlar etkileşimde bulunarak ortak anlamlar oluştururlar ve bu anlamlar insanların gerçekliği haline gelir. Bu yüzden anlam ve yorumlamaya özellikle vurgu yaparlar.¹⁴²

---

¹³⁶ Ritzer- Stepnisky, **a.g.e.**, s. 354-355.

¹³⁷ Ritzer- Stepnisky, **a.g.e.**, s. 354.

¹³⁸ Richter, **a.g.e.**, s. 169.

¹³⁹ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 41.

¹⁴⁰ Richter, **a.g.e.**, s. 172

¹⁴¹ Oya Morva, “Chicago Sosyoloji Okulu’nun Etnografik Mirasını Yeniden Okumak: Dijital Etnografi Çağında Sembolik Etkileşimcilik”, **Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi**, 2017, c 4, S 1, Ankara, s. 143.

¹⁴² Michael Quinn Patton, **Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri**, Ed. Mesut Bütün- Selçuk Beşir Demir, Pegem Akademi, Ankara, 2014, s. 112.

Blumer, sembolik etkileşimciliğin üç önemli maddesini şu şekilde açıklamıştır:

- İnsanlar şeylere karşı, şeylerin kendilerine ifade ettiği anlamlara göre tavır alırlar.
- Bu anlamlar insanların birbirleriyle etkileşimleri sonucu oluşturulur.
- Anlamlar yorumsayıcı bir süreçle ele alınır, düzeltilir ve değiştirilir.¹⁴³

Blumer ilk aksiyom ile anlam ve davranış arasında doğrudan bir ilişki olduğunu söyleyerek birey davranışının merkezi rolünün anlamlara ait olduğunu söyler. İkinci aksiyom da bireyler arası etkileşimi vurgulayarak geleneksel yaklaşımlardan ayrılır. Son olarak, yorum sürecini de anlamın temel unsurlarından biri olarak ele almaktadır.¹⁴⁴

Blumer'e göre, birey kendisine farklı gelen nesnelere belirleyerek onlara anlam verir. Ona göre anlam, toplumsal bir üründür. Yani şeylerin doğasında olan bir durum değildir, o yaratılır. İnsanlar etkileşim ile iletişim kurar, anlamlar edinir ve semboller öğrenirler.¹⁴⁵ Semboller bireylere özgü olan eylem ve etkileşimin devam etmesini sağlar. Bireyler etkileşim sonucu içselleştirdikleri anlam ve sembollerini yorumlama süreçleriyle değiştirebilirler.¹⁴⁶ Anlam ve semboller etkileşim sonucunda ortaya çıktıkları için değişken bir yapıya sahiplerdir, diyebiliriz. Kültürler de tıpkı anlam ve semboller gibi değişir ve dönüşürler.

Bu çalışma sembolik etkileşimci yaklaşıma dayanmaktadır. Sembolik etkileşimci yaklaşım sosyal ve kültürel değişimi anlamlandırarak ondan kaynaklı sorunları çözmeye yönelik ve bireylerin davranışını sistematik olarak analiz eden bir yaklaşımdır.¹⁴⁷ Sembolik etkileşimci yaklaşıma göre toplumsal etkileşimler ile değerler devam ettirilerek yeniden üretilirler. Bu yaklaşım için gündelik hayat önemlidir, kültürde gündelik hayatta toplumsal etkileşimler ile devam ettirilir. Yani etkileşim halinde bulunan kültürel gruplar teması geçtikleri zaman birbirlerinden etkilenerek kültürün etkileşimci özelliğini yansıtmış olurlar.

---

¹⁴³ Margaret M. Poloma, **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, 3. Baskı, çev. Hayriye Erbaş, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2010, s. 224.

¹⁴⁴ Morva, **a.g.m.**, s. 143.

¹⁴⁵ Wallace- Wolf, **a.g.e.**, s. 292-294.

¹⁴⁶ Ritzer- Stepnisky, **a.g.e.**, s. 353.

¹⁴⁷ Morva, **a.g.m.**, s. 141.

2.1.4. Feminist Yaklaşım

Feminist kuram, toplumsal hayat ve insan deneyimleri konusunda “kadını” merkeze alan bir bakış açısı ile geliştirilmiş fikirler sistemidir.¹⁴⁸ Feminist kuram araştırmalarının genel amacı; kadının toplumdaki durumunu tespit etmek ve dünyadaki kadınların farklı konumlarından değerlendirmeler yapmaktır.¹⁴⁹

Feminist kuramın ele aldığı konulardan biride cinsiyet ilişkileridir. Bu yüzden kuram, neredeyse bütün toplumsal ilişkileri ve süreçleri cinsiyet yönünden anlamayı hedeflemektedir. Çünkü cinsiyet ilişkilerini aşılması gereken bir sorun olarak görmektedirler. Ayrıca feminist kuram, cinsiyet ilişkilerini değiştirilemez bir konu olarak görmemektedir. Çünkü insanlar tarafından oluşturulmuş, sosyal ve kültürel sistemler nasıl ki tarihsel süreçlerin etkisiyle, bir değişim ve dönüşüm yaşıyorsa; cinsiyet ilişkileri de aynı şekilde değişme ve değiştirilme olasılığı taşımaktadır.¹⁵⁰

Tarih boyunca kadınların biyolojik yapısındaki farklar öne sürülerek toplumsal hayatta kadın, erkeğe bağımlı hale getirilmiştir. Ataerkil aile yapılarında, feminist düşünürlere göre, kadın-erkek eşitsizliği evrensel nitelikler taşımaktadır.¹⁵¹ Ve bu eşitsizlik her zaman erkek egemenliği altında hüküm sürmektedir. Bu yüzden ataerkil yapı erkeğe bir özgürlük ve egemenlik alanı sunarken kadını her türlü konuda baskı altına alır. Yani ataerkil sistem kadını dışlar ve ötekileştirir.

Feminizm, kadın ve cinsiyet ilişkilerini merkeze alarak, tarihsel gelişim süreçlerinde farklı türlere ayrılmıştır. Çalışmanın konusu da göz önünde bulundurularak kültürel feminizm ile sınırlı tutulacaktır.

Kültürel feminizm diğer türlerden farklı olarak kadınların erkeklerden hem kültürel hem de ahlaki olarak farklı olduklarını savunur. Feminizmin ilk savı, ataerkil söylemde kadınların erkeklerden daha aşağı olduğu düşüncesidir. Bu düşüncenin aksine kültürel feminizm, kadınların daha çok olumlu niteliklerini ortaya çıkarır ve o nitelikleri yüceltir. Kültürel feminizm bu olumlu niteliklerin daha yaşanabilir bir toplum yaratmak için önemli olduğunu savunur.¹⁵² Kültürel feministlere göre, kadının

---

¹⁴⁸ Ritzer- Stepnisky, **a.g.e.**, s. 444.

¹⁴⁹ Ritzer- Stepnisky, (2013), **a.g.e.**, s. 162.

¹⁵⁰ Wallace- Wolf, **a.g.e.**, s. 61.

¹⁵¹ Waters, **a.g.e.**, s. 378.

¹⁵² Ritzer- Stepnisky, **a.g.e.**, s 168.

doğasından kaynaklanan bir ahlaki yapısı ve değerler sistemi vardır, bu ahlaki yapı ve değerler sistemi sayesinde toplum ve kültürel sistem değişecektir.¹⁵³

---

¹⁵³ Nil Özçelik, “Türkiye’de Yayın Politikaları ve “Feminizm” Feminist Bir Uygulama Olarak Çeviri”, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2003, s. 28.

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL AÇIDAN KIRIM TATARLARI VE GÖÇLERİ

1. KIRIM'IN KISA TARİHİ

Kırım, Karadeniz'in kuzeyinde, Azak denizinin güneyinde, etrafı sığ denizlerle çevrili bir ada özelliği taşımasından dolayı yerli halk tarafından 'yeşil ada' olarak tanımlanır.¹⁵⁴ Bu yüzden tarih boyunca jeopolitik önemini koruyan bir bölge oldu. Ayrıca Kırım Yarımadası, stratejik bir öneme sahip olmasından dolayı çeşitli milletlere ev sahipliği yaptı. Kırım'ın bilinen en eski sakinleri İskitler, Samatlar, Gotlar, Yunanlılar ve Romalılardır. Ayrıca bölgeye gelen ilk Türk kavmi olan Hunlar başta olmak üzere; Alanlar, Hazarlar, Kıpçaklar, Peçenekler ve Tatarlar gibi birçok Türk kavmi geldi.¹⁵⁵

Kırım'ın XIII. yüzyılda Anadolu ile ilişkileri gelişmeye başladı.¹⁵⁶ XIII. yüzyılın başında imparator Cengiz Han'ın torunu (küçük oğlu) Batu Han kumandasındaki ordu Kırım'ı fethederek, 1224'te Altın Orda Devletini kurdu. Kısa sürede Kırım, Altın Orda devletinin hâkimiyeti altına girdi, bununla birlikte İslamiyet hızla yayılmaya başladı. Aynı zamanda halk gerçek anlamda kaynaşarak aynı dili konuşan homojen bir Türk-Tatar kitlesini oluşturuldu.¹⁵⁷

1.1.OSMANLI DÖNEMİ ÖNCESİ VE ALTIN ORDA HANLIĞI

Cengiz Han'ın büyük oğlu Cuci Han'ın soyundan gelenlerin başında buldukları Altın Orda Devleti, Kırım ile Kuzey Kafkasya'yı doğrudan yöneterek, Güney Kafkasya ile yakından ilgilendi. Altınordu Devleti'nin gücü sayesinde Rusların

¹⁵⁴ Ahmet Işık, Ahmet Doğan, "Genel Türk Tarihinin Kaynaklarından Süreli Yayınlarla Bir Örnek: Kırım Mecmuası", **Tarih ve Gelecek Dergisi**, 2017, c 3, S 3, s. 124.

¹⁵⁵ Cemile Şahin, "Rus Yayılmacılığına Bir Örnek: 1944 Kırım Türklerinin Sürgünü", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2015, c. 8, S 39, s. 326.

¹⁵⁶ Mirza Bala, "**Kırım**", md., Milli Eğitim Bakanlığı Basım, 1967, c 6, İstanbul, s. 741.

¹⁵⁷ Ayaz İshaki, **İdil- Ural Devleti**, çev. Bayram Kodaman, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 3.

güneye inmesi engellenerek onların üzerinde büyük bir hâkimiyet sağlandı.¹⁵⁸ Rus toplulukları, milliyetlerini ve dinlerini Tatar hükümdarlarının hoşgörüsü eşliğinde korudu. Rus topluluklarının cemaat önderi sayılan Knezler (prensler) Altın Orda Hanı'nın hizmetinde vergi memuru gibiydiler. Han, Knezlerin hükümdarıdır, onları tayin eder ve kendi isteğine bağlı olarak fermanla onları görevden alırdı. Böylece Cengiz'in torunları bu geniş ülkede yaklaşık iki yüz yıl hüküm sürmüştür.¹⁵⁹ Ancak iç karışıklıkların, taht kavgalarının fitilini ateşleyen Timur, önceleri Altın Orda Devletini desteklemiş olsa da, Altın Orda Hükümdarı Toktamış Han ile mücadeleye girmekten geri durmadı. Timur'un Kundurça (1391) ve Terek (1395) Muharebelerinde Altın Orda Devletini bozguna uğratması, devletin hızla parçalanarak hanlıklara bölünmesine yol açtı.¹⁶⁰

Altın Orda Cengiz Han'ın geniş imparatorluğunun uluslarından birini oluşturuyordu. XV. yüzyılda Altın Orda Devleti yıkıldıktan sonra, toprakları çok büyük ve aynı öneme sahip olmayan hanlıklara bölünmüştür.¹⁶¹ Bu hanlıklar;

- Karadeniz'in ve Azak Denizinin kıyılarında ve Kırım'da Kırım Hanlığı kuruldu.
- Don, Volga ve Kafkasya arasında Astrahan Hanlığı,
- Astrahan Hanlığının kuzeyinde, Orta Volga (İdil) ve Ural arasında Nogay prenslikleri kuruldu.
- Nogay prensliklerinin kuzeyinde, Volga üzerinde Kama ağzına 60 kilometre uzaklıkta bulunan Kazan'ın başkent olduğu Kazan Hanlığı oluştu.¹⁶²

Yaklaşık olarak iki asır hâkimiyetini sürdüren Altın Orda Hanlığı siyasi, iktisadi ve kültürel anlamda özellikle Rusya tarihi üzerinde büyük bir etki yaratıldı. Öyle ki halkın giyim-kuşamından devlet yönetimine kadar Altın Orda Hükümdarlığının etkileri görülmektedir.¹⁶³ Altın Orda Devletinin yıkılmasıyla Kırım'da başlayan sıkıntılı süreç

¹⁵⁸ Abdullah Saydam, **Kırım ve Kafkas Göçleri (1856- 1876)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010, s. 25.

¹⁵⁹ İshaki, **a.g.e.**, s. 4.

¹⁶⁰ Saydam, **a.g.e.**, s. 26.

¹⁶¹ İshaki, **a.g.e.**, s. 3.

¹⁶² İshaki, **a.g.e.**, s. 3.

¹⁶³ Mehmet Saray, "**Altın Ordu**", T.D.V.İslam Ansiklopedisi, 1989, c 2, İstanbul, s. 540.

Kırım Hanlığının kurulmasıyla son bularak, Kırım’da yeni bir dönemin başlamasına sebep oldu.

1.2. KIRIM’DA KIRIM HANLIĞI VE OSMANLI DÖNEMİ

Altın Orda Devletinin zayıflayarak devletin hanlıklara bölünmesinin ardından Hacı Giray hak talep ederek 1428 yılında kendisini Kırım Hanı ilan etmesi üzerine Kırım Hanlığı kuruldu. İlk dönemlerden itibaren Osmanlı Devleti ile sıkı iş birlikleri kurulmaya başlandı. Ancak hanlık içerisinde taht mücadeleleri ve iç çekişmeler baş gösterince Kırım Hanlığı sıkıntılı süreçler yaşamaya başladı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti bir donanma göndererek o zamanlar Mengli Giray’ın yönetiminde olan Kırım Hanlığı Osmanlı Devleti himayesine girmeyi kabul etti.¹⁶⁴ Böylece yaklaşık üç asır sürecek olan Osmanlı himayesindeki dönem bu şekilde başlamış oldu.

Kırım Hanlığı, Osmanlı himayesi altında siyasi bir bütünlük sağlamaya ve otoritesini kurmaya başladı. Hanlık, Osmanlı Devleti ile Batı’ya karşı iş birliğine girdi. Bunu da ilk olarak 1484’te II. Bayezid ile Akkirman seferine katılarak gösterdi. 1502 yılında Kırım Hanlığı Moskova ittifakından vazgeçti ve bu iki devlet arasında çetin bir mücadele başladı. Ancak hanlık Moskova’yı mağlup etmeyi başararak, onlara vergi vermeye kabul ettirdi. Moskova sorununun ortadan kalkması üzerine, hanlık en görkemli zamanlarını yaşadı. Bunun yanı sıra hanlıkta taht mücadeleleri yeniden başladı.¹⁶⁵

Güçlerini kanıtlayan Kırım Hanları, Rus prenslerini hediye göndermeye mecbur bıraktı. Tamamıyla maddi menfaat teminine dayanan bu politika Moskova prensliğinin güçlenmesini önleyecek nitelikte değildi.¹⁶⁶

Rus derebeyleri, zamanla teşkilatlandılar ve hanlıklar arasındaki mücadelelerden yararlanarak, etkili bir siyasi güç haline geldi. Kırım Hanlarının Rusya’ya karşı sistemli bir “devlet siyaseti” olmayışından faydalanan Moskova, hediyelerle onları oyalayıp diğer taraftan Slavları birleştirmeye çalıştı. Osmanlı Devleti, bu bölgenin tüm sorumluluğunu hanlara devrederek burayla pek ilgilenmedi. Rus tehlikesi gün geçtikçe

¹⁶⁴ Halil İnalçık, **Kırım Hanlığının Osmanlı Himayesine Girmesi**, III. Türk Tarih Kongresi, Türk Tarih Kurumu Basım, İstanbul, 1943, s. 478- 488.

¹⁶⁵ Halil İnalçık, “**Kırım- Kırım Hanlığı**” maddesi, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2002, c 25, Ankara, s. 453.

¹⁶⁶ Saydam, **a.g.e.**, s. 26-27.

kendini belli edince artık geç kalındı. Çünkü kendi haline bırakılan ve rahatça büyüme imkânı sağlayan Rusya, kuvvetli bir ordu sahibi oldu. ¹⁶⁷

XVI. yüzyılın ortalarına gelindiğinde yeni bir siyasi güç olarak, ortaya çıkan Moskova prensliği, bölgenin siyasi dengesini değiştirebilecek bir konuma ulaştı. V. İvan, Türk hanlıklarının bölünmüşlüğünden faydalanmasını bildi. İvan ilk olarak Kazan'daki iç mücadeleleri fırsat bilerek burada katliam yaptı. Çok sayıda insan öldürüldü ve esir edildi. Ayrıca bu katliamla Kazan'da maddi ve manevi eserlerden hiçbiri bırakılmadı. ¹⁶⁸

Kırım Hanlığı, Kazan ve Astarhan'ı almak için Moskova prensliğine savaş açtı ancak Rusların elinden kurtaramadı. Rusları sevince boğan bu başarı ile Rusya tarihinde yeni bir devir başlamış oldu. Kazan ile Astarhan'ın işgali sadece Rus İmparatorluğu'nun başlangıcı olmayıp aynı zamanda, Osmanlı Devleti'ni tehdit eden Rus meselesinin de başlangıcıydı. ¹⁶⁹ Nitekim bundan sonra Osmanlı Devleti'nin en önemli dış problemleri doğrudan ya da dolaylı olarak, Rusya ile ilgili olacaktı.

Ruslar ilk kez 1736 yılında Kırım'ı istila etmeye başladı ve savaşlarla geçen uzun yılların ardından 1774'te Osmanlı Devleti'nin siyasi kaderini de etkileyen, antlaşma imzalandı. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan "Küçük Kaynarca Antlaşması" ile Kırım sadece dini bakımdan Halife'ye bağlı sayılacak, siyasi bakımdan tamamen serbest bırakılacaktı. Rusya'nın Kırım'a serbestlik verilmesini sağlamasının en büyük nedeni burayı Osmanlı hâkimiyetinden kurtarmak, han seçimlerinde müdahale ederek, kendi taraftarını başa geçirmektir. Diğer bir neden ise, şayet bir karışıklık çıkarsa bölgeyi ele geçirmek istemesiydi. Böylece çok geçmeden Kırım'daki hanlık mücadelelerini fırsat bilen Rusya, Kırım'ı ilhak ettiğini duyurdu (1783). Kırım Hanlığının bu şekilde Rusların eline geçmesi, Osmanlı Devleti'nin bütün topraklarını, başta Boğazlar ve İstanbul olmak üzere, Rus tehdidinde maruz bıraktı. ¹⁷⁰

Osmanlı Devleti, Kırım Hanlığının fazla kuvvetlenmemesi için belli bir miktarda asker beslemesine ve ateşli silah temin etmesine izin verdi. Bundan dolayı modern Rus ordularına karşı koyulamadı. ¹⁷¹

---

¹⁶⁷ Saydam, **a.g.e.**, s. 27.

¹⁶⁸ Saydam, **a.g.e.**, s. 27.

¹⁶⁹ Saydam, **a.g.e.**, s. 28.

¹⁷⁰ Saydam, **a.g.e.**, s. 34.

¹⁷¹ Saydam, **a.g.e.**, s. 35.

Rusya'nın Kırım Hanlığını 1783 yılındaki ilhakıyla yaşanan göçler ve Rus yönetiminin o günden bugüne başvurmuş oldukları boşaltma, temizleme ve ayırma politikaları Kırım Tatarlarının makûs talihinin en önemli kısımlarından birini oluşturmaktadır.¹⁷²

1.3. KIRIM'IN RUSYA TARAFINDAN İSTİLASI VE İŞGALLER

Osmanlı Devleti'nin bir parçası olan, Kırım'ı ele geçirmenin zor olduğunu düşünen Rusya, Kırım'ın bağımsız olması ve Osmanlı'dan ayrılması için çok uğraştı. Bu yüzden 1768-1774 Osmanlı- Rus Savaşı, Ruslar için dönüm noktası oldu. Bu savaş, Osmanlı Devletinin yenilgisiyle sonuçlandı. Savaşın sonucunda imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım Hanlığı üzerindeki Osmanlı himayesi sona erdi. Bu antlaşmaya göre hanlık sadece dini bakımdan halifeye bağlı kaldı.¹⁷³

Şartların uygun hale gelmesini bekleyen Rusya, Kırım'ı ilhak etmek için her türlü müdahaleye başvurmaktan geri durmadı. Hanlık türlü Rus entrikaları sebebiyle, kanlı iç kargaşaların içine itildi, hanlık mücadelelerini fırsat bilen Rusya çok geçmeden Kırım'ı ilhak ettiğini duyurdu. Osmanlı Devletinin karışıklığından faydalanarak Rusya, 1783'te Kırım'ı işgal etti.¹⁷⁴

İşgalden önce, birçok kez Rus orduları Kırım'a girerek kendi politikalarını dayattı. Tüm bu kargaşaların kol gezdiği ve bunun sonucunda harabeye çevrilmiş olan ülke artık Rus askeri işgali altındaydı.¹⁷⁵ 19 Nisan 1783'te Rusların yayınladığı bir manifesto ile Kırım Hanlığının ortadan kalktığını ve onun arazilerinin Rusya İmparatorluğuna ilhak edildiğini ilan etti.¹⁷⁶

İşgalin ardından Osmanlı Devleti Kırım'ı geri almak için Rusya'ya savaş açtı, ancak Avusturya'nın da savaşa dâhil olması ve Rusya ile ittifak yapmasıyla Osmanlı Devleti savaşı kaybetti. Bu savaş sonucunda Yaş-Ziştovi Antlaşması (1792)

¹⁷² Suat, Kınıkoğlu vd, **Türkler**, Ed. H.Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 222.

¹⁷³ Hakan Kırımlı, **Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905- 1916)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010, s 5.

¹⁷⁴ Cemile Şahin, "**XIII. Yüzyıldan Günümüze Eskişehir Yöresinde Tatarlar**", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) , Ankara, 2011, s 56-58.

¹⁷⁵ Kırımlı, **a.g.e.**, s. 5.

¹⁷⁶ Kırımlı, **a.g.e.**, s. 6.

imzalanmıştır. Antlaşmanın önemi Osmanlı Devletinin Kırım'ın Rusya'ya ait olduğunu resmen kabul etmiş olmasıdır.¹⁷⁷

Rusya, ilk olarak Kırım'daki uzun yüzyıllara dayanan Türk-İslam izlerinin sistematik bir şekilde silinmesine girişti. Kırım Tatar halkının maddi ve manevi kültürü yok edilmek istenildi. Öyle ki, Kırım Tatarlarının son derece hassas oldukları dini varlıkları, Kırım Hanlığından, Osmanlılardan ve daha eski İslam devirlerinden kalma eserler kabaca tahribata uğratıldı.¹⁷⁸

Kırım Tatarları için bir başka büyük problem ise, ülkeye yoğun bir şekilde Rusya'nın iç kesimlerinden getirilecek Slav ve Gayri Müslim halkın iskânı ve Kırım Tatarlarının köylerinin ellerinden alınmasıydı. Rusya, Kırım'ın itaatkâr bir tavırla şartlarını kabul edeceklerini ve çabucak boyun eğeceklerine inanmadığı için en hızlı şekilde yerli halkı topraklarından çıkarma yolunu seçti.¹⁷⁹ Gerek yaşanan nüfus nakli sonucunda yerli halkın topraklarının ellerinden alınması ve yaşanan ekonomik sıkıntılar gerekse yaşanan dini, idari ve psikolojik sıkıntılar, Kırım Tatarlarının kitleler halinde ülkelerini terk ederek, Osmanlı Devleti'ne göç etmelerine yol açtı.¹⁸⁰

2. KIRIM TATARLARININ GÖÇLERİ

İnsanlık tarihi kadar eski olan “göç kavramı”, genel olarak, insan ve insan topluluklarını buldukları bölgelerden, geçici veya sürekli olmak üzere başka bölgelere gitmeleri ve yerleşmeleri suretiyle meydana gelen yer değiştirme hareketidir. Göç; coğrafi bakımdan bir iskân bölgesinden ayrılan kişilerin, başka bir yerde hayatlarını devam ettirmeye karar vermeleriyle ve bu kararı uygulamalarıyla ortaya çıkan hadisedir.¹⁸¹

Göç hadisesi sebepleri, şekilleri, süreçleri bakımından farklılık gösterir. Bir yerden başka bir yere zorunlu olarak göç edenlerin çok değişik sebepler ile yer değiştirmeye karar verdikleri görülür. Bir devletin, bazı grupların veya toplulukların

¹⁷⁷ Şahin, a.g.m., s. 328.

¹⁷⁸ Hakan Kırımlı, **Kırım- Rus İdaresi Dönemi**, <http://vatankirim.net/kirim-rus-idaresi-donemi-764/>, (13.02.2018).

¹⁷⁹ Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu, **Kırım Tatar Milli Kurtuluş Hareketinin Kısa Tarihi**, çev. Hakan Kırımlı, Kırım Türkleri Yardımlaşma Derneği Yayınları, Ankara, 2004, s. 4.

¹⁸⁰ Hakan Kırımlı, **Kırım- Rus İdaresi Dönemi**, <http://vatankirim.net/kirim-rus-idaresi-donemi-764/>, (13.02.2018).

¹⁸¹ Saydam, a.g.e., s. 1.

varlığına son vermek üzere, takip ettiği politikalar neticesinde ortaya çıkan göçler zorunlu göçler içine girer. Bazı devletler sınırları içerisindeki istenmeyen unsurları ölüm, sürgün gibi yollarla göçe zorlamaktadır. Resmi politika, bu unsurları buldukları yerlerden atmak için ya ülkenin başka bir bölgesine göç ettirmekte (Kırım Tatarlarının Sibiryaya sürülmesi gibi) ya da bir başka ülkeye gitmelerini istemektedir. Göçmen, kendi ülkesindeki hâkim gücün tehdit edici rolü yüzünden hürriyetini kaybetmekle karşı karşıya kalır. Kendisine sunulan yeni şartları, inançlarına, geleneklerine, zihniyetine uygun görmediği için öz vatanını terk etmeye mecbur bırakılır. Eğer göç etmezlerse can ve mal güvenliklerinin tehlikeye gireceği, çeşitli vasıtalarla kendilerine ihtar edildiğinden, mecburi olarak göç ederler.¹⁸²

Kırım'dan Osmanlı Devleti'ne doğru yapılan göçler oldukça geniş boyutludur. Daha ziyade "itici etkenler" in ön planda olduğu görülür. Bu göçlerde "çekici etkenler" ancak ikinci planda rol alır.¹⁸³

Göç edilen ülkenin yapısı çok farklı kültürlere, geleneklere ve siyasi anlayışlara ev sahipliği yapar. Osmanlı Devleti'nin özellikle son dönemlerinde Anadolu'ya yapılmış olan göçler ile nüfus, dil, ırk ve kültür bakımından çeşitlilik gösteren bir yapı kazanmıştır.

Benzer nitelikler gösterse bile her göç olayı kendine özgü bazı sonuçlar doğurur. Göç olayının ortaya çıkış sebepleri ve nitelikleri bu sonuçlar üzerinde kesin bir etkiye sahiptir. Bu yüzden bir göç olayının sonuçları, göç olayının sebepleri ve nitelikleri göz önünde bulundurulduğu zaman anlaşılacaktır.

2.1. 1783 ÖNCESİ VE SONRASI ANADOLU'YA YAPILAN GÖÇLER

Anadolu'ya göçler, esas olarak Rusya İmparatorluğu'nun Kırım Hanlığını işgal ederek, topraklarını kendi hâkimiyeti altına aldığı 1783 yılından itibaren başladı. XVIII. yüzyılın son çeyreğinde başlayıp, uzun yıllar sürecek olan bu göç dalgası daha çok siyasi ve sosyal şartlardan kaynaklanan kitlesel göç hareketleridir. İlhak ile başlayan göç

---

¹⁸² Saydam, **a.g.e.**, s. 44.

¹⁸³ Saydam, **a.g.e.**, s. 63.

hareketleri 150 yıl boyunca aralıksız devam ederek XIX. yüzyılda en üst noktaya ulaştı.¹⁸⁴

Günümüze ulaşan bazı veriler gösteriyor ki 1783 öncesinde de Kırım'dan ve Kıpçak bozkırlarından gelerek Osmanlı Devleti ya da bugünkü Türkiye Cumhuriyeti topraklarına birçok grup yerleşti.¹⁸⁵ Bununla birlikte Kırım'dan ferdi olarak yine Osmanlı topraklarına pek çok kişi göç etti. Öyle ki XVI ve XVII. yüzyıllar da pek çok açlık ve kıtlık dönemi yaşanıldı. Yaşanan bu açlık ve siyasi kargaşa ortamında yine Osmanlı topraklarına göç eden pek çok fert ve gruplar oldu.¹⁸⁶

Kırım'dan Osmanlı İmparatorluğu'na doğru gerçekleşen kitle göçleri, 1783 yılında gerçekleşmişse de hanlığın son yıllarında meydana gelen göç hareketleri, aslında Kırım'ın bağımsızlığını kaybetmesine zemin hazırladı. Çünkü 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla Kırım'ın üzerinden Osmanlı himayesinin kaldırıldı. Ardından gelen iç savaş ve Rus işgalleri dönemi, Kırım'da tarifi zor bir tahribata ve kargaşaya yol açtı. Bu sebeplerden dolayı, 1770-1783 yılları arasında Kırım'dan Osmanlı İmparatorluğuna küçük gruplar halinde göçler ya da sığınmalar gerçekleşti.¹⁸⁷

Rusya Kırım'ın resmen ilhakıyla, Kırım Tatarlarını temizleme ve yerlerine Hristiyan (Rus-Slav) sömürgecileri yerleştirme planlarına hiç vakit kaybetmeden girişti. İlk olarak Rusya karşıtı tavır sergileyen Giray Hanedan üyeleri ve bazı diğer kişiler olmak üzere Kırım'dan çıkarılarak, Osmanlı İmparatorluğu'na sürüldü. Sürgün olayının bir gün kendi başlarına da gelecek kaygısı taşıyan bazı Kırım Tatarları 'da bu sürgüne gönüllü olarak katıldı. Bunun sonucunda da gerçek manada Kırım Tatarlarının kitlesel göç hareketleri başlamış oldu.¹⁸⁸

Göçler, Rusya İmparatorluğu'nun Kırım Tatarlarına çoğu zaman uyguladığı dini, siyasi, ekonomik baskılar ve zorlamalarla doğrudan ilişkilidir. Bu baskıların özellikle Osmanlı Devleti ve Rusya İmparatorluğu arasında savaşın söz konusu olduğu zamanlarda yoğunluk kazandığı ve savaşların hemen arkasından göç dalgalarının ortaya çıktığı görülür. Göç dalgalarını etkileyen başka faktörlerde bulunmaktadır. Bunların içinde en önemlileri Rusya İmparatorluğunun Kırım Tatarlarını Rusya içlerine sürerek

¹⁸⁴ Hakan Kırımlı, **Türkiye'deki Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşimleri**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011, s. 5.

¹⁸⁵ Kırımlı, **a.g.e.**, s. 5.

¹⁸⁶ Kırımlı, **a.g.e.**, s. 8.

¹⁸⁷ Kırımlı, **a.g.e.**, s. 10.

¹⁸⁸ Kırımlı, **a.g.e.**, s. 10.

onları zorla Hristiyanlaştırmak gibi söylentilerin hızla yayılması¹⁸⁹ bir diğeri Kırım'da yaşanan ilhak ve baskılar ardından göç ettirilmeye mecbur bırakılan toplumun psikolojisi göçü tetikleyen ve teşvik eden faktörler arasındadır.

Kırım'dan Osmanlı İmparatorluğu'na ilk kitlesel göç dalgası 1792-1793 yılları arasında gerçekleşti. Bunu 1802-1803, 1812-1813 ve 1830'lu yıllardaki olaylar takip etti. Nitekim asıl büyük göç dalgaları, 1853-1856 Kırım Savaşı sırasında ve savaşı müteakip yıllarda meydana geldi. Savaş sona ermeden 20.000'e yakın Kırım Tatarı, müttefiklerin elindeki yerlere sığınarak oradan deniz yoluyla Osmanlı topraklarına göç etti. Savaşın sona ermesinin ardından göç dalgası hızla devam etti.¹⁹⁰

Kırım Savaşı ile gelen bu göç dalgası, savaş esnasında ve sonrasındaki göçlerle sınırlı kalmadı. Kırım sınırları içinde kalan Kırım Tatarları sosyal ve ekonomik sıkıntıların artarak devam etmesi ile birlikte, Nogayların Osmanlı Devleti'ne ulaşmak için Kırım üzerinden geçerek göç etmesi Kırım Tatarları arasında endişe ve hareketlenmeye yol açtı. Böylece Kırım Tatar tarihinin en büyük göç felaketi olan 1860-1861 muhacereti tetiklendi, on binlerce muhacir Rumeli ve Anadolu'ya taşınmaya başladı. Bu durum, Osmanlıların da o zamana kadar karşılaştıkları en büyük göç hareketi olarak tarihe geçti. Böylece Kırım Tatarları, yüzyıllardır ilk defa Kırım'da nüfusun çoğunluğunu kaybetti.¹⁹¹

1900'lü yılların başında tekrar göç dalgalarıyla karşılaştığı gibi, I. Dünya Savaşı'na kadar geçen dönemde Kırım'dan Osmanlı topraklarına ferdi ve küçük gruplar halinde göçler devam etti. Kırım, 1917-1920 arasında Bolşevik ve Anti-Bolşevik Rus silahlı güçleri arasında defalarca el değiştirdi. Bu kanlı arbeye esnasında çaresini bulabilen bazı Kırım Tatarları Türkiye'ye kaçabildi. 1921-1922 yıllarında ise Sovyet Rusya'nın birçok bölgesinde benzeri görülmemiş bir açlık felaketinin meydana gelmesiyle beş milyon civarında insan hayatını kaybetti. Bu büyük açlık esnasında canını kurtarabilmek amacıyla yaklaşık üç bin Kırım Tatarı bulabildikleri teknelerle o esnada İstiklal Savaşı vermekte olan Türkiye'ye göç etti.¹⁹²

Sovyet hâkimiyetinin kurulmasıyla, Kırım'ın dış dünya ile arasına büyük bir set çekildi ve yurt dışına çıkmak imkânsız hale geldi. Fakat 1930'ların başında, Sovyet

¹⁸⁹ Kırımlı, **a.g.e.**, s. 10.

¹⁹⁰ Kırımlı, **a.g.e.**, s. 11-12.

¹⁹¹ Kırımlı, **a.g.e.**, s. 12.

¹⁹² Kırımlı, **a.g.e.**, s. 13.

hükümeti, Çarlık devrinde Türk vatandaşlığı alan Kırım Tatarlarını sınır dışı ederek, Türkiye'ye yolladı.¹⁹³

1936-1938 yıllarında Sovyetler Birliği'nin genelinde, özellikle aydınlara dayatılmış olan kitlesel yok etme hareketi yine Kırım'da şiddetli bir şekilde hissettirildi.¹⁹⁴ Anlaşılacağı üzere, 1930'lu yıllarda Sovyet hâkimiyeti öncekilerden de şiddetli yöntemlerle, Kırım'ı yerli halkından "temizleme" amacını devam ettirdi. II. Dünya Savaşı ise, bu amacın sürdürülmesi ve sonuçlanması için yalnızca bir vesile olmuştur.¹⁹⁵ II. Dünya Savaşı esnasında, Avrupa'daki Sovyet topraklarının pek çoğu işgale uğradığı gibi Kırım'da Alman orduları tarafından işgale uğratıldı. Sovyet hâkimiyetinin bitmek bilmeyen bu baskıları altında ne yapacağını şaşırarak Kırım Türk/Tatar halkı 1941'de Alman işgaline maruz kaldı. Bu işgal hareketi aslında Rusların asırlardır hayalini kurduğu "Türksüz Kırım" düşüncesinin temellerini atmış oldu.¹⁹⁶

İnsanlık tarihinin tanıklık ettiği en büyük savaşlardan biri olan II. Dünya Savaşı, milyonlarca insanın ölümüne neden olduğu gibi, bir o kadarının da vatanlarını kaybetmesine yol açtı. Yaşanan bu felaketin acımasızca gerçekleştiği yerlerden biride Kırım toprakları oldu.¹⁹⁷ Almanya'nın Kırım'a girmesi karşısında halkın çok fazla karşı koymaması Özcan'a göre, 1930'lu yıllarda meydana gelen olayların ardından, II. Dünya Savaşı esnasında Kırım'ın Almanlara direnmemesinin nedeni, tarihi süreç içinde Rusya ve Sovyet Birliğine karşı oluşan birikimin bir etkisidir.¹⁹⁸ Kırım Tatarlarının bir kısmı Almanları aslında bir kurtarıcı olarak gördü. Bu yüzden kısa bir süre içinde büyük acılar çektirmiş olan Bolşevik rejiminden, Naziler sayesinde kurtulacakları ümidine kapıldılar.¹⁹⁹

Kırım Tatarlarının büyük çoğunluğu Alman faşizmi ve Rus Bolşevizm'i arasında temelde bir farklılık olmadığını yapılan türlü uygulamalar ile anladı. Bu bakımdan,

---

¹⁹³ Kırımlı, **a.g.e.**, s. 13.

¹⁹⁴ Kemal Özcan, **Kırım Dramı**, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2010, s. 14.

¹⁹⁵ Kırımoglu, **a.g.e.**, s. 10.

¹⁹⁶ Özcan, **a.g.e.**, s. 14.

¹⁹⁷ Özcan, **a.g.e.**, s. 19.

¹⁹⁸ Özcan, **a.g.e.**, s. 19-20.

¹⁹⁹ Kırımoglu, **a.g.e.**, s. 10.

Kırım Tatarlarının çoğu bu savaşı hiç birinden kendisine iyilik ve fayda gelmeyecek bir mücadele alanı olarak gördü.²⁰⁰

Sovyet birliklerinin 8 Nisan 1944'te başlayan saldırıları neticesinde, Alman orduları geri çekildi ve Kırım, 10-25 Nisan 1944 tarihinde Ruslar tarafından yeniden işgal edildi. Kırım'ı tekrar ele geçirmeleriyle birlikte Sovyet birliklerinin o ana kadar yaptığı en büyük felaketlerde başlamış oldu.²⁰¹

II. Dünya Savaşı ve Kırım'ın Alman ordusu tarafından işgali yıllarında bazı Kırım Tatarlarının Almanlarla işbirliği yaptığı, Ruslara karşı savaştıkları ve vatana ihanet ettikleri gerekçesi ile Sovyet orduları bu kişilerden kurtulmak için bir takım hazırlıklar yaptı. Vatan haini ilan edilen, Kırım Tatarlarına yönelik tarihin en büyük topyekûn sürgün ve soykırımlarından biri, Stalin'in 11 Mayıs 1944'te imzaladığı, bütün Kırım Tatarlarının sürülmesini emreden karardan sonra başladı.²⁰²

18 Mayıs 1944 gecesinde iyi planlanmış bir operasyonla neredeyse bütün Kırım Tatarları topraklarından, yurtlarından zorla uzaklaştırılmak üzere toplandı.²⁰³ O gece saat 03.00'da Kırım'da kalmış olan bütün Türkleri, (yetişkin erkeklerin birçoğu Sovyet ordusunda askerdi. Çoğunlukla kadınları, çocukları, yaşlı ve hastaları) 15 dakika içerisinde bir meydanda toplayarak korku ve endişe içinde bekleyen bu insanlar hayvan vagonlarına dolduruldu. Aç, susuz olarak bir bölümü 22 gün boyunca giden bu insanların yarısı yolda ölmüştür.²⁰⁴

18 Mayıs 1944 sürgünü, Kırım'ın nüfus dengesini değiştiren, önemli siyasal ve kültürel değişimlere yol açan ama her şeyden önce bir halkın tamamıyla yerinden edilmesine sebep olan trajik bir olaydır.²⁰⁵

Ayrıca 1941 yaz aylarından 1944 Nisan'ına kadar süren Alman işgali esnasında pek çok Kırım Tatarı, Nazi yönetimi tarafından zorla "Doğu İşçileri" adı altında Almanya'ya çalıştırılmak üzere, götürüldü.²⁰⁶ Savaş bittiğinde kendilerini Almanya'da bulan binlerce Kırım Tatar'ından Sovyet güçlerine yakalanmamayı başaranlar, Orta Avrupa'daki "Yerinden Edilmiş Kimseler" kamplarında kaldıktan sonra, kendileri gibi

²⁰⁰ Kırımoglu, **a.g.e.**, s. 11.

²⁰¹ Şahin, **a.g.m.**, s. 334.

²⁰² Şahin, **a.g.m.**, s. 334.

²⁰³ Alan Fisher, **Kırım Tatarları**, çev. Eşref B. Özbilen, Selenge Yayınları, İstanbul, 2009, s. 235.

²⁰⁴ Mehmet Maksudoğlu, **Kırım Türkleri**, Ensar Yayınları, İstanbul, 2009, s. 107.

²⁰⁵ Ayşegül Aydıngün- İsmail Aydıngün, **Kırım Tatarlarının Vatana Dönüşü**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004, s. 12.

²⁰⁶ Kırımlı, **a.g.e.**, s. 13.

eski Sovyet vatandaşı olan Türk ve Müslüman halklarıyla beraber 1940'ların sonunda mülteci sıfatıyla Türkiye'ye kabul edildiler. Bin kişi civarında olması gereken bu mülteciler, Türkiye'ye doğrudan Kırım'dan gelip yerleşen son kitlesel Kırım Tatar göç dalgasını teşkil etmiştir. Ayrıca 1990'lı ve 2000'li yıllarda, on binlerce Kırım Tatarı çeşitli sebeplerle, Kırım'dan Türkiye'ye gelip gitti. Bunlardan birçoğu Türkiye'de istihdam aldı, az da olsa bu kişiler arasında Türkiye vatandaşlığı alıp yerleşenler vardır.²⁰⁷

2.2.KIRIM TATARLARININ TÜRKİYE'DE İSKÂN SÜRECİ

Kırım Tatarlarının Türkiye'ye iskân süreci XVIII. yüzyıl özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti'nin göçmenleri kabul etmesiyle başladı. Osmanlı Devleti'nin hoşgörü politikası ve Müslüman Türk Devleti olması sebebiyle tarihin belli zamanlarında baskı, şiddet ve katliamlara maruz kalan Türk ve Müslüman vatandaşlar, maruz kaldıkları çeşitli baskı ve zulümler neticesinde Anadolu'ya göç etmeyi tercih etti.²⁰⁸

Osmanlı Devleti'ne ve onun mirasçısı Türkiye Cumhuriyetine göç eden Kırım Tatarlarının iskân tarihleri geniş bir sürece yayılmış olduğundan ve her birinin farklı şartlar altında gerçekleşmesinden dolayı Osmanlı- Türkiye topraklarında iskânların düzenli bir dağılımı olmadı.²⁰⁹

Kırım Tatarlarının Osmanlı İmparatorluğu'na göç süreci yaklaşık yüz elli yıl gibi uzun bir sürece yayıldığı için iskân politikaları ile yerleştirildikleri yerler birbirinden oldukça farklıdır. Osmanlı Devleti, iskânlar konusunda bazı düşünceler doğrultusunda hareket etti, ancak iskânların asıl sistematik hale getirilmesi Tanzimat'tan sonra gerçekleştirildi.²¹⁰ Bunun sebebi bazı dönemlerde Osmanlı Devleti'nin beklemediği şekilde göçlerin yoğunluğunun artış göstermiş olmasıdır.

Göçlerin ilk yıllarında özellikle Rumeli'de iskân olunan göçmenler, yeni kurulan köylere topluca yerleştirildi. Ancak Anadolu'ya çok sayıda göçmenin gelmeye başlaması ile bu sırada zaten ekonomik anlamda zor durumda olan Osmanlı Devleti

²⁰⁷ Kırımlı, **a.g.e.**, s. 13.

²⁰⁸ Muzaffer Tepekaya, "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kırım ve Kafkasya'dan Göç Hareketleri Saruhan (Manisa) Sancağı'na Göçler", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, 2006, c 6, S 2, s. 464.

²⁰⁹ Kırımlı, **a.g.e.**, s. 18.

²¹⁰ Kırımlı, **a.g.e.**, s. 15-16.

göçmenleri topluca iskân etmeye yetmedi. Bu sebeple, 1860 tarihinden itibaren yerli halktan göçmenleri kendi imkânları ile iskân etmeleri istendi. Fakat göçmenlerin topluca iskân olunmaları konusunda direnmeleri sonucunda göçmenlerden ikna edilebilenler köylere dağıtıldı, ikna edilemeyenlerde, yeni kurulan köylere topluca yerleştirildi.²¹¹

İlk yıllarda kurulan köylerin belli bir standardı yoktu. Köylerin ise, bir plan dâhilinde kurulması istendi. Bu sebeple yeni kurulacak olan köylerin plan ve krokilerin düzenlenmesi ve kontrolü Muhacirin Komisyonu'na verildi.²¹² Muhacirin Komisyonu, ihtiyaç oldukça, Devlet'in genel iskân politikasını tespit etmek ve bu çerçevede belirlenen kuralları uygulamak için kurulan geçici bir komisyondur.²¹³ Muhacirin Komisyonu, 1865 yılında muhacir konusu bitti, göçler sona erdi diye düşünülerek feshedildi ve kadrosu azaltılarak küçük bir daire haline getirildi.²¹⁴

Bu gelişmelerden birkaç yıl sonra yeni göçmen kitleleri gelmeye başladı. "93 Harbi" olarak bilinen 1877- 1878 Osmanlı- Rus Savaşı sonucunda Rus orduları tarafından işgale uğrayan Balkan topraklarından yüzbinlerce Müslüman göçmen, Osmanlı Devleti'nin elinde kalan bölgelere akın etti.²¹⁵

Rumeli'den göçler daha savaş devam ederken başladı ve uzun yıllar devam etti. Rumeli'den gelen göçmen kitlelerinden önce buraya yerleşmiş çok sayıda Kırım Tatarları da bulunmaktaydı. Aslında hala Türkiye'de yaşayan Kırım Tatarlarının önemli bir kısmı, bu ikinci göç yani Rumeli'den göç ile geldi. Kendileri için gösterilen yerlere düzenli bir şekilde yerleşen Kırım Tatar göçmenler, Osmanlı Devleti'nin ve yerli halkın yapmış oldukları sınırlı yardımlara rağmen çok kısa sürede tarımsal faaliyete ve üretime geçti.²¹⁶

Kırım Tatarlarının iskân edildiği yerlerden olan Eskişehir, Ankara ve Konya bölgeleri yukarıda da değinilen tarımsal faaliyetlerle tahıl ambarına dönüştü. Eskişehir'in tahıl üretiminin merkezlerinden biri olması göçmenlerin bu bölgeye iskân

---

²¹¹ Mehmet Yılmaz, "Konya Vilayetinde Muhacir Yerleşmeleri (1854- 1914)", Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya, 1996, s. 18.

²¹² Yılmaz, a.g.t., s. 18.

²¹³ Yılmaz, a.g.t., s. 14.

²¹⁴ Saydam, a.g.e., s. 186.

²¹⁵ Kırımlı, a.g.e., s. 22-24.

²¹⁶ Kırımlı, a.g.e., s. 22-24.

edilmesiyle doğrudan alakalıdır.²¹⁷ Göçmenlerin getirmiş oldukları yeni teknikler ve yöntemler, Eskişehir'in tarım ve sanayi sektörlerinde erken gelişmesinin kaynağını oluşturdu.²¹⁸

Kırım Tatar göçmenlerine verilen toprakların çoğu taşlı, kumlu arazi veya sıtmalı topraktı.²¹⁹ Göçmenlerin gayretleri neticesinde çok geniş araziler ziraata kazandırıldı. Kırımlı 'ya göre göçmenlerin iskânı neticesinde uygulanan teknik ve yöntemler Anadolu tarımını olumlu yönde etkilemiştir. Nitekim özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısında yoğunlaşan göç hareketleri, başta İç Anadolu'da olmak üzere, ekonomik hayatın ve sosyal ilişkilerin canlanmasına katkıda bulunmuştur.²²⁰

2.3. KIRIM TATARLARININ TÜRKİYE'DE BÖLGELERE GÖRE COĞRAFI DAĞILIMI

Günümüzde Kırım Tatarlarının coğrafi dağılımları genellikle Osmanlı Devleti dönemindeki iskân uygulamaları neticesinde yerleştikleri bölgelerdir. İskân bölgesi olarak özellikle boş ve geniş araziler seçilerek buralara öncelik verildi. Bu sebeple Eskişehir, Ankara, Konya, Adana gibi merkezler iskân için önde gelen bölgelerdir. İskânlar sonucunda bazı bölgelerde diğer bölgelere göre daha büyük bir Kırım Tatar nüfusu oluşmuştur.²²¹

2.3.1. Eskişehir Bölgesi

Asırlarca çeşitli milletlerin yaşadığı şehirde 1860 yılı itibariyle değişim süreci başladı. Bunun ilk sebebi kuşkusuz bölgeye yerleşen göçmenler, diğer önemli sebebi ise işletmeye açılan Berlin- Bağdat Demiryolunun Eskişehir'den geçmesidir. Şehir bu

---

²¹⁷ Kırımlı, **a.g.e.**, s. 25.

²¹⁸ Engin Kırılı, “**19. Ve 20. Yüzyılda Eskişehir'e Yapılan Göçler**”, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2001, s. 263.

²¹⁹ Ahmet Özenbaşı, **Çarlık Hâkimiyetinde Kırım Faciası**, çev. İsmail Otar, İsmail Otar Kültür Serisi Yayınları, Eskişehir, 2004, s. 72.

²²⁰ Kırımlı, **a.g.e.**, s. 25.

²²¹ Özcan Gökçebay, “**Türkiye'ye Yerleşen Tatarlarda Dini Hayat ve Adetler**”, Selçuk Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2006, s. 35-36.

sebeplerle hızla canlandı ve yeni yerleşim yerleri oluştu. Ayrıca demiryolu kentin ticari fonksiyonunu yeniden yapılandırdı.²²²

1783 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle, Osmanlı Devleti'ne göç hareketleri başladı. Göçler dalgalar halinde farklı zaman dilimlerinde meydana geldi, 1815- 1828 göç dalgasıyla gelen Kırım Tatar göçmenlerin bir kısmı Eskişehir'e yerleştirildi.²²³ Yani Osmanlı Devletinde göç sorunun gündeme gelmesiyle beraber Eskişehir göç almaya başladı.²²⁴ Eskişehir'e göçler ya doğrudan Kırım'dan gerçekleşti ya da Rumeli üzerinden gerçekleştirildi.

Osmanlı Devleti Eskişehir'de göçmenleri iskân politikaları çerçevesinde yerleştirdi. Bu doğrultuda sınır güvenliği, nüfusun artırılması, stratejik hedefler ve ekonomik hedefler doğrultusunda devlete ait boş ova ya da arazilerde toprağın işlenir hale getirilmesi, devletin en önemli politikalarını oluşturdu.²²⁵

Osmanlı Devletinin iskân politikaları çerçevesinde Eskişehir'e göç eden Kırım Tatarlarının bazılarının stratejik noktalara iskânı uygun görülerek buralarda sınır güvenliği sağlandı. Osmanlı Devleti ilk başta göçmenler ile yerli halkın bulunduğu bölgelere yerleştirmeyi uygun görmedi. Etnik karışıklıkların çıkmasına engel olmak amacıyla, göçmenler daha çok boş ovalara yerleştirildi ancak bazı göçmen aileler mevcut olan köy ve kasabalara iskân ettirildi. Göçmenlerin birçoğu geçimlerini çiftçilikle sağladıkları için göçmenlere uygun araziler temin edilerek geçimlerini sağlamalarına yardımcı olundu.

Bu araziler genellikle Eskişehir'in İnönü, Alpu ve Çifteler ilçelerindeki ovalar oldu. Birçoğunun sağlık açısından elverişsiz koşullarda olmasından dolayı göçmenler Sündiken Yaylası ve Porsuk Vadi 'sine doğru çekilmek zorunda kaldı.²²⁶ Porsuk'un yerleşime açılmasının ardından şehir merkezinin nüfusu da önemli ölçüde artış gösterdi.

Eskişehir'de yaşanan yoğun göçler ve göçmenlerin iskânın ardından bölge kültüründe kalıcı ve köklü değişiklikler yaşandı. Özellikle boş arazilerin tarıma

²²² Selahattin Önder, Engin Kırılı, "Osmanlı Döneminde Eskişehir'e Göçler", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2005, c 6, S 1, Haziran, s. 130.

²²³ Faruk Aydın, "1878'de Osmanlı Devleti'nde Meydana Gelen Göç Hareketleri ve Göçmenlerin İskânı" **Askeri Tarih Bülteni**, Ankara, 1993, s. 34.

²²⁴ Önder- Kırılı, **a.g.m.**, s. 131.

²²⁵ Kırılı, **a.g.t.**, s. 197.

²²⁶ Şahin, **a.g.t.**, s. 167.

açılması, göçmenlerin yanlarında getirmiş oldukları tarım aletleri ve çeşitli bitki ve tohumlar sayesinde tarım konusunda önde gelen bir bölge oldu.

Ayrıca göçlerin yaşandığı dönemlerde, Kırım'ın ticaretle uğraşan tanınmış insanları da mülklerini satarak, sermayeleri ile Anadolu'ya yerleşti. Ticari yönden oldukça başarılı olan Kırımlı iş adamları özellikle İstanbul, Ankara, Eskişehir, Konya ve diğer bölgelerde ticaretle uğraşmaya başladılar. Bugün bile özellikle Eskişehir'deki ticari işletmelerin bir bölümü Kırım kökenli insanlar tarafından yönetilmektedir.²²⁷

Görüldüğü üzere göçlerin Eskişehir bölgesi üzerinde olumlu tesirleri oldu. Göçmenler ekonomik ve kültürel hayata katkı sağlayarak Eskişehir'in kültürel çeşitliliğinin bir parçasını oluşturdu.

---

²²⁷ Önder- Kırılı, **a.g.m.**, s. 142.

Tablo 2.1. Eskişehir merkez ve ilçelerinde bulunan Kırım Tatar Köyleri ²²⁸

ESKİŞEHİR						
Alpu	Beylikova	Çifteler	Mahmudiye	Merkez	Seyitgazi	Sivrihisar
Aktepe	İkipınar	Çingıllıhöyük	Akyurt (Lütfiye)	Boyacıoğlu	Aksaklı	Karakaya
Çardakbaşı	Sultaniye	İlicabaşı (İhsaniye)	Fahriye (Pakriye)	Gökdere	Değişören (Örenlik)	Ortaklar (Aziziye)
Çukurhisar		Osmaniye (Kuruhöyük)	Güllüce (Hayriye)	Kalkanlı	Yenikent (Hamidiye-Beşdiye)	Paşakadın
Esence		Said Halim Paşa	Hamidiye	Karaçay		Yaverören
Fevziye		Yıldızören (Mamure)	Mesudiye (Taşlıhöyük)	Karaçobanpınarı		
Gökçeoğlu		Zaferhamit	Şerefiye	Karagözler		
Güroluk			Tokathan	Kireçköy		
Güneli (Mamure)						
Işıkören (Aziziye)						

Eskişehir'e göç eden göçmenler içinde Kırım Tatar köyleri büyük bir orana sahiptir.

2.3.2. Ankara Bölgesi

XIX. yüzyıl ikinci yarısından itibaren Kırım'dan Osmanlı Devletine yoğun göç hareketleri yaşandı. Özellikle 1853- 1856 Kırım Savaşı ve 1877- 1878 Osmanlı Rus Savaşları yoğun göç hareketlerinin yaşandığı dönemdir. Kırım Savaşı sırasında gerçekleşen göçlerde, göçmenlerin çoğu Rumeli topraklarına yerleştirildi. 1877- 1878 Osmanlı- Rus Savaşı sırasında bu toprakların işgale uğraması ile yeni bir göç hareketi daha başladı. Bu göçmenlerin bir kısmı Osmanlı Devletinin elinden henüz çıkmamış ve Balkanlar da Türklerin yaşadığı topraklara iskân ettirilmiş önemli bir kısmı da Ankara, Edirne, Aydın vilayetlerine gönderilmiştir.²²⁹

Özellikle XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başlarında olmak üzere bölgeye göçler genellikle Rumeli, Dobruca üzerinden olmakla birlikte, doğrudan Kırım üzerinden de oldu. Ankara ve buraya bağlı ilçe ve köylerde Kırım Tatarlarının yerleştiği bölgelerden birini oluşturur. Anadolu'ya gelen Kırım Tatar göçmenleri özellikle yerleşecekleri yer

²²⁸ Eskişehir'de bulunan Kırım Tatar köyleri hakkındaki bilgiler Eskişehir Kırım Türkleri Yardımlaşma Derneği Lokali, Kırım Türkleri Yardımlaşma Derneği ziyaretleri ve göçmenlerle yapılan görüşmeler esnasında edinilmiş bilgilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

²²⁹ Tepekaya, **a.g.m.**, s. 477-478.

konusunda titiz davrandı. Yerleşecekleri yerlerin özellikle tarıma uygun araziler olması için seçici davranıldı. Bu yüzden Ankara bölgesinde ilçe ve bağlı köylerde yaşayan Kırım Tatarlarının birçoğu genellikle büyük arazilere sahip çiftçilikle uğraşan insanlardır. Kırım Tatarlarının tarım konusundaki tecrübe ve becerileri sayesinde iskân etmiş oldukları köylerde toprakların gelişmesi ve tarıma açılmasında büyük role sahiptir. Ankara'nın bazı ilçelerinin hububat merkezi haline gelmesinin Kırım Tatar göçmenlerinin tarım konusundaki bilgilerinin bir etkisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca Kırım Tatarları, bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik hayatında yoğun bir şekilde yer almaktadır.

Tablo 2.2. Ankara'da Bulunan Kırım Tatar Köyleri ²³⁰

ANKARA				
Bala	Gölbashi	Elmadağ	Keçiören	Polatlı
Ahmetçayırı	Ballıkpınar	Edige	Sarıbeyler (Lezgi)	Eskipolatlı
Tatarhöyük	Gökçehöyük			Karakaya
	Günalan (Holoz)			Karakuyu
	Taşpınar			Karapınar
				Karayavşan
				Sakarya
				Taşpınar
				Tatlıkuyu
				Toydemir
				Yenidoğan

Ankara'da Kırım Tatarlarının en yoğun olduğu ilçe Polatlı'dır. Bunun en büyük sebebi göçmenlerin tarımla uğraşmaları ve Polatlı'nın kuru tarıma elverişli geniş topraklarının bulunması olarak gösterilebilir. Ayrıca Eskişehir'e iskân edilen Kırım Tatarlarının bir kısmının bataklık alanlarına yerleştirilmesi ve buna bağlı olarak sıtma hastalıklarının artış göstermesiyle birlikte göçmenlerin bir kısmı kısa bir süre Eskişehir'de yaşadktan sonra Ankara'nın Polatlı ilçesine yerleşti. Göçmenlerin

²³⁰ Ankara'da bulunan Kırım Tatar köyleri derneklerden edinilmiş bilgilere göre oluşturulmuştur.

Polatlı'yı tercih etmelerindeki sebep daha önce Polatlı'ya yerleşmiş akraba, eş, dostun bulunmasıdır. Tüm bu sebeplerden dolayı Ankara'nın Polatlı ilçesinde Kırım Tatarlarının yoğun olarak yaşadığı söylenilir.

2.3.3. Diğer Bölgeler

Ankara ve Eskişehir'den sonra en çok Kırım Tatarının bulunduğu bölge Konya'dır. Göçmenlerin yerleştirilmeleri açısından Konya, düz ve geniş arazisiyle sürekli tercih edilen bir şehir oldu. İskân amacıyla arazi arandığında her zaman Konya ön plandadır. Ancak bu ilde iskân olunan Kırım Tatar göçmenlerinin sayısı net olarak bilinmemektedir. 1861' de Konya'ya 17.173 kişi (3.520 hane) yerleştirilmiştir. 1892'de bu ile İstanbul'dan sevk edilen göçmenlerin sayısı 19.291'dir.²³¹ Ancak bunların ne kadarının Kırım Tatarı olduğu konusunda net bir bilgi yoktur.

Diğer bölgeler ve köylerin dağılımı; Kırım Tatarının bu üç bölge dışında yerleşmiş buldukları illerde vardır. İskân yoluyla veya göçmenlerin sonradan bir araya gelmesiyle oluşturulmuş Tatar köyleri farklı bölgelerde dağınık haldedir. Buralardaki Tatar nüfusu yukarıdaki bahsedilen illerdeki kadar yoğun değildir. Bugün Kırım Tatarlarının yerleşik buldukları belli başlı iller Adana, Bursa, Edirne, İstanbul ve Tekirdağ'dır. Az da olsa Afyon, Aksaray, Amasya, Antalya, Artvin, Bartın, Bilecik, Çanakkale, Çorum, Denizli, Elazığ, Gaziantep, Giresun, İzmir, Kahramanmaraş, Karaman, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırklareli, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Muğla, Muş, Nevşehir, Ordu, Rize, Sakarya, Samsun, Sivas, Tokat, Trabzon, Yalova, Yozgat ve Zonguldak illerinde az da olsa Tatar köyleri bulunmaktadır. Ancak bu Tatar köylerinin tamamı Kırım Tatar yerleşimleri değildir. Nogay yerleşimleri de görülmektedir.

---

²³¹ Süleyman Erkan, **Kırım ve Kafkasya Göçleri**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon, 1996, s. 150.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Bilimsel araştırma insan ve toplumsal dünya hakkında gerçeğe uygun bilimsel verilere dayalı bilgi üretmek için sistematik biçimde uygulanan yöntem bilim toplamıdır. Bilimsel bir araştırma yapabilmek için araştırmacının mantıklı düşünmesi, kurallara uyması ve bu süreçleri sürekli tekrarlaması gerekir. Bilimsel bir araştırma toplumsal dünya ile ilgili sorular hakkında etraflıca düşünmeyi ve bilime dayalı yeni bir bilgi üretmek için belli bazı kuralları takip etmeyi gerektirir.²³² Başka bir ifade ile bilimsel bir araştırma yöntemi bilimsel araştırmaların her safhasında uygulanması muhtemel yaklaşım ve teknikleri belli bir ölçüde göre düzenlemektir.²³³

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar insan ya da topluma atfedilen bir araştırma problemi ile başlar. Bu problemi araştırmak için, araştırmacılar katılımcıların doğal ortamlarında bulunan ve üzerinde çalışılan konuyla ilgili her türlü veriyi toplamaktadır. Nitel analiz için gerekli olan veriler genellikle alan çalışmalarından elde edilir. Alan çalışması esnasında araştırmacı katılımcıların da bulunduğu ortamda zaman geçirir. Araştırmacı katılımcı gözlemci olarak alanda gözlemlerini yapar.²³⁴ Bu sayede araştırmacılar, katılımcıların kendi doğal ortamlarındaki davranışlarını gözlemleyerek, verileri toplamış olurlar.

Nitel araştırmacılar tek bir kaynaktan veri toplamayı tercih etmez. Mülakat, gözlem ve dokümanlar gibi çoklu biçimlerde veri toplarlar. Araştırma esnasında sürecin yukarıda sayılan tüm aşamaları değişebilir. Bu yüzden nitel bir araştırmada önemli olan konu ile ilgili bilgilere ulaşabilmek ve en iyi uygulamaları kullanabilmektir.²³⁵

---

²³² W. Lawrence Neuman, **Toplumsal Araştırma Yöntemleri I**, 7. Basım, çev. Sedef Özge, Yayınodası Yayınları, Ankara, 2014, s. 3-10.

²³³ Orhan Türkddoğan, **Bilimsel Bir Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 154.

²³⁴ Patton, **a.g.e.**, s. 4.

²³⁵ John W. Creswell, **Nitel Araştırma Yöntemleri**, 2. Baskı, çev. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2015, s. 45-47.

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu araştırmada Türkiye'ye iskân etmiş Kırım Tatarlarının göç sonrasında öz kültürlerinde yaşanan değişimler merak konusudur. Bu meraktan hareketle Türkiye'ye göç etmiş Kırım Tatarlarının geçmişten günümüze kadar ulaşabilmiş adet, gelenek ve göreneklere ile sosyal ve kültürel özelliklerinde yaşanan değişimler incelenmiştir. Bu nedenle, Türkiye'de iskân edilen Kırım Tatarlarının en yoğun yaşadığı şehir olan Eskişehir ili ile sayıları az da olsa Kırım Tatarlarının yaşadığı bir bölge olan Ankara ili seçilmiştir. Bu çalışmada Eskişehir ve Ankara şehir merkezlerinde yaşayan ve bir Kırım Derneğine üye olan Kırım Tatarlarının geçmişten günümüze kadar taşımış oldukları öz kültürleri "kültür değişimleri" odağında "karşılaştırmalı" bir şekilde ele alınmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Kırım Tatarlarının kültür değişimlerinin incelendiği bu çalışmada, Türkiye topraklarına iskân edildikten sonra Kırım Tatarlarının öz kültürlerinde gerçekleşen değişimler karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir. Araştırma kapsamında belirlenen yaş grupları arasında Kırım Tatarlarının öz kültürlerini ve yaşanan kültür değişimlerini nasıl tanımladıkları anlaşılmaya çalışılmıştır.

2.1.ARAŞTIRMANIN TEMEL PROBLEMİ

Ankara ve Eskişehir'de yaşayan ve bir Kırım Derneğine üye olan Kırım Tatarlarının öz kültürlerinde yaşanan kültür değişimleri nelerdir?

2.2.ARAŞTIRMANIN ALT PROBLEMLERİ

1. Ankara ve Eskişehir il merkezlerinde yaşayan ve bir Kırım Derneğine üye olan Kırım Tatarları gelenek, görenek ve adetlerini sürdürebiliyorlar mı?

2. Ankara ve Eskişehir il merkezlerinde yaşayan ve bir Kırım Derneğine üye olan Kırım Tatarlarının toplumdaki diğer bireylerle aralarında bir kültür alışverişi olduğundan söz edilebilir mi?

3. Ankara ve Eskişehir il merkezlerinde yaşayan ve bir Kırım Derneğine üye olan Kırım Tatarlarının öz kültürlerinde yaşanan değişimin sebepleri ile değişime etki eden faktörler ile ilgili düşünceleri nasıldır?

4. Ankara ve Eskişehir il merkezlerinde yaşayan ve bir Kırım Derneğine üye olan Kırım Tatarlarının soydaşlarıyla ve toplumdaki diğer bireylerle ilişkileri nasıldır?

5. Ankara ve Eskişehir il merkezlerinde yaşayan ve bir Kırım Derneğine üye olan Kırım Tatarlarının, Kırım ile ilgili düşünceleri nelerdir? Kırım Tatarları için bir beklentileri var mı?

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmanın amacı, Ankara ve Eskişehir il merkezlerinde yaşayan ve bir Kırım derneğine üye olan Kırım Tatarlarının halen bildikleri veya geçmişten bu yana devam ettirdikleri adet, gelenek ve görenekleri ile sosyal ve kültürel yapıda gerçekleşen kültür değişmelerini karşılaştırmalı bir şekilde tespit ederek, sosyolojik bir bakış açısı ile incelemektir.

Bu araştırma Ankara ve Eskişehir il merkezlerinde yaşayan Kırım Tatarlarının yaşanan kültür değişmeleri ile geçmişte yaşanan ancak günümüzde artık uygulanmayan/ uygulanamayan sosyal ve kültürel özellikleri tespit edilerek ortaya çıkarılması ve bu konuda farklı araştırmalar yapacak kişilere katkı sağlaması açısından önemlidir.

4. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Bu çalışma, Ankara ve Eskişehir il merkezlerinde yaşayan ve bir Kırım Derneğine üye olan Kırım Tatarlarını kapsamaktadır. Kırım Tatarlarının en yoğun olduğu Eskişehir ili ile burası kadar yoğun olmasa da Kırım Tatarlarının yaşadığı yerlerden biri olduğu için Ankara ili çalışmaya uygun görülmüştür. Çalışma 2018 Eylül- Ekim- Kasım aylarında Ankara ve Eskişehir illerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar 20- 65 yaş ve üstü ile sınırlandırılmış olup araştırma 32 katılımcıyı kapsamaktadır. (16 Ankara-16 Eskişehir)

5. ARAŞTIRMANIN DESENİ

Bu araştırmada Kırım Tatarlarının sosyal ve kültürel özellikleri çerçevesinde kültür değişmesi incelendiği için etnografik araştırma deseninin çalışılması uygun görülmüştür. Çünkü etnografiler aynı kültürü paylaşan bir grubun kültürünün, eksiksiz bir betimlemesini geliştirmeye odaklanır.

Etnografi, bir süreç olarak araştırmacının insanların günlük yaşamlarının içine girdiği, bu sayede katılımcılarını gözlemleyerek onlarla mülakat gerçekleştirdiği geniş çaplı bir inceleme alanıdır. Bu deseni kullanan bir araştırmacı, ortak kültüre sahip grup üyelerinin; değerlerini, davranışlarını, inançlarını ve dillerini tanımlar ve kendi yorum süzgecinden geçirir.²³⁶

Nitel araştırmaların tümünde olduğu gibi etnografi çalışmasının da belirlenmiş bir biçimi yoktur. Ancak bir araştırmanın etnografik bir çalışma olabilmesi için araştırmanın problemi üzerinde durmak en doğru yolu gösterir. Nitekim kültürel bir grup üzerinde çalışılıyorsa etnografi en uygun desendir. Bir araştırmada çalışılacak en uygun desene karar verilme aşamasının ardından hangi etnografi türünün kullanılacağı belirlenmelidir.²³⁷

Bu araştırmada gerçekçi etnografi türünün kullanımı uygun görülmüştür. Bu araştırmada da katılımcıların konu ile ilgili düşünce ve görüşlerini daha iyi anlayabilmek adına demografik, sosyal ve kültürel özellikleri ile ilgili olarak çeşitli kategoriler oluşturularak, görüşmeler sonrasında bu kategoriler ışığında veriler analiz edilmiştir.

6. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ

Bu araştırma Ankara ve Eskişehir il merkezlerinde yaşayan ve bir Kırım Derneğine üye olan Kırım Tatarları üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada amaca yönelik örneklem kullanılmıştır. Ankara ve Eskişehir il merkezlerinde yaşayan ve bir Kırım derneğine üye olan 16'sı kadın 16'sı erkek olmak üzere 32 (otuz iki) Kırım Tatarı katılımcı çalışma grubunu oluşturmuştur.

---

²³⁶ Creswell, **a.g.e.**, s. 90.

²³⁷ Creswell, **a.g.e.**, s. 95.

7. ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Bu araştırmada katılımlı gözlem, derinlemesine görüşme tekniklerine başvurulmuştur. Çalışmaya başlarken bu konu hakkında daha önce yapılmış araştırmalar taranmış, literatür incelenmiştir. Saha çalışmaları başlamadan önce Ankara ve Eskişehir Kırım Dernek yöneticileri ve bazı üyeleri ile gerek yüz yüze gerekse telefonla görüşülerek çalışma hakkında bilgiler verilmiştir. Katılımcıların tümü bir Kırım Derneğine üyedir. Ancak katılımcıların tümü aktif üye değildir. Gerekli izinler ve görüşmeler sağlandıktan sonra her katılımcılarında uygun oldukları zaman dilimlerinde önceden belirlenmiş ortamlarda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan 10'u ile dernekte, 8'i ile evde, 8'i ile iş yerinde, 4'ü ile kafe 'de, 2 'si ile okulda görüşülmüştür. Ayrıca bu süreç içerisinde derneklerin düzenlemiş olduğu çeşitli etkinliklere katılarak hem gözlemlerde bulunulmuş hem de Kırım Tatar kültürü hakkında tarafımızca farklı gelen bilgiler alınarak çalışmaya dâhil edilmiştir. Ayrıca bu etkinliklerde çekilmiş bazı fotoğraflar da araştırmanın ekler kısmında verilmiştir.

Derinlemesine görüşme tekniği, katılımcılarla önceden belirlenen ve her iki taraf için uygun olacağı düşünülen ortamlarda önceden hazırlanan görüşme formları vasıtasıyla uygulanmıştır. Katılımcılardan 1'inin Kırım Tatar Sanatları üzerine yapılmış bir çalışması izin alınarak bazı bölümlerinin fotoğrafı çekilmiştir. Araştırmaya katkı sağlayacağı düşüncesiyle fotoğrafı çekilen bölümler çalışmanın ekler kısmında takdim edilmiştir.

Görüşmeye başlamadan önce her katılımcıya araştırma hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra her katılımcının izni alınarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Katılımcıların kimliklerinin deşifre olmaması için katılımcıların cinsiyeti, yaşı ve yaşadıkları yer kodlanarak verilmiştir. Kadın bir katılımcı (K), erkek bir katılımcı (E) şeklinde gösterilerek yaşları yanlarına yazılmıştır. Ayrıca Ankara ve Eskişehir il merkezlerinde yaşayan ve bir Kırım Derneği üyesi olan katılımcıların birbirine karıştırılmaması adına Ankara'daki katılımcılar (ANK), Eskişehir'deki katılımcılar (ESK) olarak açıklayıcı bir şekilde gösterilmiştir. Örneğin; (K, 35, ANK) (E, 65, ESK) gibi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

1. DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

1.1. DEMOGRAFİK VERİLER

Demografik özellikler kapsamında katılımcıların cinsiyet, yaş, doğum yeri, yaşadıkları yer, medeni durum, eğitim durumu ve mesleki durumları tespit edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu on altı kadın ve on altı erkek olmak üzere toplam otuz iki katılımcıdan oluşmaktadır. Ankara ve Eskişehir illerinde yaşayan ve bir Kırım Derneğine üye olan Kırım Tatar katılımcıların demografik nitelikleri Tablo 4.1 ve Tablo 4.2’de gösterilmektedir.

Tablo 4.1.Eskişehir’deki Katılımcıların Demografik Nitelikleri

sıra	Cinsiyet-Yaş	Doğum Yeri	Medeni Durumu	Evlenme Şekli	Evlilik Yaşı	Eğitim Durumu	Mesleği
1	K,74	Kalkan/ Eskişehir	Dul	Anlaşarak- Tanışarak	18	İlkokul	Ev Hanımı
2	E,66	Eskişehir	Evli	Anlaşarak- Tanışarak	25	Doktora	Prof. Öğretim Üyesi
3	K,68	Çifteler/ Eskişehir	Dul	Anlaşarak- Tanışarak	21	İlkokul	Emekli
4	E,65	Eskişehir	Evli	Görücü Usulü	26	Yüksek Lisans	Kimya Yüksek Mühendisi
5	K,54	Eskişehir	Evli	Görücü Usulü	18	İlkokul	Emekli Memur
6	E,61	Eskişehir	Evli	Görücü Usulü	20	Lise	Emekli
7	K,52	Eskişehir	Evli	Anlaşarak- Tanışarak	19	Lise	Ev Hanımı
8	E,60	Eskişehir	Evli	Anlaşarak- Tanışarak	21	Ortaokul	Emekli
9	K,46	Eskişehir	Evli	Severek	21	Lise	Esnaf
10	E,46	Eskişehir	Evli	Görücü Usulü	26	İlkokul	Çiftçi
11	K,45	Eskişehir	Evli	Görücü Usulü	17	İlkokul	Ev Hanımı
12	E,35	Eskişehir	Bekâr	-	-	Lisans	Polis Memuru
13	K,23	Eskişehir	Bekâr	-	-	Lisans	Bilgisayar Mühendisi
14	E,30	Eskişehir	Bekâr	-	-	Lisans	Bankacı
15	K,20	Eskişehir	Bekâr	-	-	Lise	Öğrenci
16	E,28	Eskişehir	Bekâr	-	-	Lisans	Öğretmen

Eskişehir ilinde yaşayan Kırım Tatar göçmeni sekiz kadın ve sekiz erkek toplam on altı katılımcı ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Eskişehir ilindeki katılımcıların tümü bir Kırım derneğine üye olup Eskişehir il merkezinde yaşamaktadır. Katılımcıların doğum yerleri değerlendirildiğinde; bir katılımcı Eskişehir'in Kalkan ilçesi, bir katılımcı Eskişehir'in Çifteler ilçesinde doğduğu, katılımcıların on dördünün ise Eskişehir (merkez) doğumlu olduğu görülmektedir. Katılımcıların tümünün Eskişehir doğumlu olması yaşanan göçlerin bizzat tanığı olan katılımcının olmadığını göstermektedir. Bu yüzden katılımcılar göçlerden sonraki kuşakları temsil etmektedir. Katılımcıların kendilerinden daha önceki kuşaklar göç sürecini yaşamıştır.

Katılımcıların medeni durumları değerlendirildiğinde; dokuz katılımcının evli, beş katılımcının bekâr, iki katılımcının ise dul olduğu görülmektedir. Evlenme şekilleri ise; beş katılımcı görücü usulü, beş katılımcı tanışarak/ anlaşarak, bir katılımcı ise severek evlenmiştir. Katılımcılar arasında kaçarak/ kaçırılarak evlenmiş kimse bulunmamaktadır. Kırım Tatarlarında evlenecek kişilerin rızası alınmaktadır. Görücü usulü yapılan evliliklerde de evlenecek kişilerin karşılıklı rızalarının alınması kaçarak ya da kaçırılarak yapılan evlilikleri engellediği düşünülebilir. Katılımcıların evlenme yaşları değerlendirildiğine kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha erken evlilik yaptıkları görülmektedir. Eğitim durumunun artması, evlenme yaşlarını da etkilemiştir.

Katılımcıların eğitim durumları değerlendirildiğinde; beş katılımcı ilkokul, bir katılımcı ortaokul, dört katılımcı lise, altı katılımcı ise üniversite mezunudur. Katılımcılar arasında okuryazar olmayan kimse bulunmamaktadır. Eğitim düzeyleri meslek durumunu ve çeşitliliğini etkileyen bir faktördür. Nitekim üniversite mezunu katılımcıların meslekleri; bir katılımcı öğretim üyesi, bir katılımcı kimya yüksek mühendisi, bir katılımcı polis memuru, bir katılımcı bilgisayar mühendisi, bir katılımcı bankacı, bir katılımcı öğretmendir. Ayrıca iki katılımcı ev hanımı, bir katılımcı çiftçi bir katılımcı esnaf, üç katılımcının emekli, bir katılımcının öğrenci olduğu görülmektedir. Eskişehir ilindeki katılımcıların yaş dağılımı 20 ile 74 yaş arasındadır.

Tablo 4.2. Ankara'daki Katılımcıların Demografik Özellikleri

Sıra	Cinsiyet -Yaş	Doğum Yeri	Medeni Durumu	Evlenme Şekli	Evlilik Yaşı	Eğitim Durumu	Mesleği
1	K,88	Romanya	Dul	Görücü Usulü	18	İlkokul	Örgücü/Emekli
2	E,70	Ankara	Evli	Anlaşarak-Tanışarak	26	Lisans	Esnaf
3	K,82	Ahmatlar-Romanya	Dul	Anlaşarak-Tanışarak	17	İlkokul	Yorgancı/Emekli
4	E,70	Ankara	Evli	Görücü Usulü	18	İlkokul	Çiftçi
5	K,61	Ankara	Dul	Anlaşarak-Tanışarak	24	Lisans	PDR/Emekli
6	E,50	Ankara	Evli	Severek	21	Lise	Esnaf
7	K,54	Polatlı	Evli	Görücü Usulü	19	Lise	Ev Hanımı
8	E,30	Ankara	Evli	Severek	29	Lise	Elektrik Elektronik Mühendisi
9	K,39	Ankara	Bekâr	-	-	Önlisans	El İşi Öğretmeni
10	E,29	Polatlı	Bekâr	-	-	Yüksek Lisans	Öğrenci
11	K,31	Ankara	Evli	Severek	29	Lisans	Elektrik Elektronik Mühendisi
12	E,27	Ankara	Bekâr	-	-	Lisans	Bilgisayar Öğretmeni
13	K,27	Ankara	Bekâr	-	-	Lisans	Öğretmen
14	K,25	Ankara	Bekâr	-	-	Önlisans	Tekniker
15	K,20	Ankara	Bekâr	-	-	Lise	Öğrenci
16	K,20	Ankara	Bekâr	-	-	Lise	Öğrenci

Ankara ilinde yaşayan Kırım Tatar göçmeni sekiz kadın ve erkek toplam on altı katılımcı ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ankara ilindeki katılımcıların tümü bir Kırım derneğine üye olup Ankara merkezde yaşamaktadır. Katılımcıların doğum yerleri değerlendirildiğinde; iki katılımcı Romanya doğumlu olup çocuk yaşta Türkiye'ye gelerek göç sürecini bizzat yaşamışlardır. İki katılımcının Ankara'nın Polatlı ilçesi doğduğu, katılımcıların on ikisinin ise Ankara (merkez) doğumlu olduğu görülmektedir. Bizzat göç sürecini yaşamamış katılımcıların anne-babaları ya da dedeleri göç sürecini yaşayarak Türkiye'ye farklı zaman dilimlerinde göç etmiştir.

Katılımcıların medeni durumları değerlendirildiğinde; altı katılımcının evli, yedi katılımcının bekâr, üç katılımcının ise dul olduğu görülmektedir. Evlenme şekilleri ise; üç katılımcı görücü usulü, üç katılımcı tanışarak/ anlaşarak, üç katılımcı ise severek

evlenmiştir. Katılımcılar arasında kaçarak/ kaçırılarak evlenmiş kimse bulunmamaktadır. Eğitim durumunun, evlenme yaşlarını etkilediği görülmektedir. Eğitim seviyesinin yükselmesi, iş olanaklarının çeşitlenmesi gibi faktörlerin önceki kuşaklara göre erken evliliği azalttığı görülmektedir.

Katılımcıların eğitim durumları değerlendirildiğinde; üç katılımcı ilkokul, beş katılımcı lise, sekiz katılımcı ise üniversite mezunudur. Katılımcılar arasında okuryazar olmayan kimse bulunmamaktadır. Eğitim düzeyleri meslek durumunu ve çeşitliliğini etkileyen bir faktördür. Katılımcıların meslek durumları değerlendirildiğinde; üç katılımcı öğretmen, iki katılımcı mühendis, bir katılımcı tekniker, üç katılımcı emekli, iki katılımcı esnaf, bir katılımcı ev hanımı, üç katılımcı öğrenci ve bir katılımcı ise çiftçidir. Kırım Tatarlarının tarım ve hayvancılık konusundaki bilgi ve tecrübeleri onların hem iskân yerlerini belirlemelerinde hem de geçim kaynağı olarak hayatlarını sürdürmelerine olanak sağlamıştır. Bu yüzden göç ettikten sonra Kırım Tatarlarının birçoğu uzun yıllar çiftçilik ile uğraşmıştır. Ancak köyden kente göç şehirleşmeye bağlı olarak eğitim ve iş olanaklarının artması farklı iş kollarında çalışan kişi sayısını arttırmıştır. Tüm bunlar günümüzde çiftçilik mesleğiyle uğraşan kişi sayısını azaltmıştır. Eskişehir ve Ankara illerinde de çiftçilikle uğraşan katılımcı sayısı oldukça azdır. En büyük sebebi şehirleşme, eğitim ve iş faktörleri olarak görülmektedir.

Tablo 4.1. ve Tablo 4.2.'de görüldüğü üzere katılımcıların cinsiyet ve yaş dağılımları eşit olarak verilmiştir. Buradaki amaç belli bir cinsiyete ya da yaş grubuna dağılım olmadan eşit bir şekilde göçmenlerin kuşaklar arasındaki Kırım Tatar sosyal ve kültürel özelliklerindeki değişimleri tespit edebilmektir. Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında okuryazar olmayan kimse bulunmamaktadır. En az ilkokul mezunu olmak üzere katılımcıların okuma yazma oranının yüksek olduğu görülmektedir. Katılımcıların hepsi Kırım Tatarı göçmenidir. Katılımcılarımız arasında göçü bizzat yaşamış ve hatırlayan iki göçmen vardır ancak onlar da Romanya üzerinden Türkiye'ye göç eden Kırım Tatar göçmenler arasındadır. Katılımcıların otuzunun ise bizzat göç olayını yaşamamış olup Türkiye'de doğup büyüyen Kırım Tatarları nesli içinde yer almaktadır.

2. GÖÇ İLE İLGİLİ ÖZELLİKLER

2.1.GÖÇ SÜRECİ

2.1.1.Göç Sürecinde Yaşananlar

Kırım yarımadasının 1783 yılında, Rusya tarafından işgal edilmesinin ardından Kırım Tatarlarının küçük gruplar halinde veyahut kitlesel göç hareketleri başlamıştır. Göçler, belli bir zaman diliminde yaşanmamış olup, bazı dönemlerde Osmanlı Devleti'ne daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'ne yoğun bir şekilde gerçekleşmiştir.²³⁸

Katılımcılar arasında bizzat göç sürecini yaşayan iki kişi bulunmaktadır. Katılımcıların Kırım'dan göç eden aileleri önce Romanya'ya daha sonra Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne yerleşmişlerdir. Katılımcılarımız Romanya'dan Türkiye'ye göç sürecini bizzat yaşamış olup göç sürecini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Dedemler, 1800'lü yıllarda Kırım Savaşı'ndan sonra, Kırım'dan göç etmiş. Ruslar rahat vermiyormuş, hep zulümleri olmuş sonra, Ruslar göndermiş, Romanya'ya göç etmişler. Romanya'ya komünistler gelmiş. Ardından savaş çıkmış annem anlatırdı, bir sürü asker gelmiş; teknelerindeki hamurları dökmüşler, evleri dağıtmışlar, bir sürü insan kaçmış, annelerde mısır tarlalarının arasına kaçmış mısırların arasında saklanmışlar komünist askerleri gidene kadar; sonra evimizi, birikimlerimizi bıraktık, Türkiye bizi kabul etti. Vatandaş olarak. Gemiye bindik. Her şeyleri bıraktık. Hiç unutmuyorum: altınlarımız vardı; evin altında bir yerlere saklamıştı babam, ama evimizi mahvetmişti askerler sonrasında ne oldu oralar bilmiyorum ablamın yaşı daha büyüktü o daha çok şey hatırlıyordu. Türkiye'ye muhacir olarak 1939'da göç ettik ben 2-3 yaşlarındaydım gemiye bindik, babamın bir köpeği vardı o aşağıda ağlıyor, babam yukarıda ağlıyor, köpeği gemiye alamadılar o hafızam da o kadar yer etti ki hiç unutmam.” (K, 82, ANK)

Katılımcının (K, 82,ANK) küçük yaşlarda göç sürecini yaşamış olması göçe dair bizzat hatırladığı anıları kısıtlamaktadır. Katılımcının ifadelerinden yola çıkarak Kırım'dan Türkiye'ye göçlerin tek seferde gerçekleşmediği görülmektedir. Nitekim katılımcı, Kırım'dan dedelerinin 1800'lü yıllarda göç ettiğini daha sonra Osmanlı

²³⁸ Kırımlı, (2011), a.g.e., s 5.

toprağı olan Romanya'ya yerleşmiş olduklarını belirtmektedir. Yine bir Osmanlı- Rus Savaş'ı sonrasında Balkan topraklarının da kaybedilmesiyle Kırım Tatarları ikinci kez göç sürecini yaşayarak Türkiye'ye muhacir olarak göç etmişlerdir. Yaşanan her iki göçün sorumlusu olarak Rusya görülmektedir. Göç etmeye zorlanan ya da zorla göç ettirildiğini ifade eden katılımcı Rusya'nın zulümlerinden dolayı büyük öfke duymaktadır.

“Kırım'dan ailem göç etmiş. Çocukken anlatıyorlardı. Hayal meyal hatırlıyorum, çok sıkıntı çektiklerini, zorla vatanlarından, evlerinden koparıldıklarını şiddet uyguladıklarını, aç bıraktıklarını anlatıyorlardı. Benim bizzat yaşadığım, Türkiye muhacir kabul etti, kendi paramızla serbest muhacir olarak geldik. Denizde vapurla göç ettik, kendi paramızla göç ettik, devlet hiçbir şey vermedi. Sorumluluk kabul etmedi, parayı verdi babam her şeyi sattı ben ille gideceğim, dedi öyle geldik. Bıraktığımız yeri hatırlıyorum önce İstanbul'a geldik orada annem, babam iş bulamadı. Çok eziyet çektiklerini biliyorum, onları hatırlıyorum. Geçim sıkıntısı çok yaşadık ondan sonra, köyden akrabalarımız gelip bizi burada önce Polatlı'ya getirtip bizi burada oturtular. Burada da babama pazarcılık yaptırıldılar, onu da yapamadı babam pek, sonra Ankara'da köye akrabalar aldı, gitti bizi köyde yaşadık. Ben evlenene kadar köydeydim. Bir de şunu çok iyi hatırlıyorum Romanya'dan sadece biz geldik akrabalarımız gelmedi babaannem pek ağladı. Dört oğlan bir kız kardeşinden ayrılarak geldi. Sonradan babam çok pişman oldu ama geldiğine, İstanbul'da pişman olmuş; çünkü iş bulamadı, çok sıkıntı çektik ta ki Ankara'ya gelene kadar.” (K, 88, ANK)

Katılımcılardan bir diğeri de yine çocuk yaşlarda göç sürecini yaşadığını ifade etmiştir. Rusya'nın baskı ve şiddetine maruz kalan ailesi Kırım'dan Osmanlı toprağı olan Romanya'ya göç etmiştir. Çocuk yaşta olmasından dolayı göç sürecini hayal meyal hatırlayan katılımcı göç sürecinde ailesinin çok sıkıntı çektiğini, şiddete maruz kaldıklarını ve evlerinden, yurtlarından koparıldıklarını ifade etmiştir. Türkiye'nin muhacir kabul etmesiyle deniz yolu ile Türkiye'ye göç etmişlerdir. Romanya'da akrabalarının kaldığını ifade eden katılımcı bu durumu üzülenek belirtmiştir. Tüm bunların sorumlusu olarak Rusya'yı gördüğünü ve hala neden bu göç sürecini yaşamış olduklarını anlayamadığını ifade etmiştir.

Göç sürecini yaşayan katılımcılar kendilerinin çocuk yaşlarda bu süreci yaşamış oldukları için daha çok atalarının çektikleri sıkıntıları derin bir üzüntü içinde dile

getirmişlerdir. Görüşme sırasında yapılan gözlemler ile göç sürecinin yol açtığı olumsuzlukların ne kadar derin olduğu görülmektedir.

Göç sürecinin içinde bizzat bulunmamış Kırım Tatarı kökenli katılımcılar; göç sürecini bizzat yaşamış olan büyüklerinden edinmiş oldukları bilgiler ve yahut katılımcıların bizzat Kırım Tatar tarihini araştırarak, okuyarak, izleyerek, dinleyerek edindikleri bilgiler ışığında Kırım Tatar göç sürecini şu şekilde ifade etmiştir:

“Benim bir dedem Kırım Harbi zamanında gelmiş, diğer dedem Kırım Harbi’nden sonra Türkiye’ye gelmiş. 1944 sürgünü zamanı akrabalarından gelenler olmuş. Daha sonra o gelenler tekrar Kırım’a dönmüş. Göç esnasında çok zorluk yaşamışlar sadece temel ihtiyaçlarını alabilmişler, yanlarına paralarını, altınlarını, birikimlerini alamadan gelmişler. Bir dedemin babası Kırım’da memurmuş çok saygın da bir insanmış ama Ruslar zaten ilk olarak bilgili, halk arasında sözü geçebilecek insanları zorla göçe zorlamışlar, baskı yapmışlar, evlerini talan etmişler.” (K, 46, ESK)

Ruslar, önce Kırım’dan bilgili, toplum içinde tanınan ve sözü geçen bireyleri göç etmeye zorlamış ya da sürgün etmiştir. Çünkü Ruslar, Kırım’ın yerli halkının bu bireylerin etrafında birleşmelerinden ve ayaklanmalarından çekinmiştir.

“Her iki dedemde Kırım soykırımının olduğu zamanda çocuk yaşlarda yani babamın babası 6-7 yaşlarındayken kaçarak geliyorlar. Yoksa onları da öldüreceklermiş. Babamın babası, annesi 2 (iki) çocuğuyla kaçarak gelmişler. Hatta Türkiye’ye geldiklerinde ayaklarındaki çarıkları ayaklarına yapışmış, çıkardıklarında etle deri kalkmış kemik görünüyormuş o halde gelmişler, Türkiye’ye. Çok zor şartlarda kaçarak Türkiye’ye gelmişler. Ve yolda dedemin annesi büyük babaannemiz yolda ölmüş. 2 (iki) çocukla dedemin babası geliyor, Türkiye’ye. Yolda gömmüşler, gömüldüğü yeri bilmiyoruz. Çok zor şartlarda gelinmiş.” (K, 45, ESK)

Göç süreci çok zor ve sıkıntılı geçmiştir. Kırım Tatarları, çoluk çocuk, genç yaşlı demeden aç ve susuz bir şekilde günlerce yolculuk etmişlerdir. Dolayısıyla hastalıklar artmış ve göç yolunda ölümler yaşanmıştır.

“Kırım’dan annem 1933’te gelmiş, babam 1948’de gelmiş. Ben burada doğdum. Göç süreci çok zor olmuş, göç esnasında kayıplar verilmiş, açlıktan, hastalıktan birçok insan vefat etmiş. Büyüklerim Türkiye’ye geldikleri zaman daha önce göç etmiş

akrabalarının yanlarına sığınmışlar. O yüzden Türkiye'ye uyum sağlamak zor olmamış fakat dedelerim vatan hasretiyle öldüler.” (E, 68, ESK)

Göç sürecinin uzun yıllara yayılmasından dolayı Kırım Tatarlarının Türkiye'ye geliş zamanları da birbirinden farklı olmuştur. Dolayısıyla göçmenler arasında kendilerinden daha önce Türkiye'ye göç etmiş soydaşları bulunmaktadır. Bu durum göçmenlerin Türkiye'ye uyum sağlamalarını kolaylaştırmıştır.

“1910-1915 tarihlerinde göç etmiş dedelerim. Geldikten sonra da her iki dedemde Kurtuluş Savaş'ında savaşmışlar. Benim dedelerim Kırımlı, hem anne tarafı hem baba tarafı ikisi dedemde Kırım doğumlu, çocukluklarında gelmişler.” (E, 66, ESK)

“Dedemler Kırım'da doğmuşlar, çocukluk, gençlik dönemlerinde Türkiye'ye gelmişler. Büyüklerimi erken kaybettim o yüzden çok fazla bu konuda bilgim yok açıkçası.”(K,39,ANK)

Göç sürecini bizzat yaşamamış olan Kırım Tatarlarının, Türkiye'ye göç etme tarihi ve süreci hakkında bildikleri ve daha önceden edindikleri bilgiler göç sürecini yaşamış katılımcılar kadar derin olmadığı görüşmeler esnasında gözlemlenmiştir. Katılımcılardan 8'i göç süreci hakkında bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmiştir. Bu katılımcıların 7'si “20- 34” yaş aralığındadır. Göç ve göç süreci hakkındaki bilgiler yaş aralığıyla doğru orantılıdır.

2.1.2. Yaşanan Göçlerin Sebebi ve Türü

Her göç hareketinin ortaya çıkış sebepleri birbirinden farklıdır. Göçe karar verenin kimliği de göçlerin ne şekilde gerçekleşeceğini belirler. İnsanlık tarihi, bazen yeni bir yurt edinmek bazen düşmanın baskı, şiddet ve istilasından, doğal afetlerden korunmak gibi çeşitli amaçlarla yapılan göçlere tanıklık etmiştir.²³⁹

Ankara ilindeki katılımcıların, göçlerin zorunlu olarak mı gerçekleştiği ve göç sürecinin sorumlusu olarak kimi gördükleri şu şekilde ifade edilmiştir:

---

²³⁹ Ahmet Halaçoğlu, “Balkan Savaşlarında Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Sonuçları”, **Osmanlı**, C. IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 669.

“Zorunlu bir göçtü tabi ki eğer o askerler öyle yapmasa ya da Kırım'dayken Ruslar zorlamasa dedelerimde göç etmek zorunda kalmazdı. Sorumlu olarak en başta Rusları görüyorum sonra, komünist askerleri.” (K, 82, ANK)

“Zorunlu bir göç elbette, sadece zorunlu bir göç değil, bir sürgündü. 1783 yılında Kırım'ın işgali öncesinde, Kırım Hanlığının step topraklarında yaşayan Tatarlar, Rusya tarafından Osmanlı topraklarına sürülmüştü. Bir yarımada olan Kırım, bu süreçte son kale olarak, son ana kadar dayansa da, işgalden sonra toprakların ele geçirilerek Rus soylularına veya Rusya'nın hâkimiyetini ve onların lehine çalışmayı kabul eden soylu veya sonradan olma soylulara dağıtılması sebebiyle göç etmek zorunda kalan yüzbinlerce Kırım Tatarı olmuştur. Ve ayrıca bununla beraber, din adamlarının önemli bir kısmı Rus nüfuzuna girmiş ve yaptıkları konuşmalarda İslam topraklarına göç etmek gerektiğini duyurarak halkı buna teşvik etmişlerdir. 1783'ten 18 Mayıs 1944 yılına kadar olan süreçte yüzbinlerce insandan oluşan, belli dönemlerde dalga dalga gelen gruplar Osmanlı'nın Balkan ve Kafkas arazilerine, ardından Anadolu'ya zorunlu göç etmiştir. Bu Rusya tarafından yapılan sistematik bir sürgün, sonuçları itibariyle soykırım faaliyetidir.” (E, 29, ANK)

Katılımcı (E, 29, ANK) yaşanan göçlerin zorunlu olduğunu ayrıca Rusya'nın türlü müdahale ve işgal girişimleri ile göçlerin sürgün özelliği taşıdığını belirtmektedir.

“Zorunlu bir göç tabi ki neden çünkü kimse keyfi olarak vatanından kopmak istemez göçün arkasında illa ki itici birçok sebep vardır. Kırım'daki göçlerin sorumlusu olarak da Rusları söyleyebiliriz. Rusların baskıcı, zorbacı siyasetinin eseri bu göçler. Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası sonucu Kırım Tatarları gibi pek çok millet pek çok ırk göç etmek durumunda kalmıştır. Hatta göç etmelerine fırsat verilmeden göç ettirilmişlerdir.” (K, 27, ANK)

Ankara ilindeki katılımcıların tümü göçlerin sorumlusu olarak Rusya'yı görmektedir. Katılımcıların 10'u yaşanan bu göçlerin zorunlu göçler olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılar, Rusların baskı ve şiddet yoluyla Kırım Tatarlarını öz yurtlarından göç etmeye mecbur bıraktıklarını düşünmektedir. Ankara ilindeki katılımcılar eğer Rusların bu baskı ve zorlamaları olmasaydı atalarının göç etmek durumunda kalmayacaklarını düşünmektedirler. ‘20- 34’ yaş arasındaki katılımcıların ‘göç süreci’ ve ‘göç sonrası yaşananlar’ hakkında çok az bilgiye sahip oldukları görülürken göçün sorumlusunun kim ya da kimler olduğu hakkında fikir sahibidirler.

Eskişehir ilindeki katılımcılar ise;

“Bütün göçlerde tek bir sorumlu vardır, Ruslar. Hangi tarihte ne olursa olsun hepsinin tek sorumlusu hatta suçlusuz Ruslardır. Benim annemde dedem vasıtası ile kaçarak gelmek durumunda kalmışlar yani tek suçlu Ruslar olarak görüyorum.” (E, 68, ESK)

“Tabi tabi zorunlu göç o dönem yine Rus baskısı var. Her ne kadar Çarlık dönemi olsa da şiddetli bir rahatsızlık, baskı var. Dolaylı olarak bir şey yapamıyorsunuz, evlerinize, hayvanlarınıza zarar veriyorlar. Göçe mecbur bırakılıyor. Kırım Tatar göçlerinin baş ve tek sorumlusu Ruslar ve Rus kuvvetler.” (E, 66, ESK)

“Rusları görüyorum açıkçası. Yaşanan göçler bir kere zorunlu bir göçtür. Rusların, biz Kırım Türklerine, Kırım Tatarlarına çok acı soykırım yaptıklarını düşünüyorum. Oradan Türkiye’ye gelebilen veya Romanya’ya gelebilen, kaçabilen Tatarların çok zor şartlarda yaşadıklarını biliyorum. Çoğunun ruhsal bunalım geçirdiklerini açıktan öldüklerini biliyorum. Tuzlu balığı verip de açıktan biz Tatarları öldürdüklerini çok iyi biliyorum. Susuz bırakıp ciğerleri susuzluktan iflas ettirmişler. 1944’ten önce dedemler geldi. Önce Romanya’ya kaçıyorlar dağlık, ormanlık bir yere. Oradan Türkiye’ye Tekirdağ’dan Çorlu’ya geliyorlar. Oradan da burasıda sınır burada da bir kötülük yapılabilir diye Eskişehir’e geliyorlar. Her iki dedemin rahmetli olmadan eski kimliklerinde Kırım yazıyordu ikisinde de. Oradan oraya, oradan oraya çok zor şartlarda Türkiye’ye geliyorlar.” (K, 45, ESK)

Katılımcı (K, 45, ESK) göçmenlerin iskân edecekleri yerlerin ülke sınırına yakın bir yer olmamasına dikkat ettiklerini ifade etmektedir. Kırım’ın jeopolitik konumundan dolayı dış müdahalelere açık olması, bölgeyi açık hedef haline getirmiştir. Bu yüzden bir daha aynı olayları yaşamamak için göçmenlerin, ülkenin iç bölgelerine yerleşmeyi tercih ettiklerini söylemektedir.

Eskişehir ilindeki katılımcıların tümü Ankara ilinde olduğu gibi göçün sorumlusu olarak Rusya’yı ve ona bağlı kuvvetleri görmektedir. Katılımcıların 15’i yaşanan bu göçlerin zorunlu göçler olduğunu ifade etmiştir. Şiddet ve baskı neticesinde dedelerinin göçe mecbur bırakıldığı ifade edilmektedir.

Kırım’ın yerli halklarına uygulanan baskılar, sürgün ve işgaller, yoksullaştırma, Müslüman halkı Ruslaştırma faaliyetleri göç hareketlerinin temel nedenleridir. Bu etkenler Kırım Tatarları gibi pek çok halkı göçe zorlayan ana unsurlardır.

Eskişehir ve Ankara illerindeki katılımcıların tümü, Kırım Tatarlarının yaşadıkları göçlerin sorumlusu olarak Rusları görmektedir. Göç süreci hakkında bilgi sahibi olmayan katılımcılar da göçlerin sorumlusunun Ruslar olduğunu ifade etmiştir.

2.2. TÜRKİYE’DE İLK İSKÂN EDİLEN YERLER

İskân kavramı, toplumsal ve kültürel yaşamın başlangıcından itibaren sürekli olarak gelişmiş ve değişmiştir. Devletlerin kurulması ve parçalanması çoğu zaman nüfusu doğrudan etkileyerek kitlelerin yer değiştirmesine sebep oldu.²⁴⁰ Birçok devlette olduğu gibi Osmanlı Devleti’nde de iskân olgusu oldukça önemli bir sorun olmuştur.

Devletlerin iskân politikalarını belirlemede sınır güvenliği, etnik anlamda dengenin sağlanabilmesi ve boş olan arazilerin yerleşime açılarak, toprağın işlenir hale getirilmesi gibi faktörler oldukça etkili olmuştur. Osmanlı Devleti de ülkelerine gelen göçmenleri iskân ederken bu faktörleri uygulamıştır.²⁴¹

Ankara ilindeki katılımcıların ilk iskân edildikleri yerler ile ilgili vermiş oldukları ifadeler şu şekildedir:

“Önce İzmit'e gittik. Ondan sonra, bu tarafta Tatar çok diye, bu tarafa geldi rahmetli babam, ondan sonra Ankara'ya geldik .” (K, 82, ANK)

“İlk olarak, Eskişehir'in Çifteler ilçesi, Ilıcabaşı mahallesine yerleştirmişler. Daha sonra, fiziki koşullara uyum sağlayamamış aileler, Ankara civarındaki mahalle ve köylere göç etmişler. Onlardan biri de benim ailem olmuş.” (E, 70, ANK)

“Baba tarafım, Polatlı Toydemir köyü, annemler, rahmetli büyükbabam epey bir yer gezmiş memur olduğu için, önce İzmit sonra Yenidoğan köyünde akrabalarının etkisiyle, Ankara'nın Polatlı ilçesine göçmüşler. Ayaş Etimesgut, Sincan gibi ilçelerde de yaşamışlar en son merkezde kalmışlar.” (K, 61, ANK)

Ankara ilindeki katılımcıların ilk iskân edildikleri yerler geçici yerleşim merkezleri olan İstanbul, İzmit, Bursa çevreleri, Eskişehir veya doğrudan Ankara'ya olmuştur. Göçmenlerin geliş şekilleri yerleştikleri yerler ile doğrudan ilgilidir. Balkanlar üzerinden gelen Kırım Tatar göçmenleri ilk olarak İzmit ve çevresine iskân edilmiş daha

²⁴⁰ Fikret Babuş, **Osmanlı'dan Günümüze Etnik- Sosyal Politikalar Çerçevesinde Göç ve İskân Siyaseti Uygulamaları**, Ozan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 13-18.

²⁴¹ Süleyman Erkan, “XIX. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinin Göçmenleri İskân Politikasına Yabancı Ülkelerin Müdahaleleri”, **Osmanlı**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 613.

sonra göçmenler kendi istek ve arzularıyla Kırım Tatarlarının daha yoğun buldukları yerlere yerleşmiştir. İlk olarak Eskişehir'e iskân edilen katılımcılar yerleştirildikleri toprakların bataklık alanı olmasından dolayı sıtma gibi pek çok bulaşıcı hastalıkla uğraşmak zorunda kalmıştır. Ayrıca toprakların tarım yapmaya uygun olmaması gibi faktörlerden dolayı mesafe olarak en yakın Kırım Tatar yerleşim yerlerinden olan Ankara ve çevresine yerleşmişlerdir.

Eskişehir ilindeki katılımcıların ilk iskân edildikleri yerler ile ilgili vermiş oldukları ifadeler şu şekildedir:

“Kırım'dan göç ettikten sonra, Eskişehir Mesudiye Köyü'ne yerleşmişler. Bir kısım akrabalarımızdan İstanbul'a, Adana'ya gidenler de olmuş ancak Kırım'daki tarım koşulları ile Adana'nın tamamen birbirinden farklı olduğu için tekrar Orta Anadolu'ya Eskişehir civarına, çoğunlukta burada kaldığı için buraya gelmişler. Tabi Adana'da da kalanlar vardır.” (E, 66, ESK)

“İlk Tekirdağ Çorlu'ya geliyorlar. Devlet tarla ve ev yapacak arsa veriyor, babaannemlere. Burada yapamayız diye devletten hiç bir şey almadan bırakıyorlar. Belirli bir müddet varmış; 10 sene gibi. Orayı bırakıp Eskişehir'in Çardakbaşı köyüne geliyorlar. Rahmetli babamın babası, dedem ırgatlık yapıyor. Sonra Eskişehir Tepebaşı'na geliyorlar.” (K, 45, ESK)

Eskişehir'e iskân edilen Kırım Tatarlarının ilk yerleştikleri yerler yine Eskişehir merkez, ilçe ve köyleri olmuştur. Katılımcılardan sadece 1'i iskân edildikleri ilk yerin Tekirdağ/ Çorlu olduğunu, ama kısa bir süre sonra aile büyüklerinin Eskişehir Çardakbaşı köyüne yerleşmiş olduğu ifade edilmiştir. Katılımcıların 15'i ise ilk iskân edildikleri yerin Eskişehir (merkez), ilçe ve köyleri olduğunu ifade etmiştir. Eskişehir'e iskân edilen katılımcıların bazılarının kendilerinden önce buraya yerleşmiş akraba ve tanıdıklarının bulunduğunu Eskişehir'e iskân edilmeyi bu yüzden istedikleri ifade edilmiştir. Kırım Tatarlarının Türkiye'de en yoğun Eskişehir'de bulunmasının sebeplerinden birinin hemşehrileriyle bir arada yaşamak isteyen göçmenlerin etkisi olduğu söylenebilir.

2.3. İSKÂN YERLERİNDEN MEMNUN OLMA DURUMU

Göçmenlerin yerleştikleri ortama uyum sağlayabilmeleri, yörenin yerli halkı ile kaynaşarak yeni bir toplum meydana getirebilmeleri için devletin iskân uygulamalarının rolü çok büyüktür. Nitekim Osmanlı Devleti göçmenlerin iskânı ve göçmenlerin yeni yaşamlarında temel geçim kaynaklarını elde etmeleri konusunda yoğun bir çaba sarf etmiştir.

Ankara ilindeki katılımcılar iskân edildikleri yerlerden memnuniyet durumlarını ve bugün Türkiye topraklarında nereye yerleşmek istediklerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ben yerleştiğim yerden memnunum çünkü biz dört mevsimin yaşadığı, ılıman iklimlere yerlere alışkın insanlarız. Nemli havalar bize yaramıyor, o yüzden bulunduğumuz yerden memnunuz.” (E, 70, ANK)

“Memnunum, Eskişehir’e de, Ankara’ya da yerleşmek bizim kararımızmış. Kırım Tatarları çiftçi kökenlidir, yerleştiğimiz yerlerde tarım için özellikle, buğday tarımı için en elverişli topraklar olduğu için yerleşimimiz isabetli bir karar olmuş ve yine buraya yerleşmek isterim.” (E, 50, ANK)

Osmanlı Devleti, göçmenleri iskân ederken genellikle geldikleri bölgelerin gelenek ve kültürleri göz önünde bulundurularak coğrafi bakımdan benzer iklimlere yerleştirilmeye çalışılmıştır.²⁴² Kırım Tatarları, geçimlerini genellikle tarım ve hayvancılık ile sağlıyordu. Bu yüzden göçmenler genellikle çiftçilikle uğraşabilecekleri topraklara yerleştirilmiştir.

“Kesinlikle yine burayı isterdim. Özel olarak aslında bir sebebim var. Ailecek bizde astım var. Genetik bir rahatsızlık o yüzden deniz kenarında yaşamazdık onun haricinde de dedemler özellikle karasal bir yer istemişler, onun sebebi de Kırım’ın çevresi deniz olduğu için jeopolitik olarak hep tehdit altında bulunmalarından dolayı Türkiye’ye gelince denizden uzak, iç bölgelere yerleşmek istemişler.” (K, 39, ANK)

Göç olayını bizzat yaşayan katılımcılar bir daha aynı olayları (sürgün, işgal vs.) yaşamamak için yeni yerleşecekleri yerlerin ülkenin iç kesimlerine doğru olmasını tercih etmiştir.

“Jeolojik yapısı olarak açıkçası memnun değilim, kurak bir yer daha deniz kenarı ve sakin bir yer olmasını dilerdim.” (K, 20, ANK)

---

²⁴² Şahin, a.g.t., s. 120.

Ankara ilindeki katılımcıların 2'si iklimsel etkenlerden kaynaklanan sebepler sunarak yerleştirildikleri yerden memnun olmadıklarını ifade etmiştir.

Eskişehir ilindeki katılımcılar ise;

“Memnunum ya genlerimize mi geçti bilmiyorum ama sıcak bölgelerden pek hoşlanmıyoruz. İklim yönüyle herhalde yine bu bölgeleri tercih ederdik.” (E, 66, ESK)

“Yaşadığım yerden memnun olmakla birlikte, açıkçası daha güneyde sahil kasabalarına yerleşmek isterdim.” (K, 52, ESK)

“Şu an olduğum konumdan çok mutluyum. Atalarımın yaşadığı o sıkıntılara nazaran biz onların torunları olarak çok güzel yaşıyoruz.” (K, 45, ESK)

“Memnun değilim, çiftçilikteki tecrübelerimizden faydalanmak açısından daha çok Eskişehir, Ankara civarına yerleştirilmişiz. Rasyonel bakıldığında mantıklı bir hareket kesinlikle, ancak kim Ege’de bir sahil kentinde doğup büyüüp istemez? Nedeni belli iklim, coğrafi avantajlar vs.” (E, 35, ESK)

Eskişehir ilinde katılımcıların 6'sı iklimsel etkenleri (kuraklık) sebep göstererek, denize yakın daha ılıman yerlerde yaşamak istediklerini ifade etmiştir.

Yaş faktörünün yaşamak istenilen coğrafyayı seçmede bir etken olduğu görülmektedir. İleri yaş grubundaki (K, 88, ANK), (K,82, ANK), (E, 70, ANK), (E, 68, ESK) katılımcılar yaşadıkları bölgelerde karasal iklimin hâkim olmasından dolayı nemin az olduğunu bu yüzden denize kıyısı olan bölgelerde yaşamak istemediklerini ve yaşadıkları coğrafyadan memnun olduklarını ifade etmişlerdir.

Göçmenlerin yerleştirildikleri Ankara ve Eskişehir illerinden memnuniyet durumları karşılaştırıldığında Ankara'ya yerleştirilen Kırım Tatarlarının memnuniyet durumları, Eskişehir iline göre fazladır. Ankara ilindeki katılımcıların memnuniyet durumlarının daha fazla olmasının sebebi; Eskişehir iline göre daha büyük bir şehir olması, iş ve eğitim gibi faktörler bakımından daha elverişli olması düşünülebilir. Her iki ilde de memnun olmayan ve memnun olup da başka bir yere yerleşmek isteyen katılımcılar denizi, sahili olan Ege ve Güney sahillerinde yaşamak istediklerini ifade etmiştir.

2.4. GÖÇMEN OLMA DURUMU

Göçmenlerin yerleştirildikleri yerler, göçmen olma durumunu etkilemektedir. Nitekim yerli halkın tutumu, aynı mekânda karşılaşılan iki kültürel grubu doğrudan

etkiler. Göçmenler gittikleri yerlerde hem etkileyen hem de etkilenen durumundadır. Yerli halk ile kaynaşma, göçmenlerin kendilerini o toplumun bir parçası olarak görmeleri konusunda oldukça etkili bir faktördür.

Ankara ilindeki katılımcılar yaşadıkları toplumda göçmen olma durumlarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Hiç olmadı. O zaman nüfus azdı zaten, bir de hiç ayırım olmazdı vay siz şuradan gelmişsiniz vay siz buradan gelmişsiniz diye kimseden bir şey duymadım.” (K, 82, ANK)

“Hiç olmadı ne çocukluğumda, ne gençliğimde, ne de şimdi hiç hissetmedim annemlerden de böyle bir şey hiç duymadım. Zaten kalabalık geldik, Tatar mahallesinde otururduk, şimdi o mahallede Tatar kalmadı, o zamanlar azınlık değildik şimdi azaldı nüfusumuz.” (K, 54, ANK)

Göçmenlerin, genellikle iskân yerlerine toplu olarak yerleşmek istemeleri ve genelde yerleşim yerlerinin, ilk kurucuları olmalarından dolayı kendilerini yaşadıkları toplumda, göçmen hissettirecek unsurun ortaya çıkmasını engellemiştir.

“Üniversitedeyken olmuştu. Beni yabancı uyruklu bir öğrenci olduğumu zannetmişler, o yüzden benimle kimse konuşmuyordu. Benim Türkçe bilmediğimi zannetmişler bende girişken bir insan olmadığım için bu düşüncelerini aslında kuvvetlendirmişim farkında olmadan. Beni öğrenci değişim programlarından biriyle geldiğimi düşünmüşler. Bu şekilde, okulda bir dönem benimle kimse konuşmadı. Sadece, yurttaki arkadaşlarım vardı, onlarla da bölümlerimiz farklıydı. Kendimi çok dışlanmış hissettim. Bir grupta konuşma fırsatım oldu sonra herkes şaşırıyordu aa çok güzel Türkçe konuşuyorsun diye, bende zaten Türk olduğumu söyleyince baya şaşırmışlardı.” (K, 39, ANK)

Ankara ilinde katılımcıların 1’i böyle bir durumla karşılaştığını ifade ederken katılımcıların 15’i yaşadıkları toplumda göçmen olma durumuyla karşılaşmadıklarını ifade etmiştir.

Eskişehir ilinde ise;

“Hayır, hiç göçmen hissetmedim burada yaşayanlar da Türkler, Kırım’dan gelenlerde Türkler, hepimiz Kıpçak boyundanız. Orta Asya’dan çıkıştan sonra Osmanlı dediğimiz Anadolu’da yaşayan kişiler Peçenekler, Oğuzlar olmak üzere Kırım’dakilerde

Peçenekler ağırlıklı, kökenimiz Kıpçak onun için ortak dil birbirine çok yakın zaten, hiç yabancılık hissetmedim.” (E, 68, ESK)

“Bizi dışlama yok, hiç olmadı neden çünkü ilk başta dilimiz aynı biz aslında hep Türkçe konuşuyorduk ben Tatarca’yı sonradan öğrendim. Bize ailemiz Tatarca öğretmeye çekiniyorlardı. İlkokulda Tatarca kelime ağzımızdan çıksa öğretmenler bize ceza veriyorlardı. Ailemizde o yüzden bizimle Tatarca konuşmazlardı.” (E, 61, ESK)

Kırım Tatar göçmenlerin, Türk boylarından biri olması bu sebeple Türk kültürüne yakınlığı, konuştukları dil’in birbirine benzemesi, göçmenlerin yerli halk ile yakın ilişkiler kurmasını kolaylaştırarak, katılımcıların göçmen olma durumunu ortadan kaldırmıştır. Nitekim Eskişehir ilindeki katılımcıların hiçbiri yaşadıkları toplumda kendilerini göçmen hissettirecek bir durumla karşılaşmadıklarını ifade etmiştir.

Göçmen olmayan diğer bireylerin Kırım Tatarlarına hitap şekilleri ile ilgili Ankara ilindeki katılımcılarımız şu ifadeleri vermiştir:

“Göçmenliği öne süren hiç bir hitap olmadı bu zamana kadar ben hiç karşılaşmadım. İnsanlar arasında birlik beraberlik, kardeşlik duygusu fazlaydı, kimse kimseyi hor görmeden yaşadık.” (K, 82, ANK)

“Çocukken arkadaşlarımızla çok kavga ederdik Yörük aileler vardı, çocukluk aklıyla birbirimize derdik, onlar da bize Tatar olmamızla alakalı sözler söylerlerdi. Onun haricinde hiç duymadım, yaşamadım.” (K, 54, ANK)

“Oldu, genelde Tatar derler, Japon derler, Çinli derler, yanak derler. Kendimi bildim bileli bu tarz hitaplarla karşılaştım, alıştım artık.” (K, 39, ANK)

Ankara ilindeki katılımcıların 6’sı (K,88; K,82; K,61; E,71; E,70; E,53) göçmen olmayan bireylerin göçmenliği vurgulayıcı herhangi bir hitap şeklinde bulunmadıklarını söylemiştir. Katılımcıların 10’u “Tatar”, “Japon”, “Çinli”, “Akay”, “Yanak” gibi hitaplarda bulunulduğunu ifade etmiştir. Katılımcılardan 1’i bu tür hitaplarla çocukken karşılaştığını, 1’i çocukluğundan beri karşılaştığı için bu tür hitap şekillerine alıştığını, 8’i ise hitaplardan rahatsızlık duymadıklarını ifade etmişlerdir. Çünkü bu hitapların irki bir söylem barındırmadığı ayırt edici unsur olarak kişilere lakap şeklinde yakıştırıldığı ifade edilmektedir.

“Ya arkadaşlar arasında “Tatar kızı” derler. Onu da lakap gibi, diğerleri arasında tanınabilir bir isim gibi söylerler. Bu da beni rahatsız etmiyor açıkçası” (K, 23, ESK)

“Maalesef oldu. Kırım Tatarlarına “Tatar”, “Japon”, “Çinli” gibi lakaplar takılmaktadır. Bu nedenle birçok çocuk milli kimliğini benimseme noktasında problemler yaşamaktadır.” (E, 46, ESK)

“Akay, diye isimlendirenler olabiliyor. Bu hitap şeklini sempatik buluyorum, rahatsız edici değil.” (E, 30, ESK)

Eskişehir ilindeki katılımcıların 12’si göçmen olmayan bireylerin göçmenliği vurgulayıcı herhangi bir hitap şeklinde bulunmadıklarını söylemiştir. Katılımcıların 4’ü “Tatar”, “Akay”, “Japon”, “Çinli” “Tatar Kızı” gibi hitap şekillerinin olduğunu belirtmiştir. 3’ü bu hitap şekillerinin rahatsız etmediğini, 1’i söz konusu bu hitaplardan rahatsızlık duyduğunu ifade etmiştir.

Göçmen olmayan bireylerin Kırım Tatarlarına “Tatar”, “Akay”, “Japon”, “Çinli” “Tatar Kızı”, “Yanak” gibi hitaplarda bulunmaları Kırım Tatarlarının genellikle çekik gözlü ve elmacık kemiklerinin belirgin olmalarından kaynaklanmaktadır. “Akay” ise Kırım Tatarca’sında erkek anlamına gelmektedir. Bu yüzden “Akay” erkeklere söylenen bir hitap şeklidir.

Eskişehir ve Ankara ili karşılaştırıldığında Eskişehir ilindeki 12 (on iki) katılımcı, Ankara ilindeki 6 (altı) katılımcı, göçmenliği vurgulayan hitap şekilleriyle karşılaşmadıklarını ifade etmiştir. Eskişehir ilinde, Kırım Tatarlarının daha yoğun olması ve buna bağlı olarak sosyal hayatın her alanında daha fazla yer almaları, katılımcıların hitap şekilleriyle daha az karşılaşmış olmalarına bir neden olabilir.

3. KÜLTÜR DEĞİŞMELERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

3.1. KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİN DEVAM ETME DURUMU

Kültür, öğrenilebilen ve öğretilen, dilde saklanarak korunabilen ayrıca aile içinde kültürel özelliklerin devam etmesi halinde, gelecek kuşaklara aktarılabilen bir yapıdır. Her bireyin doğduktan sonra kazandığı bilgi, alışkanlık ve davranışların tümü içinde yaşadığı kültürün bir parçasını oluşturur.²⁴³

---

²⁴³ Bozkurt Güvenç, **Kültürün ABC’si**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 55.

Ankara ilindeki katılımcılar Türkiye'ye yerleşen Kırım Tatarlarının kültürel özelliklerini (gelenek, görenek, adetler) sürdürebilme durumları ile ilgili şu ifadeleri vermiştir:

“Bizim nesil Tatar kültürüyle büyüdü, biz öyle yetiştik hala devam ettiriyoruz ama gençler artık pek sürdüremiyor, onların telaşı başka okulları, işleri bir de eşleri de Tatar olmayınca, değişiyor tabii.” (K, 82, ANK)

Her nesil, bir önceki neslin açık ve gizil kontrolündedir; bu sosyal kontrol ise aileden başlar. Kontrol, yaşatılması istenen davranışların bir sonraki nesilde de devam etmesi isteğini içerir. Nesiller, bazı değerleri, bir önceki nesilden aynen almazlar; bazen alış bazen de uygulama esnasında değişimler olur.²⁴⁴

“Köyler boşaldı, çoğu Kırım Tatar köyünde, Kırım Tatarı kalmadı. Bizim adetlerimiz, şehir hayatına uygun adetler değil, bu yüzden birçok âdetimiz sürdürülemiyor. Köyde olanlar, nispeten devam ettirebiliyorlar.” (E, 50, ANK)

Katılımcılar, şehirleşme faaliyetleri ile köylerin eskisi kadar kalabalık olmadığını, özellikle genç neslin köylerdeki eğitim ve iş olanaklarının kısıtlı olmasından dolayı şehirlere göç ettiğini ifade etmiştir. Bu yüzden, Kırım Tatar adet ve geleneklerinin birçoğunun şehir hayatında uygulanmasının zor olması kültürel özelliklerin devam etmesini sınırlamıştır.

“Ben yaklaşık 4- 5 yıldır Kırım Derneğine geliyorum. Ondan öncelerinde ara ara geliyordum. Dernek ya da bir vakıf çatısı altına giren, bunu duyan insanların kültürü belli bir oranda en azından devam ettirebildiğini düşünüyorum. Burada farklı yaş gruplarından birçok insanla tanıştım. Dernek faaliyetleri, dernek çatısı altına gelen insanlar kültürel faaliyetlerini devam ettirebiliyor.” (E, 27, ANK)

Köyden kente göç ile birlikte, şehirlerde yaşamaya başlayan katılımcılar, kültürel faaliyetlerin devam etmesi ya da yeni nesillere Kırım Tatar kültürünü öğretebilmek için dernekleşmenin önemini vurgulamaktadır. Dernekleşme faaliyetleri kültürel özelliklerin sürdürülmesi noktasında aracı görevi görmektedir.

Ankara ilindeki katılımcıların 2'si Kırım Tatar kültürünü sürdürebildiklerini ifade ederken 3'ü Kırım Tatar kültürünün şehir hayatında sürdürülemediği ancak köylerde, sürdürülmesinin mümkün olduğunu belirtmiştir. Bunun sebebini

---

²⁴⁴ Tural, a.g.e., s. 55.

katılımcılardan 1'i Kırım Tatar kültürünün şehir hayatında sürdürmeye uygun olmadığı, köy hayatına uygun adet ve gelenekler olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılardan 1'i şehir hayatında, dağınık yerleşimler olduğu için adetlerin sürdürülemediğini belirtmiştir. Katılımcılardan 1'i de dernek çatısı altında bulunan Tatarların, kültürlerini en azından belli oranda sürdürülebildiğini belirtmiş. Katılımcıların 10'u ise Kırım Tatar kültürünün biraz değişmiş olduğunu, nispeten devam ettiğini ve belli başlı geleneklerin sürdürülebildiğini ifade etmiştir.

Eskişehir ilindeki katılımcılar ise;

“Evet, sürdürüyoruz buna hiç bir engel yok. Biz adetlerimizi sürdürüyoruz.” (E, 52, ESK)

“Biz devam ettiriyoruz adetlerimizi ama bizden sonra nasıl olur bilmiyorum.” (K, 68, ESK)

“Biz, sürdürebiliyoruz elbette özellikle dernek olarak kültürel özellikleri yaşatmak için elimizden geleni yapıyoruz. Her hafta Cuma günleri toplanırız, türkülerimizi çalarız. Çeşitli gecelerimiz olur, halk oyunları gösterilerimiz oluyor, Tepreş düzenliyoruz. 18 Mayıs sürgününü anma gecelerimiz olur. Es TV’de programlarımız oluyor.” (E, 61, ESK)

“Elbette devam ettiriyoruz, kültürel özelliklerine bizim kadar bağlı bir millet yoktur.” (E, 46, ESK)

“Bütün kültürel özelliklerimizi sürdürüyor olmasak da, belli başlı adetlerimiz devam ediyor. Bence bazıları da yaşadığımız toplumla birlikte değişmiş durumda.” (K, 54, ESK)

Eskişehir ilindeki katılımcılar, kültürel özelliklerin devamlılığı ve uygulanması konusunda oldukça güçlü bir şekilde, kültüre olan bağımlılıklarını ifade etmiştir. Bazı adetlerin, değişen toplum yapısıyla ilgili olarak değiştiğini ancak belli başlı adetlerin devam ettiği belirtilmiştir. Katılımcıların, Kırım Tatarlarının, en yoğun olduğu bölgede yaşıyor olması, adet ve geleneklerin sürdürülmesini kolaylaştırdığı düşünülebilir. Dernekleşme faaliyetlerinin önemine ayrıca dikkat çekilmektedir.

Eskişehir ilindeki katılımcıların, 9'u Kırım Tatar kültürünün sürdürüldüğü ayrıca dernek faaliyetleri ile Kırım Tatar kültürünün yaşatıldığı ifade edilmiştir. Katılımcıların 7'si ise Kırım Tatar kültürünün ancak belli ölçülerde sürdürebildiğini belirtmiştir.

Eskişehir ve Ankara illeri karşılaştırıldığında, Eskişehir ilindeki katılımcıların 9'u, Ankara ilindeki katılımcıların ise sadece 2'si (K,88; K,82) Kırım Tatar kültürünün sürdürebildiğini ifade etmiştir. Kırım Tatar kültürü ile iç içe geçmiş bir hayat yaşamış olmalarından dolayı günümüzde hala Kırım Tatar kültürünü sürdürebildikleri, ifade edilmiştir. Eskişehir ilinde, Ankara iline göre; Kırım Tatar kültürünün daha fazla sürdürüldüğü düşünülmektedir. Eskişehir ilinde Kırım Tatar nüfusunun yoğun olması, insanların köy geçmişlerinin ve yaşantılarının²⁴⁵ fazla olması kültürün sürdürülebilmesini kolaylaştıran bir etken olduğu düşünülebilir.

3.2. KÜLTÜREL ÖZELLİKLERDE YAŞANAN DEĞİŞMELER

Kültür, bireylerin ait oldukları toplumsal grup ve yapı içinde şekillenen, kendilerine özgü bir yaşama biçimidir. Yaşama biçimleri de esasen toplumsal bir süreçtir. Yani insanların duygu, düşünce inanç, ahlak vs. yönelimlerinden meydana gelen yaşama biçimleri, toplum yapısında anlam kazanır. Belli bir yaşama biçimi içinde doğan birey, başka yaşama biçimleriyle sürekli ilişki içinde olmaktadır. Farklı yaşama biçim ve tavırları ise değişimi zorunlu kılmaktadır.²⁴⁶

Savaş, işgal, doğal afet ve göç gibi durumları yaşayan toplumlar, kendi kültürlerinden farklı kültürlerle, temasta bulunmalarına ve etkileşime girmelerine sebep olmuştur. Bu yüzden, kültürler bir değişim içerisindedir.²⁴⁷

Ankara ilindeki katılımcılar Kırım Tatarlarının sürdürebildikleri kültürel özelliklerin, yıllara bağlı bir değişimin yaşanıp yaşanmaması ile ilgili olarak şu ifadeleri vermiştir:

“Evet, tabi ki bizim zamanımızdaki gibi değil ki hiçbir şey, biz sürdürüyoruz ama eskiden daha ağır adetlerimiz vardı; düğünler uzun ve ağır geçirdi şimdi eski düğünlerin hiçbiri kalmadı, bir baksan geriye çok şey değişmiş.” (K, 82, ANK)

“Tabi canım uğramaz olur mu bir sürü şey değişti, çağımız değişti bir kere kültür aynı kalır mı? Evlilikler olsun, düğünler olsun hepsi değişti. Bir kere bahçeli yer evlerden apartmana taşınmamızla bile bir sürü şey değişti. Bahçeli evlerimizde her şey

²⁴⁵ Eskişehir ilindeki katılımcıların köy geçmişleri ve yaşantıları hakkındaki bilgiler görüşme sırasında bizzat katılımcılardan alınan bilgilere göre tespit edilmiş ve tarafımızca not alınarak oluşturulmuştur.

²⁴⁶ Doğan, **a.g.e.**, s. 386- 387.

²⁴⁷ Aksoy, **a.g.e.**, s. 79.

daha rahattı, daha genişti apartmanlara geçtik her şey küçüldü. Bahçedeki rahatlığımız yok. Ona göre adetlerimizdeki yaptığımız şeyler de ya şekil değiştirdi ya da yapmayı bıraktık.” (K, 54, ANK)

“Evet değişti, mesela dedemler, kendi gençliklerinde yaşadıkları düğünleri anlatırlardı, ben 25 yaşındayım kendimi bildim bileli öyle bir düğün görmedim, katılmadım. Dolayısıyla, çok rahat bir şekilde değiştiğini söyleyebilirim.” (E,25, ANK)

Turhan’a göre bir toplum veya grup içinde kültürel değişmeden söz edilebilmesi için toplumsal ve coğrafı bir değişimin olması ya da farklı kültürlerle temasa geçilmesi gerekiyor.²⁴⁸ Kırım Tatarları, göç süreciyle beraber coğrafı ve toplumsal bir değişim yaşamış, iskân edildikleri yerlerde farklı kültürel gruplarla temasa geçilmiştir. Farklı iki kültürel grubun karşılaşması sonucu değişim kaçınılmaz olmaktadır. Ancak değişim toplumdan topluma farklılık göstermektedir.

Ankara’daki katılımcıların tümü öz kültürlerinde yıllara bağlı bir değişim yaşandığını ifade etmiştir. Ancak katılımcılar göç sürecine bağlı olarak yaşanan bir değişimi ifade etmiyor. Nitekim Ankara’ya yerleşmiş ilk kuşak olarak adlandırılan kişiler ya da sonraki kuşaklar, Kırım’da yaşatılan adet, gelenek ve göreneklerin yaşatılmış olduğunu ifade etmiştir. Sosyal ve toplumsal hayatın zamanla değişim ve dönüşümü kültürleri de etkilemektedir. Kimisi zamana bağlı olarak tamamen kaybolmakta kimisi ise değişim ve dönüşüm yaşamaktadır. Katılımcılar, ‘eski’ olarak nitelendirdiği adet ve geleneklerin, günümüzde büyük şehirlere göç, eğitim düzeyinin artması, iş olanaklarının çeşitlenmesi, teknolojinin gelişerek toplumda her alana yayılması gibi etkenlerden kaynaklı olarak değiştiğini ifade etmiştir.

Eskişehir ilindeki katılımcılar;

“Tabi ki bir değişime uğradı. Devam eden gelenekler var; mesela yemek faslı, askerlik, cenaze işleri onlara devam ediyorlar. Müziğimiz büyük ölçüde devam ediyor. Fakat yıllar geçtikçe pek çok adet değişti ya da dönüştürdük, kılıfına uydurduk.” (E, 68, ESK)

“Hayır, değişmedi genel olarak örf, adet, geleneklerimiz devam ediyor. Elbette ki toplumun içerisinde diğer ırklarla karıştık ama genelde kültürümüzü kaybetmedik.” (K,74, ESK)

---

²⁴⁸ Turhan, a.g.e., s. 198.

“Tabi değişiyor, bazı adetleri, gelenekleri yapacak kişi kalmadı ki.” (E, 66, ESK)

“Bazı şeylerde değişim oldu, ama yine biręok şey devam ediyor, biz devam ettiriyoruz.” (K, 68, ESK)

Eskişehir’e yerleştirilen göçmenler arasında Kırım Tatarları, nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Burada iskân eden Tatarların, kültürel ve dini bakımdan Anadolu’da yaşayan yerel halk ile benzeşmiş olmaları²⁴⁹ kültürlerinin devam edebilmesi için uygun bir ortam sağlamıştır. Bu yüzden değişimi kabul eden katılımcılar, belli başlı adet ve geleneklerin günümüzde hala devam ettiğini ifade etmiştir.

Eskişehir ilindeki katılımcıların 8’i Kırım Tatar kültüründe yıllara bağlı bir değişim yaşandığını, katılımcıların 3’ yıllara bağlı bir değişim yaşandığını ancak pek çok âdetin günümüzde hala devam ettiğini, katılımcıların 5’i ise yıllara bağlı bir değişim yaşanmadığını ifade etmiştir. Değişimin olmadığı, bilakis kültürlerini hala sürdürebildiklerini ifade eden katılımcılar, tutucu bir tavır sergilemiştir. Bu katılımcıların, günümüzde hem şehir hem de köy hayatlarının aynı anda devam etmesi değişim konusundaki düşüncelerinin bir nedeni olarak düşünülebilir. Çünkü şehir hayatında uygulanması zor olan adet ve gelenekler, köy hayatında daha rahat uygulama alanı bulabilmektedir.

Kırım Tatar göçmenlerin Türkiye’ye göç ettikten sonra yaşamış oldukları en belirgin kültür değişmeleri ile ilgili Ankara’daki katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Düğünler çok değişti; düğün öncesi yapılan düğünde yapılan biręok şey değişti. En belirgin olarak düğünleri görüyorum tabi bir de dilimiz, Tatarca konuşan çok kişi kalmadı, anlıyor biręok kişi ama konuşan çok az” (K, 82, ANK)

“En çok dilde yaşandı. Eskiden ğretmenler, Türkçe dışında konuşan öğrencilere ceza veriyordu, hatta dayakta vardı. O zamanlar aileler bunu bildiği için çocuklarına Tatarca ğretmemeye başladı ve bu böyle sürdü, gitti. Sonuç, dilimizi kaybetmek üzereyiz.” (E, 50, ANK)

1960’lardan sonra hem aile içinde hem de okullarda Türkiye Türkçesinin konuşulmasının teşvik edilmesi, bu nesillerden itibaren Kırım Tatarca’nın zayıflamasına yol açtı.

---

²⁴⁹ şahin, a.g.e., s. 159.

“Mesela babaannemden örnek vereyim; babaannem şöyle demişti, kıyafet, giyim- kuşam konusunda göç ettikten sonra çok farklı geldiğini o yüzden kendi kıyafetlerini değiştirmek zorunda kaldıklarını söylemişti. Kırım'da fesler, şapkalar, erkekler kalpak takarlarmış buraya gelince giyim konusunda açıkçası biraz bocalamışlar ama sonrasında uyum sağlamaya başlamışlar. (...)” (K, 39, ANK)

Giyim- kuşam, toplumların geleneksel değerlerini yansıtır. Ancak giyim- kuşam da kültürel değişimlerden etkilenen öğeler arasında yer alır. Zamanla yaşamış oldukları bölgelerin özelliklerine göre şekil alırlar. Aslında bir uyum süreci olarak görülür. Kırım Tatarlarının giyim- kuşamları da gittikleri yerlere uyum sağlamalarından dolayı değişime uğramıştır.

Ankara ilindeki katılımcıların 3'ü düğün adetlerinde değişim yaşandığını ve eski düğün adetlerinin yaşatılmadığını, katılımcıların 4'ü dil 'de değişimin yaşandığını, 5'i ise hem düğün adetlerinde hem de dilde değişimin yaşandığını ifade etmiştir. Katılımcıların 1'i ise bizzat büyüklerinden dinlemiş olduğu değişimlerden örnek vermiştir. 3 (üç) katılımcı ise bu soruya cevap vermemiştir. Göç ettikten sonra Kırım Tatar göçmenlerin kıyafetlerinin yerel halktan farklı olmasından dolayı giyim- kuşam konusunda belirgin bir değişimin yaşandığı ifade edilmiştir.

Eskişehir ilindeki katılımcılar ise;

“Özellikle sosyal yaşamdaki kültürler değişti. Aklıma gelen bizzat yaşadığım ama artık olmayan bir kaç şeyden bahsedeyim: Örneğin; ben yine gençliğimden hatırladığım kış geceleri, köydeki hatıralarımdan söyleyeyim çünkü şehirde onu yapmak zor. Köylerde kızlar toplanırlardı. Bugün bildiğimiz pişmaniye 'den yaparlardı. Özellikle kış geceleri yerde kar olduğu zaman, işte bugün akşam Ayşe'ler de toplanıyoruz "tentene" basıcaz derlerdi. Şeker hamur kaynatılır onu da unla; gençlerde gelir tenteneyi yaparlardı. Hem sohbetler, hem şınlar, hem maniler bu tür eğlenceler olurdu. Köyde bir aileye bir delikanlı ya da bir kız geldi mi orada bir yakın çevresi toplanır. Özellikle bir yemek düzenlenir gençler bir tanışsınlar, etsinler diye kız olduğu zaman bu biraz daha büyütülürdü. İlk geldiği akşam değil, onu takip eden bir akşam "cıyın" yaparlardı o gelen kız'ın onur'una kızlar toplanırlardı. Eğer hava koşulları uygunsa dışarıda bir yerde hemen o günün aydınlatmadan sorumlu kişileri, gazlı lüks lambalarla aydınlatırlardı. O akşam çalınır, eğlenilirdi. Şimdi köylerde bunları yapacak genç yok, şehirde de bunları yapacak ne zaman ne de ortam var.” (E, 66, ESK)

Kırım Tatarlarına özgü ‘cıyın’ toplantıları genellikle dış köylerden gelen kızlar ve erkekler için düzenlenmektedir. Bu toplantılarda gençler müstakbel eşleriyle tanışmaktadır. Evlenmeyi düşünen gençler bu sosyal ortamda birbirlerini görme ve tanıma fırsatı verirler. Cıyın toplantıları en çok gençler arasında düzenlenmekle birlikte kına gecesi, asker uğurlamak, bebeğin çıkan ilk dişini kutlamak (diş cıyını) ve bebeğin kırkını çıkarmak (loğusa cıyını) içinde düzenlenebilmektedir.²⁵⁰

“(…)Herkes modern giyimle, modern sofralarda, düğün salonlarında yapıyorlar. Burada büyük bir değişiklik yaşadık. Oradan kalan bazı şeyler bizim Türk toplumunda da var mesela mevlit okunur, dualar yapılır, büyükler bir araya gelir, kız istemede de aile büyükleri fikir alır gibi bir takım şeyler ama bizim Türk toplumunda da var o yüzden pek bir değişim oldu, diyemeyiz. Yemeklerde değişimler var. Kırım'da bir laf vardır; "Hamur yemeyen Tatar doymaz" diye biz göçebe bir toplumuz hamur ve et olarak bizim oradaki yiyeceklerimiz hep bu şekilde gelmiş sadece Kırım'ın güneyine, sahil boyuna inenler orada balık ve sebze kültürüne girmişler şimdi buraya geldikten sonrada hamur ve sebze eskiden kalan Tatarlarımızda devam ediyor. (E, 68, ESK)

“Zamanın getirdiği şeylerle giyimler, kuşamlar değişti. Biraz da anadilimizi daha kibarlaştırdık. Aslında biz Tatarların tabiriyle daha calpak konuşuluyordu ama şimdi biraz daha kibarlaştı. Türkçeye karıştı. Benim dedemin kardeşleri Romanya'da kalmıştı. Biz evlenesiye kadar, geldiler gittiler. Romanya'da olan akrabalar Türkiye'ye geldiklerinde, onlar konuştuğunda dedelerim anlıyordu, biz anlayamıyorduk. Çünkü çok daha farklıydı. Eskişehir'de konuşulan Tatarca'dan daha farklı konuşuyorlardı. Daha ağır, daha koyusu diyelim. Biraz dilimiz, biraz da giyim kuşam ne yapsan eskinin adetlerinde yavaş yavaş değişti. Eskinin Tatar adetleri daha ağırdı. Maddi açıdan da insanlara ağır geldiği için yavaş yavaş o ağır olanlar değişti. Ancak yine de örfümüzü âdetimizi sürdürmeye elimizden geldiği kadar yapmaya çalışıyoruz.” (K, 45, ESK)

Eskişehir ilindeki katılımcıların 5'i Kırım Tatarlarının düğün adetlerinde değişim yaşandığını ve eski adetlerin gerçekleşmediğini, katılımcıların 2'si Kırım Tatarca'sının konuşulmadığı bu yüzden dil 'de değişimin yaşandığını, katılımcıların 1'i hem düğün adetlerinde hem de dilde değişimin yaşandığını, ifade etmiştir. Katılımcıların 1'i sosyal hayatta gerçekleşen uygulamaların değiştiğini, katılımcıların

²⁵⁰ Mehmet Ali Yolcu, “Eskişehir'de Yaşayan Kırım Tatarlarında Cıyın Toplantıları”, **Anadolu'da Sohbet Gelenekleri ve Yaren- Bildiriler**, Yamer Yayınları, Çankırı, 2016, s. 369.

2'si ise Kırım Tatar folklorunun artık yaşatılmadığı, Kırım Tatar dans ve müziklerinin günümüz toplumunda yer almadığını ifade etmiştir.

Eskişehir ve Ankara ili karşılaştırıldığında Kırım Tatar göçmenlerin Türkiye'ye yerleştikten sonra yaşadıkları en belirgin kültür değişimleri dil ve düğün adetlerinde yaşanmıştır. Ayrıca geleneksel Kırım Tatar giyim- kuşamı, Kırım Tatar folkloru ve sosyal hayattaki diğer uygulamaların günümüz Kırım Tatar kültüründe değişmeye başladığı ya da artık yer almadığı yapılan görüşmeler neticesinde tespit edilmiştir.

3.3. KÜLTÜREL DEĞİŞİMİN NEDENLERİ

Değişimin nedenleri, bizzat değişmeyi başlatan, onu tetikleyip harekete geçiren somut bir takım öğelerdir. Değişim, bu öğelere göre gerçekleşir. Değişimin her nedeninin, zaman ve mekâna bağlı olarak etkisi farklı olabilmektedir. Nitekim bazen biri bazen de diğeri ön planda oynayabilir. Ancak bazı dönem ve toplumlarda bazı faktörler daha etkili olabilmektedir.²⁵¹

Ankara ilindeki katılımcılar yaşanan kültürel değişimin nedenlerini (yasal, sosyal, siyasal, ekonomik vb.) şu şekilde ifade etmiştir:

“Siyasal bir sebep yok ki sosyal hayatımızın değişmesi, okumak için, çalışmak için dışarı gidenlerin çoğalması kültürümüzü değiştirdi. Eskiden Tatar komşularımız çoktu, akraba gibi olmuştuk o zaman bir değişim yoktu, çocuklar küçüktü şimdi ne eski Tatar mahalleleri kaldı ne de çocuklarımız, hepsi gitti dışarılara okumaya, çalışmaya.” (K, 82, ANK)

“Yasal olduğunu düşünmüyorum. Çünkü yasalara aykırı bir gelenek göreneklere uyguladıkları bir şey yok. Yaşam koşullarının gerektirdikleri, insanların çalışıyor olmaları, biraz akraba ilişkilerindeki o gevşeme uzaklaşma, hayat koşullarının insanları zorlaması, ekonomik kaygılar vs. (K, 61, ANK)

“Yasal sebep bence yok. Ekonomi, başta geliyor. Çiftçilik yapabilenler yaptı, yapamayanlar şehre göç etmek durumunda kaldılar. Günümüze gelene kadar sosyal değişimler çok oldu. Evlilikler karıştı, eğitim ve çalışmak için farklı şehirlere gidenler oldu.” (E, 50, ANK)

---

²⁵¹ Yaka, a.g.e., s. 70-71.

Ankara ilindeki katılımcılar yaşanan değişimlerin yasal etkenlerden kaynaklanmadığını; sosyal ve ekonomik temelli etkenlerden kaynaklandığını belirtmektedir. Nitekim katılımcılar genç nüfusun, eğitim, ekonomik ve bazı sosyal öğelerin beklenen ihtiyacı karşılayamamasından dolayı şehirlere göç ettiğini ifade etti. Genç nüfusun bu hareketliliği değişimi başlatan nedenler arasında sayılır. Köyde sadece belli bir kademeye kadar okuyabilen gençler, şehirlerde üniversitelere ilgi duymaya başladı. Buna bağlı olarak şehirlerdeki iş imkânlarının çeşitliliği, özellikle genç nüfusu şehirlere göç etmeye iten nedenleri oluşturur.

Ankara ilindeki katılımcıların 7'si Kırım Tatar kültüründe yaşanan değişimin sosyal ve ekonomik kaynaklı sebeplerle; katılımcıların 2'si sosyal, ekonomik, eğitim ve değişen yaşam şartlarından kaynaklı sebepler ile oluştuğunu ifade etti. Katılımcıların 1'i bazı devlet politikaları, ekonomik kaygılar ve buna bağlı olarak yaşanan göçler, artan şehirleşme ve eğitim gibi faktörlerden kaynaklı sebepler ile değişimin yaşandığını belirtti. Katılımcıların 1'i ise başta ekonomik kaynaklı sebepler olmak üzere sosyal hayattaki değişmeler ve buna bağlı olarak evliliklerin karışması, eğitim ve iş olanaklarından kaynaklanan sebepler ile Kırım Tatar kültüründe değişimin yaşandığını ifade etti.

Eskişehir ilindeki katılımcılar;

“Sosyal ve ekonomik sebepler. Köyde ailenin yapacağı iş belli ziraat, tarım bu yüzden gençler çalışmak için, okumak için şehirlere gittiler. Şehirde sanayide ya da ne bileyim kendine ait bir iş yeri açıyor. İşte bu olayların kaynağı sosyal ve ekonomik faktörler. Kuzenlerime bakıyorum çoğu Gebze- Kocaeli taraflarında iş imkânlarının bol olduğu yerlere yerleşmişler. Bunların ana sebepleri yine sosyal ve ekonomik temelli sebepler.” (E, 66, ESK)

“Siyasal bir sebep hiç olmadı, ekonomik sebeplerden kaynaklı köy yerlerinde yapacağı iş belli o yüzden şehirlere gitti yeni nesil, okumaya gitti, orada evlendiler bu yüzden köylere yaz tatillerinde bile sayılı geliyorlar. Tatar adetlerini şehirlere gidenler nasıl devam ettirsin. Biz emekli olduğumuzdan beri çoğu zaman köydeyiz, köyümüz Tatar köyü, şehirde de evimiz var ama biz köyde yaşamayı tercih ediyoruz, burada daha rahatız. Her şeyimizi rahat rahat yapıyoruz” (K, 68, ESK)

“Yasaldan ziyade biraz sosyal ve ekonomik sebeplerden kaynaklanıyor. Bizler aslında çok ılımlı bir topluluğuz, uyumluyuz. Devlet büyüklerimize, başımızda olan

insanlara karşı sadık vefakâr bir toplumuz. Kanuni yönlerden ya da siyasal yönlerden bir şey olmaz diye düşünüyorum.” (K, 45, ESK)

Eskişehir ilindeki katılımcıların 7’si Kırım Tatar kültüründe yaşanan değişimin sosyal ve ekonomik etkenlerden kaynaklı sebeplerden oluştuğunu, katılımcıların 2’si değişimlerin sosyal hayatta yaşanan değişmelere bağlı sebeplerden oluştuğunu, katılımcıların 2’si ise sosyal yaşam, iş kaybı ve eğitim gibi sebeplerden dolayı Kırım Tatar kültüründe değişimlerin yaşandığını ifade etti.

Yaşanan kültürel değişim nedenlerinin, eğitim ve ekonomi temelli faktörler olduğunu belirten katılımcılar, yasal ve siyasal bir faktör olmadığını ifade etti. Taşra’ da yaşayan Tatarların, eğitim amacıyla özellikle üniversitelere ilgi duymasıyla birlikte farklı kökenden gelen insanlarla evliliklerin sayısını arttırdı. Bu süreçte, Kırım Tatar kültürünün ve dilinin kullanımı gerileyerek sosyal ve kültürel değişimler yaşanmaya başlandı. Eskişehir ve Ankara illerindeki katılımcılar Kırım Tatar kültüründe yaşanan değişimlerin yasal ve siyasal kaynaklı sebepler ile olmadığı konusunda hemfikirdirler.

Kırım Tatar kültüründe yaşanan bu değişimlerin ‘zorunlu’ (yasal zorunluluk vb.) bir değişim olduğunu düşünen katılımcılar şu ifadeleri vermiştir:

“Zorunlu bir değişim ama dediğim gibi yasal sebeplerden kaynaklı değil tamamen ekonomik, geçim derdi, yeni gelen neslin okumak için şehir dışına gitmeleri bundan sonra sosyal hayatlarının tamamen değişmesi diyebilirim.”(K, 54, ANK)

“Yasal zorunluluk asla diyemeyiz. Dersek yine sadece sosyal ve ekonomik diyebiliriz. Tamamen kişinin kendi isteğine bağlı ancak sosyal ve ekonomik kaygılardan dolayı zorunlu olduğunu söyleyebiliriz.” (E, 66, ESK)

Ankara ilinde katılımcıların 12’si, Eskişehir ilinde katılımcıların 11’i zorunlu bir değişim olduğunu düşünmekle beraber, yasal bir zorunluluktan kaynaklanmadığını; günlük yaşamın getirmiş olduğu ekonomik kaygılarla ya da eğitim gibi faktörlerden kaynaklanan bir zorunluluk olduğunu ifade etmiştir.

Zorunlu değişimler, ister iç ister dış faktörlerden kaynaklansın içinde baskı ve zorlama vardır. Farklı bir sosyal grubun, kendi kültürünü ya da sosyal unsurlarını baskı ile kabul ettirmeye çalışması ya da toplumda siyasal ve idari gücü elinde bulunduran grupların, kendi isteklerine uygun düşen unsurları kabul etmeye zorlaması söz

konusudur.²⁵² Kùltürlerinde yaşanan değişimlerin, zorunlu değişmeler olduğunu ifade eden katılımcılar yasal zorunluluk olmadığı, değişimlerin baskı ve zorlamayı içermediği ifade edildi.

Kırım Tatar kùltüründe yaşanan bu değişimlerin zorunlu bir değişim olmadığını düşünen katılımcılar şu ifadeleri vermiştir:

“Zorunlulukla göç etmişler ama Türkiye'ye gelince, Tatarlar hiç bir konuda zorunluluk yaşamadı. Hayat şartlarının değişmesine ayak uyduruyoruz böylece kùltür değişiyor. Onu da sadece Tatarlar yaşamıyor.” (E, 53, ANK)

“Yaşanan değişimlere zorunlu bir değişim demek mümkün değil. Dediğim gibi eğitim seviyesinin yükselmesi, sosyal hayatın canlanması, insanların dışa açılması, farklı insanlarla etkileşime girmesi diyebiliriz.” (E, 28, ESK)

Ankara ilinde katılımcıların 4'ü Eskişehir katılımcıların 5'i, kùltürel değişimin zorunlu bir değişim olmadığını ifade etti. Yaşam şartlarının değişmesi, ihtiyaçların çeşitlenmesi; toplumdaki farklı kùltürlerle etkileşim kùltürel değişmede etkilidir. Özellikle eğitim, ekonomik sorunlar ve teknolojinin gelişmesi, değişimi hem başlatan hem de kolaylaştıran nedenleri oluşturmaktadır.

3.4. KÙLTÜR DEğİŞMELERİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Tarih içinde tüm toplumlarda, makro düzeyde, yani bütün toplumu yönetmede kişi ve örgütler belirlenmiş, bunlar da yönetimde söz sahibi olmuştur. Zamanla toplumlar karmaşıklılaştıkça, politik otorite ve örgütlenmeler de önem kazanmıştır.

Toplumda her türlü sosyo- ekonomik ilişki ve kurumlaşmada bir normatif yapının oluşturulması ve bunlarla ilgili olarak genel bir karar mekanizmasının meydana getirilmesi sosyal bir ihtiyaç haline gelmiştir. Toplumlarda 'devlet' denilen kurumun oluşumu bu sürecin sonunda gerçekleşmiştir.²⁵³

Kırım Tatar kùltür değişmelerinde devletin nasıl bir etkisi olduğu konusunda Ankara ilindeki katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Türkiye'de Kırım Tatarları hiçbir konuda devletin baskısına uğramadı ama Kırım'da, Romanya'da her konuda baskı ve zulüm yaşamışlar.” (K, 82, ANK)

---

²⁵² Yaka, a.g.e., s. 104.

²⁵³ Yaka, a.g.e., s. 96-97.

“Yok. Çünkü hiç bir zaman yönetimle karşı karşıya gelecek bir yaşam tarzları olmadı. Herhangi bir dernek, bir birlik, kuruluş hükümetle çatışacak hiçbir şey yapmadı. Zaten öyle ruhlarında başkaldırayım falan yok. Çünkü dışlanmadılar herhangi bir dışlanmışlık psikolojisiyle bir araya gelip küçük bir kapalı bir toplum olmadılar. Her zaman açık, başka kültürlerle açık kaynaşmaya hazır bir toplum olduğu için illegal yapılaşmalar hiçbir zaman olmadı Tatarların arasında. Bu yüzden baskı olduğunu düşünmüyorum.” (K, 61, ANK)

“Devletin baskısı olmadı. Ben hiç şahit olmadım. Ama dedelerimiz yaşadığı mi onu bilmiyorum, hiç anlatılmadı olsa anlatırlardı diye düşünüyorum. Tatarlar tarihin hiçbir anında farklı bir ırk olarak gösterilmedi. Bu yüzden devletin bir yaptırımını da olmadı.” (K, 54, ANK)

Toplum adına karar mekanizması olan devlet yine toplum adına önemli kararlar vermektedir. Ancak katılımcılar değişim konusunda devlet ‘in herhangi bir yaptırımıyla karşılaşmadığını ifade etmiştir. Yönetimle ters düşecek bir yaşam tarzlarının olmayışından dolayı devlet tarafından bir yaptırımla karşılaşmadıkları ifade edildi.

Eskişehir ilindeki katılımcılar ise;

“Devletin bu zamana kadar Tatarlara hiçbir baskısı olmamıştır. Tek baskı yapan devlet Rusya olmuştur. Onun da sebep ve sonuçları ortada.” (E, 60, ESK)

“Yok, yok yok hiç karşılaşmadım öyle bir şeyle.” (K, 68, ESK)

“Devletle bir alakası yoktur ya, yani devletin baskı yapabileceği bir şey yok ki Tatarlar da” (K, 23, ESK)

Eskişehir ilinde katılımcıların 16’sı, Ankara ilinde katılımcıların 15’i Kırım Tatar kültür değişimlerinde devletin herhangi bir baskısının olmadığını ifade etti. Yaş grupları karşılaştırıldığında özellikle ‘20-34’ yaş arası katılımcıların, Kırım Tatar kültürüne olan hâkimiyetinin, diğer gruplara nazaran daha az olmasına karşın, özellikle bu konuda, devletin baskısının olmadığı açık bir şekilde ifade edildi. Bu durum üzerinde özellikle birinci ve ikinci kuşak göçmenlerin tutum ve görüşlerinin etkili olduğu düşünülebilir.

Kırım Tatar kültür değişimlerinde yerel yönetimlerin olumlu/ olumsuz rolleri ile ilgili katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Olumlu bir etkisi oluyor. Mesela belediyeler, bizim Tepreş şenliklerimizde çadırlar, sandalyeler veriyor. Şimdi nasıl bilmiyorum, eskiden yer ayarlardı. Olumsuz

bir etkisi var mı bilmiyorum. Ben hiç duymadım ama yardımcı oluyorlardı.” (K, 82, ANK)

“Yerel yönetimler, bizim işimize karışmazlar ki giremezler içimize o mümkün değil. Bizim örf, adet, geleneklerimiz topluma aykırı şekilde tezahür etmez, hiçbir zaman biz kimseyi rahatsız etmeyiz, silah kullanmayız, düğünlerimiz gürültüsüz, kavgasız olur, onun için bizim pek idare ile işimiz olmaz.” (E, 70, ANK)

“Yok ya, olmadı, olamaz da. Olumlu olarak sadece hizmet sektöründe olmuştur, onu da zaten herkese yapıyorlar. Alt- üst yapı çalışmaları o kadar.” (E, 50, ANK)

“Yerel yönetimlerin olumlu, olumsuz bir rolü olduğunu düşünmüyorum.” (K, 42, ANK)

Ankara ilindeki katılımcıların 10’u yerel yönetimlerin kültür değişimleri üzerinde olumlu/ olumsuz bir etkisinin olmadığını, 1’i olumlu etki olarak kültürel özelliklerin sürdürülmesi için hizmet sağladığını, 1’i ise olumlu/ olumsuz bir katkısının olamayacağını sadece hizmet sektöründe, olumlu bir etkisinin olabileceğini ifade etmiştir.

“Olumsuz etki olduğunu düşünmüyorum. Baskı gören bir topluluk olmadı Tatarlar Türkiye’de. Daha ziyade sosyal ve ekonomik koşullar yüzünden eğer biraz kültürlerini gelenekleri yaşayamıyorlarsa bu baskıdan değil, ekonomik sosyal koşullardan.” (K, 52, ESK)

“Yerel yönetimleri de devletle aynı kategoride gördüm. Bize bir katkısının olduğunu zannetmiyorum. Belediyelerin bize hiç bir negatif etkisi yok. Bir takım yardımlar olmuştur ama bize olduğu gibi başka ailelere de olmuştur o yüzden onu bizi değiştirecek bir faktör olarak görmüyorum.” (E, 68, ESK)

“Yerel yönetimler derneğin etkinliklerini desteklerler olumsuz da bir durum yok.” (E, 61, ESK)

Eskişehir ilindeki katılımcıların 7’si yerel yönetimlerin kültür değişimleri üzerinde olumlu/ olumsuz bir etkisinin olmadığını, 2’si olumsuz bir etkisinin bulunmadığını, 1’i dernek faaliyetlerini destek olduklarını, 1’i ise kültürel özelliklerin devamlılığı için kolaylık sağladığını ifade etti.

Kırım Tatar kültür değişimlerinde medyanın olumlu/ olumsuz rolleri ile ilgili katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Bazen televizyonda, belgeselleri izliyorum. Ya bizim kültürümüzü ya başka kültürlerin yemeklerini, kıyafetlerini, düğünlerini izliyorum. Çok hoşuma gidiyor, severek izliyorum hem de öğreniyorum ama televizyondan başka bir şey bilmem zararlı şeyler izlersen olumsuz etkisi olur tabii. Bazen Kırım'la ilgili haberler çıkıyor, televizyon olmasaydı nereden duyacaktım ben o haberleri.” (K, 88, ANK)

“Ben medyanın olumlu bir katkısının olduğunu düşünüyorum. Hatta TRT Avaz kanalında Kırım Tatar Tepreş şenliklerimizi göstermişti. Orada Tepreş Şenlikleri tanıtıldı, o sene ve ondan sonra Kırım Tatarı olmayan vatandaşlar merak ettikleri için Tepreş şenliklerine katılmaya başlamıştır. Katıldığım bir Tepreş Şenliğinde, programdan izleyip, merak ettikleri için gelen misafirlerimiz olmuştu. Bu bizi hem mutlu etti hem de gururlandırdı. Bu yüzden ben medyanın kültür değişimleri, kültür alışverişi ya da kültür tanıtımında önemli olduğunu düşünüyorum.”(K, 39, ANK)

Kitle iletişim aracı olarak televizyon, haber, bilgi kaynağı, eğlence ve boş zaman değerlendirme aracı olarak toplumsal yaşamda etkili bir rol üstlenmiştir. Kitle iletişim araçları özelinde televizyon, katılımcılar tarafından haber kaynağı, eğitim ve kültürel alışverişe katkı sağlaması açısından, toplumda olumlu bir güç unsuru olarak görülmektedir.

“Ben olumlu etkisinin olduğunu düşünüyorum. Son yıllarda sosyal medyayı kullanmaya başladığımdan beri daha fazla dernekten oluşumdan haberdar oluyorum. Derneğin bu kadar organize bir topluluk olduğunu bilmiyordum, Türkiye’de. Baya güzel organizasyonları var. Dernekleri var. Kültürlerini yaşatmaya çabaları var.” (K,61, ANK)

“Evet, düşünüyorum. Sosyal medyanın sağladığı imkânlar, Kırım Tatarlarının kendi aralarında bilgi alışverişini kolaylaştırdı. Her yaştan birçok insan, belki de daha önce görmediği Kırım Tatar bayrağını ya da dinlemediği Kırım Tatar müziği ile tanıştı(...)” (E, 42, ANK)

Günümüzde oldukça etkili olan sosyal medya, toplumların çok hızlı bir şekilde her alanda bilgi edinmelerine ve haberdar olmalarına yol açmıştır. Dünyanın bir yerinde oluşan, üretilen bilgilerin; duygu ve düşüncelerin kısa zamanda tüm dünyayı dolaşması büyük bir toplumsal etkileşim ortamı yaratmıştır. Tüm bu gelişmeler sonucu, toplumsal ilişkilerde, değerlerde, normlarda ve dolayısıyla toplumların kültürlerinde köklü

değişimler yaşanmıştır. ²⁵⁴ Sosyal medyanın, bireyleri birleştirici ve bütünleştirici katkılarının olduğunu belirten katılımcılar bu sayede kültürleşmeye ortam hazırladığı için olumlu etkisi olduğunu düşünmektedir.

“Medyanın, tüm topluma değişikliği oldu. Olumsuz olarak bir kere en başta televizyon programları, çok büyük bir ahlaki çöküntüye uğrattı. Toplum olarak Avrupa toplumuna hayran ve örnek alan bir toplum olduk. Bu sadece Kırım Tatarlarının değil, tüm toplumun ortak sorunu bu şekilde hem Türk kültüründen uzaklaştık, hem İslam kültüründen, hem de yaşatabildiğimiz Tatar kültürümüzden uzaklaştık, unuttuk.” (E, 50, ANK)

Toplumun her kesimini içine alan, onların dini ve ahlaki anlayışlarını çökerterek, değiştiren, sosyal ve kültürel özellikleri dönüştürerek, toplumları değiştiren bir yapıya sahip olmasından dolayı medyanın olumsuz bir etkisi olduğu ifade edilmektedir.

Ankara ilindeki katılımcıların 5’i medyayı kültürümüzü öğrenme, tanıtmaya, farklı kültürleri öğrenme ve kültürleşmeye katkı sağladığı düşüncesi ile olumlu etkisinin bulunduğunu; 3’ü Kırım Tatarları arasında haberleşme ağı, bilgi alma ve dernekleşme faaliyetlerine katkıları anlamında olumlu etkisinin olduğunu ifade etti. Katılımcıların 4’ü medyanın tüm toplumu değiştirdiği, kültürümüzden uzaklaştırdığı ve genel bir özentiliğe yol açtığı için olumsuz etkilerinin olduğunu; 1’i ise medyanın hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin bulunduğunu belirtmiştir.

Eskişehir ilindeki katılımcılar ise;

“Medyanın olumlu bir etkisi olabilir. Sosyal medya bazında düşünürsek, bazı uygulamalar sayesinde, topluluklar kurup oradan çeşitli paylaşımlarla takipçilerin haberdar olması sağlanıyor. İnsanların müdavim olmaları hoşlarına gidiyor. Hiç olmazsa bilgi sahibi olmuş oluyorlar. Değilse tüm yaş gruplarına ulaşmak pek mümkün olmaz açıkçası ki derneklerinde en etkili haberleşme yolu da bu uygulamalardır.” (E,30, ESK)

“Medyanın olumlu bir etkisi olduğunu düşünüyorum o da şu açıdan; dernek çatısı altındaki Tatar gençleri sosyal medya’ da haberdar olurlar, etkinlikler için vs. Sosyal medya ile ben, Yalova Kırım Derneği’nden haberdar olurum. Kırım’daki gelişmelerden anında haberim olur. Kırım’da yaşayan, Rusya’da yaşayan, Ukrayna’da

---

²⁵⁴ Yaka, a.g.e., s. 416.

yaşayan Kırım Tatar arkadaşlarım var. Onları takip ediyorum. Kırım Tatarı olmayan arkadaşlarım benim ya da arkadaşlarımın paylaştığı şeylerden haberdar oluyor. Kırım Tatar etkinliklerini görüyorlar, sonradan katılmak isteyenler oluyor bu şekilde aslında sosyal medyanın olumlu özelliklerini kullanmış oluyoruz.” (K, 23, ESK)

Katılımcılar sosyal medyanın ve dolayısıyla teknolojinin iletişim ve etkileşim olanaklarını kolaylaştırıcı yönünden dolayı, medyanın olumlu özelliklerinin, değişime katkı sağladığı ifade edilmektedir. Katılımcılar ayrıca sosyal medya mecralarının, dernek faaliyetlerine katkı sağladığını düşünmektedir. Sosyal medyanın olumlu yönünün olduğunu düşünen katılımcılar sembolik etkileşimci yaklaşımda olduğu gibi gelenek ve göreneklerin grup içi iletişim, etkileşim ve medya aracılığıyla aktarıldığını düşünmektedir.

“Medyanın bence olumsuz bir etkisi var, televizyon ve sosyal medyada insanlar bence genele özeniyor, genel olan, hâkim olan modayı önemsiyorlar ve dolayısıyla kendi kültürlerinden uzaklaşarak, kaybediyorlar.” (K, 20, ESK)

“Medya insanları birazda birbirlerinden kopardı. Çocuklarımız bile telefonlar, bilgisayarlar çıktıktan sonra bizlerle muhabbet etmez hale geldiler. Bizim çocukluğumuz, bizler annelerimizle babalarımızla veya kalabalık büyük bir aile içinde geçti. Çok güzel bir ortamımız oldu. Günümüzde çocuklar genelde telefonda arkadaşlarıyla konuşuyor. Bizimle vakit geçirmiyor. Böyle bir ortamda kültürümüzün devam etme şansı azalıyor. Medyanın olumlu etkilerinden daha çok olumsuz etkileri olmuştur.” (K, 45, ESK)

Medyanın toplumda her alana yayılmasıyla birlikte, medya 'ya bağımlı hale gelen topluluklar oluşmuştur. Medya insanları birbirinden uzaklaştırarak, aile bağlarını zayıflattı ve bireyselliği arttırdı. Medya aracılığı ile farklı toplumlara ve kültürlere özenen bireyler kendi kültürel değerlerinden uzaklaştı. Bu açıdan, medyanın kültürel değişime olumsuz katkısı olduğu ifade edilmektedir.

Eskişehir ilindeki katılımcıların 5'i medyayı Kırım Tatarları arasında haberleşme ağı, bilgi alma ve dernekleşme faaliyetlerine katkıları anlamında olumlu etkisinin bulunduğunu; 2'si kültürümüzü tanıtmaya ve farklı kültürleri öğrenmemiz anlamında olumlu bir etkisinin bulunduğunu; 3'ü medyayı kültür değişimleri ve kültürleşmeye katkılarından dolayı olumlu bulunduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların 2'si

ise insanların medya aracılığıyla, farklı kültürlerle özenerek, kendi kültürünü unutmasına sebep olduğu için olumsuz etkilerinin olduğunu düşünmektedir.

Günümüzde özellikle sosyal medyanın, toplum üzerinde olumlu/ olumsuz birçok etkisinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Nitekim pek çok alanda medya unsurları, bireylere dayatılsa da o unsurların hangi amaçlarla ve ne şekilde kullanılacağı bireylerin nezdindedir.

3.5. KÜLTÜRLEŞME DURUMU

Farklı kültürlerde yetişmiş bireyler, bir araya gelip etkileşim ve iletişim kurduklarında birbirlerinin yaşam şekillerini, dillerini ve değerlerini etkiler.²⁵⁵ Farklı kültürlerin etkileşime girmesi ve her iki grubunda az ya da çok değişime uğraması süreci kültürleşme olarak tanımlanır.²⁵⁶

Kırım Tatarlarının toplumdaki diğer bireylerle aralarında bir kültür alışverişi olduğundan söz edilebilir mi? Bu konu ile ilgili katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Tabi ki söz edilebilir niye çünkü sıcakkanlı insanlarız biz, misafirperver, ılımlı yaşamaya çalışan insanlarız, onun için yaşadığımız topluma uyarız, uyum sağlarız.” (E, 70, ANK)

“Tabi canım medeniyeti öğrettik, bunu da öyle boş yere söylemiyorum. Bizim bir tanıdık vardı. Bir gün oturuyoruz, dediler ki bu Tatarların gelmesi hiç iyi olmadı erkekleri bile çok hamarat her şey ellerinden geliyor, kadınlarda Tatarların düğünü, mevlidi başka olur, diye söylerler. Çok karşılaştım bu cümlelerle görenlerde biz ne yapıyorsak yapmaya başladılar.” (K, 54, ANK)

“Söz edilebilir. Komşuluk yaptık, hiç değilse onlar bizim yemeklerimizi yapar oldu, biz onların yemeklerini yapar olduk.” (E, 50, ANK)

Kültürleşme süreci ile birlikte, toplumsal gruplar pek çok açıdan değişime uğrayabilir. Bu süreçte, etkilenme dereceleri farklı bile olsa iki grupta değişime uğrar.

“Ee tabi birbirlerinden etkilenmiştir. Yani yemek kültürü, giyim kültürü, çalışma adabı konularında birbirlerini etkilemişlerdir. Kırımdayken ‘de böyleydi burada da

---

²⁵⁵ Bilge Zafer, **a.g.m.**, s. 77.

²⁵⁶ Aydın, **a.g.m.**, s. 60.

böyle. Etrafımızda Çerkez’de olabiliyor, Kürt’te olabiliyor başka aşiretlerden başka milletlerden de oluyor etkileniyorsun ister istemez.” (E, 68, ESK)

“Tabi canım oluyor bazı bazı mesela benim gelin Artvinli bize gelin olarak geldikten sonra benim yaptığım yemeklerden öğrendi, şimdi benden öğrendiklerini yapıyor. Benim eşimde öğretmen olduğu için çok gezdik biz köy köy her gittiğimiz yerden bir şeyler öğrendik, onlar bizden öğrendiler. Hala dostluğumuz devam eder.” (K, 68, ESK)

“Bir kültür alışverişi mutlaka olmuştur. İki farklı etnik grup bir araya geldiğinde tabi ki etkileşim olur, ancak biz daha çok etkileyen taraf olmuşuz..” (E, 30, ESK)

Eskişehir ve Ankara illerinde bulunan, Kırım Tatar katılımcıların, tümü toplumdaki diğer bireylerle aralarında bir etkileşim olduğunu kabul ederek aralarında kültür alışverişi olduğunu ifade etmiştir.

Kültürleşme olduğuna göre hangi konularda kültürleşmeden söz edilmekte, Ankara ilindeki katılımcıların bu konudaki ifadeleri ise şu şekilde olmuştur:

“Tatarlar çok şey öğretmiş; bir kere toprağı çok iyi bilir Tatarlar, at kullanmayı çok iyi bilirdi. Göç etmeden geldikleri yerlerden hem tohum, hem de çeşitli bitkileri getirmişler. Getirdikleri tohumları burada ekmişler diğer insanlara da bildikleri her şeyi öğretmişler. Babama tarla vermişlerdi. Yassıhöyük’ten babam tarla ekiyordu, rahmetli ve öğretiyordu. Bir de yemek konusunda da çok şey öğrettiler. Ben komşularıma Tatar yemeklerinden pek çoğunu öğrettim. El işleri, çeyizlik hem biz öğrendik hem öğrettik. Ben gençliğimde pek çok yorgan diktim, sattım, öğrettim. Bunlar geldi aklıma.” (K, 82, ANK)

“Atalarımız geldiği zaman kireç yokmuş, daha doğrusu evler nasıl kireçlenir bilmezlermiş, atalarımız buldukları çevrede evleri kireçlemeyi öğretmişler. Köylerde bütün Tatar evleri bahar ayında tertemiz kireç olurmuş bunu buranın bütün yerli halkı bilir ve söyler. Çiftçilikle uğraşıp geldikleri için çoğunlukla hayvancılıkla uğraşan yerli halka çiftçilik öğretilmiş. Tatarlar, tarlalara gübre attıkları için yerli halk ilk başta bunu anlayamamışlar, hatta birçoğu bunu garipsemiş olacak ki bu durumla ilgili bir sürü atasözü niteliğinde sözler söylenmiş. Tabi gübre atmanın amacını öğrendikten sonra yerli halkta aynı şekilde uygulamaya başlamıştır. Farklı olarak aşkana, mutfak kültürlerini öğretmişler. Anadolu’da zaten savaşımlardan yorulmuş bir milleti, göç ettikleri zaman aslında Anadolu’daki insanların göç edenlerden çok farkları yokmuş.

Bu yüzden herkes parası, gücü neye el veriyorsa ona göre yaşıyormuş. Sonradan sonraya da kültürleşmenin de etkisiyle karma bir kültür oldu.” (E, 50, ANK)

“Yemeklerimiz güzeldir. Yemeklerimizi öğretmişiz, çevremizdeki komşulara. Bunun haricinde dedelerimiz, babalarımız ziraatla uğraşırlardı onların anlattıkları kadarıyla zirai teknolojide yerli halktan üstün olduğumuzu bilinir her zaman için ve bunu hep söylerler. Çocukluğumuzda da gördük.” (E, 70, ANK)

Kültürleşme süreci ile birlikte fiziksel, ekonomik, sosyal ve kültürel açılardan pek çok değişim yaşanmaktadır. Kırım Tatarları, geldikleri günden itibaren çalışma kültürleriyle ve tarımsal bilgileri ile diğer halklara katkı sağlamıştır. Yemek kültürleri içerisinde de karşılıklı alışverişler sıklıkla görülmektedir.

Ankara ilindeki katılımcıların 6’sı yemek kültürü, 7’si yemek ve çiftçilik, 1’i yemek, çiftçilik ve temizlik, 2’si yemek, temizlik, iş ahlakı gibi konularda Kırım Tatarlarının toplumdaki diğer bireylere öğrettikleri kültürel konular olduğunu ifade etmiştir.

Eskişehir ilindeki katılımcılar ise;

“Yemeklerde kültürleşme oldu. Yemeklerden hariç Kırım toplumu olarak biz buraya çok modernlik getirdik. Yani hem yemek sistemlerine hem sanayileşmede hem ziraatta burada mesela bir çift öküzü koşup da tek bir sabanla tarla sürerlerken bizinkiler gelmişler dört dişli pulluk, dört tane atı önüne koyuyor ötekinin bir hafta da yaptığı işi adam yarım günde yapıyor çıkıyor. Mibzerler gelmiş, benim babam orada makine mühendisi buharlı lokomotifler üzerine ihtisaslı olarak gelmiş yani buraya çok büyük bir modernlik getirmiş Kırım Tatarları, bunu devrin valilileri de müfettişler göndererek inceleyerek kayıt altına almışlardır.” (E, 68, ESK)

“Tatarları yemekleri genel olarak beğeniliyor, yemekler olsun, temizlik olsun, düğünleri olsun söz edilir sürekli ve başka kültürlerde bunlardan kendilerine yakın olanlarını kendi kültürlerine alıyorlar. Bunun en somut örneği olarak yemekleri gösterebiliriz. Çiğ börek Kırım Tatarlarının en meşhur yemeğidir. Eskişehir'de sadece Tatarlar yok her kültürden insan var ve çiğböreği severek yiyorlar nereden anlıyoruz neredeyse her sokakta bi çiğ börekçi vardır. Bu çiğ börekçilerin müşterisi sadece Tatarlar değil dolayısıyla farklı kültürdeki insanlara yemek kültürümüz aktarılmış oluyor.” (E, 60, ESK)

“Bizim köy Tatar köyü ama 1950’ler de gelen göçmenler de var. Esas köyün ilk göçmenleri Bulgaristan’dan gelen muhacirler dört, beş aile, onlar gelmiş ondan sonra Tatarlar gelerek köyün gelişimi onlarla başlamış. Mesela köyde uzunca bir süre kız alışverişi olmamış sonradan başladı. Tabi bu arada karşılıklı bu yemek kültürü birbirine kaynaşıyor. Mesela benim hanım muhacir ama çok güzel çiğ börek yapar, çünkü çocukluğunda Tatarlarla beraber yetiştiği için. Tatarlar da onların tatlılarını almışlar. En çok yemek alışverişi olmuş diyebiliriz.” (E, 66, ESK)

Göçmenler çeşitli kültür bitkilerini, yeni tarım teknik ve yöntemlerini yerli halka tanıtmış; yerli halk ise öğrendikleri tarımsal teknik ve yöntemleri uygulamaya başlamıştır. Bu durum, üretimin gelişmesine ve ekonomiye katkı sağlamıştır. Ayrıca yemek konusundaki etkileşim ise çeşitliliğe neden olmuştur.

Eskişehir ilindeki katılımcıların 7’si yemek kültürü, 7’si yemek, çiftçilik ve ziraat, 1’i yemek ve temizlik, 1’i ise çiftçiliğin Kırım Tatarlarının toplumdaki diğer bireylere öğrettikleri kültürel konular olduğunu ifade etmiştir.

Eskişehir ve Ankara illerindeki katılımcılar en çok yemek ve çiftçilik konularında toplumdaki diğer bireyler üzerinde etkili olduklarını ve diğer kültürleri etkilediklerini ifade ederken; diğer kültürlerden sadece yemek konusunda etkilendikleri belirtildi. Sembolik etkileşimci yaklaşımda, değerler, örf ve adetler toplumsal etkileşimle tanımlanır ve yine toplumsal etkileşimle yeniden üretilir. Bu yüzden Kırım Tatarları da toplumdaki diğer bireylerle etkileşime girdiklerinde kültürleri de karşılıklı olarak tanımlanır ve yeniden üretilir. Toplumdaki kültür etkileşimle ile sürdürülür.

Kırım Tatar kültürü gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde nasıl aktarılır ve bunun için kimler, nasıl önlem alınmalıdır bu konuda katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Bunun aktarılması her şeyden önce ailede başlar. Kuş yuvada gördüğünü yapar. Bir toplumun temeli ailedir, en yüksek okulda ailedir. Temel olduğu için toplumda büyükler küçüklere geçmişle ilgili bilgileri güzel verirlerse onlarda kendi çocuklarına aktarırlar. Tarihini, geçmişini bilen insanlar, çocuklarına anlattıklarında onlarda kendi çocuklarına ama şu var ki yaşamak daha önemli(...) Köyümde herkesle Tatarca konuşuyorum, düğünlerimiz, bayramlarımız, cenazelerimiz hep birlikte oluyor ve kültürümüze uygun yaşıyoruz. Ve tüm bunları torunlarımda yaşıyor ve yaşayarak aslında kültürümüzü öğrenmiş oluyorlar. Ayrıca Kırım Derneği gibi topluluklar da elbette ki katkı sağlarlar. Ancak şimdi insanların derneklere sürekli gidecek vakti yok.

Çünkü teknoloji, televizyon, bilgisayar, cep telefonu, akıllı telefon bunlar insanları birbirinden ayırdı. Zaten aile olarak bile bir araya gelemiyoruz ki derneklere gidebilsinler. O yüzden en garanti öğretim yine ailede olacaktır.” (E, 70, ANK)

“İlk olarak bence aile bir şeyler aşılmalı eğer aile zaten Kırım Tatar kültürünü yaşıyor ve taşıyorsa o çocuğa bazı değerler geçmiş oluyor. Ondan sonrası kişiye bağlı eğer Kırım Tatar kültürüne ilgili ve bağlıysa o da çocuklarına bir şekilde aktarır diye düşünüyorum.” (K, 27, ANK)

“Ben şunu söylerim hep, babamda aynı şeyi söyler, Tatarsan Tatarca konuşmayı bileceksin ve kültürünü yaşayacaksın, Laz’san, Lazca konuşmayı bileceksin ve kültürünü yaşayacaksın ve bu tüm milletler için geçerli yani evin içinde o kültürü yaşayacaksın ve çocuğuna öğreteceksin değilse kültür unutulur gider ve geleceğe aktarılamaz. Derneklere bu konuda görev üstleniyor ancak gönüllülük esas kaç Kırım Tatarı derneklere üye ya da aktif ki bu yüzden asıl büyük görev ailede diye düşünüyorum.” (K, 39, ANK)

Aile, biyolojik, psikolojik ve sosyal gereksinmelerin karşılandığı, ortak birçok noktada paylaşımların sağlatıldığı, toplumsallaşma sürecinin ilk aşaması ve dayanışmanın en iyi şekilde elde edildiği toplumsal bir birimdir.²⁵⁷ Bir toplumun en küçük parçası olarak düşünülen ailenin içinde bireyi ele aldığımızda aile; hangi toplum kesimine ait olursa olsun, bireyin eğitileceği ilk ortamdır.²⁵⁸ Ailenin, bireye olan en belirgin etkisi, doğrudan bireyleri sosyalleştirerek topluma kazandırması ve toplumun değerlerini bireylere aktarması olarak değerlendirilir.²⁵⁹

Aile, bireyin ve grupların hem geçmişle sosyo- kültürel bağlarının kurulmasını sağlayan hem de onları toplumun beklentilerine göre hazırlayan en temel kurumdur.²⁶⁰ Aile, toplumun tüm kültürel değerlerinin, kuşaktan kuşağa aktarılmasında en önemli yapıdır. Katılımcılar, ilk olarak aile sayesinde bireylerin kültürlerini öğrenebileceklerini ifade etti. Nitekim birey, toplumun bütün kurallarını aileden öğrenir. İlk öğrenme ve sosyalizasyon süreci aile ile başlar. Bu yüzden katılımcılar Kırım Tatar kültürünün,

²⁵⁷ Arif Çiçek, “Kurumlar Sosyolojisi Bağlamında Orta Asya Türk Toplumlarında Aile Kurumuna Genel Bir Bakış”, **Mavi Atlas**, S 6, Gümüşhane, 2016, s. 181.

²⁵⁸ Mehmet Birekul, “Aile Toplum İlişkisi”, **Sistemantik Aile Sosyolojisi**, Ed: Mustafa Aydın, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013, s. 273.

²⁵⁹ Birekul, **a.g.m.**, s. 278.

²⁶⁰ Hayri Erten, “Osmanlı Ailelerine Farklı Bir Bakış”, **Aile Sosyolojisi Yazıları**, Ed: Mustafa Aydın, Açılım Kitap, İstanbul, 2014, s. 385.

gelecek kuşaklara aktarılabilmesinin ilk koşulu olarak aile kurumunun önemini vurgulamaktadır. Ayrıca Kırım Tatar kültürünün, korunması ve devamlılığı için Kırım Tatarlarının kurdukları derneklerin, devlet ve yerel yönetimler desteğiyle kültürel, eğitimsel faaliyetler yürütmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Ankara ilindeki katılımcılar, Kırım Tatar kültürünün sağlıklı bir şekilde gelecek kuşaklara aktarılması için katılımcıların 5'i aile içinde kültürün öğretilmesi ve yaşatılması gerektiği; 8'i aile ve dernek aracılığı ile 1'i aile içinde öğrenilmesi gerektiği kadar kişinin meraklı ve ilgili olması gerektiği ifade edildi. Katılımcıların 1'i Kırım Tatar STK, dernekleri aracılığı ile Tatarca'nın yaşatılması, Kırım Tatar kültürünün tanıtılması için kültür evlerinin oluşturulması gerektiği; 1'i ise Kırım Tatar evliliklerinin çoğalması ve bu şekilde öncelikle neslin devamlılığını sağlamak gerektiği belirtildi.

Eskişehir ilindeki katılımcılar ise;

Derneklerin, STK kuruluşlarının çalışmaları ile gelecek nesillere Kırım Tatar kültürünün aktarılabilmesi düşünülmektedir. Ayrıca bireylerin bu konuda meraklı, öğrenmeye açık ve istekli olması kültür aktarımı için önemli olduğu ifade edildi.

“Çocuklarınızda özenti yoksa ilgi yoksa hiç bir şekilde aktaramıyorsunuz. UNESCO'nun bir raporu yayınlandı, kaç sene önce 100 sene içerisinde Dünya'da kaybolacak lisan, 100 tane dil bunlardan bir tanesi Tatarca, Kırım Tatarca'sı maalesef. (...) Benim çok güzel Tatarca'm vardır ama çocuklarıma öğretemiyorum. Eşimin de iyidir. Buradaki gençlerde de fena değildir, ancak yüzeysel konuşuyorlar. Ancak yeterli sayıda gence öğretemiyoruz. Sonuç olarak kaybolacak. Geçen sene dernekte, Tatarca kursu açtık. Onun ötesinde mesela halk oyunlarımız var. Şu an değişik yaş gruplarında öğrencilerimiz var onları ileriye, en azından gecelerde kültürümüzü yaşatmak için öğretiyoruz. Her şeyin başı merak ve ilgi bunlar yoksa kültür zorla öğretilemez.”(E, 68, ESK)

“Medya yardımıyla, kültür programlarıyla, haberlerle Kırım Tatar kültürü tanıtılıp, öğretilmesi lazım. Derneklerde bu konuda önemli bir nosyona sahiptir.” (E, 60, ESK)

“Gençlerin biraz istekli ve hevesli olması gerekiyor. Bu işler için meraklı olacak, zaman ayıracak, atalarının geldiği yerleri merak edip, bilmem, yaşatmam demesi lazım başka türlü zor.” (E, 66, ESK)

“Dernekleşme ve kültür faaliyetlerimizi tüm Kırım Tatarlarıyla yaşarsak gelecek kuşaklara aktarılabilir. Bunun için tüm Kırım Tatarlarının ortak kararlarla önlemler alabileceğini düşünüyorum.” (E, 27, ANK)

Evliliklerin karışması ile kültürün devamlılığının ve aktarımının azaldığı bu yüzden, Kırım Tatar evliliklerinin artması ile kültürün korunarak, gelecek nesillere aktarımının mümkün olacağı ifade edildi.

Eskişehir ilinde, Kırım Tatar kültürünün sağlıklı bir şekilde gelecek kuşaklara aktarılması için katılımcıların 5’i aile içinde, kültürün öğretilmesi ve yaşatılması gerektiği; 4’ü dernekler aracılığı ile 4’ü kişilerin Kırım Tatar kültürüne meraklı, ilgili ve hevesli olmalarıyla; 1’i medya ve dernekler aracılığı ile aktarılabilceğini ifade etmiş. Katılımcıların 2’si ise Kırım Tatar evliliklerin gerçekleşmesi ile Kırım Tatar kültürünün sağlıklı bir şekilde gelecek nesillere aktarılmasının mümkün olabileceği belirtilmiştir.

Eskişehir ve Ankara illerindeki katılımcılar, kültürün aile içinde öğrenilmesi gerektiği; sonrasında aile içinde temeli alınan kültürün; dernekler, STK’lar aracılığı ile gelecek nesillere, sağlıklı bir şekilde aktarılması konusunda önlemler alınabileceği belirtilmiştir.

4. ÖRF, ADET, GELENEK VE GÖRENEKLER

4.1. EVLİLİK İLE İLGİLİ GELENEK GÖRENEK VE ADETLER

4.1.1. Eş Seçimi

Tarihsel ve toplumsal bir ilişki biçimi olan evlilik, biyolojik yeniden üretimin ya da soyun devamının sağlanmasında etkili bir kurumdur. Evlilik yoluyla aile ve akraba birliktelikleri kurulur. Evlilik türleri, gerçekleşme biçimi, eş seçimi, toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılık gösterir.²⁶¹ Bu farklılaşmalar, dinsel, iktisadi, coğrafi ve kültürel pek çok nedene bağlanmaktadır.²⁶²

²⁶¹ Aytül Kasapoğlu vd., **Aile Sosyolojisi**, Ed: Aytül Kasapoğlu- Nadide Karkıner, Anadolu Üniversitesi AçıkÖğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2011, s. 28.

²⁶² Selfiye Özkan- Mustafa Gültepe, “Bir İletişim Biçimi Olarak Evliliğin Kültürel Siyasi ve Ekonomik Unsurları (Giresun Örneği)”, **MAKÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, c 4, S 1, 2017, s. 28.

Hemen her kültürde evliliğin sağlıklı ve sürekli olması için eş seçimi oldukça önemlidir. Bu konuda Kırım Tatarları, gençlerin fikrine önem verir. Evlenecek kişinin tercihlerine bağlı kalınarak genç kız da olsa erkek de olsa rızaları alınır.²⁶³

Katılımcılara eşlerinin Kırım Tatarı kökenli olup olmadığı soruldu Eskişehir'deki katılımcıların 11'i eşlerinin Kırım Tatarı kökenli olduğunu; 1'i ise Kırım Tatarı kökenli olmadığını, eşinin muhacir olduğunu ifade etti. Ankara ilindeki katılımcıların 8'i eşlerinin Kırım Tatarı kökenli olduğunu; 1'i ise Kırım Tatarı kökenli olmadığını, Laz kökenli olduğunu ifade etmiştir.

Evlenecek tarafın kendi kültürüne ve değer yargılarına yakın olan biri ile evlilik yapması toplumlar tarafından beklenen bir husustur. Katılımcılar, eşlerini seçerken bu konuya önem verdiklerini ifade etmiştir. Nitekim günümüzde artan karışık evlilikler neticesinde kültürün devamı konusunda endişeli olan katılımcılar, çocuklarının da kendi öz halkından kişilerle evlilik yapmalarını istemektedir. Ancak eş seçimi konusunda kararı yine çocuklarına bırakmakla birlikte karışık evliliklere karşı olmadıkları belirtilmiştir.

Katılımcılar ailenizde Kırım Tatarı kökenli olmayanlarla evlilik ilişkisi var mı? Varsa bu tür evliliklerin olmasını olumlu buluyor musunuz? Sorularına şu ifadeleri vermiştir:

“Ailemde Kırım Tatarı olmayanlarla evlilik ilişkisi var. 5 (beş) evli torunum var. Gelinlerimizin hiçbiri Kırım Tatarı değil. Bu tür evliliklerin olmasını olumlu buluyorum. Bizim neslimizde genelde, Tatar aileler birbirine verirdi ama akraba olmamak şartıyla.” (K, 82, ANK)

“Var. Epeyce var yabancı damat. Ama ben evlenirken çok fazla değildi. Ondan sonra ki nesilde daha fazlalaştı. Kırım'dan göçtükten sonra Türkiye'ye yerleştikten sonra ciddi anlamda bir karışma, kaynaşma olmuş. Bizden öncekilerde çok fazla değil ama bizim nesil ve ondan sonrasında daha fazla tabii bu karışma, kaynaşma bana göre. (...) Ben insanları kategorize etmeyi sevmediğim için o şuradan gelmiş buradan gelmiş ya da onun mezhebi şu, bunun şeyi bu diye bakmadığım için bu tür evliliklere çok soğuk bakmıyor, olumlu bakıyorum. Ama pek çok sorununda gözlemledim “kültür farklılıkları” yüzünden. Başlangıçta çok iyi niyetten başlıyorsun ama sonrasında evlilik

²⁶³ Yaşar Kalafat- Betül Güngör, **Türk- Tatar Halk İnançları**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011, s. 55.

devam ederken bu kültür farkı, yetişme tarzı, hayata bakış tarzı çok etkiliyor, olumsuz etkileyebiliyor bazen evlilikleri.” (K, 61, ANK)

“Var, elbette. Ailemizde, diğer etnik kökenli insanlarla evliliğe yönelik bir önyargı bulunmamaktadır. Bununla birlikte, ailemiz kendi halkımızla olan evliliklere daha olumlu bakar.” (E, 27, ANK)

“Kırım Tatarı olmayan evlilikler var. Uyum sorunu oluyor biraz. Örf adet yemekler konusunda, bu evliliklere olumsuz bakıyorum diyemem ama tercihim Kırım Tatarı evliliklerin daha çok olmasından yana” (K, 45, ESK)

“Oğlum Kırım Tatarıyla evlenmedi, kızım da Kırım Tatarıyla evlenmedi. Normal buluyorum herkes bir Kırım Tatarını nereden bulacak, mesela Kırım sürgününde 1944'te; Urallara, Özbekistan'a sürülen benim akrabalarım var. Oradakiler mesela adamın iki kızı bir oğlu var benim amcamın oğlunun köyünde başka Tatar yok. Ne kızını verecek Tatar var ne de oğluna alacak Tatar kızı var mecburen Ruslarla evleniyorlar. Yani oradaki mecburiyetten bizdeki serbesttiyeten bu tür evlilikleri doğal karşılıyorum.” (E, 68, ESK)

Kırım Tatarlarında karışık evliliklerin artmasının, eğitim seviyesinin yükselmesiyle doğrudan ilişkisi olduğu düşünülmektedir. Özellikle son kuşağı temsil eden neslin, bu tür evlilikleri gerçekleştirdiği ifade edilir. Katılımcılar ayrıca ailelerinde karışık evliliklerin olduğunu belirterek bu tür evliliklere olumlu bakmaktadır. Ancak karışık evliliklerin ister istemez, kültürlerini etkilediği ve kültürel farklılaşmalar yaşandığı ifade edilir. Ayrıca bu farklılaşmaların, uyum sorunlarına yol açtığı ve ilerde evlilikleri olumsuz etkileyebileceği de düşünülmektedir.

Ankara ve Eskişehir illerindeki, katılımcıların tümü ailelerinde, Kırım Tatarı kökenli olmayanlarla evlilik ilişkilerinin olduğunu ve bu tür evliliklere olumlu baktığını ifade etmiştir. Her iki ilde de karışık evliliklerin günümüzde artmış olduğu görülmektedir.

Eskişehir ve Ankara illerinde “bekâr” olan katılımcılara eş seçiminde eş adayının Kırım Tatarı kökenli olmasının önemi sorulmuş, katılımcılar tarafından şu ifadeler verilmiştir:

“15- 20 yıl önce kesinlikle Tatar olmalı diye düşünürdüm, bu ailem içinde böyleydi. Şu an kuzenlerimin evliliklerini görünce fikrim değişti. Bizim nesil'e kadar hatta bizde dâhiliz buna safkan tatarı, evlilikler ama şimdi benden küçük yeğenlerimde

evlilikler karıştı ve ben karışık evliliklere gayet olumlu bakmaya başladım.” (K, 39, ANK)

“Ailem içinde benim içinde Tatar olması çok önemli bir faktör değil.” (K, 20, ANK)

“Ben eşimin Kırım Tatarı olmasını isterim ki olursa ailemde çok memnun olur.” (E, 27, ANK)

Eş seçimi daha öncede ifade edildiği üzere Kırım Tatarlarında gençlerin tercihlerine bırakılmaktadır. Son kuşağa kadar Kırım Tatar evlilikleri daha yaygın görülürken özellikle günümüzde karışık evliliklerin sayısında artış yaşanmıştır. Ankara ilindeki bekâr katılımcıların 6’sı eş adayının Kırım Tatarı kökenli olmasının önemli olmadığı; karışık evlilikleri ise olumlu karşıladıkları ifade edildi. Sadece bir katılımcı eş adayının, kendi halkından biri olmasını tercih ettiğini belirtti.

“Eşimin, Kırım Tatar kökenli olması; kültürümüzün, dilimizin kısacası, milli kimliğimizin korunmasına yardımcı olacağı için önemlidir. Ancak bu kriter olmazsa olmaz değildir, eşimin benimle aynı kökenden gelmemesi durumunda dahi ailemin benim milli kimliğimin baskınlığı altında oluşmasına çabalarım.” (E, 28, ESK)

“Kırım Tatarı kökenli olmasını isterim. Ailelerin adetleri birbirine yakın olur. Gelenek görenekler birbirine benzer olur; isterim yani hem soyumuzun devamı içinde iyi olur.” (K, 23, ESK)

“Hem benim için hem ailem için cevap aynıdır. Eşimin Kırım Tatarı olması beni ayrıca mutlu eder, kültürümüz devam etmiş olur, ancak olmazsa olmaz değildir.” (E, 30, ESK)

Eskişehir ilinde bekâr katılımcıların 2’si eş adayının Kırım Tatarı kökenli olmasını; 2 ‘si ise eş adaylarının Kırım Tatarı kökenli olmasının “kültürün devamlılığı” açısından önemli olduğu ama “olmazsa olmaz” bir nitelik taşımadığını ifade etti. Eskişehir ilindeki katılımcılar, eş seçiminde, Tatar kökenli bir aday isteyerek ailelerin daha uyumlu olacağı, kültürün devam edeceği, milli kimliğin korunacağını düşünmektedir. Katılımcıların bu görüşünün aile kurumunda şekillendiği düşünülmektedir. Çünkü bireyler içine doğduğu toplumun değer yargılarını, gelenek ve göreneklerini içselleştirir.

4.1.2. Akraba Evliliği Durumu

Kırım Tatarlarının, toplumsal ve kültürel yapısının bir temeli de aile bağları ile sağlanmaktadır. Bu yüzden, Kırım Tatarları eş adayının belirlenmesi hususunda bazı noktalara ayrıca dikkat etmektedir.

Kırım Tatarı kökenli bir kişi başka bir Kırım Tatarı kimse ile evlenmeyi tercih ederken kesinlikle akraba olmamasına dikkat etmektedir. Bu konuda oldukça titiz davranılır. Evlilik türü, görücü usulü bile olsa ilk bakılan husus ailenin akraba olup olmadığıdır. Akraba ya da kardeş çocuklarının evlenmesi ancak aradan yedi kuşağın geçmesine bağlıdır. Aksi durumun söz konusu olması aileler için büyük bir ayıp ve utanç kaynağı olmaktadır.²⁶⁴

Katılımcıların akraba evliliği konusundaki düşünceleri şu şekildedir:

“Akraba evliliğine sıcak bakmam zaten bizim kültürümüzde akraba evliliği olmaz. Eskiden Kırım Tatarları, kızını verirken eğer damatta Tatarsa yedi göbeğine kadar bakarlardı, yedi göbek şartı aranırdı. Eğer yedi göbek akraba çıkmazsa evlenebilirlerdi. Bunu da gelecek neslin sağlıklı olması için yaparlardı. Dışarıya da kız veriyoruz, dışarıdan da kız aldık, alıyoruz.” (K, 82, ANK)

“Akraba evliliğine hiç sıcak bakmıyorum. Özellikle bu konuda özel eğitimde çalışmış birisi olarak yüzde sekseni akraba evliliği sonucunda olmuş. Zaten Tatarlarda akraba evliliği yok. -En güzel tarafı da bu- Tatarların geleneklerinin içinde en çok hoşuma giden en çok sevdiğim tarafı kesinlikle akraba evliliğinin olmaması. Dışarıdan kız alma kız verme konusunda kültür etkileşimine açık bir toplum olduğu için yabancıyla evlenme Tatarlarda çok fazla sorun olmuyor. Yeter ki anlaşsınlar birbirini sevsinler. Tatarlar zaten buldukları yere uyum sağlamaya yatkın insanlar diye düşünüyorum.” (K, 61, ANK)

“Kırım Tatarlarında yedi göbek aranır, akraba evliliğini onaylamıyorum. Ailemizde böyle bir evlilik maalesef oldu, çok büyük sıkıntılar yaşandı ister istemez aile bağları zarar görüyor. Böyle bir soruna şahit olunca bir kere daha akraba evliliğinin kesinlikle olmaması gerektiğini anladım.” (E,25, ANK)

²⁶⁴ Ayşe Aktaş, “Kırım Türklerinde Akraba Evliliği”, *Kırım Üç Aylık Fikir ve Kültür Dergisi*, Yıl 3, S 10, Eskişehir, 1995, s. 20.

Kırım Tatarları arasında akraba evliliği hoş karşılanmıyor. Bu nedenle evlenecek çiftler arasında soy araştırması yapılır. Ona göre evlilikler onaylanır. Bu araştırma ile kardeş çocukları yani kuzenler, kardeş kabul edilir. Ayrıca kapıları bitişik, komşu olan gençler de kardeş sayılır. Bilhassa genç erkeklere, kapı komşusu genç kıza yakınlık duymanın ayıp olduğu da öğretilir. Bu nedenle evlilikler yakın köylerde ve şehirlerdeki Kırım Tatarları ile yapılmaktadır.²⁶⁵

“Akraba evliliğinin olmaması lazım yani ben amcamın kızıyla kardeş gibiyimdir, teyzemin kızıyla kardeş gibiyimdir aynı evde oyun oynuyorsak da, yuvarlansak da o benim kardeşimdir. Akraba evliliğini kesinlikle düşünmem, istemem, yapmam. Yakınlarıma da yaptırmam. Yani bir kere umumi ahlaka aykırı olarak görürüm. Bir kere sağlık açısından da aynı kromozomlara sahip oluyorsunuz evlilik sonunda bir sakat doğum çıkıyor. Hadi bu sefer sen hayattayken sakat çocuğuna bakıyorsun, görüyoruz etrafta var kadın gelmiş 60 yaşına çocuk gelmiş 15-20 yaşına ee kadın öldüğü zaman o sakat çocuk ne olacak, kim bakacak? Bu yüzden akraba evliliğine kesinlikle karşıyım.” (E, 68, ESK)

“Akraba evliliğine kesinlikle karşıyım. Bugünde zaten bilimsel olarak da kanıtlanmış bir sürü sakıncası var. Kendi içimizde kesinlikle evlilik olmaz. Zaten yedi göbek şartı aranır. Onlar bizim için abla-kardeştir, abi-kardeştir.” (E, 66, ESK)

“Akraba evliliği Kırım Tatarları arasında yoktur, hoş karşılanmaz. Kırım Tatar evlilik kültüründe, yakın biriyle evlenebilmek için aradaki akrabalığın yedi göbekten uzak olması gerekiyor. Bu da doğal olarak akraba evliliğinin taşıdığı riskleri ailelerden uzak tutuyor.” (E, 30, ESK)

Eskişehir ve Ankara illerindeki katılımcıların tamamı akraba evliliğinin kültürlerinde olmadığını ifade etti. Kırım Tatarları arasında akraba evliliği yoktur. Bu tür evlilikler Kırım Tatarları arasında ayıp karşılanır. Akraba ve kardeş çocukları arasında yedi göbek şartı aranır. Kırım Tatarları arasında kuzenler birbirleriyle kardeş sayılmakta ve kuzenler arasında evlilik düşüncesi söz konusu dahi olmamaktadır. Katılımcılar arasında akraba evliliğine şahit olanlar vardır. Yapılan akraba evliliklerinin aile bağlarını zedelediğini ve zarar verdiği ifade edilir. Kırım Tatarları akraba

²⁶⁵ Sedat Hutoğlu, “Kırım Türklerinin Düğün Gelenekleri” <http://turkgelenek.blogspot.com/2010/05/krim-turklerinin-dugun-gelenekleri.html> (Erişim Tarihi: 10.06.2012)

evliliklerinin gelecek nesiller açısından da tehlike teşkil ettiğini ifade eder; bu yüzden kültürlerinde akraba evliliğinin yapılmamasından dolayı memnun oldukları ifade edilir.

4.1.3. Kız İsteme Söz Nişan Adetleri

Kırım Tatarlarının Türkiye'ye göç ettikten sonra yaşatmaya çalıştıkları adetlerin başında kız isteme, söz ve nişan adetleri gelir. Erkeğin ana- babası beğendikleri kızın evine cavçı (dünür) gönderirmiş. Cavçı, sözünü geçirebilen, ikna etme kabiliyeti kuvvetli olan biri seçilirmiş. Cavçı kızın babasını ikna etmeye çalışır. “Allah’ın emri Peygamberin kavliyle” kızı ister. Cavçı, kız tarafını, kızın babasını kızlarını vermeye ikna ederse, kızın ailesi “Söz bir Allah bir” der ve böylece söz kesilmiş olur. Bundan sonraki adım ise nişandır. Nişanda erkek tarafı kız tarafına akraba ve dost oldukları erkeklerden oluşan bir grubu “quda” (kuda) olarak gönderir. Kuda sayısı ise anlaşmaya göre tespit edilir. Nişanda her iki tarafta nişanlananlara, anne babalara, kardeş ve akrabalara hediye verirler.²⁶⁶ Hediye olarak elbiselik kumaş, ayakkabı, terlik, çorap, çamaşır vs. bulunan tüm ev halkı için bohça hazırlanır. Nişan erkek tarafının hazırladığı eşyaları bir sandıkla kızın evine getirmesiyle başlar. Nişan da kız tarafı da erkek tarafına hediye olarak havlu verilir, buna da “quda payı” denir. Atların kulaklarına da “marama” bağlanır.²⁶⁷ Kırım Tatarlarında nişan masrafları kız tarafından karşılanmaktadır. Ayrıca Kırım Tatarlarında “hafif nişan” söz kesme, “ağır nişan” nişan gibi adetler toy (düğün) öncesinde belli bir süreçte yerine getirilen adetlerdir. Nişandan sonraki günler köyün ve yakın köylerin kadınları, nişanlıları tebrik için hediyeleri ile gelirler. Gelen hediyeler, gelenek olduğu için sergilenir. Bu yüzden herkes en güzel hediyeleri vermeye çalışır.²⁶⁸

Eskişehir ve Ankara illerindeki Kırım Tatarları kız isteme, söz ve nişan adetlerini, geçmişten günümüze değişen ve artık gerçekleşmeyen uygulamaları şu şekilde ifade etmiştir:

“Onlar şimdi biraz kalktı. Çocukların şimdi kendi anlaşıyor, getirip anneye babaya gösteriyorlar. Kendi beğendikten sonra bu iş oluyor. Eskiden ise evlenecek kişiye pek sormazlardı bile benim babam beni verdim, diye gelmiş anneme, annemde

²⁶⁶ Kırımlı, **a.g.e.**, s. 159.

²⁶⁷ Kalafat- Güngör, **a.g.e.**, s. 60- 61.

²⁶⁸ Sedat Hutoğlu, “Kırım Türklerinin Düğün Gelenekleri” <http://turkgelenek.blogspot.com/2010/05/krim-turklerinin-dugun-gelenekleri.html> (Erişim Tarihi: 10.06.2012)

sor bakalım bi kıza istiyor mu, diye çok dedi.(...) Onlar iyi insanlar diye baba, hemen söz veriyordu. Kimin annesi babası söz vermişse ona hayır demek yoktu. Nişanda nişan yemekleri verilir, hediyeler verilirdi. Karşılıklı yüzük takılır, nişanlanmış olunurdu.” (K, 88, ANK)

“Kız istemede değişen bir şey yok önceden de oğlan taraf, kız tarafına gelir; Allah'ın emri Peygamber'in kavliyle isterdi. Arkasından söz kesilir. Ondan bir süre sonra nişan olurdu. Bu süreçte aileler birbirleriyle hediyeleşirdi. Kız istemeden, düğüne kadar her evrede sofralar kurulur, yemekler yapılırdı. Nişanda her gelene bir havlu ve bir çember mutlaka verilirdi.” (K, 82, ANK)

“Bir kere görücü usulü artık kalktı. Genelde gençler birbirini tanıyorlar, anlaşıyorlar geliyorlar ebeveynlere söylüyorlar. Onlarda uygun görürlerse isteme, nişan törenleri o şekilde usule uygun bir şekilde yapılıyor. Eskiden görücü usulü oluyormuş ama neredeyse 50 yıldır bu Tatarlar da çok az ya da yok. Evlendiğim 44 yıl oldu, biz bile tanışarak evlendik. Nişan törenleri de karşılıklı ailelerin anlaşmasına bağlı, bir kere bizde başlık parası, evlilik bedeli gibi bir şeyler yok. Biz o problemleri çok eskiden halletmişiz ben Tatarlar da kız çocuğunu verip de karşılığında bir bedel talep edildiğini hiç görmedim, duymadım çünkü biz bunları çok eskiden halletmişiz.” (E, 70, ANK)

“Kız istemede genelde aile büyükleri, dedeler, babalar onlar gider. Kızı ister veyahut grup halinde giderek kız istenir. Kız isteme ve nişan aşağı yukarı aynı. Kudalar dediğimiz grup kadın veya erkek otururlar, anlaşılır karşılıklı hediyeler gider; kumaşlar, havlular falan günümüzde de çok farklı değil.” (E, 68, ESK)

“Kız isteme, söz, nişan törenlerinde geçmişe nazaran pek bir fark yok. Aile büyükleri gider, kızı ister zaten istemeden önce kızın rızası var mı yok mu hem kızın ailesi hem de dünür giden aile bilirdi. Görücü usulü haricinde, severek evlenenlerde aile rızası varsa zaten direk gider, istenilirdi. Çiçek, çikolata götürülür. Aileler birbirlerine hediye hazırlarlar karşılıklı olarak sonrasında aileler huzurunda yüzük takılır, nişan gerçekleşmiş olurdu.” (E, 60, ESK)

Kırım Tatarlarında eskiden özellikle görücü usulü evliliklerde kuda geleneğinden söz edilmektedir. Kudalar, her iki aileyi de iyi tanıyan kişilerden seçilmiştir. Kudalar, kim için hangi aileye gidilecekse o eve giderken yeleşini ya da hırkasını ters giyip gidermiş. Bunun sebebi karşı tarafa, sizin kızınıza talibiz mesajı

vermektedir. -Kudaların bir eve gitmesi aslında o evde bir değişim olacağı anlamına gelmektedir. O eve bir damat ya da gelin gireceği anlamında kapalı bir mesajdır.- Karşı taraf kudaların ne amaçla geldiğini bu şekilde anlar. Bir iki gidip gitme sonrasında yavaş yavaş niyetler açıklanır. “Bu evin oğlu sizin kızıma talip diyerek”. Uygun görülürse o kişi, işi devam ettirir. Kuda artık dünür başı olur. Her iki aileden de ona hediyeler verilir. O kişi olayın hep içerisinde. Düğün, nişan, söz isteme her şeyin içinde o vardır; işi sonuna kadar götürecektir. Önce söz kesilir; nişan genelde kız tarafında olur. Eskiden araları uzun olurdu. Nişan için kız alınır, oğlan tarafının akrabalarıyla birlikte alışverişe gider. O alışverişte kuda mutlaka bulunur. Baştan sona o insan olayın içinde yer alır. Her iki taraf arasında dengeyi sağlamakla da görevlidir. Bu geleneği bilen katılımcılar günümüzde bu geleneğin artık olmadığını ifade etmektedir. Günümüzde görücü usulü evliliklerin azalmasıyla birlikte kuda geleneğine ihtiyaç kalmamıştır.

“Bizim zamanımızda, başka bir köyden kız istemeye gidilecekse, at arabalarıyla gelirlerdi.(...) Kızı verirlerse yani söz takılmışsa o geldikleri at arabasına şemberler²⁶⁹ bağlanırdı. Biz evlenmeden hep çeyiz hazırladık. Nişanla beraber o çeyizlerimizin bir kısmını hediye olarak verirdik.” (K, 74, ESK)

“Tatarlarda eskiden çok fazla çiçek, çikolata yoktu aslında genelde bohça hazırlanırdı. Bohçalarda iki aile anlaşmışsa hazırlanırdı. Lokum bisküvi getirirlerdi, eğer kız o lokum bisküviyi çayın yanında verirse düşünüyorum, olabilir mesajı veriyormuş eğer tutmazsa olmazmış erkek tarafı her şeyi alır gidermiş. Kız isteme adetleri değişince şimdi çiçek, çikolataya döndü.” (K, 39, ANK)

Kırım Tatar katılımcılar kız isteme, söz ve nişan törenlerindeki bazı adetlerin geçmişte uygulandığını ancak günümüzde pek uygulanmadığını ifade etmiştir. İlk olarak kız isteme anne- babaların tercihinden çıkarak evlenecek kişi, eş adayını kendi belirlemektedir. Bu yüzden kuda geleneğine ihtiyaç kalmamıştır. Söz ve nişan törenlerinde geçmişte olduğu gibi bugünde her iki tarafta, birbirlerine çeşitli hediyeler hazırlamaktadır. Nişan törenleri, geçmişte olduğu gibi günümüzde de kız tarafında yapılmakta ve masrafları kız tarafından, karşılanmaktadır. Geçmişte kız isteme, söz ve

---

²⁶⁹ Bakınız: Fotoğraf- 4.

nişan törenleri arası uzun olurken günümüzde, böyle bir şart olmamakla beraber ailelerin ve evlenecek çiftlerin kararına bağlıdır.

Eskişehir ve Ankara ilindeki '20- 34' yaş grubu arasındaki katılımcılar kız isteme, söz ve nişan adetleri ile ilgili olarak şu ifadeleri vermiştir:

"Bu konuda çok az bilgiye sahibim. Ben hiç Kırım Tatar geleneklerine uygun bir düğüne katılmadım. Dolayısıyla düğün öncesinde gerçekleştirilen aşamaları da bilmiyorum." (K,20, ANK)

"Aile büyüklerinin katılımıyla, sözlerin büyükler tarafından yerine getirildiği ve genelde de o aşamada olumlu sonuçlanan törenler olarak bahsedebilirim. Geçmişten günümüze gelenleri açıkçası bilmiyorum." (E, 25, ANK)

"Geçmişte nasıl olurdu, adetler nelerdi pek vakıf değilim. Tatar düğünlerinin eskiden uzun olduğunu duydum büyüklerimden ancak bu özel günlerde neler yapılırdı, nasıl olurdu bilmiyorum." (K, 27, ANK)

"Kırım Tatar geleneklerinden hiçbirini bilmiyorum. Ben sadece Türk adetleri olarak neler yapıldığını biliyorum, çünkü sadece onları gördüm." (K, 20, ESK)

"Aile büyüklerinden birisi, eğer yaşıyorsa dede, kızı ister. Yine nişanın kesilmesini de bir aile büyüğü yönetir. Karşılıklı çeyiz sandıkları veya bohçaları verilir, aileler genellikle kendi aralarında bunu yaparlar." (E, 30, ESK)

Eskişehir ve Ankara illerinde '20-34' yaş grubundaki katılımcıların Kırım Tatar kültürünün bir parçasını oluşturan; kız isteme, söz ve nişan adetlerine vakıf olmadıkları görülmektedir. Bunun çeşitli sebepleri olmakla birlikte, kırdan kente göç eden Kırım Tatar kültürünün birçoğunun şehir hayatına uygun olmaması düşünülmektedir. Bununla birlikte günümüzde evliliklerin karışması da Kırım Tatar adetlerinin gerçekleşmesini engellemektedir. Geçmişe göre günümüzdeki kız isteme, söz ve nişan törenlerinin daha çok Türk adet, gelenek ve göreneklerine uygun bir şekilde gerçekleştiği görülmektedir.

4.1.4. Düğün Adetleri

Tatarlar tarafından 'toy' olarak adlandırılan düğün olayı hazırlık safhasıyla birlikte her aşamasına ayrı önem verilen törenlerdir. Düğünden önce, kız ve erkek evinde temizlikler yapılır, ev düzenlenir ve süslenirdi. Kırım Tatar düğünleri eskiden Perşembe gününden başlardı. Perşembe günü; un eleme, ekmek pişirme, kahve dövme,

pirinç- fasulye temizleme gibi işler yapılır. En azından bir büyükbaş hayvan kesilirdi.
270

Eskişehir ve Ankara illerindeki katılımcılar eski Kırım Tatar düğün adet ve geleneklerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Eskiden 3 gün düğün olurdu. Perşembeden başlardı. Şimdi o düğünler olmaz. Eskiden düğüne gelen misafirleri bile karşılamak ayrı bir merasimdi. Esas düğün Cuma, Cumartesi olurdu. Perşembe daha çok hazırlıklarla geçerdi.” (E, 61, ESK)

“ Her güne yemek yapılırdı. İkinci gün, misafir yemeği yapılır, tabak börekler, çiğ börekler yapılırdı. Bir de oğlan tarafına hayırlı bolsuna gidilirken hamur yemekleri, katlamalar, ulkumlar üstüne şeker, helva gibi şeyler doldurularak sofraya ile kızın evine getirirlerdi. Ondan sonra kız tarafından da hazırlıklar bolaydı, bohça falan.” (K, 88, ANK)

“Düğünlerimiz üç gün sürerdi. Eskiden kahve dövmeye çağırıyorlardı. Demir şeylerde kahve döverdük. İkinci günü; mantı yapılıyordu, biz ona tabak börek diyoruz. Sonra yine misafirlere sofralar kurar onları doyururduk.” (K, 82, ANK)

Düğünün başlatıldığı Perşembe günü, düğün hazırlıklarının başladığı gün olarak görülür. Esas düğün, Cuma günü başlatılır. Düğünün ilk gününün Cuma gününe denk gelmesine özen gösterilirdi. Perşembe günü tüm köy halkı, düğün evine gelir ve hazırlıklara yardım ederdi. Düğünün yükü sadece ev sahiplerine bırakılmaz, düğün herkes tarafından sahiplenilir ve yardımlaşarak düğün süreci hep birlikte atlatılırdı. Hazırlıklar şu şekilde devam eder; ilk olarak ortası oyuk bir taş ve demir çubuklarla kahve dövülür. Yardıma gelen misafirlere ikram edilir ve hazırlıklara devam edilirdi. Ev sahibi, komşulara un dağıtır, unlarla düğün için ekmek yapılmasını isterdi. Ev sahibi imkânı varsa büyükbaş bir kurban keser, etiyle düğün yemekleri yapılırdı. Kırım Tatarlarında, yemeğe oldukça önem verilir. Her düğünde mutlaka her güne ayrı yemekler pişirmeye özen gösterilirdi. Bahçeye, Perşembe günü kurulan kazanlar düğün bitimine kadar toplanmazdı. Düğün yemekleri çok çeşitli olur. Çorbalar, sulu yemekler, tatlılar ve Tatar hamur aşları mutlaka pişirilirdi. Her gelen misafire mutlaka sofraya kurulur, düğün yemeği yemeden gönderilmezdi. Esas düğünün başladığı Cuma günü, Cuma namazından sonra bayrak asma olur. Düğün evine bayrak asılır, böylece düğün

²⁷⁰ İmren Erten, “60 Yıl Öncesinin Kırım Tatar Düğünleri”, **Eskişehir Kırım Postası Dergisi**, Yıl 8, Sayı 23, s. 22.

evi olduğu belli olurdu. Uzaktan gelen misafirler bugün gelmeye başladılar. Cuma gününde hazırlıklar devam eder. Cumartesi günü, gündüz misafirlere ‘cemaat aşısı’ yani toplu yemek verilir. Akşamında kına gecesi yapılırdı. Gençler arasında eğlence başlardı. Kızlar kendi arasında erkekler kendi arasında eğlence yapardı.

“Kına gecelerinde eskiden yaz aylarına denk geldiği zaman bahçelerde toplanırdı kızlar ya da konaklarda, kına yakarlardı. Maniler söylerlerdi, şınlaşırldı. Erkekler belli bir süre sonra gelirler, kızlarla karşılıklı şınlaşmaları olurdu. Bekâr erkek ve kızlar da bu gecelerde tanışır, anlaşılırsa onlarda evlilik sürecine girerlerdi. Böyle özel günlerde katlama yapardık. Şekerli yanına fıstık, findık koyarlardı onu kız tarafına getiriyorlardı.” (K, 82, ANK)

“Kına gecesini genelde kız tarafı yapar. Kına gecesi kız tarafında bir nevi daha doğrusu gelin hanımın bekârlığa vedası gibi bir şey olur. Kendi arkadaşlarıyla eğlenir, kına yakılır. Bu adettir. Kına gecesini geçmişten günümüze herkes yapar ancak herkes kendi bütçesine göre yapar bu eğlenceleri. Erkekler de kendi aralarında bir bekârlığa veda partisi verirler. Kına Gecesi’nde o adetlerimiz çok eski ama şimdi onlar artık uygulanmıyor. Eski adetlerimiz daha güzeldi mesela erkekler bir yerde toplanırlar, kızlar bir yerde toplanırlar. Erkekler kendi aralarında oyunlar oynarlar birbirlerine cezalar verirler, karşılığında ödülleri alırlardı. (E, 66, ESK)

Belli bir saatten sonrada cama delikanlılar kına koydurmaya gelir, kızlarda mendilleri hazırlardı; kına gecesinde erkekler hangi kızı beğendiyse adıyla seslenir, eğer kız da beğenirse ona kına yakmaya çıkardı. Bu adet bir taraftan da evlenecek yaşa gelmiş gençlerin birbirini tanımalarına vesile olurdu.

“(…)Düğünde iki kişi birbirini beğenip, tanımaya başlamışlarsa üçüncü bir kişi araya asla girmezdi ta ki onlar ayrılır, olmayacaklarını duyurursa ancak o zaman başka bir kişi tanımak ister. Bu bir adet olduğu için ailelerde ses çıkarmazdı, bu duruma ama onun haricinde çok korumacı olurlar.” (K, 39, ANK)

Kırım Tatar düğünleri genellikle üç gün üç gece sürmektedir. Genellikle gelin (kelin) ve damat (kiyev) tarafı ayrı düğün (toy) yapmaktadır. Damat tarafının düğünü genellikle üçüncü gün (büyük düğün) yapılmaktadır. O gün gelin ve ailesi de damat tarafına gelir. Büyük düğün yani kiyev düğününün akşamına delikanlılar davet edilir. Davetliler Kiyev Konağında toplanır. Bu gecenin adı Kiyev Gecesidir. Toy eğlencesi

başlamadan önce kiyev, özel bir Kiyev Tıraşı adı verilen törenle tıraş edilmektedir.²⁷¹
Bu eğlence damadın bekâr olarak geçirdiği son gecedir.

“Gelini almaya gitmeden önce damat bir damat tıraşı olur. Bahçede ortaya damadı oturturlar. Berber gelir, tıraşını yapar. Tıraş olurken etrafta davul, zurna çalar. Bir ara müzik bi kesilir, damadın arkadaşlarından biri para verirse devam eder. Bir başkası itiraz eder o da para verir yine başlar dura kalka o şekilde bir kaç saat damat tıraşı oluyor.” (E, 68, ESK)

Erkeklerin eğlenmek amacıyla toplandığı geceyi “Kart Ağası” adı verilen kişiler idare etmektedir. Bu kişi otoriteyi elinde bulunduran kişidir. Kart ağası bekâr köy delikanlıları arasından seçilir. Damat içeri girdikten sonra konakta başköşeye oturtulur. Kart ağasının yardımcıları olan ‘ong bey’ ve ‘sol bey’ ve iki adet ‘küregici beyi’ meclis tarafından seçilmektedir. Kart ağası meclisin mutlak hâkimidir. Onun izni olmadan sofradan bir şey almak ve çalgıcılardan istek şarkı istemek yasaktır. Dışarıdan içeriye girmek veya içeriden dışarıya çıkmak işlerini yine kart ağasının izniyle kapıcı beyi düzenler. Eğlence esnasında herhangi bir kimse uygunsuz bir harekette bulunacak olursa veya bir suç işlese kart ağası tarafından cezalandırılırdı. Cezalar ise çok çeşitli olmaktadır.²⁷²

“Erkeklerin toplandığı gece içlerinden birisi kart ağası, biri sağ beyi, diğeri sol beyi olurdu. Teşkilatlı bir eğlencesi vardır. Büyük bir salonda toplanırlar. Kapıda bir kapıcı beyi vardır, misafirler içerde otururlar. Yemek yerler, içki içerler, eğlenirler, kart ağası dediğimiz o oymağın başı, o topluluğun başı sağında, solunda yardımcı beyleri olur. Topluluğun içinden bir diğeri şikâyet eder; bana yan baktı der. Usulen onu cezalandırırlar, ceketini çıkart git derler, mesela kış günü kavun bul derler, zor şeyler isterler öyle cezalar verirler; eğer getirmezse ceketini alırlar. Köy yerinde komşunun tavuğunu al gel derler, alır gelir komşuda bir şey demez çünkü bilir adettir. Komşunun ambarına girerler buğday alır gelirler, yumurta alıp gelirler, arının kovanından bal alır gelirler ama kimse bir şey demez. Bunlar artık yapılmıyor. Artık eğlencelerin tarzı değişti.” (E, 70, ANK)

²⁷¹ Ünver Sel, “Kiyev (Damat) Konuşması- Konuşma Gecesi”, **Eskişehir Kırım Postası Dergisi**, Yıl 4, S 12, s. 8-9.

²⁷² Sel, **a.g.m.**, s. 10-11,

Damat ‘Kiyev’ gecesinde, “meclis” adı verilen içkili masa kurulur. Masayı, başta oturan “Kart Ağası” denen yaşça diğerlerinden büyük kişi yönetir. Bu kişilere “Kırcıman” da denilmektedir. “Konakbay” denen kişi ise kurulan masaya servis etmekle yükümlüdür.

“Konakbay, gelen misafirlerle ilgilenir, hatta cebinden para harcamak ve damadı temsil eden bir kişi gibi içki servisinden, yemek servisinden gelen misafirleri karşılamaktan sorumludur. Konakbay, misafir çağırırdı bir de çünkü eskiden davetiye yoktu. Tek tek evlere gidilip duyuru yapılır. O duyuru yapanlarda aynı kişilerdir. Düğünü baştan sonra organize eden yöneten kişilerdir. -Günümüzdeki organizasyon şirketi gibi- Bunlar karşılık beklemeden yapılır. Düğün yapılacaksa o köyde herkesin katkısının olduğu bir düğün olur.” (K, 61, ANK)

Kırım Tatar Türklerinde bir Kiyev Gecesinde eski Türk tarihindeki “Kurultay”lardan ve “Şölen”lerden geldiği düşünülebilir.²⁷³ Bu eğlence gecesinde sofralarda “Horoz Telleme” olur. Sofranın ortasında özel pişirilmiş ve tellenip süslenmiş bir horoz bulunur. Horoz fazla pişirilmeden haşlanır, ayakta dursun diye; az haşlanmış horoz eti, el işi kâğıtlarıyla süslenir. Horoz, öğle namazından sonra süslenmeyle başlanmaktadır. Erkek tarafındaki kadınlar az haşlanmış horozun bulunduğu siniyi, horozun içine ve dışına yerleştirilecek olan şeker ve fıstık gibi yemişlerle doldururlar. Ardından horozun süsleneceği el işi kâğıtlarından oluşan malzemelerle bir alay oluştururlar.²⁷⁴ Müzik eşliğinde geniş bir yerde toplanılır. Süsleme bittikten sonra süsleyen kadınlar ve genç kızlar horozun tepsisini ellerinde taşıyarak oynar. Sonra alay ile oynayarak telli horoz ile eve dönerler. Telli horoz, gece yarısı erkek eğlencesinde erkeklere meze olarak verilir.²⁷⁵

“Günümüzde yapan çok az kişi var zaten o da sembolik horoz oluyor. Eskiden haşlanıyordu. Etrafı daha süslü oluyordu, kuruyemişlerle pilavlar falan. O kalktı şimdi meze olarak. Eskiden daha yaygındı. Erkekler salonda güzel oturak hali düzenlenirdi. Oturak âlemi derken sadece erkeklerin oturup içtiği sohbet muhabbet ettiği oynadığı kart ağası sağ veya sol bey diye devam eden bir düzeyde eğlenceli oluyordu erkeklerin.

²⁷³ Sel, a.g.m., s. 11.

²⁷⁴ Kalafat- Güngör, a.g.e., s. 72.

²⁷⁵ Kalafat- Güngör, a.g.e., s. 73.

Onlar falan nadir de olsa yapılıyor. Ama bitti gibi bir şey. Ama bundan 20 sene önce oluyordu. Şimdileri gittikçe azaldı. Ve bitmekte.” (K, 54, ANK)

Düğünlerde “Horoz Telleme”nin yanı sıra “Tokuz”larda olurdu. Tokuz, dokuz parça eşyadan oluşur içinde atlet, çorap, havlu gibi eşyalar bulunurdu. Tokuz çeşitli törenlerde de hediye olarak verilmektedir.

“Tokuz, dokuz parça eşyadan olur. Eğer tokuz olmazsa arabayı çevirirler o gelini göndermezlerdi. Tokuz aslında çeyiz mantığında.” (K, 68, ESK)

“Tokuz bekâr delikanlıları oynatmak için, düğünü neşelendirmek için bir ödül konurdu, yani tokuz bu ödül için kullanılırdı. Tokuz üzerine mendiller konurdu, el işi yapımı havlu konurdu, bir miktar para konurdu. Tokuz asılırdı, en güzel oynayan delikanlıya verilirdi. O da sırtına bağlar, onunla bir daha oynardı.” (E, 65, ESK)

“Tokuz, oynayan gençlere pelerin gibi bir şey bağlanır. O pelerinin cepleri vardır. Oynayan gençlerin ceplerine herkes bir bahşiş verir, bir şey koyarlar. Düğünde de damadın arkadaşları bu görevi üstlenir onlara takılır. Tokuz takılır.” (K61, ANK)

Pazar günü düğünün sona ermesiyle gelin kafilesi, köy girişinde çalgılarla karşılanmaktadır. Gelin geldikten sonra güreş ve at yarışları yapılmakta, kazanan kişiye koyun ve koç gibi bir ödül ve “tokuz” adı verilen dikdörtgen beze tutturulmuş içinde dokuz parça çorap, çamaşır, havlu bulunan çeşitli hediyeler olmaktadır. Tokuzlardan biri damadın en yakınına, diğeri ise güreşi kazanan kişinin boynuna bağlanmaktadır. Tokuz bağlanan gençler gelin kafilesinin önünde tokuzlarıyla beraber oynamaktadır.²⁷⁶ Gelin geldikten sonra, odasına perde kurulmakta ve o gelin perdenin arkasında oturmaktadır.²⁷⁷

“Düğünden hemen sonra gelin inince böyle köşeye perde tutulurdu. Gelin şimdi eğlenip götürülüyor ya gelinin koluna girip perdenin içine sokarlar o orada perde de oturur. Adet öyleydi, kimse görmezdi gelini, perdenin için oturur ondan sonra kudagiyle²⁷⁸ kalırdı. 7-8 kişi. Oğlan tarafının diktiği ipek yorganı böyle katlayıp kelin orada otura edi. Akrabalara kelin tarafından hediyeler verilirdi. Her şey bittikten sonra gelin çıkar el öperdi.”(K, 82, ANK)

²⁷⁶ Şahinde Yavuz, “Kırım Tatar Diasporasında Melezleşen Diasporik Kimlik: Eskişehir Kırım Tatar Örneği”, **Karadeniz Araştırmaları**, S 53, Bahar, 2017, s. 178.

²⁷⁷ Yavuz, **a.g.m.**, s. 178.

²⁷⁸ Kudagiy: Gelinin yakın akrabaları.

“Pazar küünü kelin tüşe, kudagıylar kala, kelini perdenin arkasına saklaylar, bir tane kişkene (küçük) balanı ketirip perdeni aştıralar herkesin dizine testimal (havlu), marama²⁷⁹ (işlemeli namaz örtüsü) salaydık.” (E, 74, ESK)

Gelinin çeyizinin sergileneceği bir mobilya olmadığı için gelinin odası baştan aşağı çivilere tutturulur. Bu çivilere gerilen iplerle gelinin çeyizleri, hem duvarı hem de tavanı kaplayacak şekilde asılır.²⁸⁰

“Kız tarafının çeyizi geldiği zaman köylerde evin tavanlarına kız tarafından gelen grepler, çeyizler, şemberler asılırdı. Erkeklerde bir akşam onlar gelmeden önce hazırlık olarak "cip takma" deriz ip çekme, evin her tarafı çivilere çakılarak ipler çekilir. Gelen çeyizlerin onlara serilmesi için öyle bir köyün gençleri damadın yanında eğlence yaparlardı. O tür şeylerde destek olurlardı.” (E, 66, ESK)

Düğünden sonra yatıya kalan misafirler olurdu. Yatıya kalan misafirler için ev sahipleri, sabahleyin “tanış” adı altında bir tanışma ritüeli düzenlerdi. Bu tanışmada “katlama” adı verilen börek yapılırdı.²⁸¹ Gelin- damat el öpmeye giderdi. Gelin aile büyüklerine kahve pişirirdi.

“Düğünden sonra katlama hamur olurdu. Üstüne şeker serperlerdi, yanlarına ceviz, fındık, fıstık gibi yemişler olurdu. Gelen misafirlere, erkek tarafına ikram ederlerdi.” (E, 70, ANK)

Bu tanış merasimlerinde gelin büyüklerinin ellerini öper ve onlara marama, grep, çevre, havlu, hediye eder.²⁸² Onlarda geline para verirdi. Düğünden sonra gelinin ilk cuması olur. Gelin ilk cumada köy halkının önüne çıkar. “Gelin görmeye gitmek” gelinlikle birlikte çeyizini de görmek anlamını taşımaktadır.²⁸³

“İlk Cuma’dan önceki gece oğlanın arkadaşları gelip gelinin evini batırırdı; çekirdek çitleyip kabukları bi yerlere saklardı. Evde eşyaların yerleri değiştirilir; düz olan şeyleri ters çevirirlerdi. Gelin onları temizler. Ertesi günde evine çeyiz görmeye gelirlerdi.” (K, 88, ANK)

“İlk Cuma’ya kadar gelin evden çok çıkmazdı. Gelinin ilk Cuma’sına eş dost gelinin evine çeyiz görmeye gider. Öğleden sonra eşlerini almaya gelen adamlar gelir

²⁷⁹ Bakınız: Fotoğraf- 9.

²⁸⁰ Yavuz, a.g.m., s 178.

²⁸¹ Yavuz, a.g.m., s. 178- 179.

²⁸² Erten, a.g.m., s. 22.

²⁸³ Yavuz, a.g.m., s. 179.

girer. Akşamda gençler gelir, damadın arkadaşları gelir, çerez, meyve getirirler. En son giderken evi kirletirler, eşyaların yerlerini değiştirirler, bazı eşyaları saklarlar. Bu adet günümüzde aslında yaygın olmasa da devam ettirenler hala var.” (K, 46, ESK)

Düğünden sonra ilk Cuma herkes gelinin evini görmeye gider. Buna ilk Cuma derler. Gelin yine gelinliğini giyer süslenir, evinde oturur. İnsanlar gelir, çeyizini görür. Düğüne gelemeyenler düğünde göremeyenler gelip geline hayırlı olsun deyip gelinin evine hediyeler getirir.

Düğünden 1- 2 hafta içinde gelin, damat ve yakın akrabaları, kız tarafına akşam yemeğe giderdi. Bu bir bakıma kız tarafı ile tanışma ve kaynaşma ziyareti amacı taşımaktadır.²⁸⁴

Düğün sonrası günümüzdeki adetlerin durumu ile ilgili diğer görüşler şu şekildedir:

“Düğünden hemen sonra büyüklere el öpmeye gidilirdi. Şu an düğünden hemen sonra gidilmiyor, bir kere herkesin aynı şehirde yaşama şansları yok eskiden balayı da yoktu, şimdi gençler evlenir evlenmez bir hafta on gün balayına gidiyorlar zaten” (E, 60, ESK)

“Düğün sonrası bildiğim özel bir adet yok, bir süre sonra ev hayırlamaya veya gelin görmeye gidilir.” (E, 25, ANK)

“Düğün sonrası farklı uygulanan bir âdetimiz şu an yoktur.” (E, 28, ESK)

Eskişehir ve Ankara illerindeki katılımcılar Kırım Tatar düğünlerinin eskiden Perşembe günü başlayıp Pazar gününe kadar sürdüğünü, Perşembe gününün daha çok hazırlıklarla geçtiğini asıl düğünün Cuma ve Cumartesi günü başladığını ifade etmiştir. Düğünlerin en az 3 (üç) gün 3 (üç) gece sürdüğü belirtilmiştir. Düğünlerin birlik ve beraberlik içinde gerçekleştiği törenler olduğu söylenmektedir. Nitekim yükün sadece düğün sahibi olan ailede olmadığı, herkesin elinden geleni yapmaya çalıştığı ve dayanışmanın bugünlerde daha fazla olduğu ifade edilmiştir. Kırım Tatar düğünlerinde ayrıca yemekler önemli bir yer tutmaktadır. Düğün süreci boyunca, bahçelerden kazanların kalkmadığı ve her güne ayrı yemeklerin pişirildiği söylenmiştir. Katılımcılar, düğünün her iki ailede de hem kız tarafı hem erkek tarafında da büyük bir tören olduğu ifade edilmiştir. Büyük düğünden önce gelin ve arkadaşları kına gecesinde eğlenmekte,

---

²⁸⁴ Şahin, a.g.t., s. 222.

büyük düğün gecesi erkek evinde damat ve arkadaşları “Kiyev Gecesi”nde eğlenmektedir. Bu gece için kadınlar, horoz telleme yapmaktadır. Horoz telleme daha sonra Kiyev Gecesi’nde meze olarak erkek tarafına verilmektedir. Günümüzde bu âdetin bazı düğünlerde ve şenliklerde temsili bir horoz ile gerçekleştirildiği bunun amacının ise kaybolmakta olan bir Kırım Tatar âdetini yaşatabilmek amacıyla yapılmaya çalışıldığı ifade edilmiştir. Son elli yılda Kırım Tatar söz, nişan, düğün; adet ve geleneklerinde büyük bir değişim yaşandığı belirtilmiştir.

Katılımcılar günümüzde Kırım Tatar düğün adetlerinin değişmesinin nedenlerini şu ifadeler ile vermiştir:

“Düğünler genelde 3 gün 3 gece sürerdi. Cuma namazından sonra buyurun gelin bayrak yemeğimize denirdi. Bayrak kaldırma yemeği olarak söylerler. Daha çok köy ortamlarında olurdu. Camiden çıkışta 200 metre ötedeki eve herkes gelebilir. Ama günümüz şehir yaşamında bu mümkün değil. En azından yaşadığımız binada 20 tane hane yaşıyorsa örneğin; bunun kaçını tanıyorsunuz, komşusunuz. Günümüz şehirleşmesinde, kültürel faaliyetler veya toylardan, diğer insanlar rahatsız olabiliyor. Kına geçesini kapının önünde değil salonda olmaya başladı. Evde dahi yapılmıyor. Günümüz şartlarından kaynaklanıyor.” (E, 40, ANK)

“Düğünler eskiye göre çok farklı örneğin; düğün salonları yoktu, bahçelerde yapılıyordu, genelde yazın harman sonrasında yapılırdı. Çünkü para gelir, düğün harcamaları için bizim burada da köylerimizde kısa süre öncesine kadar harmandan sonra olurdu. Şehir hayatında eski Tatar adetlerini gerçekleştirmek mümkün değil. (E, 68, ESK)

“Günümüzde düğünler tamamen değişti. Eskiden düğüne gelen misafirler uzaktan geldikleri için düğün bitene kadar yatılı kalırlarmış. Dolayısıyla, düğün başından sonuna kadar günde 3 öğün yemek hazırlanmış. Bu da hayli ağır oluyormuş, düğün sahibine günümüzde yemekler bile salonda veriliyor. O yüzden düğünler eskisinden çok farklı gerçekleşiyor.” (K, 54, ANK)

“Eski düğünler daha uzun daha güzeldi. Evlerde oluyordu, daha sıcak bir ortamdı. Günümüzde şehir yaşamında maalesef gerçekleştiremiyoruz. Köy bağı olanlar az da olsa yapıyor ama eskisi gibi olmaz.” (K, 45, ESK)

“Düğün demek köyde ya da kasabada herkesin dâhil olduğu, çok özel ve önem verilen bir etkinlikti. Düğünler en az 3 gün sürerdi. Her gün bir şey vardı. Herkes

katılırdı. Sadece düğün evine yüklenilmezdi. Herkesin emeği vardı, baştan sona ancak günümüzde böyle düğünler mümkün değil. 3 gün olan düğünler bir kere 3 saate sığdırılıyor. Yemekler dahi salonlar da oluyor. Düğün evine bile sadece yakın akrabaları gidiyor. Yani baştan itibaren Tatar düğünlerinin yapısı bozuldu. Ben çok uzun zamandır Tatar adetlerinin tamamının yaşatıldığı bir düğüne katılmadım, duymadım da. Günümüz şehir yaşamında bu mümkün görünmüyor.” (K, 61, ANK)

Kırım Tatar düğünleri, günümüzde önemli bir kültür değişmesi yaşamıştır. Düğün adet ve geleneklerinde yaşanan değişimin en büyük nedeni olarak şehir hayatı görülüyor. Kırım Tatar adetlerinin daha çok köy hayatına uygun olması; köyden şehre göçün ardından, şehir hayatında kurulan düzen bu adetlerin yaşatılmasını zorlaştırmıştır. En azından düğün adetlerinin, günümüzde gerçekleştirilmiyor oluşu, bunun en büyük göstergesidir.

Eskişehir ve Ankara illerindeki ‘20-34’ yaş grubu arasındaki katılımcılar Kırım Tatar düğünleri ile ilgili şu ifadeleri vermiştir:

“Herhangi bir Kırım Tatar gelenekleriyle olmuş bir düğüne katılmadım. O yüzden bu konuda bir fikrim yok açıkçası.” (E,25, ANK)

“Kırım Tatar geleneklerine uygun bir düğün görmedim ben o yüzden eskiden olan adetleri de bilmiyorum. Günümüzde salonlarda yapılıyor. Ben sadece o düğünleri biliyorum.” (K, 20, ESK)

“Bu konuda çok az bilgiye sahibim. Ben hiç Kırım Tatar geleneklerine uygun bir düğüne katılmadım. Dolayısıyla düğün öncesinde gerçekleştirilen aşamaları da bilmiyorum. Kırım Tatar düğünlerine katıldım ama hepsi salonda günümüz düğünleri nasıl oluyorsa o şekilde oluyor. Kırım Tatar düğünlerinde, silah atılmaz diğer düğünlerden farklılık olarak bunu söyleyebilirim.”(K,20, ANK)

“Eski düğünlerden farklı şu an ki düğünlerde çok fazla değişiklikler var. Küçükken katılmışım, hatırlıyorum ancak uzun zamandır katılmadım. Tabi bu durumda evliliklerin karışması da etkilidir. Eskiden çok daha şaşalı düğünler yapılmış. Bizden önceki kuşakta bunun azaldığını gördük. Benim akranlarım kendi düğünlerinde bunları tekrar yerine getirmeye çalışıyor. Örneğin; horoz telleme, kopuz, kaytarma, işlemeli oylar bağlama. Ama eski adetleri yaşatmaya yetmeyeceği ortada.” (E, 30, ESK)

“Geçmişte nasıl olurdu, adetler nelerdi pek vakıf değilim. Tatar düğünlerinin eskiden uzun olduğunu duydum büyüklerimden, ancak bu özel günlerde neler yapılırdı, nasıl olurdu bilmiyorum.” (K, 27, ANK)

Eskişehir ilinde ‘20- 34’ yaş grubundaki katılımcıların 2’si daha önce Kırım Tatar adetlerinin olduğu bir düğününe katılmadığını; 2’si ise daha önce Kırım Tatar düğününe katıldığını belirtti. Ankara ilinde, aynı yaş grubunu temsil eden katılımcıların tümü daha önce Kırım Tatar geleneklerine uygun bir düğüne katılmadıklarını ifade etmiştir.

Bazı Kırım Tatar düğün adetlerinin kaybolduğu, bazılarının kaybolmaya yüz tuttuğu, bazılarının ise zamanın koşullarına göre değiştiği ve dönüştüğü söylenebilir. Genç neslin Kırım Tatar düğün, adet ve geleneklerine hâkim olmamaları gelecek kuşaklara, Kırım Tatar düğün geleneklerinin aktarımını da zorlaştıracakı görülmektedir.

Düğünler, gelenekleri yaşatmak, onları canlı tutmak, nereden geldiğini hatırlamak ve genç kuşaklara aktarmak amacıyla yapılan törenlerdir. Türkiye’ye ilk göç eden Kırım Tatarları, gelenek, görenek ve adetlerini yaşatabilmişler, fakat birinci ve ikinci kuşak Kırım Tatarları, öldükten sonra düğün törenleri, ardından gelen kuşaklar tarafından yapılmaya başlandığında törenlerinde doğasında bir değişim²⁸⁵ dolayısıyla Kırım Tatar kültüründe bir değişim ve dönüşüm başlamıştır. Bunun somut örneklerini Eskişehir ve Ankara illerindeki katılımcıların yaş grupları dağılımları incelendiğinde görülmektedir. Genç kuşak olarak tanımladığımız ‘20- 34’ yaş arası katılımcılar Kırım Tatar düğün ritüellerine hâkim olmamakla birlikte bazı katılımcılar Kırım Tatar düğünlerine daha önce hiç katılmadıklarını ifade etmiştir. Kırım Tatar toplumunda düğün öncesi, düğün ve düğün sonrası süreçleri ele alındığında, adetlerin pek çoğunun unutulduğu ve artık yapılmadığı görülmektedir.

---

²⁸⁵ Yavuz, a.g.m., s. 179.

4.2. DOĞUM İLE İLGİLİ ADETLER

4.2.1. Doğum (Öncesi Sırası Sonrası)

Bir bebeğin dünyaya gelmesi birçok toplumda olduğu gibi Kırım Tatarlarında da çok önem verilen bir olaydır. Doğum olayı, dilin ve kültürün yaşatılması ve korunmasında önemli bir görev üstlenir. Dolayısıyla bu yaşamsal işlevin devam ettirilmesi ve ailenin yeniden üretilmesinde doğum çok önemli bir olaydır. Hayatın geçiş süreçlerinden biri olan doğum, geleneğin ve dolayısıyla kültürün kendini en güçlü şekilde gösterdiği alandır.²⁸⁶

Doğum öncesinde Kırım Tatarlarının uyguladığı adetler ile ilgili olarak bir katılımcılar şu ifadeleri vermiştir:

“Hamileliğin son döneminde pek dışarı çıkmaz. Çalıştırılmaz. Hamile olduğu anlaşıldığından itibaren kadın artık ağır işlerde çalıştırılmaz. Ona ihtimam gösterilir. Gelin yüklü diye ayağı ağır basıyor derler. Bu yüklü ya da ayağı ağır basıyor, demek karşı tarafın onun hamile olduğunu anlaması için verilen bir mesajdır. Onu artık çok fazla ağır işlerde kullanmazlar. Hamileyken erkek terliği giyme derler. Erkek ayakkabısı giyerse ters gelir çocuk inancı vardır. Doğum zor olur, denilirdi. Erkeklerin kıyafetleri hırkasını giyme derlerdi, giydirmezlerdi. Çok hassas bir dönem olduğunu düşünürler.” (K, 61, ANK)

“Doğum hazırlığı çok önemlidir. Bebeğe dikilecek kıyafetler, yorgan. Yorgan diktirmek çok önemliydi eskiden. Beşik hazırlama gibi bunlar bebek doğmasına yakın hazır edilirdi.” (K, 45, ESK)

Doğum sonrasında yakın akrabalar anne babayı ziyarete gelirler. Doğum sonrasında anne ve bebeğin yanında yakın akrabalarından birileri kalır. Anne ve bebeği doğumdan kırk gün sonrasına kadar mecbur kalmadıkça dışarı çıkmaz.

“Doğum yapan bizim zamanımızda kırk güne kadar suya, kuyuya gitmezdi su böcekler diyorlardı. O yüzden suyu başkaları getiriyorlardı. Ne zaman kırklardık o zaman suya giderdik. Aslında kırk çıkana kadar sadece suya değil hiç bir yere gitmezdik, bebekte çıkmazdı. Ondan sonra kırklyorsun çocuğu, ebesi gelir çocuğu

---

²⁸⁶ Aydıngün- Aydıngün, a.g.e., s.109.

yıkar ondan sonra akrabalara kırk uçurmaya giderdik. Ebeler bebeği ilk yıkadıkları zaman ağzının içini, koltuk aralarını biraz tuzlardı.” (K, 88, ANK)

“Doğum sonrası, lohusanın 40 gün mezarı açıktır. Çok iyi bakılması gerekir. Evde gelinin yakınları çok ihtimam gösterirler. Genelde bebeğin her türlü ihtiyacıyla ilgilenirler. Yine gelin 40’ı çıkıncaya kadar ağır iş yapmaz, kalkmaz. Çabuk iyileşmez diye dikiş diktirmezler. Lohusa şerbeti yapılır. Kızamık şekerinden yapılır. Tarçınlı yapılır. Mutlaka lohusa şerbeti olur. Lohusalık çok önemli bir şeydir. Kadının çocuk doğurması çok önemlidir. Evde lohusalık çıkarmak ve çocuğun kırıklanması olayı devam ediyor.” (K, 68, ESK)

“Doğumdan sonra bebek kesinlikle yalnız bırakılmaz yanında birisi kalır, yalnız bırakılması gerekiyorsa da yastığının altına bıçak, makas korlardı. Açık bir halde makas korlardı ve mutlaka sarımsağın şey vardır ya tepesindeki sert kısım o nazara karşı korusun diye kullanılırdı. Deniz kabukları vardır, ondan delikli boncuklar olurdu nazara karşı o tarz şeyler yapılırdı. Beşiğine bağlanan şeyler olurdu.” (K, 61, ANK)

“Kırım Tatar Türklerinde çocuğun 40. gününde “40 Meclisi” yapılır. Bugün çocuğun banyosu yapılır. Bu banyo için “ 40 Kaşık Su” kullanılır ve çocuğun bütün vücudunun ıslanması sağlanır. Çocuğun beher organı yıkanırken uygun ve belirli Türkçe dualar okunur.”²⁸⁷ 40 Meclisi’ ne “Köbete Daveti”de denilmektedir. Bu davet sadece 40. gün yapılmamaktadır, aile üyeleri uygun bir zamanda bu daveti vermektedir. Bu davete genellikle kadınlar çağrılır, erkekler ve çocuklar bu davete katılmaz. Yeni doğmuş bebekler karşılaştırılmaz ayrıca yeni doğum yapmış ve henüz kırkı çıkmamış kadın bu davete katılmaz.

“Doğumdan sonra dua okutulur o duadan sonra köbete ikram edilirdi. Buna ‘köbete mevlidi’ der, Tatarlar. Lohusa şerbeti olur, o şerbet ikram edilir, doğum sonrasında. Günümüzde de aslında büyük ölçüde devam ediyor bu adetler. Eskiden bir de bebeğin babaannesine, anneannesine bohçalar hazırlanmış, geline ve bebeğe aile büyükleri durumuna göre altın takarlardı. Doğum aileler için kutsal bir olay olduğu için özen gösteriliyordu, hala özen gösterilmeye devam ediyor.” (K, 54, ANK)

“Doğumdan sonra mevlit okutulur, bebeği görmeye gelirler, anneye, bebeğe hediye getirirlerdi, anneye altın takarlardı. Doğumdan sonra doğum lohusasına

---

²⁸⁷ Kalafat- Güngör, a.g.e., s. 39.

gelirlerdi o gün köbeteler yapılır, şerbetler kaynatılırdı. Bebeğin dişi çıktığı zamanda diş bulguru yapılırdı. Günümüzde de yapmak isteyenler hala devam ettiriyorlar ama olmazsa olmaz değil. Doğum yapan kadın kırk gün evden çıkmaz, bebeği de çıkarmazlardı. Ancak günümüzde bunu yapanda az kaldı hiç olmazsa bebeği hastaneye götürüyorlar mecbur çıkmak zorunda kalıyorlar.” (K, 82, ANK)

“Bu konuda tam bir bilgim yok. Doğum sonrasında Lohusa kadına Albastı denen kötü ruh musallat olmasın diye yanlarına demirden makas konurmuş, şimdi yapan kalmamıştır, diye tahmin ediyorum. Yine yeni doğanlar az tuzlanmış suyla yıkanır.” (E, 28, ESK)

“Göbek bağı gömmek var. Çocuğun olmasını istenen mesleğin icra yerine gömülür. Bunun dışında çok bilgim yok ha bir de bebek tuzlanır. Ancak Kırım Tatarları yapıyor mu hala bilmiyorum.” (E, 27, ANK)

Yeni doğan bebek herkese gösterilmez. Doğum olayı gerçekleştikten sonra anne ve baba yakın akrabaları tarafından ziyaret edilir. Bu ziyarette genellikle anneye ve bebeğe hediyeler getirilir. Aynı zamanda bebeğin 40’ı çıkana kadar bebek ve annenin dışarı çıkmaması konusunda özenli davranılmaktadır. Doğumdan sonra bir davet verilmekte ancak bunun net bir tarihi olmamakla birlikte bebeğin 40’ı çıktıktan sonra yapılmaktadır. Bu davete Kırım Tatarları “Köbete Daveti” demektedir. Bu davette çoğu zaman mevlit okunmaktadır. Doğum ile ilgili erkek katılımcılar bu konuyla ilgili çok fazla bilgilerinin bulunmadığını ifade etmiştir. Katılımcılar doğum olayının Kırım Tatarları için önemli olduğunu ve günümüzde bazı uygulamalarda değişiklikler olsa da doğum adetlerin hala yaşatılmaya çalışıldığı ifade edilmiştir.

4.2.2. Ad Koyma

Doğum olayı gerçekleştikten sonraki en önemli uygulamaların başında ad koyma, ad verme gelmektedir. Nitekim adlar kültürün ve kimliğin önemli birer unsurudur.²⁸⁸ Kırım Tatarlarında imam teni doğmuş bebeğin kulağına babasının ve bebeğin ismini 3 kez söyler. Her defasında yüzünü açar ve tekrar kapatır. Yapılan bu

---

²⁸⁸ Aydınğün, a.g.e., s. 111.

merasimde yaşlılar bulunurlar. İmam bebeği kucağına alır, iki kulağına da ezan okur. Bu merasimle birlikte yemek yenilir. Misafirler bebeğe ve aileye hediye getirirler.²⁸⁹

Eskişehir ve Ankara illerindeki katılımcılar “ad koyma” ile ilgili şu ifadeleri vermiştir:

“Bebek doğduktan üç gün ya da bir hafta içinde ya hoca çağırılır ya da evdeki yaşı en büyük erkek, bebeğin kulağına ezan okuyarak adını koyardı. Şimdi hala bu şekilde yapılmaya devam ediyor.” (K, 82, ANK)

“Genelde ilk 7 gün içerisinde mutlaka yapılır. Genelde Tatarlarda büyükler bu işe karışırlar mıydı bilmiyorum ama genelde anne baba karar verir. Kulağına isim üflemesini de evin büyüğü yapar. Bu gelenek hala devam ediyor. İsim önemlidir. İsmın enerjisi önemlidir. Eski ölenlerin adları pek konmaz, konacaksa da bu onaylanarak konur.” (K, 61, ANK)

“Varsa çocuğun babası, dedesi ya da cami hocası çağırılır; ezan okur sonra kulağına ismini fısıldar, bugünde aynı şekilde devam ediyor.” (E, 68, ESK)

“Genellikle eşlerin babaları, dedeleri koyarlar. Günümüzde de bu büyük ölçüde devam ediyor. Böyle bir şans yoksa davet edilen bir hoca tarafından koyuluyor.” (E, 60, ESK)

Eskişehir ve Ankara illerindeki katılımcılar Kırım Tatarlarında bebek dünyaya geldikten 3- 7 gün arasında ad koyma işleminin gerçekleştiğini ifade etmektedir. Genellikle ailenin yaşça en büyük erkeği ya da ailenin isteğine bağlı olarak bir hoca tarafından bebeğin kulağına önce ezan ardından da adın kulağa fısıldanmasıyla gerçekleşmektedir. Günümüzde de benzer şekilde ad koyma işlemi yapılmaktadır. Bu konuda çok fazla değişim yaşanmadığı ifade edilmiştir.

4.3.SÜNNET TÖRENİ

Tüm Müslüman toplumlarda olduğu gibi Kırım Tatarları içinde erkek çocukların sünnet ettirilmesi önemli bir dini pratiktir.²⁹⁰ Kırım Tatarlarında eskiden sünnet törenleri de büyük düğün gibi görünür ve büyük önem verilirdi. Her evin ekonomik

²⁸⁹ F. S. Bayazitova, **Hayatın Üç Düğünü**, Kazan, 1992, s 32-34, Akt: Kalafat- Güngör, a.g.e.,

s 45.

²⁹⁰ Aydıngün, **a.g.e.**, s. 113.

durumuna göre ya büyük törenler ya da daha küçük törenler gerçekleştirilirdi. Büyük düğün gibi görülür ve özen gösterilirdi.

“Eskiden büyük düğün gibi olurdu sünnet düğünleri de çalgılı, yemekli olurdu, durumu olanlar hayvan keserdi. Sünnetçi eve gelirdi. Aynı gün olurdu.” (E, 60, ESK)

Sünnet törenleri günümüzdeki gibi salonlarda değil bahçelerde gerçekleşir, 3 güne kadar sürer ve her güne ayrı ayrı yemekler pişerdi.

Katılımcıların sünnet törenlerinde ikram edilen yemekler ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Büyük düğünü aratmazdı eskiden sünnet düğünleri 3 gün evvel hazırlıklar başlardı, inek kesilirdi. İlk gün yemeği köylüye verirdik, ikinci gün, dışardan misafirlerimiz gelirdi onlara yemek verirdik o zamanda her masaya bir kişi dikilirdi. ‘Konakbay’ derlerdi, üçüncü gün, dua olur, duadan sonra da bir yemek verilir. Bunları hepsi evde, evin bahçesinde olurdu. Sonra sünnetçi gelir, çocuğu sünnet eder, sünnet çocuğunun karyolası balonlarla, kâğıtlarla süslenirdi.” (K, 68, ESK)

“Yemek olarak da genelde, "kavalte" verilirdi. Kavalte; zeytin, peynir, reçel, tereyağı koyulur, yanına helva ve ulkum²⁹¹ pişirilir. Çok fazla ulkum pişirilirdi. Önceden büyük büyük konalar vardı, hamur açılan şeyler vardır ya onların altına da büyük büyük tenekeler, odunlar koyulurdu, bahçenin, azbarın²⁹² ortasına o konaları dizerdik, kimi ayakta olur, kimi yerde oturur, kavalte dediğimiz şeyleri konaların²⁹³ üzerine dizerdik herkes onları yedi. Camiye yemek çıkardığımız zamanlar da olurdu.” (K, 54, ANK)

Katılımcıların sünnet törenleri ile ilgili diğer ifadeleri şu şekildedir:

“Sünnet düğünleri de büyük düğünler gibi 3-4 gün sürerdi. Eğlencesi, oyunu diğer günler çocuklar biraz iyileştikten sonra olurdu. Çocuk biraz ayaklanınca ya römork kasasına ya arabalara tüm çocuklar doluşur, köy yerinde iki- üç tur atarak konvoy yaparlardı. Her çocuğa da yatak süslenirdi, eskinin renkli kâğıtlarıyla, balonlarla yatak süslenir, 1 hafta o yatak süslü kalırdı.” (E, 66, ESK)

“Günümüzde, salonda yapılıyor ve düğünden çok önce çocuğa sünnet yaptırılıyor. Eskiden, özellikle bizim dönemde tek çocuğun sünnet olduğunu görmedim

---

²⁹¹ Ulkum: Hamur kızartması.

²⁹² Azbar: Toprak meydan.

²⁹³ Kona: Hamur açılan tahta, sofrası.

en az 2-3 çocuğa aynı an da sünnet ettirilirdi. Aynı bahçe içerisinde toplu bir düğün olurdu. Çocuğun kirveleri ellerini, ayaklarını tutar ve çocuklar o şekilde sünnet ettirilir.” (K, 39, ANK)

“Eskiden biz Tatarların çok güzel grepleri olurdu. Bir sünnet yatağı düzenlerlerdi herkes verirdi; sandığındaki, çekmecesindeki grepleri iğne oyacı, onları çok güzel süsleyerek sünnet yatakları hazırlanırdı. Orada güzel Tatar hamur işleri pişirilir, çayla servis edilirdi, sünnet yatağını hazırlayanlara. Çalınıp oynatılırdı düğünden 1 hafta önce onu çok iyi biliyorum. Eğlencesi olurdu. Sünnet genelde evde evin bahçesinde olurdu. Çok sıcak ortamı oluyordu.” (K, 45, ESK)

Kırım Tatarlarında sünnet törenleri de büyük düğünler gibi kültürel bir değişim yaşamıştır. Katılımcıların günümüz sünnet törenleri ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Eskiden çocuğun sünnet olmasından, yemeğe kadar her şey evde olurdu. Çocuğa yatak süslenir; balonlarla, süslerle, etrafında sevdiği oyuncaklar olurdu. Sünnetçi eve gelir çocuk aynı gün sünnet olur; dua okunur, yemekler yenirdi. Günümüzde herkes hijyenik hastane ortamında oluyor. Düğün salonlarda yapılıyor. Yani sünnet de düğünler gibi değişmiş oldu.” (K, 54, ANK)

“Sünnet törenleri de salona döndü bu yüzden sünnet törenleri de kısa sürüyor. Genelde hastanede sünnet ettiriyorlar, düğün sonradan oluyor. Çocuk iyileştikten sonra düğün yapıyorlar.” (E, 65, ESK)

Sünnet törenleri erkek çocukların küçük düğünü gibi görülür ve çok önem verilir. Herkes ekonomik durumuna göre bu düğünleri gerçekleştirmektedir. Geçmişte sünnet törenleri büyük düğün gibi görülür ve genellikle 3 gün sürecek şekilde gerçekleştirilirdi. Sünnet törenleri de büyük düğünler gibi mutlaka yemekli olur ve her güne ayrı yemekler pişirdi. Durumu iyi olanların büyükbaş hayvan kestiği ve bu et ile çeşit çeşit yemeklerin yapıldığı ifade etmişlerdir. İlk gün yemek köylülere verilir, ikinci gün dışardan gelen davetlilere son gün ise mevlit okutulur ve duadan sonra yine yemek verilirdi. Eskiden yemekten, mevlide, eğlenceden, çocuğun sünnet olmasına kadar her uygulamanın ev ve evin bahçelerinde gerçekleştiği ifade edilmektedir. Eskiden sünnetçi eve çağrılırken günümüzde bu uygulamanın tamamen kalktığı söylenmektedir. Sünnet olacak çocuğa mutlaka yatak süslenir ve çocuk iyileşene kadar o süslü yatakta yatar. Ankara ve Eskişehir illerinde katılımcılar, sünnet törenlerine eskiden büyük önem verdiklerini söylemiştir. Ancak bu iki ildeki katılımcılar verdikleri ifadeler ile adet ve

geleneklerde benzer özellikler gösterebilir de birbirinden farklı uygulamaların olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılaşmalar aslında günümüzde yaşanan değişimlerin başladığı noktaları oluşturmaktadır. Bölgeden bölgeye uygulamalardaki farklılaşmaların kültürleşmeyle ilgisi olabileceği düşünülmektedir. Katılımcılar günümüz sünnet törenlerinin geçmişte yapılan sünnet törenlerinden çok farklı olduğunu ve değiştiğini ifade etmiştir.

4.4.ÖLÜM İLE İLGİLİ UYGULAMALAR

Ölümden doğum gibi insan yaratılışından itibaren kaçınılmaz bir olaydır. Dolayısıyla ölüm, her toplumun her kültürün ayrılmaz bir parçasını oluşturur. Kırım Tatarlarında doğum kadar ölüm olayı da çok önemsenmektedir. Ayrıca geleneklerin en güçlü hissedildiği alanlardan biri de ölümdür. Ölüm haberi kişinin yakınları tarafından komşulara ve akrabalara duyurulur. Haber verilirken aynı zamanda cenazenin ne zaman kalkacağına bilgisi de verilir.²⁹⁴ Ölen kişinin tüm yakınları ve akrabaları çağrılır.

Katılımcılar cenaze defnedilmeden önce ve defin sırasında yapılanları şu şekilde ifade etmiştir:

“Ölen kişinin üstüne bir makas veya bıçak konur, yüksek sesle ağlayanlar ve yırtınanlar pek hoş karşılanmaz.” (E, 40, ESK)

“Ölü hemen evin ortasına yatırılırdı, üzerini örtüp hemen bıçak koyulurdu. Kadınlar etrafına oturur, ellerinde Kur'an, Yasin kitabı olur, herkes okurdu. Yıkamaya gidene kadar. Yıkamaya gider sonra, tekrar evine getirilir, helallik almaya sonra defnedilmek üzere kabristana götürülür.” (K, 39, ANK)

Yolda ölünün tabutunu taşımak sevap sayılır bu yüzden özellikle ölünün yakınları birkaç metrede olsa taşımaya çalışılır.

“Defnedilirken mezarlar derin kazılır ve bir tarafa doğru kuytuluk açılarak ölen kişi oraya yerleştirilir.” (E, 60, ESK)

Cenaze ve defin işlemleri bittikten sonra başsağlığı dilemek için cenaze evine gidilir. Cenaze defnedilip gelinene kadar yemekler hazırlanır.

Ankara ilindeki katılımcılar cenaze evinde yapılan uygulamaları şu şekilde ifade etmiştir:

---

²⁹⁴ Aydıngün, a.g.e., s. 124.

“Cenaze yıkanır, defnedilir. Sırada insanlar cenaze evine döndüklerinde acıkmış olurlar. Onlara mutlaka ikram edilecek bir şeyler olur. Komşular getirir evlerinden ya da ölü evinde pişer. Onların acısı varken insanı başkalarını doyurma kaygısı yaşamazlar diye bir araya gelirler insanlar. Helva yaparlar, hamur kızartılar gelen insanları doyurup, gönderirler.” (K, 61, ANK)

“Baş sağlığına gelenlere kavalte verirdik. Yedisine kadar kavalte verirdik. Eskiden köy yerinde ben helva verdiğimizizi hiç hatırlamıyorum. Hep kavalte verdik.”(K, 48, ANK)

“Cenaze evi her zaman kalabalık olur üç gün boyunca yedi gün boyunca bazen ölen kişinin toplumdaki önemine göre değişir. Yaşlı ve çok sevilen saygı gören biriye çok daha fazla ziyaretçisi olur ve gelen mutlaka o evde karnını doyurur. Gelen misafirler genelde pişmiş yemek getirirler. Günümüzde ise çay, şeker gelen insanlara ikram edilecek şeyler getirilir.”(E, 53, ANK)

Ölüm adetlerinde büyük bir değişim yaşanmamıştır. En büyük değişim yemek adetlerinde görülmektedir. Eskiden cenaze evinde komşularında yardımıyla yemekler yapılır, başsağlığı için gelenlere ikram edilirdi. Kırkına kadar da ev hiç boş almaz her gün okunurdu. Bir de elli ikisinde dua okunurdu, o gün ölünün burnu düşer, derlerdi. Senesinde de tekrar toplanılır, okunur, yemek verilirdi.

Eskişehir ilindeki katılımcılar ise;

“Eskiden bir cenaze olduğu zaman o evde hemen patates kavurma dediğimiz patates yemeği, ulkum veya kıygaşa yapılırdı, bir de un helvası kavurulurdu. Kim gelirse gelenlere ikram edilirdi.” (K, 45, ESK)

“Öldüğü günden başlanarak evde sürekli dua okunur, tebareke okunur. Eskiden evlerde olurdu yemekler, helvasına varana kadar evde yapardık. Kandillerde, Arefe günlerinde olduğu gibi kıygaşa yaparız evden koku çıksın diye. Üçünde, yedisinde, kırkında, dua okunur, yemek verilir. Elli ikisinde büyük olmaz komşularla kendi aramızda okuruz bir de senesinde okuruz.” (K, 68, ESK)

“Eskiden cenaze defnedilip erkekler eve gelene kadar kazanlarda yemekler pişmiş olurdu. Komşuların yardımıyla yemekler hazırlanırdı. Şimdi yemekler dışarıdan hazır olarak geliyor, bu geleneği bilen bu gelenekle yetişmiş insanlar ya artık hayatta değil ya da yapacak kadar genç değiller şimdiki neslin işi gücü, zamanları geçmişten çok farklı bu yüzden cenazelerdeki yemek kültürü değişmiş durumda.” (E, 60, ESK)

Günümüzde cenaze hemen morga gönderiliyor, dışarıdan pide, ayran isteniyor, evde helva kavruluyor. Duaları akşam okunmasını isteyen akşam okutuyor, gündüz okunsun diyen gündüz okutuyor.

Katılımcılar Kırım Tatar cenaze törenlerinde defin işlemi gerçekleşikten sonra cenaze evine baş sağlığı dilemek için gelindiğini dile getirmiş ancak yemek kültürünün eskisinden çok farklı olduğunu, yemek kültüründe önemli kültürel değişiklikler yaşandığı ifade etmiştir. Eskiden cenaze defnedilip, baş sağlığı ziyaretlerine gelmeden yemekler pişer, hazır edilmiştir. Günümüzde artık bu uygulama tamamen kalkmış ve yerini genellikle hazır siparişler almıştır. Cenaze evi ve yakınları ilk 40 gün yakın tanıdıklar tarafından yalnız bırakılmamaya çalışılır. Üçü, yedisi, kırkı, elli ikisi ve senesinde dualar okutulur. Bu gelenek günümüzde yaygın bir şekilde devam etmektedir.

Kırım Tatar Türkleri İslamiyet'i erken dönemde kabul ettikleri için cenaze merasimlerini de İslam'a uygun şekilde uygulamaktadırlar. Bunun bir sonucu olarak Kırım Tatarlarında diğer Türk boylarında hala devam etmekte olan ağıt söyleme geleneği yoktur.²⁹⁵

“Şu var ki bizde ağıt yakma efendim, feveran yapma gibi bir tezahür yok. Biz genelde acımızı içimize gömeriz. Pek dışarı belli etmeyiz genelde bu böyledir.” (E, 70, ANK)

“Tatarlarda ağıt yakılmaz, yaslar etraftaki insanları rahatsız edecek şekilde olmaz. Ölü 'ye saygısızlık olarak düşünülür.” (K, 46, ESK)

İslam dini cenaze evinde sesli ağlamayı, ağıt yakmayı uygun görmüyor, çünkü ölüm Allah'ın takdiri ve saygı gösterilmesi gerekir. Ölen kişi Allah'a kavuşmaktadır ve bu İslam dininde insan hayatında yer alan önemli bir geçiştir.²⁹⁶ Kırım Tatar katılımcılar ağıt yakmayı uygun görmediklerini ifade etmiştir. Kırım Tatarlarında insan hayatının önemli geçişlerinden biri olan ölüm ve ölüm sonrası uygulamalar, büyük ölçüde bugünde devam etmektedir. Günümüz şehir hayatının zorunlu sonuçlarından ulaşım ve zamanın kısıtlı olması gibi durumlardan dolayı cenazede verilen yemek kültüründe büyük bir değişim ve dönüşüm yaşandığı görülmektedir.

---

²⁹⁵ Çulpan Zariyova Çetin, “Tatar Türklerinde Cenaze Merasimleri”, **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, c 17, S 1, 2008, s. 158.

²⁹⁶ Çetin, **a.g.m.**, s. 158.

4.5.GİYİM KÜLTÜRÜ

Giyim- kuşam sosyo-kültürel değişimlerden etkilenen öğeler arasında yerini almaktadır. Çünkü giyim- kuşam toplumların yaşamış oldukları coğrafya ve tarihleriyle doğrudan ilgilidir. Kırım Tatar toplumunun giyim- kuşam kültürü günümüzde önemli ölçüde değişikliğe uğramış olsa da milli miras olarak büyük önem taşımaktadır.²⁹⁷ Nitekim giyim- kuşam toplumların geleneksel değerini yansıtan önemli bir olgudur.²⁹⁸

Kırım Tatar erkeklerinin milli kıyafetleri; genellikle gömlek, gömleğin üzerinde kısa dar kollu cepken, kemer ile kuşatılmış geniş pantolon ve koyun postundan yapılmış kalpaktan oluşmaktadır. Cepkenin üzerinde uzun geniş kollu “çekmen”, kışın ise koyun postundan yapılmış bir “tulup” giymişlerdir.²⁹⁹

Katılımcılar erkeklerin giymiş oldukları geleneksel kıyafetler ile ilgili şu ifadeleri vermiştir:

“Erkeklerde kalpak³⁰⁰, cepkenli koyu takım, diz altı çizme ve yakasız gömlek. Günümüzde ise bu kıyafetler sadece önemli günlerde, törenlerde, şenliklerde giyiliyor.” (E, 46, ESK)

“Özel günlerde geleneksel kıyafetler kullanılıyor. Onun dışında kalpak, fes kullanılıyor düğünlerde. Kalpağı kalın olduğu için kış günlerinde kullananlar var.” (E, 27, ANK)

“Geleneksel giysi olarak kalpağımız var. Özel günlerde toplantılar da falan giyiyoruz. Kalpaklar da gri var, siyah var, kahverengi var. Griyi daha ziyade gençler, kahverengiyi biraz daha orta yaş kırcıman deriz, siyahı da herkes takıyor zaten.”(E, 68, ESK)

Günümüzde Kırım Tatar erkekleri geleneksel kıyafetlerini sadece önemli gün ve şenliklerde giydiklerini ifade etmiştir. Kıyafet konusunda büyük bir değişim yaşandığı görülmektedir. Hatta katılımcılardan bazıları geleneksel kıyafetlerinin olmadığını söylemiştir.

²⁹⁷ Serhat Özübek, “100 Yıl Önce Kırım Tatarlarında Giyim Kuşam”, **Eskişehir Kırım Postası**, S 32, Eskişehir, Ekim 2008, s. 9.

²⁹⁸ Fatma Ayhan, “Türk Giyim Kültüründe Pantolon”, **Akademik Bakış Dergisi**, S 39, Kasım- Aralık 2013, s. 2.

²⁹⁹ Özübek, **a.g.m.**, s. 9-10.

³⁰⁰ Bakınız: Fotoğraf- 7.

Kırım Tatar kadınlarının günlük giyimleri, açık yakalı kısa kollu gömlekler, geniş şallar üzerine yünlü kumaştan yapılmış etek ve üzerine önlük ile dizlerine kadar uzanan kaftandan oluşmuştur. Kaftanın kenarları gümüş renkli kordonlar ile süslenmiş ve bel kısmında gümüş kemer ile sıkıştırılmıştır. Ayrıca takı ve süs eşyaları da kullanmışlardır.³⁰¹

“Kadınların kıyafetleri, parlak renkli (mavi, yeşil, kırmızı) genellikle kadife fistan ve entariler, başlarında fes ve üzerine tülbent olurmuş ayrıca gösterişli takılar takarlarmış. Günümüzde ise bu kıyafetler sadece önemli günlerde, törenlerde, şenliklerde giyiliyor.” (E, 40, ESK)

“Genelde Tatarların hem giysileri hem çeyizleri çok güzeldir. Mesela gelinlik olayı yok Kırım’da. Beyaz gelinlik giymiyorlarmış eskiden köylerde. Gelinlerin bindallı benzeri bir şeyler kıyafetler varmış. Renk, illa da beyaz gelinlik giymiyorlar. Beyaz gelinlik olayı pembe veya kırmızı. İlla da beyaz gelinlik giymiyorlar. Sonradan Avrupai bir gelenek eskiden Türkiye’de beyaz gelinlik yokmuş. Türklerde de yokmuş. “Grepdemon” derler, renklileri vardır ama yaşlılar genelde beyaz kullanır. Gençler daha çok renkli kullanırlar. Mutlaka kenarları iğne oyası veya mekiktir, ağır bir oyadır.” (K, 61, ANK)

“Babaannemden hatırladığım kadarıyla “kolek” dedikleri uzun gömlekleri olurmuş, onlar hatıra olarak duruyor evimizde. Düğünlerde tokuz bağlanırdı, onlar duruyor. Kırım’dan getirdikleri kalpaklar, fesler var ancak onlar hatıra olarak saklanıyor. Gecelikleri de uzun gömlek şeklinde olurmuş dedemlerin o şekildeymiş ama Türkiye’ye gelince onları çok devam ettirememişler, yerli halkın giyimine uyum sağlamışlar.” (K, 39, ANK)

“Beyaz şembere, dülbente kıyık diyoruz Tatar kadınları genelde başlarına beyaz kıyık bağlardı. Bir de beline yünden şal bağlarlardı önlerine de “peşmal” denen önlük bağlarlardı önlerinde cepleri olurdu. Bu yün şalı da bel ağrısı için bağlarlardı.” (K, 88, ANK)

Kırım Tatar kadın ve erkeklerin geleneksel kıyafetleri Türkiye’de unutulmuştur. Özellikle erkeklerde kalpak ya unutulmuş ya da çok az kullanılır olmuştur. Türkiye’de kalpak kullanımının popüler olmamasının iklim sebebiyle olduğu düşünülmektedir.

---

³⁰¹ Şahin, a.g.t., s. 235.

Günümüzde Kırım, Ukrayna ve Rusya'da hala popüler olduğu bilinmektedir. Kırım Tatar erkek aksesuarı sayılır. Kullanımında ise belli standartları vardır. Kırım dernekleri ile birlikte Türkiye'de de tekrar yaygınlaşmıştır. Kırım Tatar dans ve müzik folklorunda da kullanılan özel elbiseler vardır. Genellikle kına gecesi, düğün veya özel günlerde kullanılır.

Kültür varlıkları içerisinde önemli bir yeri olan geleneksel giysilerimiz bir bütün olarak kültür ürünüdür. Doğrudan insanla ilgili olduğu için insanın yaşama biçimini belirten unsurlardan biridir. İnsanlar ya buldukları uygarlık seviyelerine göre giyimler oluşturmuş ya da örf, adet ve yaşama biçimlerine göre giyim- kuşamlarını şekillendirmişlerdir. Bu yüzden Kırım Tatarları da Türkiye'ye geldikten sonra yöre halkının kıyafetlerinden etkilenerek onlara uyum sağlamışlardır. Farklı toplumlar arası etkileşimler beraberinde değişimleri kaçınılmaz kılmaktadır. Kırım Tatarlarının giyimleri üzerinde yerleştikleri yerlerin etkisi görülmüş olup geleneksel kıyafetlerini kullanmamaktadırlar. Bu durumda kültürel değişimin etkisi görülmektedir. Kültürel temasların kültür değişimine etkisi bulunmaktadır.

Günümüzde dernek faaliyetlerinin artmış olması Kırım Tatarlarının kültürlerini yaşatmaları ve paylaşmaları için bir ortam hazırlamıştır. Kırım Tatarlarının önemli gün ve gecelerinde geleneksel kıyafetlerin giyilip tanıtıldığı ve bu şekilde yaşatılmaya çalışıldığı görülmüştür.

4.6.YEMEK KÜLTÜRÜ

Her milletin geleneksel yemekleri, onların asırlar boyu oluşan geleneksel ve beşeri yaşam şartlarının bir unsurudur.³⁰² Kırım Tatarları çok eski çağlardan itibaren çoğunlukla tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağladıkları için yiyecekleri de tarımsal ve hayvansal ürünlerden oluşmaktadır. Bu yüzden esas malzemesi et ve hamur olan pek çok çeşitli Tatar aşları/ yemekleri vardır.³⁰³

Kırım Tatar mutfağının zengin, yemeklerinin ise çok çeşitli olmasının önemli sebeplerinden biri Kırım'ın elverişli iklim yapısıdır. Yukarıda da bahsedildiği gibi Kırım Tatar yemeklerinin ana malzemesi et ve hamurdur.

³⁰² Oğuz Timur, "Eskipolath Köyüne Yerleşen Kırım Türklerinde Gelenek ve Adetler", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009, s 102.

³⁰³ Şahin, a.g.t., s. 230.

“Etle hamur işi bizim kültürümüzde ağırlıklı, et ve hamur olmazsa doymayız biz öyle alışmışız.” (E, 46, ESK)

“Etle hamur işi bizim kültürümüzde ağırlıklı, biz 1, 2 gün sebze pişirse diğer günler ya hamur ya da et mutlaka oluyor.” (K, 45, ANK)

“Genelde hamur aşısı çok yapılır biz de, etsiz yemek yemeyiz, çiğ börek, kalakay, sar burma, cantık, köbete gibi yemeklerimiz var hepsi sırayla yapılır, ama etsiz olmaz.” (E, 70, ANK)

Eskişehir ve Ankara illerindeki katılımcılar bugün yemek kültüründe geleneksel yemeklerin hâkim olup olmadığıyla ilgili şu ifadeleri vermiştir:

“Ben geleneksel yemeklerimizi yapıyorum. Ben öyle diğer yemekleri bilmem ki. Çiğbörek³⁰⁴, mantı, köbete, cantık, tabak börek, kaşık börek, öqüz börek, sar burma, kalakay, sorpa, alışke, lakşa, kırde aklıma gelenler bunlar hepsini biliyorum ve bu yaşımda da yapmaya devam ediyorum.” (K, 82, ANK)

“Tatar yemeklerinin hepsini bilirim. Mutfağında da geleneksel yemekler hâkim. Köbete, cantık, çiğ börek, kavurma börek, kalakay, kırde, kırma, şırlama, sorpa, alışke, lakşa bunları sürekli yaparım.” (K, 54, ANK)

“Annemizden öğrendiğimiz yemekleri yapmaya devam ediyoruz. Tatar yemeklerinin hepsini bilirim ve bu yaşıma kadar da yaptım kızlarıma da hepsini öğrettim.” (K, 88, ANK)

“Çiğ börek, cantık, tabak börek, kıygaşa, kalakay, sorpa, alışke, kaşık börek, köbete. Tabi ki sadece evimizde bu yemekler yapılmaz ama Kırım Tatar yemekleri sürekli yapılır. Özellikle anneannemde tüm aile toplanınca yaparız.” (E, 25, ANK)

Eskişehir’deki katılımcılar ise,

“Tabi bize ait ne varsa onu pişiremez köbete yaparız, katlamamızı yaparız, çiğböreğimizi yaparız. Hepsi pişe hala.” (K, 74, ESK)

“Yemek kültürümüzde geleneksel yemekler hâkim tabi biz devam ediyoruz. Hepsini lezzet olarak bilirim ve severim .” (E, 68, ESK)

“Kırım Tatar yemekleri hâkim. İnternette değişik kültürlerin tariflerini de tadıyoruz. Farklı lezzetlere açığız ancak Tatar yemekleri soframızdan eksik olmaz.” (E, 60, ESK)

---

³⁰⁴ Bakınız: Fotoğraf- 11.

Kırım Tatar yemeklerinin insanları bir araya getiren bir araya toplayan özelliğinden bahsedilmektedir. Çünkü bunlar cenazede, doğumda, düğünde insanları bir araya getiren birleştiren unsurlardır.

Eskişehir ve Ankara illerindeki katılımcıların tümü bugünkü yemek kültürlerinde geleneksel Kırım Tatar yemeklerinin hâkim olduğunu ifade etmiştir. Özellikle ilk akla gelen yemekler arasında çiğ börek yer almaktadır. Çiğ börek'in yapılışı ise şu şekildedir; iç malzemesi kıyma, rendelenmiş soğan, karabiber ve tuz'dur. Un, tuz, su ve yoğurt ile basılmış hamur açılır ve çok büyük olmayacak şekilde yuvarlak toplar haline getirilir. Yuvarlanan hamurlar açılır ve üstüne hazırlanmış harç konulup, kapatılır ve kızgın yağ da kızartılır.³⁰⁵ Kırım Tatar yemeklerinin başında yer alan çiğ börek³⁰⁶ özellikle Eskişehir Bölgesi'nde çok yaygındır. Bu yüzden çiğ börek adeta Eskişehir'le bütünleşmiş bir hal almıştır. Bu durum sembolik etkileşimci yaklaşıma dayandırılabilir. Nitekim farklı kültürel grupların temasa geçmesiyle birlikte gruplar birbirlerinden etkilenerek kültürün etkileşimci özelliğini yansıtır. Böylece farklı toplumlara ait kültürleri öğrenirler.

“En meşhur yemeğimiz şibörektir. Eskişehir'de de çok şiböreği vardır. Başka da unutulmuş bir yemeğimiz yok her şeyi yapmaya devam ediyoruz.” (K, 68, ESK)

“Çiğ böreği sevmeyen yoktur. Tatar olmayıp ama çiğböreği seven birçok insan var. Tatarım deyince herkes ooo Tatar böreği, çiğ börek bilir misin diye sorarlar.” (K, 61, ANK)

Çiğ börek'in lezzetinin dışında görüşmeler sırasında ifade edilmiş tarzında farklılıklar olduğu tespit edildi. Çiğ börek yaygın kullanımının dışında çi börek, ciböre, şiböre, şırböre şeklinde de ifade edilmiştir.

Çiğ börek dışında özellikle doğum, düğün, cenaze, kandil, arefe günü, bayram ve şenlikler gibi önemli günlerde ayrıca pişirilen Kırım Tatar yemekleri vardır. Bu yemeklerden bazıları ise şu şekildedir:

'Köbete' Kırım Tatar mutfağında önemli bir yere sahip olmakla birlikte özellikle doğumdan sonra bebeğin 40'ının çıkmasından sonra verilen davette ikram edilen yiyecektir.

³⁰⁵ Çiğ börek tarifi görüşmeler esnasında Eskişehir ilindeki katılımcılar tarafından alınmıştır.

‘Kıygaşa’ bir çeşit mayalı hamurdur, kızartılarak yapılır. Cenaze evinde, arefe ve kandil günlerinde genellikle yapılmaktadır. Kıygaşa, genellikle evden koku çıksın, ölmüşlerin ruhuna da gitsin düşüncesiyle yapılır ve dağıtılır.

‘Kalakay’ ise ekmek hamuru kıvamında bir hamur hazırlanır, yağlı bir tepsiye yayılır ve fırında pişirilir. Kalakay özellikle Kırım Tatarlarına ait bir şenlik olan Tepreş’te yapılır.

Diğer Kırım Tatar yemekleri ise şu şekildedir: (hamur işleri) Cantık, sarburma, tabak börek, kaşık börek, ögüz börek, kavurma börek, kırde, kırma, akıtma, irimşikli (lorlu) börek, kıyık, katlama, salma, sızıklı kalakay, tögerek; (çorba) kuzu sorpa, alışke, mercimekli lakşa, kalce, omaş ve kaşık börek çorbası.

Bir kültürü özel kılan ve onu diğer kültürlerden ayıran örf, adet, gelenek ve görenekleridir. Bu geleneklerden birisi de hiç kuşkusuz yemeklerdir. Bu yüzden bir kültürü tanımının en etkili yollarından biri de o kültürün yemeklerini tanımaktan geçmektedir.

Kırım Tatar geleneklerinin içinde belki de en çok korunanı ve çoğunluk tarafından sürdürüleni yemek kültürüdür. Katılımcıların tümü bugün yemek kültürlerinde geleneksel yemeklerin hâkim olduğunu ifade etmiştir. Kırım Tatar yemeklerinin günümüzde büyük ölçüde korunmakta ve yaygın bir şekilde sürdürülmekte olduğu görülmektedir.

4.7.DİN BİLİNCİ

Din olgusu insanlık tarihinin başlangıcından itibaren var olmaktadır. Çünkü toplumların bir arada yaşaması için en başta gelen olgu dindir. Bu yüzden din toplumsal yapının temel kurumlarından birini oluşturmaktadır.³⁰⁷

Toplumlar için bu kadar önemli olan din olgusu aynı zamanda özgürce yaşamayı da gerektirir. Yani toplumlar dini pratiklerini, inançlarını, tutumlarını rahat bir ortamda yaşamayı isterler. Kırım Tatarları, Rusya’nın ilhakına kadar Osmanlı himayesinde dini pratiklerini özgürce yaşamaktaydı. Rusya’nın ilhakı ve ardı arkası kesilmeyen baskılar sonucu göçe maruz bırakılmışlar. Bunun sonucunda da Kırım Tatarları gruplar halinde veya münferit olarak Osmanlı topraklarına ve ardından Türkiye’ye göç etmişlerdir.

---

³⁰⁷ Gökçebay, **a.g.t.**, s. 51.

Kırım Tatarlarının Osmanlı'ya göç etme sebeplerinden biri de Osmanlı Hükümetinin Müslüman bir devlet olmasıdır. Kırım Tatarları da İslam dinine mensup bir topluluk olup aynı zamanda Sünni itikadının Hanefi mezhebini benimsemişlerdir.

Ankara ilindeki katılımcıların dini bilgileri ve dini bilgileri öğrenirken başvurmuş olduğu kaynaklar şu şekildedir:

“Temel dini bilgilerimizi tabi önce ailede aldık. Okuldayken yaz tatillerinde Kur’ an Kursu’na giderdik. Bu önemliydi. Bizim çocukluğumuzda dini bilgilerle yetişmek dinimizi iyi öğrenmek. Sonrasında, okulda din derslerinden aldım ama sonra benim özel merakım olduğu için araştırdım bu konuda kitaplar okudum, dinle ilgili pek çok daha araştırma yapıp kitap okudum internetten araştırmalar yaptım meraklıyım yani o konuya. Ve hala da araştırmaya devam ediyorum.” (K, 61, ANK)

“İlkokul, ortaokulda Din Kültürü derslerinden öğrendiğim bilgilerim, aileden öğrendiğim bilgilerim var. Şu an merak ettiğim konuları da internetten açıp öğreniyorum.” (K, 20, ANK)

“Dindar biri değilim, Kırım Tatarları genelde dini yaşantılarını gözler önünde yaşamaz, diğer insanlara dayatma, onları da etkileme yolunda gitmezler. Türkiye, Kırım, Romanya ve Ukrayna’daki Kırım Tatarlarının tamamında görülebilecek bir davranış şeklidir. Aileden gelen dini ve ahlaki kültürümüz, insanlarımızı dini açıdan hoşgörülü ve açık kılmıştır. Bende gerekli olan temel bilgilerimi ailemden aldım.” (E, 42, ANK)

Eskişehir ilindeki katılımcılar ise;

“Temel dini bilgiler adı üstünde aslında temel olduğu için aileden gelir, gelmeli aile çocuklarına hayata dair her şeyin temelini aşılmalı ki çocuk sağlam temeller üzerine hayatını kendi inşa edebilsin. Bende ilk olarak, ailemden sonra okullardaki din kültürü derslerinden aldım. Merak ettiğim konularda da ilgili kaynaklara başvurarak araştırarak öğrenmeyi tercih ediyorum.” (E, 40, ESK)

“Öğrendiğim dini bilgilerin çoğu ailemden öğrendiklerim sonrasında hocalardan öğrendiklerim.” (K, 74, ESK)

“Benim her iki dedem özellikle annemin babası, hacı dedem medrese okumuş Kırım'da, O Arapça, Farsça, Osmanlıca ve tabi ki Türkçeyi çok iyi biliyordu. Hiç bir zaman bize aşırıya kaçacak, körü körüne bir din öğretmedi. Dini öğretti ama dini akla dayanarak öğretti. O yüzden bize bir yaptırımla din öğretilmedi. Bir de köylerde

imamlar yaz tatillerinde Kur'an Kursu açarlardı. Orada bizim şansımızdan mı artık bilmiyorum ama aydın imamların ellerindeydik dini bilgilerimin bir kısmını da oradan öğrendim.” (E, 66, ESK)

“Temel dini bilgilerim ibadetlerimi yerine getirebilecek kadarıyla bulunmakta. Dini bilgilerimi öncelikle aileden, daha sonra dini eğitim veren öğretmenlerden ve de dini kitaplardan öğrendim.” (K, 45, ESK)

Katılımcıların tümü ilk temel dini bilgilerini aileden, anne- baba ve büyüklerinden öğrendiklerini, bunun yanında cami hocaları ve okullarda verilen din kültürü derslerinden öğrendiklerini ifade etmiştir. Katılımcıların geleneksel yöntem ve geleneksel kurumlar aracılığı ile ilk dini bilgilerini öğrendikleri anlaşılmaktadır. Ankara ilindeki katılımcıların 2’si ise özellikle genç yaş grubu dini bir konuda merak ettikleri bilgileri internetten öğrendiklerini ifade etmiştir. Dini konulara ilgisi ve merakı olan katılımcılar ise çeşitli kaynaklardan araştırma yaparak da öğrenmeyi tercih ettiklerini belirtmiştir.

4.8. DİL BİLİNCİ

Tatarca, Ural- Altay dil grubuna dâhil edilen Türkçe’nin Kıpçak lehçesine ait olan bir dildir. Kuzey grubu Türkçe lehçesi olarak bilinen Tatar dili; Kazak, Kırgız, Nogay, Kırım Tatar, Karakalpak ve Karay Türkçeleriyle birlikte tarihi Kıpçak Türkçesinin bugünkü çağdaş temsilcileridir.³⁰⁸

Kırım Tatar Türkçesi başta Kırım, Özbekistan, Türkiye, Romanya ve Bulgaristan olmak üzere, dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmış olarak yaşayan Kırım Tatarlarının konuşma ve yazı dilidir. Kırım Tatarları, oldukça geniş bir sahaya yayılmış olmalarına rağmen, çok fazla nüfusa sahip olmamaları nedeniyle Kırım Türkçesi’nin (Tatarca’nın) kullanım alanı çok geniş değildir.³⁰⁹

Kırım Tatarca’sı ağızlarına göre üç başlık altında incelenir:

Yalıboyu Ağızı: Coğrafi konum bakımından Kırım’ın güneyinde bulunan dağlar yüzünden iç kesimlerle ilişkisi kesilmiş olan bölgede konuşulan ağızdır. Osmanlı

³⁰⁸ Kalafat- Güngör, a.g.e., s. 16.

³⁰⁹ Zuhale Yüksel, “Kırım Tatar Türkçesi Grameri: Ses ve Şekil Bilgisi”, Ankara s 13; Akt, Işık, a.g.e.,s 44.

İmparatorluğunun memurlarını gönderdiği ve stratejik kalelerin bulunduğu bölgede³¹⁰ konuşulan ağız Anadolu'nun Karadeniz bölgesinde yaşayan Türklerin ağızını barındırır.³¹¹

Orta Bölge (Bahçesaray) Ağız: Kırım'da edebiyat dili Bahçesaray ağızıdır. Genellikle Kırım'ın dağlık kesiminde konuşulmaktadır. Kıpçak Türkçesinin özelliklerini yitirmekle beraber gramer açısından Oğuz Türkçesine daha yakın bir ağızdır.³¹²

Çöl (Kuzey) Ağız: İç kesimlerde konuşulan ağızdır. Kıpçak Türkçesinin özelliklerini koyu şekilde taşımakla birlikte Anadolu Türkçesini konuşanlar tarafından güçlükle anlaşılır.³¹³

Türkiye Türkçesi, Kırım Tatarları için en baştan itibaren uzak bir dil olmamıştır. Bunun sebebi yalnızca Kırım Tatarca'sının Türkiye Türkçesiyle aynı kökten gelmesi ve ona çok yakın bir lehçe olması değildir. Kırım Tatarları, Kırım'da yaşamaktayken de Türkiye Türkçesinden habersiz değillerdi. Sovyet Dönemi'ne kadar, Kırım'daki özellikle eğitim görmüş Kırım Tatarları İstanbul Türkçesine hâkimdi. Nihayetinde, hangi eğitim sisteminde yetişmiş olurlarsa olsunlar, Kırım'da 1920'lere kadar okuma yazma bilenlerin öğrendiği yazı dili bilfiil Osmanlı Türkçesiydi. Bu bakımdan Kırım Tatarları Türkiye'ye geldikten sonra bu konuda ciddi bir sıkıntı yaşamamışlardır.³¹⁴

“Tatarca Orta Asya dili olduğu için Türkçe 'ye çok yakın. Birçok kelimeyi Tatarca hiç bilmeyen bir kişi çok rahat anlayabilir yani.” (E, 70, ANK)

Ankara ilindeki Kırım Tatar katılımcıların günlük konuşmalarında en çok kullandıkları diller şu şekildedir:

“Ailemle hep Tatarca konuşuyoruz ama Tatar olmayanlarla Türkçe konuşuyorum. En çok Tatarca konuşuyorum. Tatarca'yı unutmuyorlar, torunlarım da Tatarca bilir ve konuşur.” (K, 88, ANK)

“Eşimle genelde Tatarca konuşuruz. Eşim sürekli Tatarca konuşur, torunlarla bile onlar da anlarlar konuşmasalar bile, yani genellikle Tatarca konuşurum.” (E, 70, ANK)

³¹⁰ Kalafat- Güngör, **a.g.e.**, s. 17.

³¹¹ Müstecip Ülküsal, **Dobruca ve Türkler**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1970, s. 248

³¹² Kalafat- Güngör, **a.g.e.**, s. 17.

³¹³ Kalafat- Güngör, **a.g.e.**, s. 17.

³¹⁴ Kırımlı, **a.g.e.**, s. 40.

“Tatarca konuşuyorum. Ailemde herkes Tatarca konuştuğu için günlük hayatıma da yansıdı bu çoğunlukla Tatarca konuşuyorum. Sosyal hayatımda ise Türkçe konuşuyorum.” (K, 39, ANK)

“Günlük konuşmalarım genellikle Tatarca’ya kaçıyor, rahmetli eşimle hep Tatarca konuşurduk. Türkçe konuştuğum zaman bile araya Tatarca kaçıyor.” (K, 82, ANK)

“Kırım Tatarca’sı ve Türkçe konuşuyorum. Günlük konuşmalarımda en çok Türkçe konuşuyorum ama bazen Tatarca konuşmayı özleyorum.” (E, 50, ANK)

“Kırım Tatarca çok fazla konuşamıyorum fakat anlıyorum. Bazen annem der; Tatarca bir iki laf attığım zaman senin dilin dönmüyor oğlum, diye.” (E, 27, ANK)

“Günlük konuşmada sadece Türkçe kullanıyorum, eğitim dilim İngilizce, anneannemlerle bir araya gelince az da olsa Tatarca anlıyorum ama konuşamıyorum.” (K, 20, ANK)

Dil kullanımı kültürel kimliğin korunması ve kültürün devam etmesi bakımından oldukça önemlidir. Ankara ilindeki katılımcıların 3’ü günlük konuşmalarında genellikle Tatarca konuştuğunu ancak Türkçe konuşmak zorunda kaldıklarında Türkçe’ de konuşabildiklerini; 6’sı Tatarca bildiğini, konuştuğunu ancak günlük konuşma dilinin genellikle Türkçe olduğunu; katılımcıların 7’si ise Tatarca anladıklarını ancak konuşamadıklarını ifade etmiştir.

Eskişehir ilindeki katılımcılar ise;

“Tatarların olduğu yerde Tatarca konuşurum. Mesela buraya derneğe, lokale geldiğimiz zaman Tatarca konuşurum. Onun ötesinde mecburen Türkçe konuşuyoruz.” (E, 68, ESK)

“Ben Tatarca biliyorum, konuşurum da aile içinde Türkçe’ de konuşuyoruz Tatarca’da.” (K, 23, ESK)

“Tatarca biliyorum ama konuşmuyorum, Türkçe konuşuyorum.” (E, 60, ESK)

“Tatar arkadaşlarımla bir araya gelince, dernekte Tatarca konuşuyorum. Onun dışındaki sosyal hayatımda Türkçe konuşuyorum.” (E, 66, ESK)

“Genelde evde hanımla, çocuklarla Tatarca konuşuyoruz. Türkçe konuşunca bile Tatarca’ya kaçıyor dil Tatarca’ya aylandırılmaz.” (E, 61, ESK)

Eskişehir ilindeki katılımcıların 3'ü günlük konuşmalarında sadece Tatarca konuştuğunu; 11'i Tatarca'yı bilip konuştuğunu ancak sosyal hayatlarında Türkçe konuştuklarını da ifade etmiştir. Katılımcıların 2'si ise Tatarca anladıklarını ancak konuşmadıklarını, günlük konuşma dillerinin Türkçe olduğunu söylemiştir.

Bir ailede eğer Tatarca konuşuluyor ve kişiler küçük yaşta Tatarca öğrenmişlerse günlük hayatlarında Tatarca yer almaktadır. Özellikle yaşı daha büyük katılımcılar günlük hayatlarında genellikle Tatarca konuşmakta olduğu görülmektedir. Aile içinde ve Tatarların olduğu bir grupta Tatarca konuşan katılımcılar sosyal hayatlarında daha çok Türkçe konuşmaktadır.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Tatarca bilen, konuşan ve günlük konuşma dilinde Tatarca'yı konuşan kişi sayısı Eskişehir ilinde daha fazladır. Bunun nedeni olarak Kırım Tatarlarının Eskişehir Bölgesi'nde yoğun olmaları ve sosyal hayatlarında da daha fazla Kırım Tatarı ile yaşamaları bir neden olarak düşünülmektedir. Ayrıca Eskişehir Tatar Türkleri arasında, Tatarca'yı ana dili olarak gösterenlerin sayısı da Türkiye'de birinci sırada yer almaktadır.³¹⁵

1950'lerden sonra Kırım Tatarlarının yerleşmiş oldukları yerlerin giderek modernleşmesiyle birlikte buralardaki yaşam tarzını da birinci derecede etkiledi. Artık ilkokullardan ve hatta daha üst seviyeli okullardan mahrum hemen hiçbir Kırım Tatar muhacir köyü kalmadığı için eğitim yaşına gelmiş gençler arasında Türkiye Türkçesini yahut "resmi dili" bilmeyenleri tasavvur edebilmek mümkün değildi. Sakinlerinin tamamını veya büyük çoğunluğunu Kırım Tatarlarının teşkil ettiği köylerin pek çoğunda, okulda Kırım Tatarca konuştukları takdirde çocuklara küçük para cezalarının verildiği ve bunun sistematik olarak önlenmeye çalışıldığı söylenmektedir. Kendi aralarında Kırım Tatarca konuşan ebeveynlerin birçoğunun çocuklarıyla Türkiye Türkçesiyle konuşmaya başladığı, hatta "Türkçe öğrenmelerine haneler getirmesin ve okulda mahcup olmasınlar diye" evde çocuklarına Kırım Tatarca konuşmasının "yasaklandığı" dönem bu yıllardır. Kırım Tatarca "anlayan ama konuşamayan" şeklinde ifade edilen nesiller, bu devirde ortaya çıkmaya başlamıştır.³¹⁶

Bu konuda katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

---

³¹⁵ Kalafat- Güngör, **a.g.e.**, s. 24.

³¹⁶ Kırımlı, **a.g.e.**, s. 41.

“Evde ben çocukken hep Tatarca konuşurduk. Annem babam Tatarca konuşurdu ama bizimle Türkçe konuşurlardı ve bizim Tatarca konuşmamıza izin vermediler. Konuşmanız bozulur, Türkçemiz, dilimiz bozulmasın diye çünkü bazen Tatarca kelimeler karışabiliyor konuşurken Türkçeye, o yüzden ben aslında üzülüyorum. Tatarca'yı çok daha iyi bilip çok daha güzel konuşabilmeyi isterdim.” (E, 53, ANK)

“Ben kendi çocuklarıma Tatarca öğretmedim, onlar o yüzden konuşamaz, okulda zorluk çekmesinler diye hep Türkçe konuşturdum ama pişmanım keşke Tatarca'yı da öğretseydim diye.” (K, 82, ANK)

“Benim babaannemler, dedemler Kırımdan Türkiye'ye göç ettiklerinde asıl ana dilimiz olan Tatarca'nın koyusunu konuşuyorlarmış. Türkiye'ye gelince biraz zorlanmışlar. Çocuklarına Türkiye'ye geldikten sonra hep Türkçe öğretmişler. Çocuklarının yanında hep Türkçe konuşmuşlar. Bende şu an o yüzden anlıyorum fakat konuşamıyorum. Konuşmak isterdim yaş geçtikçe insan özüne daha çok bağlanıyor.” (K, 45, ESK)

Çocuklarına okulda zorluk çekmesin diye Kırım Tatarca'sı öğretmemiş ebeveynler'in bu konuda pişman oldukları görülmüştür. Kültürün devamlılığı açısından dilin önemini bilen ve şu an Kırım Tatarca'sı anlayıp konuşamayan ve hiç bilmeyen katılımcıların öğrenmedikleri için üzüntü duydukları gözlemlenmiştir.

5. DİĞER KÜLTÜREL ÖZELLİKLER

5.1. NEVRUZ

Kırım Tatarca'sına Nevruz kelimesi 'Navrez' şeklinde girmiş olup 21 Mart günü kutlanmaktadır. 21 Mart'ta gece ve gündüz eşitliği yaşanır, artık bu günden itibaren bahar başlar.³¹⁷

Katılımcılar Nevruz'u şu şekilde tanımlamaktadır;

“Kırım Tatarca “Navrez” denir. Halen kutlanılır. Bahar karşılanır bugün, pikniğe çıkılır.” (E, 46, ESK)

“Nevruz baharın gelişinin habercisidir.” (K, 82, ANK)

---

³¹⁷ Kalafat- Güngör, a.g.e., s. 80.

“Nevruz, baharın gelişiyle kutlanıyor. Bütün Tatar topluluklarında var.” (E, 68, ESK)

Navrez günü, meydanlara, kırlara çıkılır; bayram yapılır. Koyun kesilir, yemekler pişirilir. Kırlarda oyunlar oynanır, şarkı söylenilir, eğlenilir.³¹⁸

“Pikniğe gidilir, kalakay, kurabiyeler yapılır, soğanın kabuklarını pişirir, kırmızı boya gibi olurdu. Onunla yumurtaları boyardık, şimdi yok öyle şeyler.” (K, 82, ANK)

“Nevruz’da pikniğe çıkılır. Güzel kalakay yaparlar. Güzel hamur işleri olur. Çoğunlukla gençlerin çıktığı güzel bir etkinlik. Ben çok seviyorum. Gençliğimde de katılıyordum. Eşim müsait olduğunda da hep gideriz. Hem de eş dost görüyorsun.” (K, 46, ESK)

Navrez günü erkek öğrencilerden en güçlü olanın eline uzun bir sopa verilir. Bu sopanın ucuna karda açan ilk çiçek takılır. Bu sopa ile öğrenciler kapı kapı dolaşarak güne ait maniler söyler. Bu çocuklara ev sahipleri yazma, havlu, tülbent gibi eşyalar ile yumurta veya para verirlerdi. Toplanan hediyeler günün sonunda eşit bir şekilde paylaşılırdı.³¹⁹

“Nevruz’da okul çocukları 4- 5. sınıf öğrencileri bayrağı alırlar. Nevruz marşı vardır. Marşı söyleyerek köyün içinde dolaşırlar. Altı- yedi kıtalık marşı vardır. Bu marş söylenerek köy dolaşılır. Köylülerden kimisi para verir, kimisi bizim çevre dediğimiz çevre bağlar, şerbent bağlar, kimisi para verir, yumurta verir, kuruyemiş verir. Çocuklar bütün köyü bu marşı söyleyerek dolaşırlar kapı kapı, direk artık taşınamaz olur. Sonra çocuklar onları kendi aralarında paylaşırlar, yerler, içerler. Artık bildiğim kadarıyla bunlar kalmadı. Çünkü artık köyler dağıldı, boşaldı bunları yapacak çocuk yok.” (E, 68, ESK)

“Baharın gelişi eskiden uzun süren kış aylarının bitişi müjdelendi bize eskiden kışlar çok çetin geçirdi. Nevruz, bize büyük bir mutluluk verirdi. Çocukluğumda, ilkokuldayken falan 5. sınıftakiler özellikle tören direğini alırlar, ucuna bayrağı bağlarlar ondan sonra köyün içinde Nevruz şarkısını söyleyerek dolaşırlar kapı kapı. Sonra o verilen hediyeleri paylaşırlar. Nevruz şarkısından hatırladığım bir dörtlük var onu da paylaşmak isterim;

³¹⁸ Aydıngün- Aydıngün, a.g.e., s. 130.

³¹⁹ Şuayip Acar, “Navrez”, *Eskişehir Kırım Postası Dergisi*, Yıl: 16, S 45, Haziran 2015, s. 24.

*“ Nevrez keldi korınız
Korımınğın beriniz
Cennet bolsın ceriniz
Aza, nevrezim mibarek.*

*“Nevruz geldi görünüz
Hediyemi veriniz
Cennet olsun yeriniz
"Teyze nevrusun mübarek.”*

İşte bu şarkı 5-6 dörtlükten oluşurdu. Sadece bu dörtlük aklımda kalmış. Elimizdeki tören direkleriyle ev ev dolaşıp bu şarkı eşliğinde Nevruz hayırlardık. Onlarda bize yemişler, hediyeler verirdi. Tüm köyü baştan aşağı dolaştıktan sonra arkadaşlarımızla onları paylaşırdık. Bakıyorum da şimdi aslında her türlü törende bir yardımlaşma, paylaşma oluyormuş. (E, 66, ESK)

Eskişehir ve Ankara illerindeki katılımcılardan bazıları ise Nevruz ile ilgili şu ifadeleri vermiştir:

“Çocukluğum şehirde geçtiği için olsa gerek bu tür şenliklere katılma şansım olmadı hiç. Bu yüzden, Nevruz hakkında bir bilgim yok açıkçası.” (E, 60, ESK)

“Tatarların Nevruza özgü bir uygulaması olduğunu bilmiyorum. Şehir hayatında bu tarz etkinliklere katılma şansı çok daha düşük oluyor.” (K, 27, ANK)

Eskişehir ilindeki katılımcılardan 3’ü Nevruz ile ilgili bilgilerinin olmadığını, Ankara ilindeki katılımcıların 6’sı Kırım Tatarlarının Nevruz Bayramı ile ilgili özel uygulamaları bilmediklerini, bu Bayram’ın baharın gelişini kutlamak olduğunu ifade etmiştir. Nevruz Bayramı hakkında bilgi sahibi olan katılımcıların geçmişlerinde bir köy hayatı yaşamış olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcılardan bazıları ise Kırım Tatarlarının, Nevruz Bayramı yerine Hıdırellez kutladıklarını ya da Nevruz’dan sonra yine aynı şekilde Hıdırellez kutladıklarını ifade etmiştir. Hıdırellez her yıl Mayıs ayının 6’sında tüm Türk Dünyası tarafından kutlanılmaktadır.

“Bir de Hıdırellez oluyor Mayıs’ın 6’sında Nevruz’dan sonra Hıdırellez’de diğer Türklere göre Tatarlar daha çok kutlar. Hıdırellez’de su kenarlarına söğüt yapraklarının dalları koparılır, getirilir. Ben gitmediysem, benim kapıma da getirilir. Hıdırellez’de akşamdan, benim annemde yapardı rahmetli, iki tane zambak yaprağı üst üste konur, kesilir birlikte bir tanesine pembe ip bağlanır, karışmasın diye bu iyilik, sefahat diğeri cefahat olarak nitelendirilir. Sabahleyin bakarsın bunlardan hangisi diğeriye göre uzar hangisi uzarsa ya sefahati ya da cefahati simgelerdi”. (E, 68, ESK)

“Tatarlar olarak biz Hıdırellez’e çıkarız, Hıdırellez kurabiyesi yaparız, yiyeceklerimizi alır kırlara çıkarız.” (K, 54, ANK)

“Tatarlar “Qıdırlez” (Hıdırellez) kutlar. Genelde köyce kabul edilmiş ve saygı duyulan bir noktada buluşulur, yemekler yenir. Bu zamanlar için yapılan özel yemekler vardır. Bazen kuzu kesilir, suyuna sorpa pişirilir. Kalakay ya da diğer Tatar aşlarından yapılır. Aslında pikniğe çıkılır, baharın gelişi kutlanır.” (K, 52, ESK)

“Bizde Nevruz bahara giriş, bahara başlangıç olarak görülür. O gün çoluk çocuk kırlara çıkar, piknik yapardık. Şimdi Mart ayı piknik için bizim buralarda pek uygun olmadığı için Hıdırellez’e çıkarız, Mayıs’ın 6’sında; piknik yaparız, Nevruz’da neler yapıyorsak yapar yine aynı şekilde Tatar yemekleri pişirir, kırlara çıkarız.” (E, 50, ANK)

İlkbahar’ın gelişini müjdeleyen ve birçok toplum tarafından kutlanan bahar bayramı olarak da bilinen Nevruz, toplumdaki bireylerin birlik ve beraberliğini simgeleyen ve onları birleştiren önemli günlerden biridir. Her millet kendi kültürel kalıplarına uygun şekilde baharın gelişini kutlamaktadır. Anadolu’ya göç etmiş Kırım Tatarları arasında Nevruz Bayramı’ndan hariç olarak kutlanan bayramlardan biri de Tepreştir.

5.2.TEPREŞ

Tepreş kelime anlamı olarak “Tepreşmek-Depreşmek” fiilinden gelmektedir. Baharın gelmesiyle beraber ekinlerin toprakta baş göstermesi olayına halk arasında “ekinler tepreşti” denilmektedir. Kış aylarında doğanın canlılığını kaybetmesi gibi insanlarda hem doğadan hem bahçe, tarla gibi ziraat işlerinden uzak kalmaktadır. Baharın gelişiyle doğa yeniden canlanır, ağaçlar çiçek açıp, ekinler baş gösterir tüm bu olumlamalar insanlara da sirayet eder. İşte Kırım Tatarları da kış uyuşukluğundan, ataletinden sıyrılıp tepreşmekte. Bunu da “Tepreş Şenlikleri” ile gösterirler.³²⁰

“Tepreş, Türkçe “tepreşmek”, “depreşmek ”ten gelir, uyanış manasındadır. Bahar aylarında hasat öncesi kutlanır.” (E, 30, ESK)

³²⁰ Yalkın Bektöre, “Eski Tepreşler”, **Kırım Bülteni**, Yıl 22, S 78, Ocak- Haziran 2015, s. 78.

Anadolu’da yaşayan Kırım Tatarlarına ait olan Tepreş, her yıl düzenli olarak Mayıs ayının ilk haftasıyla Haziran ayının son haftası sınır olmak üzere, seçilen bir Pazar gününde gerçekleşir.³²¹

“Tepreş sadece Kırım Tatarlarının kutladığı bir şenliktir.” (K, 82, ANK)

“Tepreş Şenlikleri, Kırım Tatarlarına özgü bir şenliktir. Dernekler ön ayak olur bu tür etkinliklere her sene her il, ilçe kendi belirlediği bir yerde bir günde toplanırlar. Olmazsa olmaz bir gün yoktur. Günleri değişebilir ama genelde Mayıs ayının içinde gerçekleşir.” (E, 70, ANK)

Tepreş, Anadolu’da yaşayan Kırım Tatarlarının geleneksel halk kültürünün bir parçasıdır. Tepreş şenliklerinde halk kültürünün zenginliği saklı olmakla birlikte aynı zamanda birlik ve beraberliğin vurgulandığı yerlerdir.³²²

“Tepreşteki asıl amaç milli birlik ve beraberliğimizi güçlendirmek ve devam ettirmektir.” (E, 70, ANK)

“Kırım Tatarlarına özgü ne varsa yaşatılmaya çalışılıyor. Birlik beraberlik vurgusu yapılıyor.” (E, 60, ESK)

Tepreş Şenlikleri Kırım’dan gelen bir gelenek değildir. Anadolu’ya göç etmiş Kırım Tatarlarının kutladıkları, kendilerine özgü bir şenliktir.

“Kırım’da Tepreş yok. Kırım’da Derviza var. Harman bittikten sonra ekin kaldırıldıktan sonra eğlenceler yapılır. Allah’a şükür anlamında. Aslında Tepreş’ten pek farkı yok.” (E, 68, ESK)

Kırım’da kutlanan Derviza Şenliği ve sadece Anadolu’da kutlanan Tepreş’i katılımcılardan biri şu şekilde ifade etmiştir:

“Türkiye’de at yarışları olmaz, Kırım’da at yarışları olur. Koşular olur. Güreşler Kırım’da da var, Türkiye’de de var, dediğim gibi şekil olarak ikisi de aynı. Tepreş baharda olur. Mayıs’ın sonu Haziran’ın başında olur. Derviza harman sonunda olur. Yani yaz sonu sonbahar başında. Tepreş, Ramazan denk gelirse, bayram denk gelirse hava yağmurlu olursa ertelenebilir. Güreşler oluyor. Kırım Tatar şarkıları oluyor. Tepreş bu şekilde oluyor ama Kırım’da kesinlikle Tepreş yok.” (E, 68, ESK)

³²¹ Işık, a.g.t., s. 125.

³²² Zülfiyar Bayraktar, “Eskişehir Kırım Tatar Türklerinde Tepreş Şenlikleri”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, c 5, S 1, Şubat, İzmir, 2012, s. 51.

Tepreş'in bahar bayramı olmasının yanında, göç etmiş Kırım Tatarlarının birleşme, bütünleşme ve kökenlerini hatırlayarak geçmişlerini anma günü olarak da düşünülür. Çünkü milli kültüre mümkün olduğunca vurgu yapılır. Genç nesillerinde bu milli kültür ve milli bilinçle yetişmeleri istenir.³²³

Tepreş yerine varınca uzaktan gelenler karşılanır. Selamlaşma ve hoşbeşten sonra halkın toplanmasının ardından köy hocası Tepreş duası okur.³²⁴ Hemen arkasından Türk ve Kırım Tatar milli marşlarının okunmasıyla merasim başlar.³²⁵

“Tepreş Şenliği başlamadan 1 dakika saygı duruşu, Kırım Milli Marşı³²⁶ ve İstiklal Marşı'nı okur, tüm eğlenceye ondan sonra başlanır.” (E, 70, ANK)

Tepreş için önceki gece hazırlıklar yapılır. Bunlardan biri Kalakay'dır. Kalakay şekil olarak tekerleğe benzeyen bir çörek çeşididir. Kalakayı pişirmeden üstüne çizikler atarlar ki üst kısmı daha da belirgin olsun.

“Eskiden kalakaylar, saman fırınlarında pişen dövme tavalarda daha düz olurdu. Yapılan kalakaylar daha güzel tıgırtırdı, yuvarlanırdı. Günümüzdeki fırın tavalarda yapılan kalakaylar tam tıgırtmıyor. Önceden bayırdan yuvarlanan kalakaylar hem dağılmaz hem de çok uzağa gidermiş. Şu an kalakaylar dağılıyor, dağılmaması içinde streç filmlere sarılıyor.” (K, 39, ANK)

Tepreş günü “Kalakay Tıgırtması”³²⁷ yapılır. Akşamdan hazırlanan kalakaylar ekinlerin baş verdiği tarlalarda tekerlek gibi tıgırtılır (yuvarlanır). İnanişe göre eğer tıgırtılan kalakaylar'ın üstü denk gelecek şekilde düşerse o senenin bereketli geçeceği düşünülür.³²⁸

“Kalakay yaparız, onu tıgırtırlar, altı gelirse kıtlık olurmuş, üstü gelirse bolluk bereketlik olurmuş.” (K, 68, ESK)

“Kalakay tıgırtması yapılır. Üstü denk gelecek şekilde yatarsa senenin verimli olacağını, diğer türlü yatarsa zor çetin bir senenin bizi beklediğini söylerler. Kalakay Tıgırtması'nın da Nevruzdan ayıran etkinliklerden birisi olduğunu düşünürüm.” (E, 27, ANK)

---

³²³ Bayraktar, **a.g.m.**, s. 52.

³²⁴ Bektöre, **a.g.m.**, s. 78.

³²⁵ Bayraktar, **a.g.m.**, s. 52.

³²⁶ Kırım Tatar Milli Marşı için bakınız: Ekler.

³²⁷ Bakınız: Fotoğraf- 12.

³²⁸ Bektöre, **a.g.m.**, s. 78.

Tıyrırtılan kalakaylar daha sonra kesilir ve ikram edilir. Böylece başlayan Tepreş, milli şarkılar ve milli oyunlar eşliğinde birden canlanır.

“Kırım derneğinden kızların halk oyunları gösterisi oluyordu. Kırım Tatar milli şarkısı söyleniyordu. Kırımla ilgili diğer şarkılar söyleniyordu.” (K,45, ESK)

“Kırım Tatar Milli türkülerimiz söylenir, halk oyunları oynanır.” (E, 70, ANK)

Tepreş, Tatar Kuşak Güreş’i müsabakasıyla devam eder. İzleyiciler güreş alanı etrafında toplanır, merakla kimin galip geleceğini bekler. Çünkü müsabaka sonunda kim birinci olursa o kişiye koç hediye edilir. Bu müsabaka bilhassa çocuklar ve gençler arasında yapılır. Ata sporu olan kuşak güreşi, gençlere bir spor dalı olarak teşvik edilmiş olur.³²⁹

Güreş müsabakalarının ardından yine çeşitli yarışmalar olur. Yarışmalarda birinci olanlara çeşitli ödüller verilir.

“Yumurta taşıma yarışları, halat yarışları olur. Küçükten büyüğe halk oyunları ekibi oluyor. Güreşler oluyor. Kırım Tatar şarkıları oluyor. Tepreş bu şekilde oluyor.” (E,68, ESK)

Bir başka eğlence ise kızlar ve delikanlılar arasında yapılan sınılaşmalardır. Köyün gençleri eskiden tepreşi büyük bir sabırsızlıkla beklerlerdi. Genç kızlar haftalar öncesinden işli ve geniş etekli “klapdan” denilen elbiselerini hazırlar, tepreşten bir gün önce kirpiklerini karaya boyar, ellerine kına yakarlardı. Gençlerin normal günlerde köy içinde birlikte dolaşması hoş karşılanmayacağı için bu tarz etkinlikler köyün gençlerinin birbirlerini tanımaları için vesile olurdu.³³⁰

Tepreşlerde bir diğer etkinlik ise yemek yarışmalarıdır. Kırım Tatarlarında geçmişten günümüze geleneksel yemekler her tür geçiş törenlerinde, şenlik ve etkinliklerde olmazsa olmaz bir yeredir. Tepreşlerde de geleneksel yemeklerin yapıldığı bir yarışma düzenlenir. Katılımcılar en güzel Kırım Tatar yemeklerini yapmak için birbirleriyle yarışır. Tepreş alanından seçilen bir jüri tarafından yapılan yemekler değerlendirilir. En güzel lezzetler seçilerek ödüller verilir.

“Güzel köbetelerin cantıkların yapıldığı ve satıldığı yerler vardı. Kim birinci olacak diye yarışlar yapılıyordu. Birinci olana büyük altın veriliyordu.” (K, 45, ESK)

---

³²⁹ Bayraktar, **a.g.m.**, s. 52.

³³⁰ Bektöre, **a.g.m.**, s. 28.

Böylece; milli oyunlar ve şarkılar ile çeşitli yarışmalar ve gençlerin şınlaşmalarıyla saatler geçer. Öğle vakti kimi evde hazırlamış olduğu kimisi de Tepreş yerinde yapmış olduğu geleneksel Kırım Tatar yemeklerini yer. Öğleden sonra eğlencelere devam edilir.

“Herkes kendi evinde kurabiyeler, kalakaylar yapar. Bir de kuzu güveç yapılırdı. O gün orada herkes toplanıp getirdiklerini yerler.” (K, 88, ANK)

“Tepreşte herkes kendi yiyeceğini getirir. Tepreş yerinde de yemek yapanlar olur, eskiden kuzu kesilir, kuzu çevirme yapılırdı, çiğ börek yapılır. Kendi ailelerimiz, eş dostlarımızla toplaşıp yemeklerimizi yeriz.” (E, 70, ANK)

Tepreşlerde masrafların karşılanması için “Tepreş Ağalığı” sistemi oluşturulmuştur.

“Tepreş ağası diye bir şeyde var, açık arttırma oluyor, en çok parayı veren o sene Tepreş Ağası seçiliyor. O sene yapılan masraf üzerinden açık arttırma başlatılıyor en çok parayı veren ağa seçiliyor. Tepreş ağalarının özel kaftanı, kalpak'ı olur onları giyer, isterse konuşma yapar.” (K, 39, ANK)

Şenliğin sonunda eğer Tepreş ağası farklı biri seçilirse mevcut Tepreş ağası, ağalığını devreder. Tepreş ağasının belirlenmesiyle şenlik sonlanmış olur.

Eskişehir ilindeki katılımcıların 8'i Tepreş şenliklerine her yıl düzenli olarak katıldıklarını; 3'ü zaman buldukça katılmaya çalıştığını; 4'ü dernek'e üye olduktan sonra katılmaya başladıklarını; 1'i daha önce hiç Tepreş'e katılmadığını ifade etmiştir.

Ankara ilindeki katılımcıların 5'i Tepreş şenliklerine her yıl düzenli olarak katıldığını, 4'ü Dernek'e üye olduktan sonra katılmaya başladığını, 4'ü eskiden katılmış olduklarını, 1'i Tepreş'e sadece bir kere katıldığını, 3'ü ise Tepreş şenliklerine hiç katılmadıklarını ifade etmiştir.

Eskişehir ve Ankara illerinde yapılan görüşmelerde elde edilen bilgiler sonucunda Eskişehir ilindeki katılımcıların Tepreş Şenliklerine daha fazla katıldığı görülmektedir. Ankara ilinde Tepreş'e düzenli olarak katılan katılımcılar dernek'te aktif görev alan kişilerdir. Dernek üyesi olduktan sonra Tepreş şenliklerine katılımında da artış olduğu görülmektedir. Dernek faaliyetlerinin Kırım Tatar gelenek ve göreneklerini yaşatması ve canlı tutması bakımından önemli bir görev üstlendiği görülmektedir.

Günümüzde yapılan Tepreşlerde eski dönemlerde olduğu gibi at koşuları, at koşuları süslenmiş at arabaları, el işi ile süslenmiş klabdan kadın elbiseleri yoktur.³³¹ Ancak zamana bağlı olarak değişen adetlere rağmen Tepreş sayesinde gelenek ve görenekler yaşatılmakta toplumdaki bireyler milli ve manevi kültür etrafında birleşmektedir. Bu sayede Kırım Tatar kültürü gelecek kuşaklara aktarılmaktadır.

5.3. DİNİ BAYRAMLAR

Bayramlar sosyal bütünleşmenin ortaya çıktığı günlerdir. Ortak kimliğin ifade edilmesi ve korunması açısından bayramlar uygun zamanlardır. Her bayram öncesi evlerde büyük temizlik yapılır. Tatlılar yapılır ve yemekler pişer.

Toplumumuzda önemli bir yere sahip olan dini bayramlar Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı olarak iki şekilde kutlanır. Kutlama merasimi birbirine benzer olsa da farklılığı vardır. İki dini bayramın benzer özelliklerinden biri; arefe günü kıygaşa yapılıp koku çıkarılır. “Bir rivayete göre arefe günleri ölümlerin ruhları dolaşmış ve o kokudan yararlanırlarmış. Bu koku çıkarma kandil günlerinde de yapılıyor. Ya helva yapılıyor ya da kıygaşa yapılıyor”.³³² Kırım Tatarlarında dini bayramlar İslami geleneklere göre kutlanmaktadır.³³³

Katılımcıların dini bayramlara hazırlıkları şu şekildedir:

“Arefeden önce çok ciddi bir temizlik hastalığı başlar hanımlarda, bayram hazırlığı, bayram temizliği yapılır. Baklavalar yapılır, sarmalar sarılır, evler temizlenir, misafire hazırlanılır. Herkes bayramlıklarını hazırlar. Dikilir, alınır, alışveriş yapılır mutlaka her bayram yeni bir kıyafet alınmaya çalışılır, herkes maddi durumuna göre çocuklarına yeni bir şeyler almaya çalışırlardı. Çorap bile olsa eve gelen çocuklara mendil içinde harçlıklar, küçük hediyedir, dağıtılır verilir. Bu tür şeyler bayramda Ramazanda, Kurbanda çok eğlenceli olur, çok güzel geçer. Ruhuna uygun kutlanırdı.”
(K, 61, ANK)

“Bayram gelmeden temizliğimizi yaparız, baklavalarımızı yaparız, bayrama özel yemeklerimizi hazırlarız. Arefe günü ille bi çiğ börek ya bi kıygaşa yaparız bunlar yağ da kızartılan hamur işleri mübarek günde evden koku çıksın

³³¹ Şahin, a.g.t., s. 219.

³³² Timur, a.g.t., s. 94.

³³³ Şahin, a.g.t., s.224.

ölmüşlerimizin ruhuna değsin diye yapılır. Yaptıklarımızı da komşularımıza dağıtırız. Arefe günü kabristana gidip kabir ziyaretlerimizi yaparız.” (K, 82, ANK)

“Dini bayramlardan önce evde koku çıkarırız kıygaşa, çiğ börek onları yapamazsak helva kavururuz ama bir şey mutlaka yaparız. Kabir ziyareti yaparız, ölmüşlerimize dua okur geliriz.” (K, 68, ESK)

“Arefe günleri muhakkak koku çıkması için kıygaşa yaparım. Kandillerde helvalar, cantık, çiğ börekler yapılır, dağıtılır komşulara. Aslında arefe günü kabir ziyaretleri yapılır. Bazen arefe günü gidemediğimiz zamanlar da bayram gününde gideriz.” (K, 54, ANK)

“Ramazan Bayramına Tatarlar “Oraza Bayram” derler, yani oruç bayramı demektir. Özel bir kutlama şekli yoktur, genel dini kurallar kapsamında kutlanır.” (E, 30, ESK)

“Arefe günü biz kesinlikle, çiğ börek ve tüverek yaparız ve dağıtırız. Arefe günü çok yapılır ertesi gün bayram kahvaltısına da kalsın, o günde ölümlere dua gitsin diye. O gün ikindi namazında bütün herkes gelir, erkekler namaza gider sonra kabristana gidilir. Arefe günü köyümüz, bayramlara göre daha kalabalık oluyor.” (K, 39, ANK)

Bayram sabahı erkekler bayram namazı kılmak için camiye gider. Sonra herkes evine döner; kahve ve çay içilir. Aileler toplanırlar, akrabalarını ziyaret ederler. Bayram namazından sonra bazıları da hemen evlerine dönmez. Eğer vefat eden bir yakınları varsa eve dönmeden önce kabristana gidilir, dua edilir.³³⁴

“Bayramın birinci günü, tüm aile kardeşler, anne, baba, büyüklerin evlerinde toplanır; güzel bir kahvaltı ederler. Erkekler kahvaltı etmeden önce camiye giderler onlar camiden gelinceye kadar sofraya hazırlanır. Çaylar demlenir. Yiyecekler hazırlanır çok güzel bir kahvaltı edilir. bayramlaşılır. Küçüklerin gözlerinden büyüklerin ellerinden öpülür.” (K, 45, ESK)

Kırım Tatarlarında vefat edenlerin ilk bayramında ölen kişinin ailesine yakınları tekrar baş sağlığına gider.

“Bir de o sene ölenlerin ilk bayramı olur, bu âdeti çok severim, herkes bayramın ilk günü o eve gider, tekrar baş sağlığı dilenir ve dua edilir. Bu hala devam eder.” (K, 39, ANK)

---

³³⁴ Aydingün- Aydingün, a.g.e., s. 127.

“O sene içinde yakınlardan biri vefat etmişse onun evine ilk bayram diye ziyarete gidilir, dua okunur.” (E, 61, ESK)

Bayramlar, Kırım Tatarlarında ailelerin bir araya geldiği, komşu ve akrabaların ziyaret edilip hal ve hatırlarının sorulduğu, büyüklerin ellerinden öpülüp küçüklerin sevilip sevindirildiği mutluluk veren sosyal olaylardır. Her ne kadar günümüzde birçok insan yoğun iş temposu ve buna bağlı stresten dolayı bayramları artık küçük bir tatil bir nefes alma zamanı olarak görülse ve bu şekilde değerlendirilse de bayram ziyaretleri hala yapılmaktadır. O sene içinde vefat eden kişinin ailesine ilk bayram ziyareti yapılır. Ailenin yanında bulunduğu, üzüntünün paylaşıldığı kapalı mesajı iletilir. Eskişehir ve Ankara Kırım Tatarlarında hala uygulandığı katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca mezar ziyaretleri arefe günü ikindi namazından sonra yapılmakta olup isteyen aileler bayram boyunca ziyaretlerini sürdürebilmektedir.

5.4. YAĞMUR DUASI

Yağmur yağmaz ve kuraklık yaşanırsa bölge halkı tarafından bir gün belirlenir ve o belirlenen günde bölge halkı toplanarak meydanlık bir yere çıkar. Hoca yağmur duasını herkesin duyacağı şekilde okur. Dua hep bir ağızdan söylenir. Yağmur duasında farklı olarak eller yukarı bakacak şekilde değil aşağı bakacak şekilde tutularak duaya eşlik edilir.³³⁵ Yağmur duasına genellikle çocuklarda götürülür. Çocukların duasının daha çabuk kabul olacağı düşünülür.

Yapılan duanın ardından yağmur duasının yemeği yenir. Yağmur duasının yemeği için önceden duaya katılanlar arasında para toplanır. İsteğe bağlı olarak bölge halkı tarafından kurban kesilir. Kurban eti pişirilir ve duadan sonra herkese dağıtılır.³³⁶

Ankara ilindeki katılımcıların yağmur duası ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Köylerde hep olurdu. Yağmur duasında kanaat vardı. Yağmur duasına çıkmadan önce camide dua ederlerdi, yine yağmazsa yağmur duasına çıkılırdı. Köyde ne kadar okul çocuğu varsa haber verilir, hatta yakın köylerdeki çocuklara da haber verilirdi. Köyde çeşmenin üzerine koyunlar, kazanlar getiriyorlardı. O çocukları hiç unutmuyorum bizim bağ vardı; çocukları sıra sıra dizip hoca dua ediyordu, gidip

³³⁵ Işık, **a.g.t.**, s. 130.

³³⁶ Kalafat- Güngör, **a.g.e.**, s. 88.

geliyorlardı. Çeşmenin yanına gidip gelene kadar yağmur yağıyordu. Köylerde kurak geçtiği yıllarda hala yapılıyor diye biliyorum. Ama şimdi gençler güler buna inançla olacak şeyler bunlar.” (K, 88, ANK)

“Adamlar yağmur duasına çıkmadan önce aralarında para toplarlardı, köylerde bakkallar olurdu. Kutu kutu gofret, çikolata, bisküvi, meyve suyu alırlardı. Özellikle, çocukları alırlardı yanlarına, çocukların duası daha çok kabul olur diye. Köyü gören en yüksek tepeye çıkılırdı, hoca dua okur, okuduktan sonra alınan yiyecekler çocuklara dağıtılırdı eğer çocuklardan artan olursa gelen adamlar yerdi. Çocuklar mutlu olduktan sonra, tekrar dua edilir ve dönülürdü. Günümüzde de devam ediyor.” (K, 39, ANK)

Ankara ilindeki katılımcıların; 7’si yağmur duası geleneğini bildiğini ve daha önce katılmış olduğunu; 4’ü yağmur duası geleneğini bildiğini ancak daha önce katılmadığını; 4’ü yağmur duası geleneğini bilmediğini ifade etmiştir. Katılımcılardan 1’i ise Kırım’da böyle bir gelenek olduğunu duymadığını Türkiye’de Tatarların yoğun olarak kırsal alanlarda yerleşmelerinden dolayı böyle bir geleneğe ihtiyaç duyduklarını ifade etmiştir.

Eskişehir ilindeki katılımcılar ise;

“Yağmur duasına giderlerdi. Ben küçükken de çok giderlerdi. Evvelden dua okumaya çıkarlarmış daha onlar dönmeden yağmur yağmaya başlarmış. Şimdi yağmur duasıyla Hıdırellez duası aynı zamanda oluyor. Yağmur yağmıyorsa eğer Hıdırellez duasıyla bir yapıyorlar. Herkes para veriyor, gidip et alıp geliyorlar ya da aşçıya veriyorlar o pişirip geliyor. Komşu köyleri de çağırıyorlar komşu köylerde bizim köyü çağırıyor hem dua ediyorlar hem de yemek yiyorlar öyle oluyor işte Allah kabul etsin.” (K, 68, ESK)

“O günde duadan sonra yemek verilir. Köylerde devam ediyor bu gelenek.” (E,60,ESK)

“Yağmur duasını köylü yapıyor, para beremiz, yemekler pişip kele önceden özümüz pişiriyorduk. Şimdi hazır pişip kele her şey.” (K, 74, ESK)

Eskişehir ilindeki katılımcıların; 7’si yağmur duası geleneğini bildiğini ve daha önce katılmış olduğunu; 7’si yağmur duası geleneğini bildiğini ancak daha önce katılmadığını; 1’i yağmur duası geleneğini bilmediğini, 1’i ise Kırım’da böyle bir geleneğin olmadığını ancak Türkiye’de köylerde olduğunu, dernek çatısı altında olmadığını ifade etmiştir.

Yağmur duası geleneği günümüzde kırsal alanlarda özellikle köylerde hala uygulanmaya devam etmektedir. Ancak uygulama noktasında bölgeden bölgeye farklılıklar olduğu görülmüştür. Fakat yağmur dua 'sına çıkılma mantığının aynı olduğu tespit edilmiştir. Diğer Kırım Tatar gelenekleri gibi özel bir günü yoktur. İhtiyaç halinde bölge halkı tarafından bir gün belirlenerek yağmur duasına çıkılmaktadır. Yağmur duası yemeği bölge halkının isteğine göre para toplanıp ya o gün pişirilmekte ya da hazır olarak gelmektedir.

6. KIRIM TATARLARININ SOSYAL İLİŞKİLERİ

Eskişehir ve Ankara illerindeki katılımcılar Kırım kökenli olan ve Kırım kökenli olmayan bireylerle ilişkilerini ve bu ilişkilerde onları mutlu eden ve rahatsız eden durumları şu şekilde ifade etmiştir:

“Hoşgörü olduktan sonra neden rahatsız eden durumlar olsun ki her şeyin başı hoşgörü herkes birbirine hoşgörülü olsa hiçbir sorun çıkmaz. Elimden geldiğince hoşgörülü ve iyi niyetli olmaya çalışıyorum bu yüzden kimseyle bir husumetim yok. Tatarlarla olmak özellikle kendi yaşitlarımla eski günleri konuşmak beni çok mutlu eder. Tabi bir de torunlarıma anılarımı anlatmak onlara gelenek, göreneklerimizi anlatıp öğretmek paha biçilemez.” (E, 70, ANK)

“Tatar olanlar bir araya geldiğimizde çok mutlu oluyoruz ve diğer arkadaşlarımız bile olsa arada bir birbirimize Tatarca bir şeyler söylüyoruz. Gülüşmeler oluyor. Ve ben açıklamasını yapıyorum arkadaşlara. Onlarda alıştılar artık. Tatar arkadaşlarımla bir araya geldiğimde mümkünse Tatarca konuşup Tatarca şakalar yapıyoruz çok mutlu oluyorum o zaman. Tatar olmayanlarla da Tatarca şaka yaptığımda arkadaşlarım rahatsız olduklarında açıklıyorum. Tatar olmayı seviyorum ama sadece etrafımda Tatarlar olsun gibi tutumlarım yok. Tatar olmayan insanları dışlamadım. Hatta eşimi seçerken illa Tatar olsun demedim. Ama Tatarlarla bir arada olduğum zamanda mutlu oluyorum.” (K, 61, ANK)

Katılımcılar Kırım Tatarlarıyla olmaktan ve onlarla bir şeyler paylaşmaktan mutluluk duyduklarını söylemektedir. Ancak katılımcılar karşılıklı hoşgörü ve saygı olduktan sonra insanların birbirleriyle sorun yaşamayacağını düşünmektedir.

“Tatar soydaşlarımla gidip geldiğinde daha büyük bir güven hissediyorum. Çünkü kendimde onlardan birisiyim. Diğer milletlerden de arkadaşlarım

var hiç birini kötülemek istemem ama biraz mesafe koyuyor. Olmak zorunda oluyor yani. Çünkü onların örf ve adetleri bizim gibi olmadığı için sakınmadan içerisine giremiyorsun.” (K, 45, ESK)

“Gayet iyi, etrafımda Tatar'dan daha çok diğer ırklardan insan var. O yüzden hiç sıkıntı yaşamıyorum.” (E, 66, ESK)

Kırım Tatarları ortak bir kültüre sahip oldukları için bir araya geldiklerinde aile ilişkilerinden kültürel yaşama kadar pek çok konuda paylaşım yapmaktadır. Bu yüzden kendi soydaşlarıyla bir araya gelip bir şeyler paylaştıklarında mutlu olmaktadır. Toplumda bir arada yaşadıkları, Kırım Tatarı olmayan kişilerle anlaşabildikleri ve sıkıntı yaşamadıkları ifade edilmiştir. Katılımcıların çoğu sosyal çevrelerinde Kırım Tatarı olmayan bireylerin, olanlardan daha fazla olduğunu söylemiştir.

Eskişehir ilindeki katılımcıların 5'i Kırım Tatar soydaşlarıyla bir şeyler paylaşmaktan mutlu olduğunu, içlerinden 1'i daha güvende hissettiğini, 4'ü aralarında ayırım olmadığını, Kırım Tatarları ve Kırım Tatarı olmayan bireylerle ilişkilerinin iyi olduğunu ifade etmiş. 1'i Kırım Tatarı olmayan bireylerin Kırım Tatarlarıyla ilgili farkındalıklarından mutlu olduğunu ancak Kırım Tatarlarını, Türk değil de farklı bir ırk olarak düşünmelerinden rahatsızlık duyduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların 6'sı ise rahatsız eden bir durum olmadığını, ilişkilerin iyi olduğunu ifade etmiştir.

Ankara ilindeki katılımcıların 2'si Kırım Tatarlarıyla bir araya gelince mutlu olduklarını ancak Kırım Tatarı olmayan bireylerle bir sorun yaşamadıklarını, 8'i ayırım yapmadıklarını ve ilişkilerinin iyi olduğunu, 2'si ilişkilerde hoşgörü ve saygı olduktan sonra sorun olmayacağını ifade etmiştir. Katılımcıların 4'ü ise ilişkilerinde rahatsız eden bir husus bulunmadığını ifade etmiştir.

7. KIRIM TATARLARININ KIRIMLA İLİŞKİLERİ VE DÜŞÜNCELERİ

Ankara ve Eskişehir illerindeki katılımcılar bugün Kırım'la olan ilişkilerini ve Türkiye'de doğup büyümüş genç neslin Kırım hakkındaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Gençlerin pek bir düşüncesi olduğunu pek zannetmiyorum. Dernekteki gençlerin yardımları oluyor, düzenlediğimiz etkinliklerde ancak fikir bazında olduğunu düşünmüyorum. Çok okumak gerekiyor, bilgileri kıyaslamak gerekiyor her yazılanı doğru kabul etmemek gerekiyor. Kırım'da bağlantıya gelince bilemeyeceğin kadar çok

bir kere vatan, aklımdan çıkmıyor, gönlümden çıkmıyor. Bunların ötesinde akrabalarım var. Akrabalarımın mezarları var. Kırım'da 7- 8 yerde akrabalarım var. En geniş şekliyle gönlümüzdeki vatan Kırım. Evde, burada, vatansız bir an, bir konuşma geçmiyor.” (E, 68, ESK)

“Kırım’la bir ilişkimiz maalesef kalmadı. Kırım Tatarı genç neslin çok fazla Kırımla ilgili olduklarını düşünmüyorum. Keşke olsa, meraklı olsalar, tarihimizi öğrenseler, dilimizi öğrenseler çok isterim. Her şeyden önce yine ailede başlar çocuktaki merakı uyandıracak olan aslında yine ailelerin kendisidir.” (E, 70, ANK)

“Kırımla bir ilişkimiz var. Akrabalarım var. Soyadımız da Kırım'daki köyün isminden verilmiş. Gençlerin yüzeysel bilgileri vardır varsa değilse çok bilgi sahibi olduklarını düşünmüyorum.” (E, 66, ESK)

“Kırım’da bir süre yaşadım. Vatanım olarak görüyorum, ancak bu Türkiye ile tezat oluşturacak bir durum değil, aksine Türklerin ait olduğu geniş coğrafyayı ifade edici bir durumdur. Bence Türkiye’deki her Kırım Tatarının kimliğini bulması açısından Kırım’ı gezmesi, görmesi gereklidir. Bu durum, içindeki aidiyet duygusunu pekiştirecektir. Son 300 yılda yüzlerce kilometre göç etmiş, atalarının mezarlarını farklı ülkelerin sınırlarında bırakmış, Türkiye’de rahata ermiş ancak köklenmemiş, tarihini burada göremeyen bir halk olarak Kırım Tatarları, yüzlerce yıllık Kırım Tatar saraylarını, köylerini, şehirlerini camilerini gördüklerinde huzur bulacaklardır.” (E, 40, ANK)

“Kırım’la herhangi bir bağımız yok ancak, gitmeyi çok istiyorum. Eniştemler gitti, hayal kırıklığıyla döndüler, gitmek, görmek istedikleri birçok yere izin verilmemiş. Hala bir baskı olduğunu söylediler.” (K, 39, ANK)

“Kırımla bir ilgimiz kalmamış. Ben şu an bu genç nesli temsil ettiğim için kendimi söyleyebilirim, ben hiç bilmiyorum açıkçası ne tarihini, ne yaşanan göçleri, bu soruları da görünce ne kadar eksik olduğumu anladım. Aslında her şeyin başı merak bence ve ben şu an açıkçası hem bir öz eleştiri yaptım hem de bir merak uyandırdı ilk fırsatta Kırım Tatar tarihini araştıracağım.” (K, 20, ANK)

“Maalesef kültürel sahiplenme dışından pek bir bağ kalmadı. Ancak siyasi gelişme ve diaspora aktivitelerini takip ediyoruz. Özellikle Rusya’nın faaliyetleri endişe uyandırıyor.” (E, 25, ANK)

Eskişehir ve Ankara illerindeki katılımcılar Türkiye’de doğup büyümüş olan genç neslin Kırım hakkında çok fazla fikir sahibi olmadıklarını ifade etmiştir. Katılımcılar gençlerin Kırım Tatar Tarihi ve kültürünü öğrenmelerini temenni etmektedir. Bugün Kırım ile bağı olan çok fazla kişi bulunmamaktadır. Eskişehir ilindeki katılımcılardan 3’ü Kırım’la bağlantılarının olduğunu ve Kırım’a akraba, eş, dost ziyaretlerinde bulduklarını ifade etmiştir. Ayrıca katılımcılardan 1’i her yıl düzenli olarak dernek faaliyetleri ve çeşitli ziyaretlerde bulunmak için Kırım’a gittiğini belirtmiştir. Ankara ilindeki katılımcılardan sadece 1’i Kırım’da bir süre yaşadığını ve vatani olarak gördüğünü ifade etmiştir. Derneklerde aktif görev alan katılımcılar ise Kırım’dan gelen misafirlere, Kırım ile ilgili bilgi aldıklarını ifade etmiştir. Bugün Kırım’la herhangi bir ilişkisi bulunmayan katılımcılar, Kırım’ı merak ettiklerini ve görmek istediklerini belirtmiş ve Kırım’daki gelişmeleri takip ettiklerini ifade etmiştir.

8. KIRIM TATARLARININ BEKLENTİLERİ

Eskişehir ve Ankara illerindeki katılımcılar Türkiye’deki hükümetlerden Kırım Tatarları ve Kırım için beklentilerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Beklentimiz tabi ki var, biz burada dernekler olarak her sene bir yardım kampanyası yapıyoruz, hatta bir değil bir kaç tane Ramazan ayında kutular da çeşit çeşit ihtiyaç malzemelerini muhtarlar aracılığı ile tespit edilen ihtiyaç sahibi Kırım Tatar ailelere gönderiyoruz. Bazı hayırseverler Kırım'a bağışlansın istiyor, zekâtlarını banka aracılığı ile ulaştırıyoruz. Kurban Bayramı'nda kurban kampanyası oluyor her dernek kendisine göre bir kampanya yapıyor. İyi zamanlarda Türkiye'den 1500 civarında hayvan gidiyordu bu sene dolar anormal yükseldiği için ancak 100-110 tane kurban Kırım'ın değişik bölgelerinde kesilerek, dağıtıyorlar. Oradaki camilere yardım yapıyoruz. Devlet ise bize bu noktada yardım edebilir. Kırım Haber Ajansı'nın mikrofon, hoparlör diğer teknik tesisatlarını bizim devletimiz karşılıyor. Bu devam ediyor yine. Ama tabi yardımlar belli bir alanda oluyor. Onun ötesinde Kırmılı çocuklar geliyor okumaya onları okutuyoruz, burs veriyoruz. Tabi devletin yardımıyla oluyor bunlar. Anlaşmalar var oradaki meclisin onayından geçtikten sonra orada tedavi edilemeyen bir hasta meclis onayından geçtikten sonra Türkiye Sağlık Bakanlığı aracılığıyla Türkiye'ye tedaviye gelebiliyor.” (E, 68, ESK)

“Türkiye’nin tarihi rolünden ve taşıdığı “Türk” kimliğinden hareketle gerek kendi Türk vatandaşı Kırım Tatarlarına gerekse diğer ülkelerde yaşayan Tatarlara her daim yardım etmesi gerekmektedir. Ayrıca Türkiye’nin, Türk vatandaşı olan Kırım Tatarlarının kültürünü ve dilini korumakla yükümlüdür.” (E, 27, ANK)

“Orada soydaşlarımız hala bir korku yaşıyor. Kırım’ın bağımsız olmasını isterim.” (E, 61, ESK)

“Maalesef göz ardı ediliyor. Hiç bir Tepreç’te bir devlet büyüğünü görmedim. Kırım ile ilgili nadiren konuşuluyor. Rusya bu gelişmelerden dolayı doğru düzgün kınanmıyor bile Arap milletlerine yapılan muamelenin çeyreği yapılmıyor. Kızgın ve kırgınız. “Dilde, işte, fikirde, birlik” diyen Gaspıralı’nın tarifi ancak bu kadar göz ardı edilebilir.” (E, 28, ESK)

“Yönetime gelen hükümetlerin içinde Tatarlara karşı olumsuz bir tutum sergileyen idare olmadı. Her hükümette mutlaka Tatar bir milletvekili, Tatar bakan, Tatar bürokratlar hep oldu. Tatarlara Bulgaristan, Romanya da uzun süre kalmış Tatarlara vatandaşlıkla ilgili daha kolaylıklar sağlansa bunlara Türki Cumhuriyetlere gitme konusunda pasaport zorunluluğu getirmeseler çok daha güzel olur diye düşünüyorum.” (K, 61, ANK)

Kırım’la bir bağlantısı olan ya da dernekte aktif olarak görev alan ve Kırım hakkında fikir sahibi olan katılımcıların Kırım Tatarları ve Kırım için Türkiye’deki hükümetlerden beklentileri olduğunu ifade etmiş ve ne tür beklentileri olduğunu belirtmiştir. Ancak katılımcıların büyük çoğunluğu bir beklentilerinin bulunmadığını ifade etmiştir. Kırım’la bağlantının azalması ve anavatan olarak Türkiye’nin görülmesinin etkisi olduğu düşünülmektedir.

SONUÇ

Kırım Tatarları, tarih boyunca jeopolitik ve stratejik bir öneme sahip olan Kırım adasının yerli halkıdır. Rusya'nın ilhakına kadar Osmanlı Devletinin hâkimiyeti altında varlıklarını sürdüren Kırım Tatarları bu durumun getirmiş olduğu sebeplerden hareketle göç etmeye başlamıştır. Bu şekilde Kırım'dan Osmanlı Devletine dolaylı olarak Anadolu'ya ilk göç hareketleri gerçekleşmiştir. Osmanlı Devletine, Kırım üzerinden yapılan göçler farklı zamanlarda gerçekleşmiştir. Göç zamanlarının farklı olması Kırım Tatarlarının Osmanlı ve Türkiye topraklarında ilk yerleştirildikleri bölgelerin de farklı olmalarına sebep olmuştur.³³⁷

Göçlerin yaşanmaya başladığı sıralarda Osmanlı Devleti kendi içinde oldukça zor zamanlar geçirmekteydi. Fakat Osmanlı Devleti, göçmenleri ülkeye kabul etmiş; göçmenlere hem barınacakları yer temininde hem de temel geçimlerini sağlamaları noktasında yardımlarda bulunmuştur. İlk göç eden göçmenler iskân konusunda serbest bırakılmış ve istedikleri yerlere yerleştirilmiştir.³³⁸ Ancak Rusların ilhakının ardından zorla göçe maruz bırakılan göçmen kfilesi sayıca fazla olmalarından dolayı Osmanlı Devleti tarafından kurulan komisyonlar tarafından yerleştirilmiştir. Zamanla yerleştirildikleri yerden memnun olmayan göçmenler ise ülke içinde yer değiştirmiştir.³³⁹

Göçmenlerin Türkiye içinde en çok yerleştirildikleri yer ise Eskişehir olmuştur. Bunu Konya, İstanbul, Adana, Ankara gibi iller takip etmektedir. Günümüzde sayıları az da olsa Türkiye'nin bütün bölgelerinde Kırım Tatarları yaşamaktadır. Fakat günümüzde en çok Kırım Tatarı, Eskişehir ilçe ve köylerinde yaşamaktadır.

Kültür değişimleri açısından Türkiye'ye yerleşen Kırım Tatarları adlı bu çalışmada Kırım'dan Türkiye'ye göç etmiş Eskişehir ve Ankara illerine yerleşen ve bir Kırım Derneği üyesi olan Kırım Tatarları ele alınmıştır. Eskişehir ilinin tercih edilmesinin sebebi Kırım Tatarlarının en yoğun yaşadığı bölge olmasıdır. Ankara ilinin genelinde ise Kırım Tatar yoğunluğu azalmakta ancak bazı ilçe ve köylerinde yoğunlukları artmaktadır. Çalışma Eskişehir ve Ankara il merkezlerinde yaşayan Kırım

---

³³⁷ Kırımlı **a.g.e.**, s. 5.

³³⁸ Kırımlı, **a.g.e.**, s. 15-16.

³³⁹ Saydam, **a.g.e.**, s. 186.

Tatarlarını kapsamaktadır. Bu yüzden Kırım Tatarlarının yoğun bulunduğu Eskişehir ve yoğunluğun daha az olduğu Ankara ilinde gerçekleşmiştir.

Bu çalışmada, Eskişehir ve Ankara illerinde yaşayan Kırım Tatarlarının geçmişten günümüze kadar ulaşabilmiş ya da artık uygulanmayan adet, gelenek ve görenekleri, sosyal ve kültürel özellikleri yani öz kültürlerini yaşayış biçimleri yıllara bağlı olarak nasıl bir değişime uğramış olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Her iki il merkezinde toplam 32 (otuz iki) kişi ile derinlemesine görüşme ve katılımlı gözlem yapılarak veriler toplanmıştır.

Kırım Tatarları arasında geçmişten günümüze devam edegelen gelenek, görenek ve adetler bulunmaktadır. Bu geleneklerin bir kısmı sadece isim olarak bilinmekte ve günümüzde uygulanmazken bazıları ise hala uygulanmaya devam etmektedir.

Kırım Tatarlarında evlilikler geçmişte görücü usulü ve evlenecek kişiler tanıştırılarak yapılır, evlilikler görücü usulü bile olsa evlenecek kişilerin rızası alınmadan evlilikler gerçekleşmezmiş. Günümüzde ise görücü usulü ile evlilikler artık yok denecek kadar azdır. Evlenecek kişiler eş seçimini kendileri yapmaktadır.

Kırım Tatarlarında geçmişte evlilikler genellikle yine bir Kırım Tatarı ile yapılmış ancak günümüzde Kırım Tatarlarının nüfusunun azalması, Kırım Tatar gençlerinin eğitim için veyahut çalışmak amacıyla farklı şehirlerde yaşamaya başlaması ile evlilikler de oldukça karışmıştır. Günümüzde geçmişe nazaran Kırım Tatarlarının kendi öz halkından biriyle evlenmesi oldukça azalmıştır. Kırım Tatarları karışık evliliklere sıcak bakmakta ve bu evlilikleri gayet normal karşılamaktadır.

Kırım Tatarlarında geçmişten günümüze devam eden geleneklerden biri akraba evliliğinin olmaması ve bu tür evliliklerin ayıp karşılanmasıdır. Özellikle Kırım Tatarlarının arasında gerçekleşen evliliklerde yedi göbeğe kadar bakılarak akraba evliliği olmaması için özen gösterilir. Kırım Tatarlarında geçmişten günümüze akraba evliliğinin olmaması için dikkat edilmesine rağmen az da olsa bu tür evliliklerin örnekleri bulunmaktadır. Bu tür evlilikler Kırım Tatarları tarafından hoş karşılanmamakta ve aile içinde sorunlara yol açmaktadır.

Kırım Tatarlarında geçmişten günümüze en çok değişen geleneklerin başında düğün ve düğün süreçleri gelmektedir. Kırım Tatarları arasında düğüne, toy denmektedir. Toylar geçmişte Perşembeden başlayıp Pazar günü bitmektedir. Kız tarafında ve erkek tarafında iki ayrı toy olmaktadır. Gelin'in kına gecesi gibi Damat'ın

da erkekler arasında eğlencesi olmaktadır. Toy'un başından sonuna kadar kazanlar bahçede durur ve her güne ayrı ayrı yemekler yapılır. Her gelen misafire mutlaka sofraya açılır, düğün yemeği yenmeden kimse gönderilmemektedir. Kırım Tatar toylarının simgelerinden olan "horoz telleme" ve "telli şırak" uygulamaları ise günümüzdeki toylarda sık rastlanan bir durum değildir. Günümüzde toylar artık salonlarda yapılmaktadır. Kırım Tatar geleneklerinin yaşatıldığı toylara günümüzde çok rastlanılmamaktadır. Bunun en büyük sebeplerinden biri Kırım Tatar toy geleneklerinin şehir hayatına uygun olmaması ve evliliklerin karışmasıdır. Bu sebeple özellikle şehirde yaşayan Kırım Tatarları düğünlerini düğün salonlarında yapmaktadır. Dolayısıyla Kırım Tatar toy gelenekleri günümüzde yaşatılamamaktadır. Düğün sonrası geleneklerden biri olan gelinin ilk Cuma'sı da günümüzde artık uygulanmamaktadır.

Kırım Tatarları geçmişte olduğu gibi günümüzde de doğuma önem vermektedir. Bu yüzden doğumla ilgili gelenekler günümüzde büyük ölçüde yaşatılmaya çalışılmaktadır. Doğumdan sonra "köbete daveti", "mevlit" ve "kırk uçurma" yaygın olarak devam etmektedir. Bebeğe ad koyma doğumdan sonra 3-7 gün içinde gerçekleşmektedir. Bebeğe "ad koyma" geleneği büyük ölçüde sürdürülmektedir.

Kırım Tatarlarında sünnet düğünü ve bu düğünlerde gerçekleşen gelenekler günümüzde değişime uğramıştır. Geçmişte sünnet düğünlerine tıpkı büyük düğün gibi önem verilir. Sünnet törenleri de büyük düğün gibi üç güne yayılarak kutlanırdı. Her gün ayrı bir eğlencesi olur ve her güne ayrı yemekler yapılırdı. Sünnet yatağı süslenir ve süslü yatak bir hafta kadar bozulmazdı. Çocuğu sünnet ettirmek için de sünnetçi eve çağırılırdı. Günümüzde sünnet hastane ortamında doktor gözetiminde gerçekleşmektedir. Sünnet düğünü ise yine büyük düğünler gibi salonlarda yapılmaktadır.

Ölüm ile ilgili uygulamalar çoğunlukla devam etmektedir. Kırım Tatarlarında geçmişte olduğu gibi günümüzde üçü, yedisi, kırkı, elli ikisi ve senesi okutulmaktadır. Kırım Tatarlarında ağıt yakmak yoktur. Ağıt yakmak hoş karşılanan bir durum değildir. Geçmişten farklı olarak cenazede verilen yemeklerde değişim yaşanmıştır. Eskiden cenaze haberi alınır, alınmaz gerek cenaze evinde gerek komşu ve akrabalarda kazanlarda yemekler pişer; mevta defnedilip başsağılığına gelinene kadar yemekler hazır edilirmiş. Günümüzde ise şehir hayatında genellikle hazır gelmektedir. Kırım

Tatarlarında kırkı, elli ikisi ve senesinde isteğe bağılı olarak yemek yapılmaya devam edilmektedir.

Kırım Tatarları, giyim-kuşam konusunda da göç ettikleri yere uyum sağlamışlardır. Günümüzde geleneksel kıyafetleri genellikle şenliklerde ve önemli günlerde kullanılmaktadırlar. Bazı Kırım Tatar erkekleri başlarına takmış oldukları kalpakları şenlikler haricinde normal günlerde de kullanmaktadır. Kadınlar ise, marama ve çemberleri günlük hayatlarında kullanmaya devam etmektedir.

Kırım Tatar mutfak kültürü oldukça zengin ve bol çeşitlidir. Geçmişten günümüze yemek kültürünü büyük ölçüde korumuşlardır. Kırım Tatar mutfağı ağırlıklı olarak et ve hamur işlerinden oluşmaktadır (Bununla ilgili olarak Kırım Tatarları için söylenmiş atasözleri de mevcuttur). Kırım Tatar yemekleri günlük kullanımlarının dışında özel ve önemli günlerde de sıkça yapılmaktadır. Örneğin; düğün, doğum, cenaze, şenlikler, bayramlar gibi önemli günlerde, Kırım Tatar yemekleri günümüzde hala yapılmaya devam etmektedir. Kırım Tatar yemeklerini zamanla toplumdaki diğer bireyler de öğrenmiş ve böylece bir kültürleşme alanı oluşmuştur. Kırım Tatar yemeklerinden en meşhuru “çiğ börek” Kırım Tatarlarının en yoğun olduğu Eskişehir’de yerli halkında sevdiği lezzetler arasında yerini almıştır.

Dil bir toplumun ayırt edici unsurlarının en önemlisidir. Kırım Tatarlarının dili Kırım Tatarcası / Türkçesi olarak bilinmektedir. Yaşlı ve orta kuşak arasında Tatarca konuşmaya devam edilmektedir. Genç nesillerde Tatarca anlayan ancak konuşamayan veya Tatarca’yı hiç bilmeyenlerin sayısı oldukça fazladır. Bu yüzden günümüzde Kırım Tatarlarının ana dilinde değişim yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir.

Kırım Tatarları özellikle geçmişte büyük bir sevinç ve coşku ile kutladıkları Nevruz (Navrez) ve Hıdırellez şenliklerini günümüzde eskisi kadar kutlamamaktadır. Bu durumun köyden çıkıp şehir hayatında yaşamaya başlamalarıyla bir ilgisi bulunmaktadır. Baharın gelişinin habercisi olan bu günlerde eskisi kadar olmasa da bazı gelenekleri ve ritüelleri yaşatmaya çalışan insanlar bulunmaktadır.

Yağmur duası günümüzde ihtiyaç halinde; beklenen yağmurun yağmaması veya kuraklık tehlikesinin baş gösterdiği durumlarda yağmur duasına çıkılmaktadır. Yöreden yöreye uygulamalarda birtakım değişiklikler olmakla birlikte yağmur duasının amacı değişmemektedir. Genç nesillerin büyük çoğunluğu yağmur duası geleneğini ya

büyüklerinden dinledikleri kadarıyla bilmekte ya da bu geleneği hiç bilmemektedir. Bu durumda yine şehir hayatının bir etkisi olduğu düşünülmektedir.

Kırım Tatar geleneklerinin günümüzde yaygın bir şekilde uygulama imkânı bulunduğu şenliklerin başında Tepreş Şenlikleri gelmektedir. Baharın gelişinin habercisi olan Tepreş Şenliği, Kırım Tatarlarına aittir ve Kırım Tatarları arasında kutlanmaktadır. Senede bir kere bile olsa Kırım Tatarlarını bir araya getiren Tepreş Şenlikleri aynı zamanda günlük hayatta artık uygulanmayan Kırım Tatar geleneklerinin de yaşatılmaya çalışıldığı bir gündür. Düğünlerin bir simgesi olan “telli horoz” ve “telli şırak” geleneği Tepreşlerde yaşatılmaya çalışılmaktadır. Tepreş Şenliklerinin vazgeçilmezi “kalakay tıgırtması” da günümüzde yapılmaya devam eden gelenekler arasındadır. Yemek yarışmaları, kuşak güreşleri gibi adetler bugünde devam etmektedir. Tepreş Şenlikleri günümüzde dernekler aracılığıyla daha sistemli bir şekilde gerçekleşmektedir. Eskiden sadece belli yerlerde düzenlenen Tepreş Şenlikleri günümüzde derneklerin artmasıyla birlikte Tepreş sayılarının da artmasına sebep olmuştur. Dernekler aracılığıyla Kırım’dan ve Türkiye’nin çeşitli yerlerinden Kırım Tatar şarkıcı ve çalgıcıları da getirilmekte ve bu şekilde Kırım Tatar milli şarkı ve türküleri söylenerek Kırım’a hasret giderilmektedir. Tepreş Şenliklerinin bugün asıl amacı Kırım Tatarlarının kim oldukları, nereden ve nasıl geldikleri hatırlanmakta, ataları yad edilmekte, günümüz şartlarından dolayı artık uygulayamadıkları öz kültürlerini yaşatmaktadır. Tepreş ayrıca Kırım Tatarlarının birlik ve beraberliklerini canlı tutmaya özen gösterdikleri geleneksel bir eğlencedir.

Kırım Tatarlarının Türkiye’ye gelmelerinin üzerinden bir- bir buçuk asır zaman geçmiştir. Dolayısıyla Kırım Tatar geleneklerinde birtakım kültürel değişimler yaşanmış ve yaşanmaktadır. Kırım Tatarları kapalı bir toplum özelliği taşımadıkları için hem gittikleri yere uyum sağlamış hem de kendi kültürel özelliklerini taşımışlardır. Türk toplumuyla geçmişe dayalı tarihsel ve kültürel birliktelikleri olan Kırım Tatarları çabuk uyum sağlamış ve gittikleri yerlerde söz sahibi olmuşlardır. Zamanla toplumda meydana gelen değişimler Kırım Tatar kültürünü de etkilemiştir. Buna bağlı olarak da zamanla bazı gelenekler ortadan kalkmıştır. Genç neslin farklı amaçlarla şehirlere taşınmaları sonucunda; kültürel etkileşim, teknolojik gelişmeler gibi çeşitli faktörler kültürel değişimin gerçekleşmesine ortam hazırlamıştır. Günümüzde bu kültürel değişimlerin önüne geçme görevini dernekler üstlenmektedir. Kırım Tatar Kültür ve

Dayanışma Dernekleri milli kültürü kaybetmemek ve gelecek nesillere taşımak amacıyla çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Derneklerde aktif olarak katılım sağlayan genç nesil Kırım Tatarları bu sayede öz kültürlerini öğrenme ve yaşatma imkânı bulabilmektedir.

Kırım Tatarlarının anavatanlarındaki geçim kaynakları genellikle tarım ve hayvancılığa dayanıyordu. Yani Kırım Tatarları çiftçiliği, toprağı ve at kullanmayı iyi bilen bir toplumdur. Buna istinaden yerleştirildikleri yerlerde genellikle geniş arazili ve tarıma elverişli yerler olmuştur. Anadolu'ya yerleştikten sonra Kırım Tatarlarından toprakları işleyerek geçimlerini bu şekilde sağlamaları istenmiştir. Bir nevi devlet politikası güdülmüştür. Bu şekilde hem topraklar işlenerek toprakların boş kalması önlenecek hem de göçmenlerin geçimlerini sağlamaları açısından bir fırsat olmuş olacaktır. Kısa süre içinde ziraat konusunda oldukça bilgili olan Kırım Tatarları tarımda ciddi başarılar elde etmiştir. Anadolu'da yaşayan yerli halk ise ziraat konusunda başarılı olan Kırım Tatarlarından pek çok şey öğrenmiştir. Ziraat haricinde Kırım Tatarlarının yerli halk ile yemek konusunda ciddi bir kültür alışverişi yaşanmıştır. Zamanla ilişkilerinin gelişmesi aynı toplumda yaşayan insanların kültürleşmesine de katkı sağlamıştır.

Kırım Tatar kültür değişimlerinde siyasal ve yasal sebeplerden kaynaklı bir değişim yaşanmadığı açıktır. Kültür değişimleri üzerinde genellikle ekonomik ve sosyal sebepler etkili olmuştur. Genellikle ilk kuşaklar köylerde yaşayan ve çiftçilikle uğraşan kesimi temsil etmektedir. Onlardan sonra gelen kuşaklar ülke içi göç hareketlerine dâhil olarak daha büyük şehirlere yerleşmiştir. Şehirleşmenin artması, eğitim seviyesinin yükselmesi, iş olanaklarının çeşitlilik kazanmasına bağlı olarak Kırım Tatar kültüründe değişimlere yol açmıştır.

Kırım Tatarları, Türkiye'ye göç ettikten sonra hiç bir dönemde devletin baskısına maruz kalmamıştır. Dinlerini ve kültürlerini rahatça yaşamışlardır. Dillerini ise okul haricinde rahatça konuşmuşlardır. Okullarda eğitim dili Türkçe olduğu için özellikle ana dilleri Tatarca olan kuşaklar o konuda sıkıntı yaşamış olsalar da uyum sağlayarak Türkçe eğitim almışlardır. Kırım Tatarları eğitime çok önem vermektedir. Okuma yazma oranı Tatarlarda oldukça yüksektir. Medyanın ise Kırım Tatar kültürünün değişiminde olumlu ve olumsuz pek çok rolü bulunmaktadır.

Kırım Tatarları soydaşı olan kişilerle ilişkilerinde mutlu olmaktadır. Çünkü bir araya gelen Kırım Tatarları hem kendi dillerini konuşabilmekte hem de Kırım Tatar geleneklerini yaşatma fırsatı bulmaktadır. Dernek çatısı altında buluşan Kırım Tatarları soydaşlarıyla bir araya gelme fırsatı bulmaktadır. Dernekler Kırım Tatarlarını düzenledikleri çeşitli etkinliklerle bir araya getirmektedir. Dernekler normal günlerde de Kırım Tatarlarını bir araya getiren mekânlardır. Kırım Tatarlarının toplumdaki diğer bireylerle ilişkileri de oldukça kuvvetlidir. Kırım Tatar nüfusunun yoğun olmadığı yerlerde sosyal hayatlarında sürekli bir arada bulunan bireyler yakın ilişkilerde bulunarak hayatlarını devam ettirmektedir. Kırım Tatarları diğer bireylerle aralarında herhangi bir ayırım hissetmemektedir.

Kırım Tatarları Kırım'daki siyasi gelişmeleri en azından medyaya yansıdığı kadarıyla takip etmektedir. Kırım'ı merak eden ve görmek isteyen Kırım Tatarları, Kırım'a şartlar müsait olsa da dönmek istememektedir. Özellikle genç yaş grubu '20-34' ve '35- 49' yaş grubundaki Kırım Tatarları anavatanları olarak Türkiye'yi görmektedir. Atalarının bir zamanlar yaşamış oldukları toprakları ise sadece ziyaret etmek istemektedirler. Kırım Derneğine aktif üye olan katılımcılar ile diğer üyeler arasında büyük bir fark bulunmaktadır. Kırım Derneğine aktif halde katılım gösteren kişiler Kırım'daki gelişmeleri daha yakından takip etmekte ve anavatanları olarak Kırım'ı görmektedir. Kırım'daki gelişmeler hakkında erkekler kadınlara göre daha fazla ilgilidir. Erkeklerin hem Kırım'daki gelişmeleri daha yakın takip etmesinde hem de Dernek faaliyetlerinde daha aktif rol almalarında daha önce Kırım'a gidip ziyarette bulunmalarının ve Kırım'dan gelen misafirlerle etkileşimde bulunmalarının etkisi büyüktür. Gençlerin Kırım hakkındaki düşüncelerinin az olması ileri yaş grubu '50-64' '65-+' tarafından tarihlerini bilmemeleri, az okumaları, ilgi ve meraklarının olmaması şeklinde ifade edilmektedir. Kırım Tatarları Kırım'da yaşayan soydaşları için endişe duymaktadır. Kırım'ın her konuda bağımsız bir devlet olmasını istemektedirler. Bunun için Türkiye'deki hükümetlerin yardımlarını beklemektedir.

Eskişehir ve Ankara illerinde yaşayan Kırım Tatarlarının kültürlerinde yaşanan değişimlerle ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Bir kültürün korunmasında ve yaşatılmasında ana dil çok önemlidir. Gelenek ve göreneklerin yaşatılmasında ve kültürün devam etmesinde dil yakından ilgilidir. Kırım Tatarca'sının günlük hayatta en çok konuşulduğu ve bilindiği bölge, Kırım Tatarlarının

en yoğun yaşadığı il olan Eskişehir'dir. Dillerini büyük ölçüde korumuşlardır. Eskişehir ilindeki katılımcıların büyük bir kısmı Tatarca bildiği ve günlük hayatlarında Tatarca konuştukları tespit edilmiştir. Kültürel kimliğin korunması ve gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılması bakımından oldukça önemli bir faktördür. Genç nesil, '20-34' yaş grubundaki bireyler, aile içinde Tatarca'yı öğrenmekte ve konuşmakta ancak sosyal hayatlarında Türkçeyi tercih etmektedirler. Ankara'da Tatarca'yı bilen ve konuşan genellikle ileri yaş '50-64' '65-+' yaş grubudur. Kırım Tatarlarının Eskişehir'de yoğun yaşamaları sosyal hayatlarında aynı dili konuşan insan sayısının fazla olması bu durumda etkili olduğu düşünülmektedir. Kültürel kimliğin korunması ve gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılması bakımından oldukça önemli bir faktördür.

Evlilik bütün toplumlar için çok önemlidir. Eş seçimi bu sürecin en önemli parçasını oluşturur. Kırım Tatarlarında '50-64' '65-+' yaş grubundaki yapılan evliliklerde genellikle kapalı toplum özelliği gösterilmiş kendi öz halkından kimselerle yapılmıştır. Genç nesiller artık bunu aşarak, karışık evliliklerin yolunu açmıştır. Buna rağmen Eskişehir'de yaşayan genç nesil '20-34' Kırım Tatar evliliklerine daha sıcak bakmaktadır. Bunu da en çok soylarının devamı için istemektedirler.

Günümüzde Kırım Tatar geleneklerinin dolayısıyla kültürünün en çok yaşatıldığı sosyal aktivite Tepreş Şenlikleridir. Tepreş, Türkiye'de yaşayan Kırım Tatarları için çok önemlidir. Eskişehir ilinde Tepreş'e katılma oranı oldukça yüksektir. En az bir kere de olsa Tepreş Şenliklerine katılım olmuştur. Ankara ilinde bu oran daha düşük olmakla birlikte Tepreş'e hiç katılmayan Kırım Tatarları vardır.

Kırım Tatarlarının en meşhur yemeği olan çiğ börek Eskişehir'de oldukça sevilmektedir. Öyle ki şehrin birçok yerinde çiğ börekçiye rastlamak mümkündür. Bunun haricinde Eskişehir ve Ankara illerinde Kırım Tatar geleneksel yemekleri hala yapılmaktadır. Bütün yaş grupları '20-34' '35-49' '50-64' '65-+' Kırım Tatar yemeklerinin neler olduğuna oldukça hâkimdir.

Eskişehir ve Ankara illerinde yapılan görüşmeler gösteriyor ki Kırım Tatar kültür değişimleri her iki ilde de yaşanmış ve yaşanmaya devam ediyor. Ancak Eskişehir ilindeki Kırım Tatarlarının kültürel kimliklerinin devamlılığı noktasında daha olumlu bir tablo görünmektedir.

Çalışma kapsamında yapılan görüşmeler göstermektedir ki bugün hala doğum ve doğum sonrası süreçlerdeki uygulamalar, ölüm sonrası uygulanan adetler, geleneksel

yemek kültürü, her yıl Mayıs ayında kutlanan Tepreş şenlikleri büyük ölçüde yaşatılmaktadır. Buna karşılık uzun yıllar boyunca dışarıya kapalı bir yapı arz eden evlilikler genç neslin eğitim ve iş bulma sebepleri ile göç etmesi ailelerin arzu ettiği soydaşlarıyla değil, kendi tercih ettikleri adaylarla evlenmelerine yol açmıştır. Karışık evliliklerle birlikte o zamana kadar yaşatılmaya çalışılan dil ve kültür özellikleri de büyük hızla ortadan kalkmaya başlamıştır. Yani toplumumuzun yaşadığı modernleşme, şehirleşme, teknolojideki gelişmeler ve bunlara bağlı olarak yaşanan değişim hareketleri Kırım Tatarlarının da kültürel yapılarını etkilemiştir. Bu durumun önüne geçmek en azından şu an uygulanmaya devam eden gelenekleri, gelecek kuşaklara aktarmak hem ailelerin hem de derneklerin faaliyetleriyle mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- ACAR, Şuayip, (2015), “Navrez”, Eskişehir, **Eskişehir Kırım Postası Dergisi**, Yıl: 16, S 45, Haziran, ss 24- 27.
- AKSOY, Erdal, (2013), **Sosyoloji’ye Giriş**, Ed; İhsan Çapçioğlu, Hayati Beşirli, Ankara, Grafiker Yayınevi.
- AKTAŞ, Ayşe, (1995), Kırım Türklerinde Akraba Evliliği, Eskişehir, **Kırım Üç Aylık Fikir ve Kültür Dergisi**, Yıl: 3, S 10.
- ALP, K. Özlem, (2009), **Orta Asya’dan Anadolu’ya Kültürel Sembollere Giriş**, Ankara, Eflatun Yayınları.
- ALVER, Köksal, (2011) “Siyasal Eylem Alanı Olarak Kültür”, içinde: **Kültür Sosyolojisi**, Ed: Köksal Alver, Necmettin Doğan, Ankara, 2.Baskı, Hece Yayınları.
- APPELBAUM, P. Richard, (1970), **Toplumsal Değişim Kuramları**, Çev: Türker Alkan, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- AYAZ, İshaki, (2014) **İdil-Ural Devleti**, Çev; Bayram Kodaman, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- AYDIN, Mustafa (2011), “Kültür Sosyolojisinin Temel Kavramları”, içinde: **Kültür Sosyolojisi**, 2. Baskı, Ed: Köksal Alver, Necmettin Doğan, Ankara, Hece Yayınları.
- AYDINGÜN, Ayşegül ve AYDINGÜL İsmail, (2004), **Kırım Tatarlarının Vatana Dönüşü/ Kimlik ve Kültürel Canlanma**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- AYIN, Faruk, (1993), “1878’de Osmanlı Devleti’nde Meydana Gelen Göç Hareketleri ve Göçmenlerin İskânı” Ankara, **Askeri Tarih Bülteni**, ss 33-41.
- BABUŞ, Fikret, (2006), **Osmanlı’dan Günümüze Etnik- Sosyal Politikalar Çerçevesinde Göç ve İskân Siyaseti Uygulamaları**, İstanbul, Ozan Yayınları.
- BALA, Mirza, (1967), “Kırım” md., M.E.B.İ.A., c. 6, Milli Eğitim Bakanlığı Basım. ss 741-745.
- BAYAZITOVA, S. F, (1992), **Hayatın Üç Düğünü**, Kazan.
- BAYRAKTAR Zülfikar, (2012), “Eskişehir Kırım Tatar Türklerinde Tepreş Şenlikleri”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, İzmir, C 5, S 1 ss 49- 61.
- BİCE Hayati, (1991) **Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- BİREKUL Mehmet, (2013), ‘Aile Toplum İlişkisi’ **Sistemik Aile Sosyolojisi**, Ed: Mustafa Aydın, Konya, Çizgi Kitabevi.
- BOZKURT Veysel, (2015), **Değişen Dünyada Sosyoloji**, 12. Baskı, Bursa, Ekin Yayın Dağıtım.
- CRESWELL W. John, (2015), **Nitel Araştırma Yöntemleri**, 2. Baskı, Çev: Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir, Ankara, Siyasal Kitabevi.

- ÇAPÇIOĞLU İhsan- BEŞİRLİ Hayati, (2013), **Toplumsal Değişme**, Ed; İhsan Çapçioğlu, Hayati Beşirli, Ankara, Grafiker Yayınevi.
- ÇETİN, Z. Çulpan, (2008), “Tatar Türklerinde Cenaze Merasimleri”, **Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C 17, S 1, ss 155- 168.
- ÇİÇEK, Arif, (2016), ‘Kurumlar Sosyolojisi Bağlamında Orta Asya Türk Toplumlarında Aile Kurumuna Genel Bir Bakış’, Gümüşhane, **Mavi Atlas**, S 6, ss 173-183.
- FICHTER, Joseph, (2002), **Sosyoloji Nedir**, Çev; Nilgin Çelebi, Ankara, Anı Yayıncılık.
- FISHER, Alan, (2009), **Kırım Tatarları**, Çev; Eşref B. Özbilen, İstanbul, Selenge Yayınları.
- EDGAR, Andrew Ed- SEDGWICK Peter, (2007), **Kültürel Kuramda Anahtar Kavramlar**, Çev; Mesut Karasahan, İstanbul, Açılım Kitap.
- ERDOĞAN, İrfan, ALEMDAR Korkmaz, (2005), **Popüler Kültür ve İletişim**, 2. Baskı, Ankara, Erk Yayıncılık.
- ERKAN, Süleyman, (1996), **Kırım ve Kafkas Göçleri**, Trabzon, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.
- ERKAN, Süleyman, (1999), “XIX. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinin Göçmenleri İskân Politikasına Yabancı Ülkelerin Müdahaleleri”, **Osmanlı**, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, ss 612-631.
- ERKİLET, Alev, (2013), **Toplumsal Yapı ve Değişim Kuramları**, Ankara, Hece Yayınları.
- EROĞLU, Erol, (2015), , “Geçmişten Günümüze Sosyal Normlar”, **Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, S 50, ss 299-308.
- ERTEN, Hayri, (2014), “Osmanlı Ailelerine Farklı Bir Bakış”, **Aile Sosyolojisi Yazıları**, Ed: Mustafa Aydın, İstanbul, Açılım Kitap.
- ERTEN, İmren, 60. Yıl Öncesinin Kırım Tatar Düğünleri, Eskişehir, **Eskişehir Kırım Postası Dergisi**, Yıl:8, S 23.
- DELLALOĞLU, Besim, (2011), “Gelenek Meselesi”, **Sosyoloji Dergisi**, S 22, ss 43-46.
- DOĞAN, İsmail, (2012), **Sosyoloji**, 12. Baskı, Ankara, Pegem Yayınları.
- GAFAROVA, Ranetta, (2018), Ant Etkenmen, Eskişehir, **Eskişehir Kırım Postası Dergisi**, Yıl 19, S 51, ss 10-12.
- GÖKALP, Ziya, (2013), **Türk Medeniyeti Tarihi**, İstanbul, Bilgeoğuz Yayınları.
- GÖKÇEBAY, Özcan, (2006), **Türkiye’ye Yerleşen Tatarlarda Dini Hayat ve Adetler**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- GÜNGÖR Erol, (1980), **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, İstanbul, Ötüken Yayınları.

- GÜNGÖR Erol, (2011), **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, 3. Baskı, İstanbul, Ötüken Yayınları.
- GÜVENÇ, Bozkurt, (1990), **İnsan ve Kültür**, Ankara, Versa Yayınları.
- GÜVENÇ, Bozkurt, (2004), **Kültürün ABC'si**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- GÜVENÇ, Bozkurt, (2013), **Kültürün ABC'si**, 2. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- HALAÇOĞLU, Ahmet, (1999), “ Balkan Savaşlarında Anadolu’ya Yönelik Göçler ve Sonuçları”, **Osmanlı**, C. IV, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, ss 669- 675.
- IŞIK, Ahmet, DOĞAN Ahmet, (2017), “Genel Türk Tarihinin Kaynaklarından Süreli Yayınlara Bir Örnek: Kırım Mecmuası”, Muş, **Tarih ve Gelecek Dergisi**, Sayı 3, Cilt 3.
- IŞIK, Pelin, (2012), **Eskişehir (Merkez) Kırım Türkleri Folkloru**, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya.
- JOURNET, Nicolas, (2009), **Evrenselden Özele Kültür**, Çev; Yümni Sezen, İstanbul, İz Yayınları.
- KAÇMAZOĞLU, H. Bayram, (2017), “Mübeccel Belik Kıray’ın Sosyolojik Görüşleri Üzerine”, **Sosyolojik Çalışmalar Dergisi**, S 55 ss 358-412.
- KAHVECİ, YAMAN Gülhan, (2018), **Hollanda’da Yaşayan Türklerin Ev Sahibi Toplumla Sosyo- Kültürel Temaslarının Kültürel Aktarım Sürecine Etkileri**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- KALAFAT, Yaşar. - GÜNGÖR Betül, (2011), **Türk Kültürlü Halklarda Türk- Tatar Halk İnançları**, Ankara, Berikan Yayınevi.
- KASAPOĞLU, Aytül vd., (2011), **Aile Sosyolojisi**, Ed: Aytül Kasapoğlu- Nadide Karkıner, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi AçıkÖğretim Fakültesi Yayınları.
- KAYA, Kamil- TUNA, Meyrem, (2010), “Popüler Kültürün İlköğretim Çağındaki Çocukların Aile İçi İlişkileri Üzerindeki Etkisi”, Isparta, **S.D.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S 21, Mayıs, ss 237- 256.
- KINIKOĞLU, Suat, (2002), **Türkler**, Ed; H.Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları.
- KIRIMER, Hasan, (2014), **Kırım Tatar El Sanatları**, Eskişehir, Odunpazarı Belediyesi Kültür Yayınları.
- KIRIMER, Hasan, (2018), “Kırım’ın Dünü Bugünü”, Eskişehir, **Eskişehir Kırım Postası Dergisi**, YIL 19, S 51, Ağustos, ss 16-17.
- KIRIMLI, Hakan, (2002), **Kırım Rus İdaresi Dönemi**, Ankara, T.D.V.İ.A. Yayınları.
- KIRIMLI, Hakan, (2010), **Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905- 1916)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- KIRIMLI, Hakan, (2012), **Türkiye’deki Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşimleri**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- KIRLI, Engin, (2001), **19 ve 20. Yüzyılda Eskişehir'e Yapılan Göçler**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir.
- KONGAR, Emre, (1981), **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- KONGAR, Emre, (2012), **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, 16. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- MACİONİS, (2012), **Sosyoloji**, Çev; Vildan Akan, Ankara, Nobel Yayıncılık.
- MAGOCSI, R. PAUL, (2017), **Şu Mübarek Topraklar Kırım ve Kırım Tatarları**, Çev; Ferit Burak Aydar, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- MAKSUDOĞLU, Mehmet, (2009), **Kırım Türkleri**, İstanbul, Ensar Yayınları.
- MARSHALL, Gordon, (1999), **Sosyoloji Sözlüğü** Çev; Osman Akınhay-Derya Kömürcü, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- MORVA, Oya, (2017), "Chicago Sosyoloji Okulu'nun Etnografik Mirasını Yeniden Okumak: Dijital Etnografi Çağında Sembolik Etkileşimcilik", Ankara, **Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi**, C 4, S 1, ss 135- 154.
- NEUMAN, W. Lawrence, (2014), **Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I**, 7. Baskı, Çev; Sedef Özge, Ankara, Yayınodası Yayıncılık.
- ÖNDER, Selahattin KIRLI Engin, (2005), "Osmanlı Döneminde Eskişehir'e Göçler", Eskişehir, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 6, S 1 Haziran, ss 129-144.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, (2014), **Türk Halk Bilimi**, Ankara, Bilge Su Yayınları.
- ÖZAKPINAR, Yılmaz, (2015), , **Kültür Değişmeleri ve Batılılaşma Meselesi**, 5. Baskı, İstanbul, Ötüken Yayıncılık.
- ÖZCAN, Kemal, (2010), **Kırım Dramı**, İstanbul, Babıali Kültür Yayıncılığı.
- ÖZÇELİK, Nil, (2003), **Türkiye'de Yayın Politikaları ve "Feminizm" Feminist Bir Uygulama Olarak Çeviri**, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- ÖZENBAŞLI, Ahmet, (2004), **Çarlık Hâkimiyetinde Kırım Faciası**, Çev; İsmail Otar, Eskişehir, İsmail Otar Kültür Serisi.
- ÖZENSEL, Ertan, (2011), "Kültürün Popülerleşen Bir Alanı: Popüler Kültür", **Kültür Sosyolojisi**, (ed: Köksal Alver, Necmettin Doğan), Ankara, Hece Yayınları.
- ÖZHAN, İmran, (2006), **Farklılaşmanın Özel Görünümleri Olarak Çokkültürlülük ve Çokkültürcülük**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- ÖZÜBEK, Serhat, (2008), "100 Yıl Önce Kırım Tatarlarında Giyim Kuşam", Eskişehir, **Eskişehir Kırım Postası**, S 32, Ekim, ss 9-10.

- ÖZKAN, S.- GÜLTEPE, M., (2017), “Bir İletişim Biçimi Olarak Evliliğin Kültürel Siyasi ve Ekonomik Unsurları (Giresun Örneği)”, **MAKÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C 4, S 1, ss 25-44.
- ÖZKARSLI, YILMAZ Şirin, (2007), “Polatlı Kırım Türklerinin Geleneksel Törenleri”, **Türkbilig**, S 13. ss 115-129.
- PATTON, Q. Michael, (2014), **Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri**, (ed; Mesut Bütün- Selçuk Beşir Demir), Ankara, Pegem Akademi.
- POLOMA, M. Margaret, (2010), **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, 3. Baskı, Çev; Hayriye Erbaş, Ankara, Gündoğan Yayınları.
- RICHTER, Rudolf, (2012), **Sosyolojik Paradigmalar Klasik ve Modern Sosyoloji Anlayışlarına Giriş**, Çev; Necmeddin Doğan, İstanbul, Küre Yayınları.
- RITZER, George- STEPNIŞK Jeffery, (2013) **Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri**, Çev, Irmak Ertuna Howison, Ankara, Deki Yayınları.
- RITZER, George- STEPNIŞKY Jeffery, (2014), **Sosyoloji Kuramları**, Çev; Himmet Hülür, Ankara, Deki Yayınları.
- SARAY, Mehmet, (1989), “**Altın Ordu**”, İstanbul, T.D.V.İslam Ansiklopedisi, C 2, ss 538-540.
- SAYDAM, Abdullah, (2010), **Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- SAYGIN Sezel- HASTA Derya, (2018) “Göç Kültürleşme ve Uyum”, **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, C 10, S 3, ss 303-323.
- SEL, Ünver, “Kiyev (Damat) Konuşması- Konuşma Gecesi”, Eskişehir, **Eskişehir Kırım Postası Dergisi**, Yıl:4, S 12.
- TEPEKAYA, Muzaffer, (2006), “19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kırım ve Kafkasya’dan Göç Hareketleri Saruhan (Manisa) Sancağı’na Göçler”, İzmir, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, (ss. 463-480)
- TEZCAN, Mahmut, (1993), **Sosyoloji’ye Giriş “Temel Kavramlar”**, Ankara, 72 TDFO Yayıncılık.
- TİMUR, Oğuz, (2009), **Eskipolath Köyüne Yerleşen Kırım Türklerinde Gelenek ve Adetler**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- TUNA, Korkut, (2011), Dil ve Kimlik, içinde: **Kültür Sosyolojisi**, 2.Baskı, Ed: Köksal Alver, Necmettin Doğan, Ankara, Hece Yayınları.
- TURAL, Sadık, K, (1988), **Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler**, Ankara Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- TURHAN, Mümtaz, (2016), **Kültür Değişmeleri –Sosyal Psikolojik Bakımdan Bir Tetkik-**, Ankara, Altınordu Yayınevi.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, (1989), **Bilimsel Bir Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- TÜRKDOĞAN, Orhan, (2007), **Kültür- Değişme ve Toplumsal Çözülme**, 2. Baskı, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- İNALCIK, Halil, (1943), **Kırım Hanlığının Osmanlı Himayesine Girmesi**, III. Türk Tarih Kongresi, İstanbul, Türk Tarih Kurumu Basım, ss 478- 489.
- İNALCIK, Halil, (2002), “**Kırım- Kırım Hanlığı**”, maddesi, Ankara, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 25.
- UYGUR, Nermi, (2018), **Kültür Kuramı**, 5. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- ÜLKÜSAL, Müstecip, (1970), **Dobruca ve Türkler**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- YAKA, Aydın, (2011), **Sosyal Değişme**, İstanbul, Gündoğan Yayınları.
- YAVUZ, Şahinde, (2017), “Kırım Tatar Diasporasında Melezleşen Diasporik Kimlik: Eskişehir Kırm Tatar Örneği”, Eskişehir, **Karadeniz Araştırmaları**, Bahar, S 53, ss 167- 187.
- YILMAZ, Mehmet, (1996), **Konya Vilayetinde Muhacir Yerleşmeleri (1854- 1914)**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya.
- YOLCU, Mehmet Ali, (2016), “Eskişehir’de Yaşayan Kırım Tatarlarında Cıyın Toplantıları”, **Anadolu’da Sohbet Gelenekleri ve Yaren- Bildiriler**, Çankırı, Yamer Yayınları, ss 369- 374.
- ZAFER, BİLGE Ayşenur, (2016) “Göç Çalışmaları için Bir Anahtar Kavram Olarak Kültürleşme Kavramı”, Bursa, **U.Ü. Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S 30.
- WALLACE, A. Ruth- WOLF Alison, (2015), **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, Çev; Leyla Elburuz- M. Rami Ayas, Ankara, Doğubatı Yayınları.
- WATERS, Malcolm (2008), **Modern Sosyoloji Kuramları**, Ed; Zafer Cirhinlioğlu, İstanbul, Gündoğan Yayınları.

İnternet Kaynakları

- <http://kiriminsesigazetesi.com/wp-content/uploads/2018/08/kirim-harita.jpg> (Erişim Tarihi: 08. 2018)
- <http://vatankirim.net/wp-content/uploads/2018/01/kirimbayrak1.gif> (Erişim Tarihi: 02. 2018)
- <http://vatankirim.net/kirim-rus-idaresi-donemi-764/>, (Erişim Tarihi: 13.02.2018)
- http://www.zafergazetesi.org/haber_resim (Erişim Tarihi: 31.05.2011)
- <http://turkgelenek.blogspot.com/2010/05/krm-turklerinin-dugun-gelenekleri.html> (Erişim Tarihi: 10.06.2012)
- <http://vatankirim.net/kobete-kobete-gobete-660> (Erişim Tarihi: 31. 01. 2018)

EKLER

1. GÖRÜŞME SORULARI

Görüşme Formu

- 1- Kısaca kendinizi tanıtır mısınız? (yaş, doğum tarihi/ yeri, yaşanılan yer, eğitim, meslek ve medeni durum)
- 2- Evlili iseniz, eşinizle ilgili bilgi verir misiniz? (doğum yeri, eğitim durumu, mesleği)
- 3- Eşinizle nasıl tanıştınız ve evlendiniz? (evlilik şekli, yaşı)
- 4- Eşiniz de sizin gibi Kırım Tatar kökenli mi?
- 5- Ailenizde Kırım Tatarı kökenli olmayanlarla evlilik ilişkisi var mı? Varsa bu tür evliliklerin olmasını olumlu buluyor musunuz?
- 6- Evlili Değil iseniz, eş tercihinizde eş adayının Kırım Tatarı kökenli olması sizin ve aileniz için önemli midir? Neden?
- 7- Varsa, çocuğunuz / çocuklarınızla ilgili kısaca bilgi verir misiniz? (yaş, eğitim durumu, meslek ve medeni durum)
- 8- Varsa, evli çocuğunuz / çocuklarınız kısaca evlilik sürecinden bahseder misiniz? (tanışma ve evlilik şekli, evlenme yaşı)
- 9- Hangi dilleri konuşuyorsunuz? Günlük konuşmalarınızda en çok hangi dili kullanıyorsunuz?
- 10- Temel dini bilgileriniz ile ilgili bilgi verir misiniz? Dini bilgilerinizi öğrenirken genellikle hangi kaynaklara başvurursunuz?
- 11- Kırım'dan ne zaman göç ettiniz ya da aileniz ne zaman göç sürecini yaşamış? Göç süreci hakkında bilginiz var mı? Varsa, kısaca göç sürecinden bahseder misiniz?
- 12- Sizce, bu göç zorunlu bir göç müydü? Yaşanan bu göç sürecinin sorumlusu olarak kimi ya da kimleri görüyorsunuz?
- 13- Göç süreci gerçekleşikten sonra sizin ya da ailenizin Osmanlı / Türkiye topraklarında ilk olarak yerleştiğiniz / yerleştirildiğiniz yer neresidir? (il, ilçe, köy)
- 14- Yerleştirildiğiniz yerden memnun musunuz? Siz bugünkü Türkiye topraklarında nereye yerleşmek isterdiniz? Neden?
- 15- Yaşadığınız toplumda kendinizi hiç göçmen olarak hissettiğiniz durumlar oldu mu? Kısaca bahseder misiniz?
- 16- Göçmen olmayan diğer bireylerin size hitap şekli nasıl? Bu hitapları nasıl karşılıyorsunuz?
- 17- Sizce, Türkiye'ye yerleşmiş Kırım Tatarları kendilerine ait kültürel özellikleri (gelenek, görenek, adetler) sürdürebiliyor mu?
- 18- Sizce, sürdürebildikleri kültürel özellikler (gelenek, görenek, adetler) yıllara bağlı olarak bir değişime uğradı mı?
- 19- Sizce, Kırım Tatarlarının Türkiye'ye yerleştikten sonra yaşadıkları en belirgin kültür değişimleri nelerdir? (bizzat tanık olduğunuz, büyüklerinizden hatırladığınız ya da dinlediğiniz değişimler)
- 20- Sizce, kültürel değişim yaşandı ise, bu değişimin sebepleri (yasal, sosyal, siyasal, ekonomik vb.) neler olabilir?
- 21- Yaşanan bu değişimlere zorunlu (yasal zorunluluk vb.) bir değişim diyebilir misiniz? Evet, ise hangi konularda bir değişim oldu, somut örnekler verebilir misiniz?

22- Yaşanan bu değişimler zorunlu bir değişim değil ise, bu kültür değişimi sürecinden bahsedebilir misiniz?

23- Kültür değişimlerinde devletin herhangi bir baskısı oldu mu? Oldu ise bu baskılardan bahsedebilir misiniz?

24- Sizce, yerel yönetimlerin kültür değişimleri üzerindeki olumlu / olumsuz rolü nedir?

25- Kültür değişimlerinde medyanın olumlu / olumsuz bir etkisinin olduğunu düşünüyor musunuz?

26- Sizce, Kırım Tatarlarının toplumdaki diğer bireylerle aralarında bir kültür alışverişi olduğundan söz edilebilir mi?

27- Bir kültürleşme var ise, Kırım Tatarları hangi kültürel özelliklerini toplumun diğer bireylerine öğretmiş olabilir? Sizce, Kırım Tatarları hangi farklı kültürleri öğrenmiş olabilir?

28- Sizce, gelecek kuşaklara Kırım Tatar kültürü sağlıklı bir şekilde nasıl aktarılabilir? Bunun için kimler nasıl önlemler almalıdır?

29- Akraba evliliği hakkında neler düşünüyorsunuz? Dışarıdan kız alır ya da dışarıya kız verir misiniz?

30- Kız isteme, söz ve nişan törenleri nasıl yapılır? Bu törenler de geçmişten günümüze değişen ya da artık gerçekleşmeyen uygulamalar nelerdir kısaca bahseder misiniz?

31- Kına gecesi, düğün (toy) hazırlıkları ve düğün günü hakkında bilgi verir misiniz? Bu törenlerde eskiden yapılan ancak artık uygulanmayan/uygulamadığınız adetleriniz var mı? Varsa kısaca bahseder misiniz?

32- Düğün sonrası ile ilgili adetler nelerdir? Günümüzde de bu adetler devam ediyor mu?

33- Doğum ile ilgili uygulamalar nelerdir? (doğum öncesi, doğum ve sonrası) Bu uygulamalar hala sırasıyla gerçekleştirilebiliyor mu?

34- Çocuğa ad koyma ne zaman ve kim tarafından yapılır? Bu konuda eskiye göre nasıl bir değişiklik var?

35- Sünnet törenleri nasıl yapılır kısaca anlatır mısınız? Bu konuda eskiye göre nasıl bir değişiklik var?

36- Ölümden sonra ne gibi işlemler gerçekleştirilir? Ölüm ile ilgili uygulamalar nelerdir? Bu konuda eskiye göre nasıl bir değişiklik var?

37- Geleneksel giysileriniz var mı? Varsa bu giysilerinizin isimleri ve kullanım yerleri nelerdir?

38- Kırım Tatar yemeklerinden hangilerini bilirsiniz? Bugünkü yemek kültürünüzde geleneksel yemekler mi hâkim, yoksa nasıl bir değişiklik var?

39- Nevruz, Kırım Tatarlarında ne anlama gelir? Bugüne özel yapılan bir uygulama var mıdır?

40- Tepreş Şenlikleri nedir? Bu şenliklere katılır mısınız? Bugüne özel yapılan hazırlık ve uygulamalar nelerdir?

41- Dini Bayramları nasıl geçirirsiniz? Dini Bayramlara özel hazırlıklarınız nelerdir?

42- Yağmur duası geleneğini biliyor musunuz? Biliyorsanız daha önce hiç katıldınız mı? Kısaca anlatır mısınız?

43- Kırım kökenli olan ve Kırım kökenli olmayan bireylerle ilişkileriniz nasıl? Bu ilişkilerde sizi en çok mutlu eden ve sizi rahatsız eden hususlar nelerdir?

44- Kırım'la herhangi bir ilişkiniz var mı? Varsa, ne tür bir ilişkiniz var? Sizce, Türkiye'de doğup büyümüş olan genç neslin Kırım hakkındaki düşünceleri nelerdir?

45- Türkiye'deki hükümetlerden Kırım Tatarları ve Kırım için bir beklentiniz var mı? Varsa bu beklentiler nelerdir?

2. ŞIN ÖRNEĞİ³⁴⁰

Erkek:

Atayım bir taş,
Tigmesin kaş,
Şın tezgâhın kurayık,
Depterin aş.

Kız:

Şınlap şınşıtulman,
Şınlaşam yalman,
Sendiyekken caşlarımı,
Kıymetke almam.

Erkek:

Akşam sefa katipe,
Nargöz aşkan,
A kız saga ne boldu,
Şırayın kaçgan.

Kız:

Karaltın kapes,
Kapın ters,
Koralımaynan,
Nekalpmen cürgenin,
Bilalmaynan.

Erkek:

Ayakkabın cıkılday
Kayaka bara,
Ananaymın közünden,
Bi yaka kara.

Kız:

Penceresi şabaklı,
Kapısı ayday,
Pek maktaylar kedaynı,
Korıym kayday.

Erkek:

Aylanırman karaltın,
Saydırtmam taşın,
Beş yüz altın berelmen,
Boylarman başın.

Kız:

Aylandırtmam karaltın,
Saydırtmam taşın,
Beş yüz tuvul, bin bersen,

Boylatmam başım.

(...)

³⁴⁰ Şirin Yılmaz Özkarslı, "Polatlı Kırım Türklerinin Geleneksel Törenleri", **Türkbilg**, S 13, 2007, s. 122-123.

3.KIRIM TATAR MİLLİ MARŞI ³⁴¹

ANT ETKENMEN

Ant etkenmen milletimin yarasını sarmağa,
Nasıl olsun bu zavallı qardaşlarım çürüsün?
Onlar için ökünmesem, qaygırmasam, yaşasam,
Yüreğimde qara qanlar qaynamasın, qurusun!

Ant etkenmen, şu qaranlığı yurtqa şavle sepmege,
Nasıl olsun eki qardaş bir- birini körmesin?
Bunu körip buvsanmasam, muğaymasam, yanmasam,
Közlerimden aqqan yaşlar derya- deniz qan olsun!

Ant etkenmen, söz bergenmen millet için ölmeğe,
Bilip, körip milletmnin köz yaşını silmege.
Bilmey, körmey bin yaşasam, Qurulyalı han olsam,
Kene bir kün mezarçılar kelir meni kömmege.

---

³⁴¹ Ranetta Gafarova, “Ant Etkenmen”, **Eskişehir Kırım Postası Dergisi**, Yıl 19, S 51, Ağustos, 2018, s 10.

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1- Kırım Tatar Bayrağı³⁴²

Fotoğraf 2- Kırım Haritası³⁴³

³⁴² <http://vatankirim.net/wp-content/uploads/2018/01/kirimbayrak1.gif>

³⁴³ <http://kiriminsesi gazetesi.com/wp-content/uploads/2018/08/kirim-harita.jpg>

Fotoğraf 3- Kırım Tatar Kadınlarının Çeyiz Sergilerinden Bir Fotoğraf

Fotoğraf 4- Şember

Fotoğraf 5- Şenliklerde Giyilen Kırım Tatar Kadın Kıyafeti

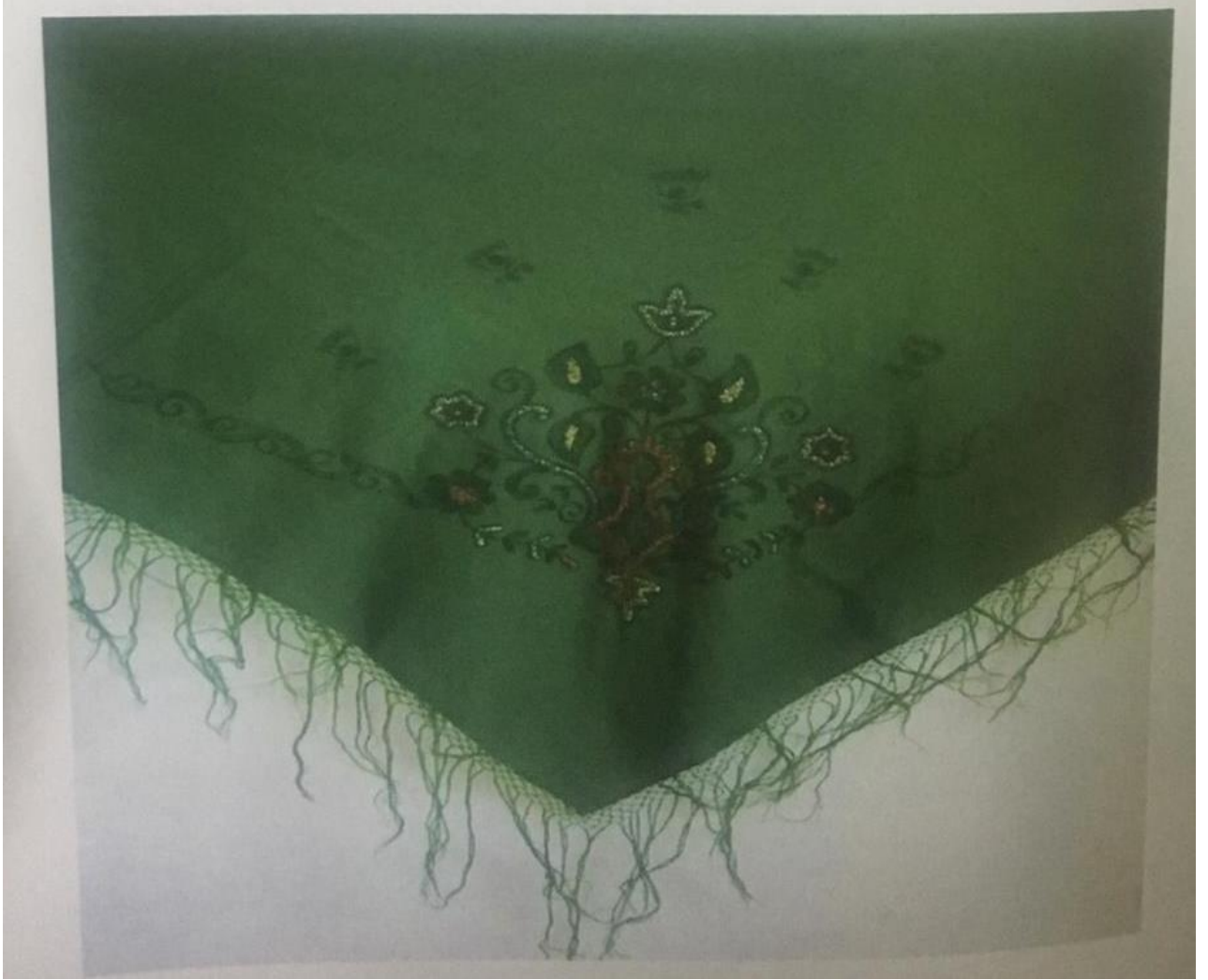
Fotoğraf 6- Telli Horoz- Horoz Telleme

Fotoğraf 7- Kalpaklar³⁴⁴

³⁴⁴ Hasan Kırimer, **Kırım Tatar El Sanatları**, Odunpazarı Belediyesi Kültür Yayınları, Eskişehir, 2014 s. 64.

Fotoğraf 8- Başörtüsü- Şalışe

Fotoğraf 9- Marama (Namaz başörtüsü)

Fotoğraf 10- Kırım Tatarlarına Ait Erkeklerin Kullandığı Kalpak ve Kadınların Kullandığı Süslü Fes

Fotoğraf 11- Kırım Tatarlarının Meşhur Yemeği Çiğ börek

Fotoğraf 12- Kalakay Tıgırtması ³⁴⁵

Fotoğraf 13- Kırım Tatarlarının Meşhur Yemeği Köbete ³⁴⁶

³⁴⁵ http://www.zafergazetesi.org/haber_resim

³⁴⁶ <http://vatankirim.net/kobete-kobete-gobete-660>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı: Sedef Hilal Oral
Doğum Yeri ve Yılı: Polatlı 31.07.1991
Medeni Hali: Bekâr

Eğitim Durumu:

Lisans Öğrenimi: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyoloji (2015)
Yüksek Lisans Öğrenimi: : Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyoloji (2019)

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi:

1 .....
2.....

İş Deneyimi:

1. ....
2. ....

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar:

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....